

EGY ÁTBALLAGÓ VÁNDOR

Hárs Ottó naplója

Győr 1944. évi bombázásának mindennapjairól

GYŐR, 2022

A borítón Hárs Ottó egyik naplőfüzete, valamint egy 1944. augusztusában a házuk udvarán róla készült fotó látható

Képek forrása: Google Earth, Hárs Ottó, Kovács Vilmos, Régi Győr (Kozma Endre), Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum, Sostarecz Károly

A napló eredeti tulajdonosa: Hárs Ottó

A hadtörténeti tanulmány szerzője: Oláh András Pál

Szerkesztő: Bagi Zoltán Péter, Vajk Borbála

Szerkesztő, tördelőszerkesztő: Kovács László

Borítóterv: Kovács László

Felelős kiadó: Civilek Győrért Egyesület, Kovács László elnök

A kiadó elérhetősége: kapcsolat@civilekgyorert.hu, www.civilekgyorert.hu

Nyomda: PALATIA NYOMDA Kft.

ISBN 978-615-01-4898-4

A kötet Prof. Dr. Kásler Miklós, az emberi erőforrások miniszterének támogatásával,
a Nemzeti Kulturális Alap pályázati forrásából jött létre

Nincs nagyobb bűn, mint játszani a polgárok vérével és egy nemzet nyugalmaival. Egy háború mindig többektől vesz el, mint amennyinek ad.

Sokan ma közülünk már nem rendelkeznek közvetlen tapasztalattal a XX. század véres éveiről, a fiatalabb generációknak pedig még annyi sincs, mint azoknak, akiknek szüleik meséltek a II. világháborúról. Kezdi elfelejteni az emberiség, hogy milyen szörnyű is tud lenni egy világháború.

Amikor e kötet megjelenik, Ukrajnában éppen egy fegyveres konfliktus zajlik. Híradások, a közösségi média közvetíti felénk a szomszédságunkban zajló háborút, de ez aligha különbözik attól, mintha azt filmen néznénk. Megszerkesztett képeken és felvételeken jutnak el hozzánk a hírek.

A napló, amit most a kezében tarthat az olvasó, egy 19 éves tinédzser szavaival meséli el Győr 1944-es bombázásainak történetét. A hétköznapiak elevenednek meg a lapokon egy fiatalember tollából. Aligha lehet hitelesebb krónikája ez a viláégésnek, és benne a hátországbelie Győrnek. Nem gondosan megszerkesztett képek, mondatok által közvetítve, hatásvadász híradásokban és posztokban elmondva, hanem egy kamasz őszinte szavaival elmesélve.

Különös jelentősége van ennek a naplónak a ma olvasói számára. Ajánlom mindenkinek, aki érteni akarja, hogy miért kell mindent megtennünk azért, hogy ez soha ne következzen be újra.

Győr, 2022. április 13.

A handwritten signature in black ink, reading "Dézsi Csaba András". The signature is fluid and cursive, with a prominent flourish at the end.

Prof. Dr. Dézsi Csaba András
Győr polgármestere

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS, ELŐSZÓ

Ez a kötet egy rendkívüli összefogás eredménye. Hálával tartozom a napló tulajdonosának és írójának, *Hárs Ottónak*, valamint lányának, *Pirity Árpádné*, született *Hárs Eszternek*, hogy rendelkezésünkre bocsátották azt, és számos családi képet, rajzot. Köszönet illeti Győr Megyei Jogú Város Levéltárának igazgatóját, *Bagi Zoltán Pétert*, valamint az intézmény munkatársát, *Vajk Borbálát* a kötet összeállításában nyújtott segítségükért. Elismeréssel adózom *Oláh András Pálnak*, hiszen az általa írt bevezető tanulmány nélkülözhetetlenné teszi ezt a könyvet azoknak, akik Győr 1944. évi történetét szeretnék megismerni. Hálás vagyok *Sostarecz Károlynak*, és a *Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeumnak* az általuk birtokolt képek átadásáért, *Kozma Endrének* a rengeteg segítségért és támogatásért, a névtelen szakértőknek, szakembereknek, és mindenkinek, aki akár csak egyetlen jó szóval is hozzájárult ennek a könyvnek a megszületéséhez.

A napló Győr 1944. évi mindennapjairól szól, egy akkor 19 éves fiatalember tolmácsolásában. Megismerhetünk egy *stramm* kamaszt, aki éppen végez a szakiskolában, tornászni jár, versenyekre, és a haverokkal – vagy éppen csak egyedül – moziba, úszni, evezni. Akinek szenvedélye az olvasás, a rajz. Akit néha kétségek gyötörnek, de alapvetően könnyedén veszi az akadályokat, és aki úgy tud örülni az életnek, hogy az már irigylésre méltó. Elkísérhetjük az első munkahelyére, vele éljük át a bombázásokat, és vele együtt döbbenünk rá arra is, hogy mennyire könnyen hozzászokik az ember a borzalmakhoz.

A napló túlélte az elmúlt közel száz évet. Bár néhol hiányos, mert ki kellett vágni belőle olyan részeket, amelyek a szovjet megszállás idején veszélybe sodorhatták volna a családot. Ottó édesanyja mégsem a füzetek elégetése mellett döntött, hanem csak a „problémásnak ítélt” részleteket vágta ki egy pengével. Ennek a bölcs anyai döntésnek köszönhetjük, hogy az Olvasó most a kezében tarthatja ezt a könyvet.

A napló kéziratát magam gépeltem be 2022. február vége és március eleje között. Ukrajnában ezekben a napokban tört ki egy háború. Olvasva Ottó bácsi naplóját, és közben hallva a jelen eseményekről szóló híradásokat, rádöbbsentem, hogy a történelem valóban csak átrobog rajtunk – ha akarjuk, ha nem. Ahogy a 19 éves Ottó írja naplójában, „*a történelem itt dübörög előttünk, és ott dörög a fejünk felett. Érezzük, hogy minden pillanatnak évszázados súlya van*”. Az én generációm már csak a nagyszüleitől hallott a világháború borzalmairól, azokról, amiket Ottó bácsi személyesen élt meg. Az utánam következő generációk pedig már csak a történelemórákon, filmekben hallják, látják. A háború mára csak egy „élmény” lett, egy pillanat a hírfolyamban, egy perc az esti híradóban. Ma természetesnek vesszük az áramot, az okostelefont, az internetet, a meleg vizet, és még nagyon sok dolgot. El sem tudjuk képzelni, milyen az, amikor ezek nincsenek. És ennek felismerése, meg tapasztalása után kell majd megbirkóznunk azzal, hogy a valóság ott üvölt mellettünk kegyetlenül.

Ajánlom ezt a könyvet mindenkinek azzal, hogy soha ne feledjük, az élet törékeny, a történelem pedig erős orkán, s ha éppen nem is fúj a szél, a fejünk felett a magasban zajlik a vihar. Emlékezzünk arra, hogy „*elmúlik az élet, hogy csak átbállagó vándorok vagyunk ezen a csodálatos földön...*”.

Győr, 2022. április 13.

Kovács László

BEVEZETŐ

Hárs Ottó 1944. évi naplója nem mindennapi kincs – egy rendkívüli tanúvallomás. Jelentősége elsődlegesen nem abban áll, hogy egy korabeli fiatalember életének legbelsőbb, legjelentősebb pillanatait rögzíti. Ezen túlmutatva szemléletes korrajz domborodik ki testközelből, még hozzá abból az időszakból, amikor Győr történetének egyik legnehezebb fejezetét írta. Az akkor 19 éves Hárs Ottó egész kamaszkorát áthatotta az emberiség történetének legszörnyűbb fejezete, a II. világháború. Személyes hangvételű naplójában érzékletesen festi le egy korabeli keresztény magyar fiatalember hétköznapjait, amelyek az iskola, a sport, a leventekiképzés,¹ a szórakozás, később pedig a munka, a légtalomból és a város elleni légitámadások jegyében teltek el.

A HÁRS CSALÁD ÉS AZ ISKOLAI ÉVEK²

A Hárs család: Hárs József, a kis Ottó és Molnár Julianna (Hárs Ottó tulajdona)

Hárs Ottó édesanyja, Molnár Julianna 1900. január 1-én született Egyeden, és itt élt a családjával és rokonságával. Négy testvére volt: Elek, Béla, József és Etel. Az édesapa, Hárs József, 1897-ben Fertőszentmiklóson, Holper vezetékneven született, majd azt már segédjegyzőként magyarosította Hársra valamikor 1925 előtt. Testvérei Péter, László és Teréz keresztneven születtek. Hárs József az I. világháborúban az Isonzónál harcolt, ott a vízzel teli lövészárkok miatt súlyos vesebetegséget szerzett. 1936-ban súlyosbodó betegsége miatt kénytelen volt lemondani szilsárkányi jegyzői állásáról, és 1937 körül Győrbe költöztek.

A család Győrben a Szent Imre Herceg útja 17. szám alatt, a mai Szent Imre út és a Somogyi Béla utca délkeleti sarkán lévő telken álló két ház egyikében lakott. A Szent Imre Herceg útra né-

¹ A leventeservezeteket a trianoni béke kijátszására, a fiatalság militarizálása érdekében a testnevelésről alkotott 1921. évi LIII. tc. alapján szervezték meg. Felügyeletét a vallás és közoktatási miniszter látta el.

² A naplóval és a Hárs család történetével kapcsolatos adatokat Hárs Ottó és lánya, Pirity Árpádné szül. Hárs Eszter beszámolója alapján közöljük.

zót bérelték Hársék, a tulajdonos Plank család a másik, a Somogyi utcára néző épületben lakott. Plankék leánya, Glória, gyermekkori barátja lett Hárs Ottónak. Győrben a családfő az egykori Gergázt vendéglő tömbjében lévő egyik irodában vállalt munkát, azonban 1941. február 18-án vesezsugor következtében elhunyt.³ Felesége egyedül maradt a háború kezdetére a 16 éves Ottóval és a 10 éves Klára nevű hűgával. Az édesapa elvesztése és fájó hiánya több alkalommal is felbukkan a napló oldalain.

Hárs Ottó 1944-ben fejezte be a tanulmányait a Győri Magyar Királyi Állami Fém- és Textilipari Szakiskolában.⁴ Az iskola történetét kutató egykori diák, Prátser András gyűjtése nyomán előkerült 1944. évi és az 1945. évi végzősök és tanáraik névsorából többen is szerepelnek a naplóban becenevükön: Benedetti Szerafin (*Szera*), Freund László (*Zsidó*), Hárs Ottó (*Boy*), Kalas Miklós (*Micu*), Luib Viktor (*Viki*), Náfrádi József (*Nafesz*), Cseresnyés János (*Csöme*), Ráth Ferenc (*Ráth Csumi*), Róth Lajos (*Róth Lajcsi*).

1944 Osztályfőnök: Dusnoki István/Ozora Ferenc/Kölcsze Ferenc

Záróvizsga bizottság:
 Elnök: dr. Nyirjesy Sándor tanügyi tanácsos a m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi miniszter kiküldötte
 Társelnök: Bózsing Béla miniszteri műszaki tanácsos, a m. kir. Iparügyi miniszter kiküldötte
 Tagok: Szentvári Miksa igazgató
 Kocsis Lajos textilgyári igazgató, a VKM által kinevezett iparos tag
 Kölcze Ferenc műhelyfőnök
 Fátay Ferenc c. igazgató
 Kovács József tanár
 Ozora Ferenc tanár

Szabó Jenő tanár

M. K. ÁLLAMI FÉM- ÉS TEXTILIPARI SZAKISKOLA

	közismereti és szaktárgyak	műhely gyakorlat
1. Balog Lénárd	2	2
2. Benedetti Szerafin	2	2
3. Dosztál Nándor	3	2
4. Freund László	3	3
5. Georgi Béla	2	1
6. Hárs Ottó	3	2
7. Kalas Miklós	3	2
8. Kovács László	2	2
9. Luib Viktor	3	2
10. Marschall József	2	1
11. Náfrádi József	2	2
12. Obert Béla	3	2
13. Papp György	2	1
14. Takács Béla	2	2
15. Takács István	3	2
16. Takács János	2	2

³ Hárs Józsefet felesége több mint 30 évvel élte túl, 1975. november 11-én hunyt el.

⁴ Ez ma a Győri Szakképzési Centrum Jedlik Ányos Gépipari és Informatikai Technikum és Kollégium a Szent István út 7. sz. alatt. Az iskola története az 1933. évtől indult, Hárs Ottó az 1941/42 tanévben kezdte meg a hároméves képzését. A napló az utolsó 1943–1944. tanévről szól. Később a textiles képzés átkerült az Orsolyitáktól államosított Újkapu utcai épületbe, és Rejtő Sándor Textilipari Technikumként működött tovább, amihez ezer szállal kötődik a Hárs család. Hárs Ottó 1944-ben, felesége 1955-ben, az ő húga 1957-ben, leánya pedig 1977-ben végzett ugyanabban az iskolában.

Rendelkezésre áll a tanárok névsora is, amely segítségével sok becenevet, és csúfnevet is beazonosítottunk, sajnos többeket már nem sikerült felderíteni. A naplóban szereplő tanárok: Kölcze Ferenc (*Szivar*), Fátay Ferenc (*Fata*), Kovács József (*Kobra*), Ozora Ferenc (*Poligon*), Wágner Elemér (*Kinigli*). Hárs Ottó utolsó tanéve – a háborús viszonyok miatt – rendhagyó módon mindössze öt és fél hónap hosszúságúra nyúlt, és éppen az 1944. év legszörnyűbb eseménysora, az amerikai légiő bombázásai előtt, illetve közben ért véget.

GYŐR LÉGOLTALMA AZ AMERIKAI LÉGITÁMADÁSOK ELŐTT

A győri légitámadások során a honi vadászvédelem csak áprilisban, míg a légvédelmi tüzérség egyszer sem tudott számottevő ellenállást kifejteni. Az egyetlen hathatós védelem az ún. passzív légvédelem, azaz a *légoltalom* lehetett volna. A *légoltalom*, vagy más néven a *légő* fogalma manapság már csaknem teljesen kikopott a köztudatból, ezért érdemes egy kicsit részletesebben bemutatni a keletkezését és a működését. Annál is inkább, mivel Hárs Ottó légoltalmi figyelőszolgálatos élményei rendszeresen visszaköszönek naplójából.

Az I. világháború végére a repülőgép „felnőtt”, és pusztító fegyverré vált, az általa okozott károk elleni védekezés pedig egyre fontosabb lett. A vesztes államok, köztük Magyarország légierjét a győztes hatalmak leszereltették. A trianoni béke V. részének III. címében előírták, hogy „Magyarország haderejének katonai vagy hadihajózási repülőszolgálatára nem lehet. Kormányozható léghajót megtartania nem szabad.”⁵ Országunk ezzel több szempontból is elkeserítő helyzetbe jutott, hiszen a területi, gazdasági, nemzetiségi válsága mellett katonailag is teljesen ki lett szolgáltatva. A megcsonkított Magyarország területén a szomszédos államok repülői bármilyen célpontot órákon belül el tudtak érni úgy, hogy semmilyen válaszcsoporttól, sőt még légiharctól sem kellett tartaniuk, mivel az országnak nem volt (működőképes) légvédelmi eszköze, elhárítása, védelme. Ráadásul nemzetközi szerződés sem tiltotta a légierők tömegpusztító alkalmazását. A legyengített Magyarország kínálkozó célpont lehetett egy esetleges légi agresszió számára.

A háborús tapasztalatok világosan megmutatták, hogy a légitámadások ellen a legjobb védelmet a megfelelő számú védekező vadászrepülőgép, a megfelelő létszámú és minőségű légvédelmi tüzérség és a megfelelően kiépített védelmi szervezet együtt képes csak biztosítani. Az ország 1920-ban ezek közül egyikkel sem rendelkezett, ezzel szemben a szomszéd államok rohamosan fejlesztették légierjüket, és vele párhuzamosan a légvédelmet, illetve a polgári védelmet. Még 1938-ban is, amikor a Magyar Királyi Honvéd Légierő elkezdte – elkezdhetette bontogatni szárnyait, óriási számbeli és minőségi hátrányt kellett elkönyvelnie.⁶

Mivel a béke a leghatékonyabb védelemtől, a légierőtől megfosztotta az országot, csak a polgári légvédelem maradt számára; annál is inkább, mivel ezt nem tiltotta a békeszerződés. Ezt az ország politikai vezetése is felismerte, azonban a húszas években az ügyben semmit nem lehetett tenni. Mint ahogy vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó fogalmazott: „Harcos nemzet fiainak is gondolkodni kell a jövő háborújában a repülőátadások által veszélyeztetett otthonmaradottjainak, valamint a nemzet pótolhatatlan javainak védelmére.”⁷

A háború utáni konszolidáció, majd az ezután következő világméretű gazdasági válság minden ez irányba ható intézkedést a háttérbe szorított, hathatós lépésekre nem került sor, mindössze elméleti síkon történt komoly haladás. A húszas évek végén, harmincas évek elején egymás után

⁵ 1921. évi XXXIII. tc. *Magyar Törvénytár*. <https://njt.huljogszabaly/1921-33-00-00> (letöltve: 2022.03.16.)

⁶ 1938 elején a Csehszlovák állam 1400, Románia 900, Jugoszlávia 1100 repülőgépet tartott szolgálatban, amivel szemben a magyar állam szinte semmit nem tudott volna kiállítani. *Riadó!* 2. évf. (1938) 3.sz. 98.

⁷ *Riadó!* 1. évf. (1937) 2–3. sz. 2.

születtek a szakértők és szakírók tollából a kiváló elméleti munkák. A magyar és külföldi szerzők⁸ munkái alapján az illetékesek követendő példának az olasz, és főként a német rendszert ajánlották, annál is inkább, mivel a németek a nácik hatalomra jutásától fogva gyors ütemben kezdték kiépíteni légoltalmukat. A német minta lényege az volt, hogy a légvédelmet, valamint az állam által irányított hatósági légoltalmat, illetve a lakosság önvédelmét egymásra építve lépcsőzetesen, egymást követően, egymást kiegészítve hozzák létre.⁹

A hazai légoltalom gyakorlati megvalósítása csak a válság leküzdése után, a külföldi államokhoz képest néhány éves késéssel, de immáron erőltetett tempóban kezdődhetett el. A védelem megszervezése, vezetése és működőképességének biztosítása csak úgy lehetett hatékony és a célnak leginkább megfelelő, ha már békeidőben véghezviszik. A feladatok végrehajtása mind az államra, mind a polgári lakosságra komoly kihatással volt, óriási anyagi terhet és a személyes szabadság korlátozását követelte. Ilyen megfontolások és követelmények után csak a törvény útján való szabályozás jöhetett szóba, amelyre 1935-ben Gömbös Gyula miniszterelnöksége és honvédelmi minisztersége idején került sor.¹⁰ A törvényjavaslatot 1935. június 18-án nyújtották be, és kihirdetésének napján, 1935. július 20-án lépett életbe. A légvédelemről szóló 1935: XII. tc. kimondja, hogy:

„1. §. Minden tizennegyedik életévét betöltött magyar állampolgárt hatvanadik életévének betöltéséig – nemre való tekintet nélkül – a légi támadás elleni védekezésben, alkalmasságának megfelelő személyes szolgálat teljesítésére és e végett a kiképzésben és gyakorlaton részvételre lehet kötelezni.

„2. §. A védekezés érdekében – ideértve a kiképzést és a gyakorlatot is – a szükség tartamára a mozgási szabadság rendészeti természetű intézkedésekkel korlátozható és a lakosság különleges rendelkezések megtartására kötelezhető. (...)

3. §. A honvédelmi miniszter állapítja meg, mely városokat és községeket és ezek területén belül külön mely vagyontárgyakat kell és milyen légvédelmi eszközökkel és berendezésekkel ellátni. (...)

7. §. Az 1.§. alapján személyes szolgálatra igénybe vett egyéneket (...) úgy kell tekinteni, mint akik katonai vezetés alatt kötelesek szolgálat vagy munkálat teljesítésére. (...)

9. §. (...) A jelen törvény végrehajtásáról az érdekelt miniszterekkel egyetértve a honvédelmi miniszter gondoskodik.”¹¹

A törvény szabályozta a légvédelmi kötelezettséget, azaz a légvédelmi szolgálatot, amelyre igen széles – 14-től 60 éves korig terjedő – korhatárt szabott meg. A törvénysértőkre a legszigorúbb szankciók vonatkoztak. A magyar légvédelem, légoltalom létrehozásának dátumaként lehet tehát megjelölni 1935. július 20-át, azonban a végrehajtás korántsem volt egyszerű, vagy zökkenőmentes.

A végrehajtás a honvédelmi miniszter 1936. augusztus 6-i 17.175/el.n.15.-1936. számú körrendeletével vette kezdetét, majd ezt határozatok és egyéb jogszabályok sora követte.

A végrehajtási rendelet célja a törvény által meghatározottat követve az volt, hogy a polgárok védelmét megszervezze, tehát „általában a szorosán vett (...) katonai légvédelmen kívüleső légvédelem (honi légvédelem)”¹² szervezeti keretét meghatározza. A törvénycikk burkolt feladatként azonban azt szánták, hogy a polgári lakosságot militarizálja, illetve felkészítse egy újfajta háborúra, a légi

⁸ Például Petrőczy István, Kiss Dénes, Dunai Sándor, Talbisz Albert, illetve Giulio Douhet, Heinrich Hunke stb.

⁹ Pataky 1992. 10. A német légoltalom történetéhez lásd: Davis 2007.

¹⁰ Hasonló megoldást választott Olaszország, Lengyelország, Románia, Csehszlovákia, Franciaország és Németország is.

¹¹ 1935. évi XII. tc. A légvédelemről. *Magyar Törvénytár*. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93500012>. *TVÉsearchUrl=ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D41* (letöltve: 2022.03.16.) A tárca nélküli és a külügyminisztereken kívül minden miniszteri tárca érintve volt a légoltalomban, ami bizonyítja az ügy fontosságát.

¹² HM 17.175/el.n.15.-1936. számú körrendelet. A légvédelemről szóló 1935. évi XII. törvénycikk végrehajtása tárgyában. *Honvédségi Közlöny* 1936/16. 161.

háborúra. A harcoló katonai alakulatok légvédelmén kívül eső légvédelem, azaz az úgynevezett honi légvédelem két részre oszlott. Az első a légvédelem, vagy aktív légvédelem, ami a támadást elhárító védelmet (vadászpilóták, légvédelmi tüzérség) jelentette. A második a légtartalom, vagy passzív légvédelem pedig az élet és vagyonszükséglet oltalmazására korlátozódott.

A honi légvédelem szervezését és vezetését – polgári vonatkozásban is – a mindenkori honvédelmi miniszter látta el a Magyar Királyi Országos Légvédelmi Parancsnok (OLP) útján.¹³ A honi légvédelem szervezetét, a légvédelmi szervek hatáskörét a külön honvédelmi miniszteri rendeletekkel kiadott *Légtartalomi Utasítások* szabályozták.

A rendelet szerint két csoportra oszlottak a személyes légvédelmi szolgálatra kötelezett személyek. Az elsőbe tartoztak az úgynevezett „cselekvő védelmet ellátó katonai légvédelmi osztagokat megfelelően kiegészíteni hivatottak”. A másodikba a légtartalomi segélyosztagokba soroltak kerültek. Erre a célra igénybe vehették a nőket (irodai, egészségügyi, híradó szolgálatra), a leventéket, és a cserkészeket is. Alapvetően mindenki csak a lakóhelyén volt kötelezhető légtartalomi szolgálatra, kivéve a közérdekű segélyosztagokba beosztottakat, akiket máshol is bevethettek, de alapvetően csak a légkörzetben belül. A szolgálatra kijelölés kapcsán figyelembe kellett venni a polgári foglalkozást, és eszerint kellett kijelölni a szolgálatot, lehetőleg rátermettségüknek megfelelő beosztásban. Szintén alapvetően a katonai szolgálatra kötelezett egyéneket nem lehetett légtartalomi szolgálatra igénybe venni. Pontosították a légvédelmi riadókor – ebbe a kategóriába lett sorolva a kiképzés és a légő gyakorlat is – életbe lépő, a mozgási szabadságot korlátozó intézkedéseket, illetve a büntető rendelkezéseket. Az ország területét hét légvédelmi kerületre osztották, majd a visszacsatolt területeken felálló újabb két kerülettel összesen kilencre bővítették, melyek megegyeztek a hét honvéd vegyesdandár, később kilenc hadtest területi illetékességével. Az egyes légvédelmi kerületek parancsnoka az illető vegyesdandár légvédelmi előadója, parancsnoka lett.

Rátz Jenő honvédelmi miniszter 1938. szeptember 24-én kelt, és 1938. október 15-én hatályba lépett számú körrendeletével,¹⁴ valamint az ezt követő, a tárgyhoz kapcsolódó további rendeletekkel véglegesen rögzültek a légtartalom országos szervezeti keretei. Ettől kezdve a légtartalom két részre oszlott szét: *hatósági légtartalomra*, valamint az *önvédelemre*. A honvédelmi miniszter, mint legfőbb légtartalomi hatóság, az ellenőrzést rendszerint az országos légvédelmi parancsnok útján látta el, és azt az illetékes honi légvédelmi kerületi parancsnok közreműködésével gyakorolta. A miniszter rendelkezett a honi légvédelmi készülség elrendeléséről és annak megszűnéséről a honi légvédelmi parancsnok útján.

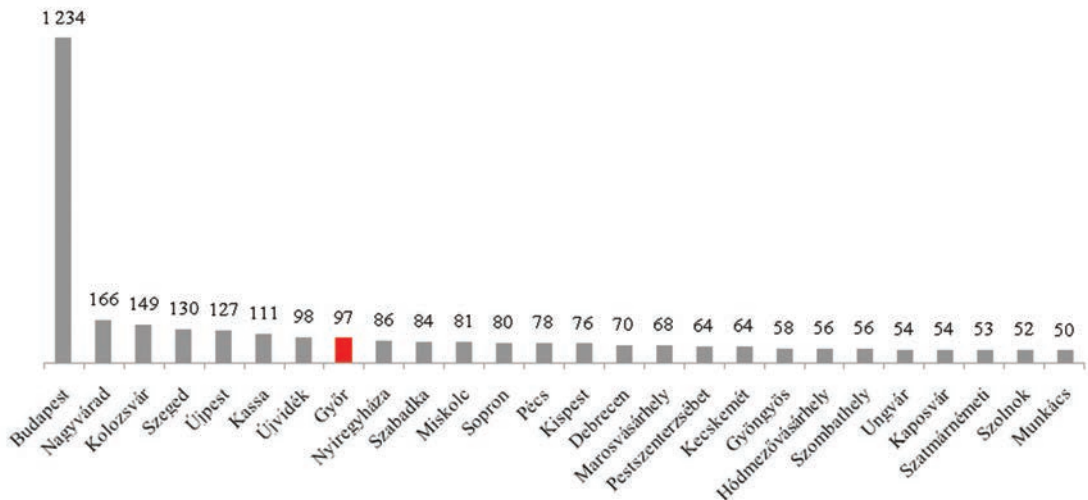
Minden városnak és községnek a kiadott légő utasítások alapján önállóan kellett a légtartalomát előkészíteni és végrehajtani. Veszélyeztetettségük szerint A-tól D-ig négy csoportba,¹⁵ míg a vagyontárgyakat fontosságuk szerint I.–III. légő csoportba sorolták be. A továbbiakban minden végrehajtásnak ez lett az alapja. Minden városnak, községnek, intézménynek stb., aminek légtartalomát kellett felállítani és működtetni, *közület* lett a megnevezése. Minden *közület* légtartalomának szervezeti, adminisztratív feladatait a *légtartalomi vezető*, míg gyakorlati feladatait a *légtartalomi parancsnok* látta el. Minden városnak, községnek, valamint I. és II. csoportba sorolt vagyontárgynak el kellett készítenie egyrészt a saját légtartalomi tervét, amelyben a szervezeti kereteket rögzítették, másrészt a légtartalomi terv végrehajtására a készülségi és riadó tervét, amelyben a gyakorlati megvalósítás

¹³ Az OLP a honvédelmi minisztérium VI. csoportfőnöke lett, aki a HM 35. és 36. osztályát igazgatta. Ez a két osztály volt minden légő ügyben az illetékes minisztériumi főhatóság. A VI. csoport főnökei: dr. Fábry Dániel altábornagy (1937. augusztus 15. – 1940. február 1.), Justy Emil vezérezredes (1940. március 1. – december 24.), Komposcht Nándor vezérőrnagy (1940. december 24. – 1942. augusztus 1.), Szurmay Lajos vezérőrnagy (1942. augusztus 1. – 1944. október 23.). Szakály 2001. 385.

¹⁴ HM 62.000/el.n.lgv.-1938. számú körrendelet. A légtartalom megszervezése., *Honvédségi Közlöny* 1938/25. 256–292.

¹⁵ Győr a legveszélyeztetettebb városok közé, az A csoportba volt sorolva.

mellett a működésben tartás kereteit rögzítették. Ezeket a terveket a honvédelmi miniszternek minden esetben jóvá kellett hagynia.¹⁶ Minden városnak a légó hatósági jogköre a város területén lakó, vagy ott tartózkodó egyénre és vagyontárgyra kiterjedt, kivéve a királyi palotára, az államfőre, királyi hercegekre, területen kívüliséget élvező személyekre, az országgyűlés mindkét házára, a minisztériumokra, a bíróságokra, a Magyar Nemzeti Bankra, a postára, a vasutakra, a hajózási vállalatokra, az egyetemekre, a Magyar Nemzeti Múzeum épületeire, valamint a Magyar Királyi Honvédség, határőrség, folyamőrség, csendőrség vagyontárgyaira és szolgálatban álló tagjaira. A fenti kivételek alkották az I. légó csoportot, amelyekről nem a törvényhatósági közigazgatás, hanem közvetlenül az érintett minisztériumok rendelkeztek, illetve tartoztak értük felelősséggel. Ebbe a csoportba sorolták a főbb ipartelepeket és üzemeket is. A *hatósági légólatom*nak azonban a vasutak és a hajózás kivételével ellenőrzési joga volt a riasztást és az elsötétítést tekintve minden I. csoportos vagyontárgy felett is. A város és az I. csoportba sorolt objektumok között kölcsönös segélynyújtást kellett kialakítani, az I. csoportba sorolt vagyontárgynak önálló segélyosztagai felett azonban a hatósági légólatom nem rendelkezett.

Városok II. csoportba sorolt vagyontárgyainak száma 1943. szeptemberében.

Győrben összesen 97 objektumot regisztráltak, amivel országos viszonylatban a nyolcadik helyen állt.

Az olyan vagyontárgyakat, amelyek nem tartoztak az I. csoportba, de jelentőségük nagyobb volt a lakóházaknál, a II. légó csoportba sorolták.¹⁷ A III. csoportba csak lakóházak, házcsoporthoz kerültek, amelyeknek a Légólatmi Liga segítségével a rögzített szabályok alapján önállóan kellett

¹⁶ A rendelet 36. § (6.) pontja szerint a légólatmi vezető (polgármester) a kétféle tervet 3–3 példányban készítette el, és ezekből kettőt a II. légó csoportba sorolt intézmények terveinek csatolása mellett, az illetékes m. kir. honi légólatmi kerületi parancsnok útján, ahol az illetékes ker. kir. iparfelügyelő és m. kir. bányakapitányság a hatáskörük alá tartozó II. légó csoportba sorolt intézmények terveibe beletekintettek és véleményüket hozzászólhatták, a honvédelmi miniszterhez köteles volt felterjeszteni. Az I–II. csoportba sorolt vagyontárgyak légólatmát később a honvédelmi miniszter az 1942. február 14-én kiadott körrendeletével újra átszervezte, illetve pontosította. Lásd: HM 135.000/el.n.35.-1942. sz. körrendelet. Az I. légólatmi csoportba sorolt építmények és a II. légólatmi csoportba sorolt vagyontárgyak (építmények és ipartelepek) légólatmáról. *Honvédségi Közlöny* 1942/10. 90–106.

¹⁷ *Légólatmi Közlemények* 1943. szeptember 15., 280.

a védelmükről gondoskodni. Az ő légtalmuk általában önvédelemként működött.¹⁸ A magánlakások és a fontosabb, azaz az I. csoportba sorolt üzemek, vagyontárgyak kivételével szinte minden épületet a II. csoportba soroltak. Így tehát a szórakozóhelyek, mozik, sportpályák, városi tulajdonú házak, templomok, iskolák, színházak, malmok, vásárcsarnokok, és egy sor egyéb objektum. Ezeknek szintén önállóan kellett előkészíteniük és végrehajtaniuk a saját légtalmi szervezeti felépítésüket.

A három csoport részére különböző légó felkészültségi fokot írtak elő, értelemszerűen a legalacsonyabbat a III. csoportnak. Itt mindössze a riasztásról, a kárfigyelésről, az életvédelmi eszközökről (*óvóhely*), légó alapfelszerelésről és *légó házőrség* néven az alapszervezetről kellett gondoskodni. Először ez az 1938. évi rendelet szabályozta pontosan a városok és községek légtalmában közreműködő hatóságok, így a főispán, alispán, főszolgabíró, és a polgármester feladatait is, sőt ekkor szabályozták első alkalommal pontosan az I. légó csoportba sorolt vagyontárgyak légtalmát is.¹⁹ A szervezeti végrehajtási rendeletet követően egy sor egyéb határozat szabályozta az alapvető hatósági légó szolgálatok, így a *légvédelmi riasztószolgálat*, a *légtalmi elsötétítő szolgálat* felállítását és működését is,²⁰ melyeket az 1939. évi átszervezéssel, illetve az 1943–1944. évi újrászervezéssel, immáron a harci tapasztalatok alapján újra átgondoltak és újból szabályoztak.

Az országos légó szervezet felállításának és működtetésének anyagi alapját a Darányi Kálmán miniszterelnök által pont Győrben meghirdetett törvénnyel²¹ hatályba lépett program biztosította, amelynek keretében a légtalom részére harmincmillió pengőt különítettek el.²² Ezt az összeget kizárólag fejlesztésre kellett fordítani. Ettől kezdve lehetett valóban érdemi munkát kezdeni. Immáron gyorsított ütemben épült ki a *légvédelem és a légtalom*. Legelőször az Országos Légvédelmi Központot (*Orléköz*)²³ építették meg, amelynek az összes légvédelmi központot kellett irányítania. Itt gyűltek össze azok jelentései, itt irányították a figyelő és riasztó szolgálatokat, itt rendelték el a késültségi állapotot, riadót. Innen irányították az egész honi légvédelmet, így nem túlzás azt állítani, hogy ez a központ lett a honi légvédelem „agya”. Az 1935–1938 közötti fejlesztések, valamint a légtalom szervezetének tesztelésére a honvédelmi miniszter az 1938. november 17-én kelt 62.950/el.n.lgv.-1938. sz. körrendeletével országos légvédelmi és légtalmi gyakorlatot rendelt el 1938. december 1. és 10. napja között.

A hatósági légtalom kiépítésével párhuzamosan, 1937. december 5-én Budapesten a Vigadóban ünnepélyes keretek között megalakult a légtalom társadalmi szervezeteként működő Légtalmi Liga. A Liga külsőségeiben ugyan szigorúan társadalmi szervezetként működött – azonban a háttérben természetesen erősen militáns volt –, a honvédelmi miniszter igazgatása alatt állt.²⁴

¹⁸ A szervezeti rendeletek közül legutoljára született meg a III. csoportba sorolt vagyontárgyak légtalmára vonatkozó rendelet, csak 1940. május 9-én, illetve ezt megelőzően került sor a községek légtalmának megszervezésére! HM 81.800/el.n.lgv.-1940. sz. körrendelet. A III. csoportba tartozó építmények légtalmának szabályozása., valamint HM 88.004/el.n.lgv.-1939. sz. körrendelet. Községek légtalmának megszervezése.

¹⁹ HM 62.300/el.n.lgv.-1938 sz. körrendelet. Az első légtalmi csoportba sorolt ipartelepek légtalmának megszervezése tárgyában. *Honvédségi Közlöny* 1938/25. 285–292.

²⁰ HM 62.100/el.n.lgv.-1938 sz. körrendelet. A légvédelmi riasztó szolgálat megszervezése tárgyában, illetve HM 62.200/el.n.lgv.-1938 sz. körrendelet. A légvédelmi elsötétítő szolgálat tárgyában. *Honvédségi Közlöny* 1938/25. 278–284.

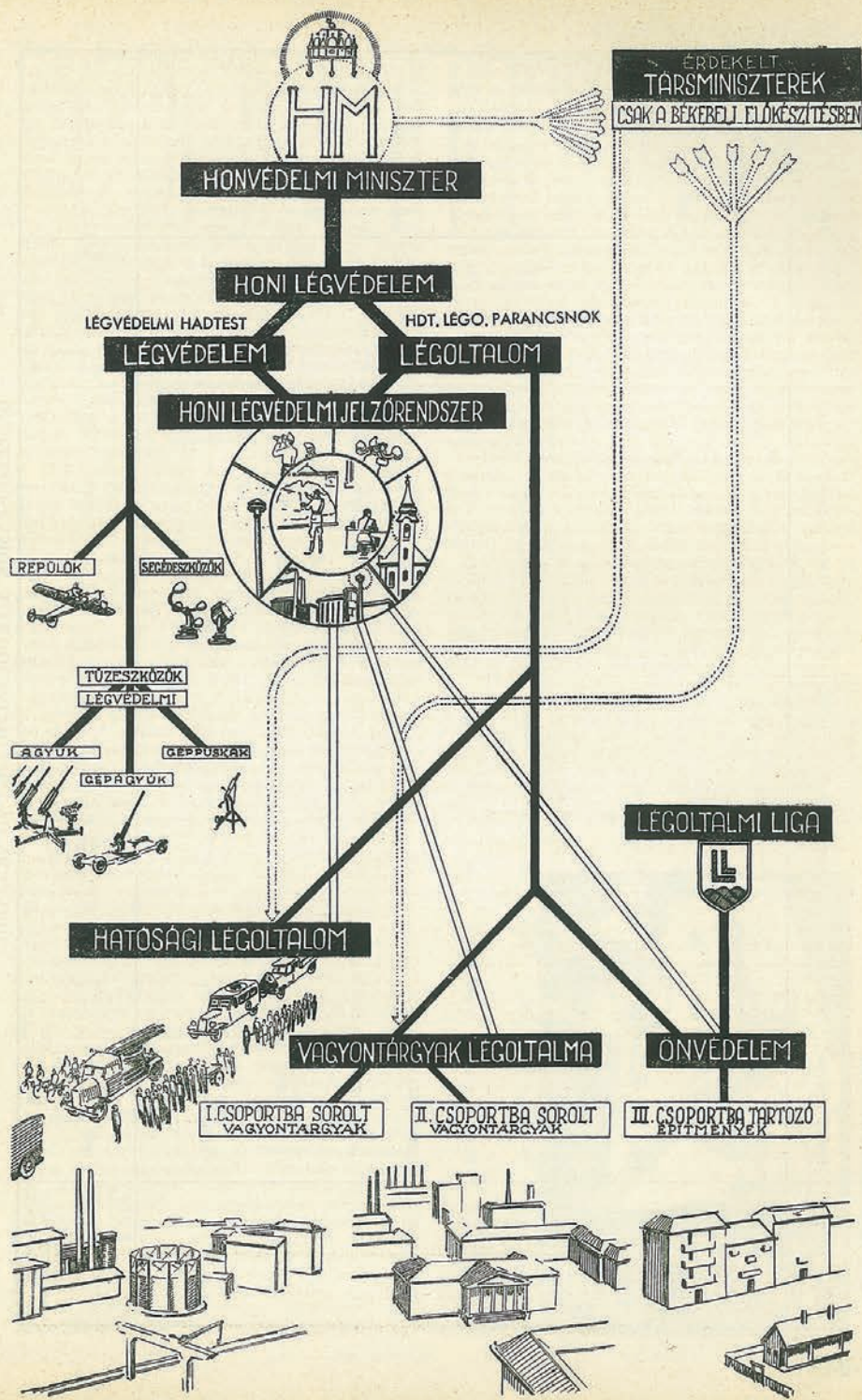
²¹ 1938. évi XX. tc. A honvédelem és a közigazdaság fejlesztéséről, egyes népjóléti beruházásokról s ezek költségeinek fedezéséről. *Magyar Törvénytár*. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93800020.TV&searchUrl=ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D41> (letöltve: 2022.03.16.)

²² *Pataky–Rozsos–Sárhidai* 1. 1992. 20. A program ezermillió, azaz egymilliárd Pengő mértékű volt, amelyből hat-százmillió közvetlenül a hadsereg felszerelésére, négyszázmillió pedig a hadsereg kiszolgálását célzó beruházásokra irányult. Ebből a négyszázmillióból jutott a légtalomnak a harmincmillió Pengő.

²³ Az Orléköz székhelye az úgynevezett *Sziklaközpont* lett.

²⁴ A Légtalmi Ligára vonatkozóan is érvényesült a német minta. Lapja, a *Riadó!*, és először annak mellékleteként, majd

A magyar légoltalom szervezete 1941-ben

Forrás: Légoltalmi Közlemények 1. évf. (1943) 4. sz. 280.

Az alakuló gyűlésen fővédnökként Horthy kormányzó is részt vett, a Liga elnökévé a minisztertanács határozata alapján Habsburg József főherceget kérték fel. A Liga alelnöke a mindenkori OLP (ekkor dr. Fábry Dániel), ügyvezető igazgatója Petróczy István nyugalmazott repülő ezredes lett. A Liga szervezete tükrözte az országos légó szervezetet, így az országos elnökségből, a Budapesti főcsoportból és hét ligakerületből állt fel. A ligakerületek, csakúgy, mint a légvédelmi kerületek a hét honvéd vegyesdandár területével egyeztek meg.²⁵ Az alapszabályát az 1942. május 20-án megtartott közgyűlésen még módosították – kisebb átszervezést hajtva végre – azonban alapvetően a céljai és feladatai a háború végéig változatlanok maradtak.²⁶ Tagjává válhatott minden „nemzeti és erkölcsi szempontból” kifogástalan társadalmi egyesület, testület, jogi személy, minden feddhetetlen előéletű, 14. életévét betöltött magyar állampolgár, tehát a társadalom széles rétege. A Liga legfontosabb feladata a légó népszerűsítése lett a társadalom széles körében, emellett a társadalom légótolmalmi kioktatása, és az önvédelmének megszervezése. Az alakuló gyűlésen az új országos elnök, József főherceg így fogalmazta meg a Légótolalmi Liga céljait: „(...) nincs ma Európának városa és települése, amelyet nem érhetne repülőátadás. (...) megeshetik, hogy (...) háborúba sodródhatunk, s ekkor komolyan kell számolnunk azzal, hogy (...) városainkat és egyéb lakott településeinket ellenséges légi hadak ismételten meg fogják támadni. (...) a hátsó országrész fogalma megszűnt (...) a békés lakosság (...) ki van szolgáltatva a légitámadás veszedelmének (...) Éppen ezért az anyagi lehetőségek határain belül, elemi kötelességünk mindazokat az óvintézkedéseket mielőbb végrehajtani, amelyeket az ország érdeke, a lakosság biztonsága, elsősorban pedig gyermekeink és asszonyaink megvédése parancsolóan megkíván. (...) a lakosság önvédelmi munkálatainak megszervezésére a Légótolalmi Liga hivatott. A Liga (...) nem a háborút szolgálja, hanem kizáróan azokat a várható károkat és szenvedéseket igyekszik enyhíteni, amelyeknek beláthatatlan sora különben mindannyiunkat érhet. (...) nem tudunk a légótolalom céljaira hasonló összegeket rendelkezésre bocsátani, mint (...) a külföld. A reánk háruló feladatot mégis meg kell oldanunk. Megfelelő eredményt azonban csak akkor érhetünk el, ha minden hatóság, intézmény, üzem, vállalat és a haza minden egyes polgára a honmentő munkából kiveszi a maga részét.”²⁷ Az önvédelmi kiképzés végül mégis csak évekkel később, 1940 augusztusától nyert átfogó, illetve részletesebb szabályozást.²⁸ Az önvédelem kialakításának folyamatát és ütemét 1944-ben még megpróbálták felgyorsítani, ez azonban nem járt sok sikerrel. Ez pedig erősen rányomta a bélyegét a győri légótolalomra is.

Az országos légótolalmat 1939-ben át- és újrászervezték, amelyhez a jogi alapot a kihirdetésekor, 1939. március 11-én hatályba lépő új honvédelmi törvény szolgáltatta. Ez a jogszabály már kimondottan az ország háborúra való felkészítését, militarizálását biztosította. Az új jogszabály végre részletesen szabályozta az állampolgárok honvédelmi kötelezettségét. Ezek szerint résztvenni a honvédelemben személyes szolgálatával és vagyontárgyával mindenki köteles lett.²⁹ A légvédelemmel a törvénycikk ötödik része foglalkozott behatóbban. A honvédelmi kötelezettséget kiterjesztették a légvédelemre is, mint *légvédelmi kötelezettséget*. Személyes légvédelmi kötelezettségre utasította immáron mindazokat, akik a *honvédelmi munkakötelezettség* alá soroltattak, ennek értelmében a felső korhatárt hatvanról hetvenre tolt ki. Véglegesen meghatározta a személyes légvédelmi szolgálatra kötelezés kritériumait, ami a légvédelmi készség időtartamára terjedt ki, de azt

önálló lapként megjelenő *Légótolalmi Közlemények* szinte mindenben a németek *Die Sirene* című lapjához igazodott.

²⁵ *Riadó!* 1. évf. (1937) 2–3. 3.

²⁶ HM 138.383/el.n.35.-1942. sz. körrendelet. Légótolalmi Liga módosított alapszabályai.

²⁷ *Riadó!* 1. évf. (1937) 2–3. 3.

²⁸ HM 83.500/el.n.lgv.-1940. sz. körrendelet. Az önvédelmi kiképzés tárgyában., *Honvédségi Közlöny* 1940/20. 297.

²⁹ 1939. évi II. tc. a honvédelemről. *Magyar Törvénytar.* <https://net.jogtar.hu/lezer-ev-torveny?docid=93900002.TV&searchUrl=/lezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42> (letöltve: 2022.03.16.)

Az átlagembereknek készült Légoltalmi ABC című füzetecskét 1.000.000 példányban nyomtatták ki 1939-ben. A bemutatott példány a szerző tulajdona

a honvédelmi miniszter a mindenkori légihelyzetre figyelemmel meghosszabbíthatta. Az oktatás kereteibe a légó oktatást be kellett iktatni, felkészítve az ifúságot a háborús feladatok elvégzésére. Minden vagyontárgy tulajdonosa köteles volt tűrni, hogy tulajdona területén légvédelmi eszközöket állítsanak fel. Szabályozta a *kivételes hatalom* jogkörét (miniszteri biztos) széles mozgástérrel. Végül intézkedett a légvédelmi kiürítés megszervezéséről. E fölött rögzültek a honvédelemmel kapcsolatos igazságszolgáltatási keretek, melyek nagyon szigorúak maradtak a légvédelem vonatkozásában. Az új honvédelmi törvény rendelkezéseit az 1935. évi XII. törvénycikkkel összevetve két új elemet fedezhetünk fel. Az első, hogy a légó feladatai jelentősen kibővültek, átfogva az akkor ismert összes védelmi elvet, módszert és eljárást. A második, hogy ezek mellett megnőtt a légó felelőssége és hatásköre is, ugyanis önmagának kellett megteremteni működéséhez az összes személyi (a légvédelmi szolgáltatásra kötelezettek közül), anyagi és technikai feltételt.

Az új honvédelmi törvény légtalomalomra vonatkozó végrehajtási rendelete³⁰ a szervezeti kérdésekben alig változtatott. Rögzítették azonban a kölcsönös segélynyújtás elvét, amely a körzetek, alkörzetek, sorolt vagyontárgyak veszély esetén történő segítségnyújtását tartalmazta. Egyes városokat, községeket külön kötelezhette a honvédelmi miniszter a kölcsönös segélynyújtásra. A további fejlesztéseket három irányban, így a hatósági, az I–II. csoportba, végül a III. csoportba sorolt vagyontárgyak légtalomalom kiépítését tervezték. Mint ahogy az előzőekben, a végrehajtási rendeletet követően további rendeletek sora rögzítette és alakította át a teljes szervezetet,³¹ majd a későbbi tapasztalatok fényében tovább modernizálták azt. Míg a magyarországi légtalomalom horizontális, azaz szervezeti kiépítése 1939-re befejeződött, a rendszer vertikális fejlesztése, azaz a szervezeti keretek kitöltése (a különböző szolgálatok felállítása, feltöltése felszereléssel, kiképzése, gyakorlatoztatása, együttműködés, kölcsönös segélynyújtás begyakorlása, állandó ellenőrzés, pontosítás, a társadalom felkészítése, védelmének megszervezése) ezután vette kezdetét. Sem a szervezeti keret, sem a célok nem változtak érdemben a II. világháború végéig. A visszacsatolt országrészekben mindig egyszerűen történt az összes hatályos légtalomalom tárgyú törvénycikk és rendelet bevezetése.

A megújult szervezet összehívására az ország egész területén 1939. október 24–27. között légvédelmi és légtalomalom gyakorlatokat, 1939. október 22-én vasárnap pedig *országos légtalomalom napot* tartottak.³² Később az 1941. évi háborús tapasztalatok, illetve az 1942 szeptemberi szovjet légitámadások újabb átszervezést eredményeztek, azonban ezek döntően már nem a szervezeti kereteket érintették. A világháború kezdetére minden feladat adott volt, a cél ezek véghezvitele, állandó pontosítása, és a lehető legrövidebb idő alatti felkészülés a lehető legnagyobb mértékben.

1941. március 1-jén német tapasztalatok alapján átszervezték a légierő vezetési rendszerét is. A HM Légügyi Főcsoportfőnöksége alatt vonták össze a légierőket, a légvédelmet és a légtalomalom, így minden légvédelmi szerv egyetlen központi irányítás alá került.³³ Az 1944. február 23-án kihirdetett honvédelmi miniszteri rendelettel létrejött az *Országos Légtalomalom Parancsnoki* állás, amelyet a minisztérium mindenkori légtalomalom ügyeket intéző csoportfőnöke – ekkor a HM VI.

³⁰ HM 88.000/el.n.lgv.-1939. sz. körrendelet. A légtalomalom megszervezése, *Honvédségi Közlöny* 1939/25. 175–199. A rendelet kihirdetésekor, 1939. július 1-jén lépett érvénybe.

³¹ HM 88.001/el.n.lgv.-1939. sz. körrendelet. A légtalomalom riasztószolgálat megszervezése, HM 88.002/el.n.lgv.-1939. sz. körrendelet. A légtalomalom elsőtétítő szolgálat, HM 88.087/el.n.lgv.-1939. sz. körrendelete a hatósági légtalomalom gázvédelmi szolgálatának végrehajtására szolgáló utasítás kiadása, stb.

³² HM 88.550/el.n.lgv.-1939. sz. körrendelet. Az egész ország területén az 1939. évi október hó 24. és 27. napja közötti időben légvédelmi és légtalomalom gyakorlatok tartása tárgyában, *Honvédségi Közlöny* 1939/32. 298–299.

³³ *Pataky–Rozsos–Sárhidai* 1. 1992. 42. A német „*Reichsanstalt für Luftschutz*” mintáját követve 1943. augusztus végére a honvédelmi minisztérium 36. osztályát is magába foglalva megalakult a *M. kir. Országos Légtalomalom Intézet* (O. L. I.), amely a budapesti XI. ker. Karolina út 19–23. sz. telken rendezkedett be. *Légtalomalom Közlemények* 1943. szeptember 15. 280.

csoportfőnök – töltött be.³⁴ Ezzel párhuzamosan a légoltalom központi ellenőrzésére Papp-Váry Endre nyugállományú Magyar Királyi altábornagy elnökletével a miniszterelnök felállította az ún. *Központi Légoltalmi Ellenőrző Bizottságot*. Tagjai voltak az illetékes belügy-, iparügyi-, kereskedelem- és közlekedésügyi-, valamint a közellátásügyi minisztériumok szakelőadói, feladata az összes a légoltalommal kapcsolatos szervezeti és operatív tevékenység összefogása lett.³⁵ Ekkor már csak a riasztószolgálat és a légvédelmi riasztási jelek rádióon történő közlése kapcsán történt komolyabb átszervezés. 1944. március 15-től³⁶ rendszeresítették a *légiveszély* és a *zavarórepülés*³⁷ fogalmát, majd 1944. augusztus 20-tól³⁸ már a *berepülési veszély*, a *légiveszély*, a *zavarórepülés*, a *légiriadó*, a *légiriadó elmúlt*, a *zavarórepülés elmúlt*, a *légiveszély elmúlt*, és a *berepülési veszély elmúlt* jelzéseket közölték rádióon keresztül a lakossággal.

Ezen felül kétségbeesett intézkedésekkel igyekeztek az önvédelmet és ezzel összefüggésben a III. csoportba sorolt vagyontárgyak légoltalmát megszervezni és modernizálni. Az utolsó háborús évben, amikor már valóban súlyos légitámadások érték az országot, erre már nem volt sok esély. A magyar légoltalom az önvédelem terén behozhatatlan hátrányba került.

A győri hatósági légoltalom, azaz a város lakosságának védelme sem volt teljesen felkészülve a jövőbeli próbatételre. A légó állapotának ellenőrzésére hivatott honvédelmi minisztériumi bizottság két nappal a Magyarország elleni első amerikai légitámadást követően, és kerek egy héttel a Győr elleni első bombázást megelőzően, 1944. április 5-én ellenőrizte a győri légoltalmat. Az erről készült jegyzőkönyv³⁹ pontos látetelet nyújt a városi légoltalom közvetlenül az első amerikai légitámadás előtti állapotáról. E szerint az összkép lehangoló volt, a város légoltalmának két sarkalatos hiányosságát is feltárta a bizottság. Egyrészt a személyi állomány kiképzése, másrészt a légóalkörzet-központok és a hatósági légó legütőképesebb csapatait képező tartós szolgálatosok elhelyezése sem volt megfelelő.⁴⁰ A bizottság azt azonban pozitívként mindenképpen fontosnak tartotta kiemelni, hogy a város légoltalmi vezetője a hatósági légoltalomhoz szükséges személyzetet és anyagi felszerelést a kötelező mértéken túl is biztosította. A problémák kiküszöbölésére tett javaslatok végrehajtását a bizottság annyira fontosnak tartotta, hogy véleménye szerint „ezek nélkül a hatósági légoltalom eredményes működését nem tartja biztosítottnak”. A városnak mindezek megoldására tehát kevesebb, mint egy hete adódott volna.⁴¹

³⁴ HM 119.700/el.n.35.-1944. sz. körrendelet. Országos légoltalmi parancsnoki állás megszervezéséről., *Honvédségi Közlöny* 1944/7. 96–97.

³⁵ HM 124.046/el.n.35.-1944. sz. körrendelet. Központi Légoltalmi Ellenőrző Bizottság felállítása. *Honvédségi Közlöny* 1944/32. 465. A rendelet alapján 1944. július 5-től Budapest székhellyel, a valóságban azonban már márciustól működött.

³⁶ HM 120.300/el.n.35.-1944. sz. körrendelet. A *légiveszély*-nek és a *zavarórepülés*-nek rádió útján való közlése. *Honvédségi Közlöny* 1944/10. 151.

³⁷ A *légiveszély* esetén az ország légtérét megközelítette ugyan ellenséges repülő, de még nem lépett be, míg *zavarórepülés* esetén a légtérbe csak néhány ellenséges gép készült behatolni, vagy már be is hatolt. Ez utóbbi tipikusan az éjszakai *röplapszórások*, valamint a *légifelderítés* esetei.

³⁸ HM 124.300/el.n.35.-1944. sz. körrendelet. Ellenséges légitévékenységgel kapcsolatos jelzéseknek rádió útján való közlése. *Honvédségi Közlöny* 1944/34. 489.

³⁹ Lásd teljes terjedelmében a mellékletben!

⁴⁰ Fontos megjegyezni, hogy mindezek országosan is problémát jelentettek, nem csak Győrben. Budapest után a vidéki nagyvárosok közül Győr kapta az első megsemmisítő amerikai légitámadást. Ennek okán Győrnek nem volt lehetősége hathatósabban felkészülni valamely magyarországi példa alapján, sőt, balszerencséjére e város szolgáltatott példát a többi vidéki településnek.

⁴¹ Jegyzőkönyv, készült Győrött, 1944. évi április hó 5-én Győr thj. város polgármesteri hivatalában a 88000/el.n.35.1939.H.M. sz. rendelet 40. §. 2. pontjában foglaltak alapján a város légoltalmi berendezésének és felkészültségének, valamint a légoltalmi költségek rendeltetésszerű felhasználásának ellenőrzésére a 119.682/el.n.35.1944.H.M. sz. rendelettel kiküldött bizottság tárgyalásáról., MNL OL Belügyminisztériumi levéltár K-150.

Hárs Ottó naplójának nagy része az amerikai légitámadások során történtek körül forog. Mindezek megértéséhez elengedhetetlenül szükséges megemlékeznünk a légitámadások történetén túl olyan dolgokról, mint a város katonaföldrajza, a szövetségesek légifelderítése, valamint az ellenséges légierő magyarországi tevékenysége.

Győr már az ókorban – *Arrabona* néven – megerősített katonai táborként a Római Birodalom Duna vidéki védelmének egyik fontos pontja volt. A későbbi korokban is a város hadászati, majd a 19. század második felétől gazdasági/ipari jelentőségét az adta, hogy három folyó találkozásának, illetve a Budát, majd Budapestet Béccsel összekötő szárazföldi út metszéspontjában feküdt.

A szövetséges hírszerzők a lehetséges magyarországi célpontokról már a II. világháború kezdeti szakaszában gyűjtöttek információkat,⁴² a módszeres légifelderítés mégis csak 1943. szeptember végén indult meg.⁴³ Győrről az első dokumentált általános légifelderítési összefoglaló 1943. október 18-án,⁴⁴ A Magyar Waggon- és Gépgyár Rt. (a továbbiakban: MWG) ipartelepéről készült első átfogó elemzés pedig 1943. november 8-án készült el.⁴⁵ Az itteni célpontok elleni légitámadás megtervezéséhez szükséges teljesértékű összefoglaló 1944. január 4-re datálható.⁴⁶ Ezt kiegészítette még egy további, 1944. február 21-én kelt összegzés.⁴⁷ Ezekre a forrásokra támaszkodtak az egyes célpontok legoptimálisabb rombolását részletesen elemző hírszerzési összefoglalók is.⁴⁸ A szövetségesek alapvetően négy győri célkörzetet azonosítottak A-tól D-ig jelölve azokat:

A – a Magyar Waggon- és Gépgyár Rt. ipartelepét,

B – a Győri Ipartelepek Rt.⁴⁹ hadiipari üzemeit,⁵⁰

C – a repülőgép összeszerelő üzemet

D – a gyári repülőteret.⁵¹

Az A. jelű célpont az MWG Mosoni-Dunától délre eső ipartelepét jelentette, melynek északi végébe települt a Repülőgéposztály ún. belső gyártelepe, míg a C. jelű célpont az MWG Repülőgé-

⁴² A szövetséges hírszerzések munkájához lásd: *Karsai* 1985. 510–513.

⁴³ *Oláh* 2018. 148.

⁴⁴ *Interpretation Report* No. D/353., 1943. október 18. AFHRA MAAF Intelligence File No. 3170.

⁴⁵ *Industrial Report* H.44. Hungarian Wagon and Machine Works at Gyor, North African Photo Reconnaissance Wing, 8 Nov 1943., AFHRA MAAF Intelligence File No. 3170.

⁴⁶ *Information Sheet* Dated: 4th January, 1944., Op. No: BH 43, Place: Gyor, AFHRA MAAF Intelligence File No. 3170.

⁴⁷ *Target Information Sheet*, 21 February 1944, Target: Hungarian Railroad Car and Machinery Works (Area 1 and 2), AFHRA MAAF Intelligence File No. 3170.

⁴⁸ Ezek voltak az *E.O.U. Aiming Point Report* I.D. 36., 24th January, 1944., valamint a *Target Vulnerability Note* T.V.N./132., The aircraft factories at the Hungarian Wagon & Machinery Works and at the Assembly Factory, Gyor, Hungary. 1944. február 22., AFHRA MAAF Series.

⁴⁹ A Győri Ipartelepek Rt. a nevét 1942-ben Országos Villamosművek Rt.-re változtatta. *Kallós* 1943. 719., 722. Az ipartelep a repülőterétől nyugatra, az iparcsatorna déli részénél terület el.

⁵⁰ Az eredeti szövegben: The Armaments' Works of Gyori Ipartelepek Rt. (Gyor Industries Ltd). Ez a Gyárváros városrész déli részén, az A. jelű célponttól 800 méterre délkeletre, és nagyjából ugyanakkora távolságra a D. jelű célponttól feküdt.

⁵¹ A repülőter a győri városházától 75°-ra, légvonalban 4 km-re, az iparcsatornától 300 méterre keletre feküdt. Területe meghaladta a 200 katasztrális holdat. A betonpálya hossza 1100, a szélessége 100 méter, tengelye 328° volt. A repülőter pontos leírását lásd: Rep. rendszab. és rep. iratok című akta, MVG Rep. Oszt. iratai, Műszaki O. Építési iratok és rajzok 1939–1949, MNL GyMSML Magyar Vagon és Gépgyár iratai XI. 15.

posztályának az iparcsatornától keletre fekvő repülőtéri gyártelepét, a D. jelű célpont pedig a gyári repülőteret jelentette (az utóbbi kettő a mai AUDI-ipartelep területén feküdt). A belső gyártelepen végezték a gyártási, míg a repülőtéren az összeszerelési és berepülési munkákat. Az amerikai légi-erő fő célpontjai, követve a stratégiai tervek, a repülőgépgyártással kapcsolatos üzemek, tehát az MWG ipartelepének északi része,⁵² valamint a repülőtérré települt összeszerelő üzemek és maga a repülőtér lettek.⁵³ A hírszerzők felhívták arra a stratégák figyelmét, hogy az elsődleges célpontok 50%-át nagyon hatékonyan lehet rombolni gyújtóbombákkal. Az optimális pusztítást úgy akarták elérni, ha egyszerre 370 rövid tonna robbanószert terítenek szét úgy, hogy ebből 270 romboló, míg 100 rövid tonna gyújtóbomba legyen.⁵⁴ A fenti célpontok listája később kiegészült a vasúti célpontokkal, ezekről azonban eddig nem került elő részletesebb elemzés, vagy ismertetés.

Sorszám	Keltezés	Sorszám	Keltezés
G 57	1944. február 24.	G 311	1944. augusztus 22.
G 84	1944. április 2.	G 314	1944. augusztus 23.
G 89	1944. április 7.	G 328	1944. augusztus 28.
G 92	1944. április 12.	G 369	1944. szeptember 18.
G 93	1944. április 13.	G 374	1944. szeptember 20.
G 105	1944. április 23.	G 376	1944. szeptember 20.
D. 147.	1944. április 28.	2677	Ismeretlen
G 116	1944. április 30.	2992	1944. szeptember 30.
G 121	1944. május 4.	3003	1944. október 4.
G 132	1944. május 10.	G 385	1944. október 7.
G 236	1944. július 8.	3082	1944. október 21.
G 280	1944. augusztus 7.	G 400	1944. október 21.
G 285	1944. augusztus 9.		

Légifelderítési kiértékelési jelentések Győrről. A szerző összesítése az AFHRA adatai alapján

Győrt nyolc nagyerejű és -létszámú, zárt kötelékben végrehajtott amerikai légitámadás érte, de a környéken, sőt az egész megyében is magas volt a berepülésekkel kapcsolatos események száma.⁵⁵ A támadásokról legkevesebb 11 darab kiértékelő jelentés készült el, felderítő berepülések a háború végéig folyamatosak voltak.

Mivel a győri vasúti objektumok és az MWG gyártelepe nagyon közel feküdt a lakott területekhez, az ellenséges repülők bombaszórása – már csak annak sajátosságai miatt is⁵⁶ – összességében

⁵² Ezt jelölték *Area 1*-ként is, míg a repülőtéri üzemet a repülőtéri kifutóval *Area 2*-nek. Lásd: *Target Information Sheet*, 21 February 1944, Target: Hungarian Railroad Car and Machinery Works (Area 1 and 2), AFHRA MAAF Intelligence File No. 3170.

⁵³ *E.O.U. Aiming Point Report* I.D. 36., 24th January, 1944., valamint *Target Vulnerability Note* T.V.N./132., The aircraft factories at the Hungarian Wagon & Machinery Works and at the Assembly Factory, Győr, Hungary. 1944. február 22., AFHRA MAAF Intelligence File No. 3170.

⁵⁴ *Target Vulnerability Note* T.V.N./132., The aircraft factories at the Hungarian Wagon & Machinery Works and at the Assembly Factory, Győr, Hungary. 1944. február 22., AFHRA MAAF Intelligence File No. 3170.

⁵⁵ A megyében lezajlott légi események összefoglalásaként lásd: Nagy 2007.

⁵⁶ A bombaszőnyeg sajnálatos elcsúszása gyakori jelenség volt a II. világháborúban. Az amerikai 15. Légi Hadsereg bombaszórását lásd egy következő fejezetben.

sajnos nagyon érzékeny veszteséget okozott a város lakosságának mind az élőerő,⁵⁷ mind az anyagiak tekintetében.

Jelentés		Felderítő berepülés		
Iktatószáma	Keltezése	Alakulata	Sorszáma	Dátuma
D.B. 46	1944. április 13.	Ismeretlen	Ismeretlen	Ismeretlen
D.B. 52	1944. április 22.	683. század	P. 206	1944. április 22. 08.30h
D.B. 80.	1944. május 16.	60. század	60PR415	1944. május 16. 13.00h
D.B. 132	1944. július 7.	682. század	SM/264	1944. július 7. 10.54
D.B. 174	1944. augusztus 10.	60. század	60PR/649	1944. augusztus 10. 09.50h
D.B. 220	1944. szeptember 21.	682. század	682/534	1944. szeptember 21. 09.55h
D.B. 223	1944. szeptember 24.	32. század	32S/319	1944. szeptember 24. 13.30h
D.B. 239	1944. október 13.	60. század	60/788	1944. október 13. 10.37h
D.B. 240	1944. október 14.	682. század	682/595	1944. október 14. 10.20h
D.B. 245	1944. október 21.	682. század	682/615	1944. október 21.
D.B. 277	1944. december 12.	683. század (?)	682/832	1944. december 11. 10.38h

A győri bombakárokról készült szövetséges légifelderítési elemzések. A szerző összesítése az AFHRA adatai alapján

AZ ELLENSÉGES AMERIKAI LÉGIERŐ

Győrt kivétel nélkül az amerikai 15. Légi Hadsereg (*15th Army Air Force – 15th AAF*) bombázói támadták, minden esetben stratégiai célokból. A 15. Légi Hadsereg szervezetéről, sőt az egyes alakulatairól nagy terjedelmű angol nyelvű szakirodalom áll a kutató, vagy az érdeklődő rendelkezésére, alább csak a szükséges általános ismereteket rögzítjük.

A magyar nyelvű szakirodalom legtöbbször helytelenül használta az amerikai légierő terminológiáját. Az egyes egységek és alegységek⁵⁸ lefordítása és magyarosítása erőltetett, illetve értelmetlen volna, hasonló terminológiát a magyar légierő csak Magyarország NATO tagságával kezdett bevezetni és rendszeresíteni. Az amerikai 15. Légi Hadsereg öt darab *Bomb Wing*ből (BW) és egy, 1944. szeptemberétől pedig már kettő *Fighter Wing*ből (FW) állt. A légi hadsereg legerősebb és legnagyobb létszámú egysége az 5. BW volt, amely hat *Group*ot foglalt magába, összesen 24 századnyi (*Squadron*), B-17 típusú repülőgépekkel felszerelt repülő haderőt. A többi *Bomb Wing* B-24 típusú repülőgépekkel repült, mindegyik négy *group*ból állt, kivéve a 49. BW., amelyik háromból. A *Bomb Group* (BG: 4 repülőszázad) és a *Fighter Group* (FG: 3–4 repülőszázad) osztály méretű, míg a *Bomb Wing* egy ezrednyi (BW: 3–6 *Group*) repülőegységnek számított. A *Combat Wing* nem szervezeti, hanem egy *Wing* méretű taktikai harci egységnek tekinthetjük, amelyet egy azonos célt támadó, akár más alárendeltségbe tartozó *group*okból, ad hoc jelleggel állítottak össze. Az amerikai 15. Légi Hadsereg kötelékében összesen hét darab *Fighter Group* teljesített szolgálatot. A vadászerek közül a 332. FG kivételével minden *group* három repülőszázadot foglalt magába, a 332. négyet.⁵⁹

⁵⁷ A légitámadások következtében elhunytak névsorát közli *Perger* 2010. 18–20., 33–42., 59., 85–86., 95., 99., 108., 114., 123–124., 134.

⁵⁸ Az angol (amerikai) katonai nyelvzetben *unit*, azaz *csapat* szóval említik.

⁵⁹ A 15. Légi Hadsereg harci egységeinek történetéhez lásd: *Rust* 1976., *Craven–Cate* 1983. 840., *Munday* 1965., valamint

Az amerikai légierő II. világháborúban használt taktikai alakzata a *Combat Box Formation* volt.⁶⁰ Az amerikai 15. Légi Hadsereg tehát főként *B-24 Liberator* típusú repülőgépekből állt, amelyek jóval alacsonyabban repültek az Angliába telepített amerikai 8. Légi Hadsereg alakulatainál. Az amerikai 15. Légi Hadsereg 1943 decembere és 1944. júliusa között az ún. *Six Box Formation*-t (hat boxból álló alakzat) használta, amely egy nagyobb *group box* alakzatot, akár 40 darab repülőgépet jelentett. A *group* két 20 gépből, illetve legtöbbször 30 gépből álló csoportra tagolódott, az egyik alakzat a másik után repült, és mindkét csoportban 3–3 *Squadron Box* (század box) volt, amelyek különböző magasságokban repülő osztagokra (*Element*) tagolódott tovább. A *group* alakzatot, és a több *group*ból összetevődő *wing* alakzatot szélterében és hosszában, valamint mélységében tagolták. Ezzel érthették el ugyanis azt, hogy vadásztámadás esetén nem egyedül kellett a bombázógépeknek felvenni a harcot, hanem az egész *box* alakzatnak egyszerre, amely azt jelentette, hogy 10–12 darab géppuska helyett ennek sokszorososa tüzelhetett egyszerre a támadókra. Az első csoportot (*hullám*) a középső százada, az ún. *Able Box*, egy hat gépből álló csapat vezette, ebben repült a vezérgép és az azt helyettesítő gép is (*deputy leader*), közvetlenül a vezérgép mellett. Ez a *box* repült legelől és ez vezette az egész támadást. Az *Able Box*-ban repülő másik négy repülőgép az adott bevetésre rendelt két század gépeiből tevődött össze. A hat repülőgép *kettős V-alakzatban* repült egymás után. A vezér század két oldalán két darab hat bombázóból álló *box* repült (szintén ún. *Squadron Box*), jobbról a *Baker Box*, balról a *Charlie Box*, mindkettőt egy-egy század bombázóiból állították össze. Ezek is hármassával repültek V-alakzatban, plusz egy gép minden *Squadron Box* középső hátsó pozíciójában, amelyet *Tail End Charlie* pozíciónak neveztek. Ebben a pozícióban általában a század legtapasztalatlanabb legénysége repült, ugyanis ezt a pozíciót volt a legkönnyebb tartani, azonban a helyzete nagyon sebezhető volt az ellenséges vadászokkal szemben. A *group* alakzat második csoportját, hullámát ugyanígy állították fel, csak a *box*ok neve volt más, így *Dog*, *Easy* és *Fox*. A *box* minden pozícióját megszámozták, így a *group* vezére az *Able One*, a leghátsó *squadron* legbalrább lévő, tehát *Tail End Charlie*-ja pedig a *Fox Seven* pozícióban repült. Mivel a hat *box*ból álló alakzat meglehetősen széles volt, nem képezett egybefüggő alakzatot, nehézkes volt benne repülni, és a bombaszórása sem volt pontos. A 15. Légi Hadsereg 1944. nyarán vezette be tehát az úgynevezett gyémánt alakzatot (*Diamond Formation*). Ez az alakzat lényegében ugyanúgy nézett ki, mint az előzők, csak jóval zártabb és egységesebb kötelék volt, amelytől a bombavetés pontosítását várták. Ennek az alakzatnak azonban az lett a közvetlen negatív következménye, hogy megugrott a légvédelmi tüzéség által okozott veszteség.

Az amerikai bombázó repülőgépek berepülési és támadási formációja egyben meghatározta a bombavetés metódusát is, amely az amerikai légierő esetében jórészt a *group* méretű támadóerő szőnyegbombázását jelentette. A győri célpontok kapcsán ez általában szintén a tipikus szőnyegbombázás metódusát követte. Ekkor a támadó csapat, vagy *box* vezérgépe adta meg a rárepülés irányát és egyéb jellemzőit, így az összes többi bombázó a vezérgép kioldásához igazította a saját bombavetését. Amikor egy *Combat Box* egyszerre oldotta ki a bombáit, akkor azok egy adott területen szétterülve, szőnyegszerűen csapódtak be a célkörzetben. Innen ered a *bombaszőnyeg* és a *szőnyegbombázás* fogalma, mint tipikus területbombázási eljárás. Az amerikai légierő a II. világháborúban az arcvonalanként három-, hat-, és kilenc repülőgépes harci alakzatot, valamint 1944. július végétől a lényegét tekintve szintén kilenc repülőgépes *gyémánt alakzatot* alkalmazta bevetései alatt attól függően, hogy a támadás paraméterei melyiket követelték meg tőle. Anélkül, hogy ezek tulajdonságaiba mélyebben beleásnánk magunkat, csak néhány fontos jellemző:

Pataki–Rozsos–Sárhidai 1. 1992., 84–87.

⁶⁰ Szó szerinti fordításban *harci doboz alakzat*.

Egy kilencgépes alakzat bombaszőnyegének 540, egy háromgépesének pedig 210 méter a szélessége ideális esetben. A háromgépes alakzat bombázása jóval pontosabb, mint a kilencgépesé, ezért ezt a bombázási módszert általában akkor alkalmazták, amikor egy kis területen, pontos bombázásra volt szükség. A kilencgépes támadó alakzat tehát általában a nagy területen szétterülő célok ellen volt ideális, így például a vasúti pályaudvarok ellen. A háromgépes alakzat egy hosszú, elnyújtott köteléket jelentett, hiszen a támadó *boxok* egymást követően repültek rá a célpontra, míg a többi kétszer, vagy háromszor szélesebb volt. Ebből következően az elnyújtott alakzat bombázása tovább tartott, mint amikor egyszerre az egész *group* ledobta a bombáit, azonban ideális esetben egy *wing* bombázása, akár három-négy támadó *group* kötelék esetén sem tarthatott tovább öt-tíz percnél.

Az amerikai légierő támadásai során legtöbbször *általános rombolóbombát* használt. (GP – *General Purpose*). Az RDX szintén rombolóbomba volt, csak más kémiai összetételű, nagyobb hatásfokú. Emellett még *gyújtóbombákat* (INC – *Incendiary*), valamint *repszbombákat* (FRAG – *Fragmentation*) vetettek be Győr ellen. A bombák tömegét fontban,⁶¹ a ledobott bombamennyiséget pedig *rövid tonnában*⁶² határozták meg. Az amerikai bombázók a vasúti hidak ellen általában 1000 fontos (kb. 454 kg) *rombolóbombákat* alkalmaztak, míg az egyéb célok ellen elegendőnek bizonyult az 500 fontos is (kb. 227 kg). A bombák, valamint a ledobott bombateher kapcsán mindvégig az eredeti angolszász mértékegységek kerülnek megadásra,⁶³ hiszen az amerikai légierő általában nem a metrikus mértékegységeket használta. Ugyanez a helyzet a magasságadatoknál alkalmazott *láb* (*foot*) mértékegységgel is. Minden esetben a metrikus adatok is szerepelnek az eredeti, *lábban* és *fontban* nyújtott adatok mellett. A repülésben a mai napig *lábban* adják meg a magassági adatokat. Hasonló eljárást követünk a sebességadatokkal is, ahol a km/h mértékegység mellett az eredeti jelentésekben szereplő mérföld/óra adatokat is ismertetjük.

Az amerikai 15. Légi Hadsereg által elfogadott *maximális bombaszórás* a legoptimálisabb esetben a célzási pont, mint origó köré rajzolt 300 méteren (1000 láb), valamint 600 méteren (2000 láb) belüli körben volt optimalizálva. A *célzási pont* (*Aiming Point*) egy az eligazítás során rögzített pont, amire célozta a *bombavetést* a támadás vezérgépének bombázótisztje, míg a *bombaszórás középpontja* (*Mean Point of Impact*) a szóráskép valódi középpontja volt. A bombázást kiértékelő jelentésekben általában a másodikhoz rajzolták a szóráskép 300 és 600 méteres koncentrikus köreit, azonban lehetőség szerint mindig feltüntették a célzási pontot is. Az elvárt teljesítmény a légi hadsereg alakulatai részére az volt a háború során, hogy a 300 méteres körbe a teljes bombateher minimum 37,7%-át le tudják dobni! Az a bombatalálat, amely ezen a körön belül csapódott be, megfelelő eredménynek minősült. Ezt az eredményt a háború alatt az amerikai 15. Légi Hadsereg öt *wingjéből* csak három, a huszonegy *groupjából* pedig csak hét tudta tartani, vagy megközelíteni.⁶⁴ A bombák kétharmadának haszontalan elpocsékolása, illetve szélesebb területen, vagyis maximum 600 méter, azaz 2000 láb sugarú körön belül való elterítése tehát eleve bele volt kalkulálva a légierő bombázó metódusába, mint járulékos veszteség. Mindezekhez hozzátartozik továbbá, hogy a nagyobb, illetve szélesebb alakzat bombaszórása eleve pontatlanabb volt, bár legtöbb esetben éppen emiatt alkalmazták ezt a támadó alakzatot, hiszen az volt vele a céljuk, hogy nagy területen szórják szét a bombaterhet.

A bombák kioldásának ütemét szabályozni lehetett, ugyanis a teljes bombateher egyszerre, vagy bizonyos időközönként egymás után is ledobható volt, mindez szintén annak a függvényében, hogy

⁶¹ LB – libs; 1 font = 0, 4536 kg

⁶² short ton; 1 rövid tonna = 0, 907 metrikus tonna

⁶³ Példaként 8 x 500 lb G.P. = 8 darab 500 fontos általános rombolóbomba.

⁶⁴ A bombacélzás és bombaszórás adataihoz lásd a *Bombing Accuracy Reports*, valamint *Bombing Accuracy Summary* (15th AAF) nevű forrástípusokat.

az aznapi célpont elpusztítására milyen módszert volt kívánatos alkalmazniuk. A *bombakioldás beállításai (intervalometer settings)* szintén lábban voltak megadva és azt akár a bevetés alatt is meg tudta változtatni a bombázótiszt. Ha a beállítás minimumra volt állítva, akkor a bombateher a kioldás pillanatában egyszerre, illetve pár másodpercen belül oldódott ki. A bombázó repülőgépek bombatartó szerkezetei V-alakot formáló eszközök voltak, erre függesztették fel egyenként a bombákat. Ha a bombázás alatt valamelyik bomba beragadt, azaz nem oldódott és esett ki a repülőgép bombateréből, akkor a bombázótisztnek egy igen hálátlan feladata adódott a visszaút során, ugyanis bombateherrel, főként bizonytalan felfüggesztésű és kiélesített robbanószerrel nem tanácsos landolni. A repülőgép rázkódására, vagy a landolás közben történt zökkenésre ezek a meghibásodott robbanószerkezetek óriási veszélynek tették ki a repülőket, ezért ha kellett akár lábbal kirugdosva, de valahogyan meg kellett tőlük szabadulni. Mindezt akár -35 C°-ban, egy kb. 35 cm széles lefagyott fémjárdán állva, a bombatér nyitott ajtaján bevágódó jeges szélben. Gyorsan rádöbbenhet az ember, hogy ez a feladat nem számított a bombázó személyzet kedvencének. Más esetekben előfordulhatott az is, hogy műszaki hiba, vagy sérülés miatt a bombákat kényszeroldani kellett. Kioldódhattak akár maguktól is, ami szintén hidegrázást okozott a személyzetnek, ugyanis ekkor a legtöbb esetben a bombatér ajtaja zárva volt, ezért elég magas volt annak a valószínűsége, hogy szerencsétlenséget okoz a repülőgépnek a saját bombája. Akárhogyan is, de a bizonytalan robbanószerkeztől tanácsos volt rövid időn belül megszabadulni. A bombákat orr- és fenékgyújtóval (*nose and tail fuses*) szerelhettkék, amelyek beállításait minden alkalommal rögzítették a bevetések során. Ez alapján azonnali, azaz *csapódógyújtót*, vagy akár *késleltetett gyújtót* is beállíthattak annak függvényében, hogy mit követelt meg az aznapi feladat.

Közkeletű, hogy az amerikai légierő minden anyagi eszközben, és élőerőben is dúskált, és így arra is volt energiája, hogy birkanyájakat lőjön halomra, vagy tanyaépületeket bombázzon le. Ezzel ellentétben azonban mind az élőerő, mint az anyagiak, főként a bombák kapcsán az amerikai légierőnek kötelessége volt darabra pontos elszámolást vezetni, a pazarlás pedig szigorúan tiltott volt! Ennek ellenére sokszor történtek kegyetlen dolgok, mégis ezek többsége tévedés, vagy úgynevezett kényszeroldás eredménye. Súlyosabb cselekmények, különösen a harc hevében, minden oldalon előfordultak, mind a német-magyar, mind az amerikai oldalon, azonban nem szabad azt figyelmen kívül hagyni, hogy 1944-ben ugyanolyan brutális és kemény harcok folytak Európa légtérében, mint a földön. A légi harcok kapcsán keringő ködös képek, a majdhogynem lovagias kézitusák mítosza teljesen hamis és félrevezető.

A különböző típusú forrásoknál sokszor zavaró az egyes események időpontjának megjelölése. Kutatásaim tapasztalatai alapján az időpontok kapcsán két dolog tisztázása, illetve kikötése feltétlenül szükséges. Egyrészt az amerikai repülő általános eljárása alapján, az eligazítás végén az óráikat mindig egyeztették, így az egész légi hadsereg elméletileg ugyanazon órajárás alapján volt köteles jelentéseiben az időpontokat rögzíteni. Mindez a német és a magyar hatóságokról nem feltétlenül mondható el. Emellett az amerikai légierő is a közép-európai időzónára⁶⁵ hangolta az óráit. Másrészt a rögzített időpontok között általában nincs nagyságrendi különbség, csak néhány perces, maximum félórás csúszás, amely betudható az órajárások átlagos különbözőségének is, valamint annak is, hogy amíg a bombázószemélyzet biztosan azonnal köteles volt rögzíteni a bevetés időadatait, addig a magyar és a német hatóságokra kihatással lehetett a bombázás okozta sokk, valamint a befutó információk időbeli eltolódása, vagy pontatlansága is. Részünkről ezek alapján általában az amerikai jelentésekben szereplő időpontokat fogadjuk el pontosabbnak, emellett azonban nincs okunk a magyar adatok relevanciáját teljes mértékben megkérdőjelezni.

⁶⁵ CET – Central European Time

A pilóták helyzetmeghatározása követi az órát, azaz az égboltot 1 és 12 óra között osztják fel úgy, hogy a repülőgépek orra 12 felé, a farka 6 óra felé mutat. A repülőgéptől 90°-ra jobbra lévő dolog 3 órára, míg a 90°-ra balra lévő 9 órára van a géptől. Ezen kívül az a tárgy, ami a repülő magasságában van, az *szintben*, míg az alatta lévő *alulról*, a felette lévő *fentről* közelíthet. Tehát például egy légi harc során amennyiben egy támadó repülőgép 11 órából támad fentről, akkor a támadás előlről, kissé balról a repülőhöz viszonyítva magassági előnnyel érkezett.

A repülési útvonalnak állandó viszonyítási pontjai voltak, ebből az első fontosabb a KP, azaz *kulcspont* (*Key Point*). Ez volt az a pont, amikor Olaszország, vagy más konkrét navigációs pont felett a támadó alakzat összerendeződött, kialakították a berepülési alakzatot és elkezdődött a berepülés. Erre a fix pontra azért volt szükség, mert a *group*ok más-más repülőtérről szálltak fel, össze kellett rendeződniük, majd a támadó erő összes kötelékének alakzatba kellett állnia *wingek* szerint. Példaként az amerikai 15. Légi Hadsereg 1944. augusztus 20-i alakzata a *wingek* egyetlen hosszú oszlopából állt, de például 1944. június 2-án, illetve szeptember 5-én három támadó oszlop repült három különböző irányba.⁶⁶ A gyakorlatban amíg lehetett, a támadó alakzatok a lehető legtávolabb együtt repültek, mely főként a navigációban és a védekezésben jelentett könnyebbséget. Az útvonal fontos pontja volt a vadászvédelemmel való *találkozási pont* (*R/V – Rendezvous point*). Ekkor örvendezhettek a bombázók, ugyanis a vadászok jelenléte megnyugtató, ám bár néha hamis biztonságérzettel tölthette el a hajózó legénységet. A KP-t követték a TP-k (*Turn Point - fordulási pont*), melyek a repülés folyamán a nagyobb irányváltásokat jelölték, amelyekkel a legjobb útvonalat igyekeztek megtalálni, illetve megtévesztésként és az ellenséges légvédelem kijátszására, kikérülésére is szolgálhatott. A CP (*Controll Point*) egy már ellenséges légtérben esetlegesen beiktatott *navigációs pont* volt, amely általában szintén útvonal módosítást, vagy a támadó kötelékek szétválását takarta. Az IP (*Initial Point - indítási pont*) volt a bevetés egyik legfontosabb pontja. Ez néhány percnyi repülésre helyezkedett el a céltől, ettől kezdődött meg a *rárepülés* (*bombrun*). Innen a köteléknek a *bombázási alakzatban*, nyílegyenesen kellett rárepülnie a célpontra, majd fölötte, hogy a bombacélzást segítsék. Az IP és a célponton megjelölt célzási pont közötti *vektor* volt a *támadás tengelye*, mely az egész kötelék támadásának útirányát is jelentette egyben. A *rárepülés irányszögét* (*Axis of Attack*) minden bevetés során előre meghatározták a személyzetnek, ettől azonban elég sűrűn eltértek, alkalmazkodva a bevetésen adódott váratlan körülményekhez. Az *irányszög* mindig a kötelék haladásának az irányát jelölte. Tehát ha például a *bevetési parancsban* az *irányszög*et 90°-ban határozták meg, akkor a célra való rárepülés egyenesen keleti irányba történt. Az indítási ponttól legtöbbször már nem a pilóta, hanem az amerikai légierők legtitkosabb és legmismisztifikáltabb szerkezete, a NORDAN, vagy a SPERRY *bombacélzó* „vezette” a gépeket és tette lehetővé a lehető legpontosabb kioldást. A bombacélzó egy egyszerű számológép volt, amelybe betáplálva a bombázáshoz szükséges adatokat segített a bombázótisztnek rávezetni a célpontra a repülőgépet, illetve megadta neki azt az optimális pillanatot, amikor ki kellett oldania a bombaterhet. Könnyen belátható, hogy egy rosszul, vagy pontatlanul megadott beállítás, vagy egy meghibásodás mennyire elszúrhatta a pontos bombavetést. Ez legtöbbször a bombaszőnyeg elcsúszását eredményezte, megannyi felesleges szenvedést okozva a civil lakosságnak, mint ahogyan az sajnos Győrnél több esetben meg is történt. A bombák kioldása után a támadó alakzat a légvédelem kijátszására és a következő támadóhullám helybiztosítására kifordult a célterület fölül (*Rally*), majd ráállt a visszaútra előírt útvonalra. Ekkor általában megváltoztatták a repülési magasságot és sebességet is, hogy ha netán a földi légvédelem belötte volna már magát, megnehezítsék a célzásukat.

A bombázást és a navigációt a speciálisan kiképzett úgynevezett *Pathfinder Force* (PFF), azaz az

⁶⁶ Oláh 2006. 73–74., valamint Oláh 2014. 309.

útkeresők/nyomkövetők segíthették. A kifejezés utalt a *radarral* (a felszerelés angol kódneve H2S, míg az amerikai H2X) felszerelt repülőgépekre, ugyanakkor a *célpont kijelölő/célkereső módszerre* egyaránt, amely során a cél kijelölése füst, vagy világító bombákkal történhetett. A légvédelmi radarok megzavarására vékony csíkokra vágott alufóliát alkalmaztak (*Window*), amely a levegőben szétszóródva hamis radarképet eredményezett. Nem mindennapi látvány volt a csillogva-villogva, lassan alászálló fóliatömeg.

A célpont körüli védekezési módszerek közül a légvédelmi tüzérség, a *Flak* (*Flugabwehrkanone*; ezt a német rövidítést használták az amerikaiak is a légvédelmi tüzérségre), azaz *légvédelmi löveg*, illetve a *füstfejlesztő*, vagy *füstgyertya* (*Smoke screen*) voltak a legfontosabbak, melyekhez hozzájött az általános berepülési útvonalhoz telepített *vadászvédelem* is. Ezek célja a támadók megsemmisítése, a pontatlan célzás kikényszerítése, illetve a megtévesztés volt. A Győr környékén felállított légvédelmi tüzérség és a vadászrepülő működéseről egyébként több helyen is megemlékezett Hárs Ottó. A napló főként az amerikai légitámadásokról írt bejegyzései miatt érdemel figyelmet.

A II. világháborúban a szövetséges légierők egyik legfontosabb stratégiai feladatát képezte a légi főlény megszerzése. Amikor a Magyarországot is magába foglaló Földközi-tengeri hadműveleti térségben⁶⁷ a stratégiai légitámadásokért felelős amerikai 15. Légi Hadsereg végül 1944. április 3-án megkezdte hazánk bombázását, még éppen zajlott azon légi hadműveletük, melynek keretében igyekeztek szétbombázni a németek repülőgépgyártási kapacitását.⁶⁸

Miután Magyarország katonai repülőgép gyártásának egyik oszlopát képezték a Magyar Waggon- és Gépgyár Rt. üzemei, így Győr hadi jelentőségét nem kell külön bizonyítani.⁶⁹ Nem csoda tehát, hogy elsődleges fontosságuk miatt a győri célpontokat a lehető legkorábbi időpontban megtámadták az amerikai stratégiai bombázók.

AZ ELSŐ TÁMADÁS: 1944. ÁPRILIS 13. CSÜTÖRTÖK

1944. április 13-án az amerikai légierő tíz nappal az első Magyarország elleni légitámadását követően ismét magyar célpontokat támadott meg, köztük Győrt. A légi hadsereg 47. *Bomb Wingje* a vecsési (Ferihegy), valamint a 304. *Wing* a tököli repülőteret, a 49. és az 55. *Wingek* pedig a Dunai Repülőgépgyárat, míg az egész támadást felvezető, legelöl repülő 5. *Bomb Wingjének* öt *groupja* Győrt támadta meg aznap. Az 5. BW alárendeltségébe tartozó 483. BG-nak a kötelékből kiválva, Brod rendezőpályaudvarát kellett volna lerombolnia.⁷⁰ Berepülési sorrendben a 2., 99., 97. *groupnak* az MWG Repülőgéposztálya belső gyártelepét, míg 463., és a 301. *groupnak* a repülőtéri üzemeit és a repülőteret kellett lebombáznia pontban délben.⁷¹

A bevetési parancs szerint a rendeződést követően a *kulcsponthoz* (Doboj),⁷² 10.45-re kellett elérni 3658 méteren (12000 láb), majd Dombóvár⁷³ érintésével az *indítási ponthoz*. Ezután kezdődhetett a *rárepülés* a célpontra, *bombázást* követően kifordulás balra és egyenesen vissza a bázisra.

⁶⁷ Mediterranean Theater of Operations (MTO). A térségben tevékenykedő szövetséges légierő, a Földközi-tengeri Szövetséges Légierő (Mediterranean Allied Air Force, rövidítve MAAF) alárendeltségébe tartozott az amerikai 15. Légi Hadsereg (15th Army Air Force).

⁶⁸ Craven–Cate 1983. 288–295., 364–365., 368.

⁶⁹ A vadászrepülőgép gyártási program keretében az MWG a bécsújhelyi Wiener Neustädter Flugzeugwerke és a szigetmentmikli Dunai Repülőgépgyárral együttműködve végezte a feladatát.

⁷⁰ Operations Order Number 484, 12 April 1944, Headquarters Fifth Wing (US), AFHRA A Series.

⁷¹ Lásd az alakulatok 1944. április 13-i Briefing Sheetjeinek adatait.

⁷² 44o45'É/18o05'K

⁷³ 46o22'É/18o08'K

A célra történő *rárepülés indítási pontja* a Győrtől 35 kilométernyire délkeletre fekvő Kisbér,⁷⁴ a *támadás tengelye* a belső gyártelep tekintetében 306°, a repülőtérenél 311° volt. Azaz a bombázás délkeletről északnyugat felé tartott. A belső gyártelepet támadó három *bomb group* közül az első kettő, a 2. és a 99. BG 500 fontos (227 kg) *rombolóbombákat*, a 97. BG kötegelt 500 fontos *gyűjtőhasáb bombákat* szállított. A fő célpontjaik a repülőgépgyártó- és összeszerelő létesítmények voltak, azaz a két nagy hangárépület az ipartelep északi végében. A repülőteret támadó két *group* közül az első, a 463. BG, kötegelt 100 fontos (45 kg) *rombolóbombákat*, a másodikként berepülő 301. BG gépenként 24 darab kötegelt *repeszbombát* dobott le a célterületre.⁷⁵

A Győr ellen felvonuló *Boeing B-17 Flying Fortress* típusú bombázókat 10.40 és 12.40 között a jugoszláviai Dobojtól a Balaton keleti partján keresztül a célpontig az 1. FG 51 darab,⁷⁶ majd 11.15 és 14.15 között a Balatontól a célig és a visszaúton a 14. FG 50 darab 77 kéttörzsű *Lockheed P-38 Lightning* típusú vadászrepülőgépe kísérte.⁷⁸ A támadás során az amerikaiak összesen 100–125 német-magyar vadászgéppel számoltak. Győr környékén korábban 10 darab, míg Budapesten 114 darab nehéz légvédelmi löveget azonosítottak.⁷⁹ A Balatonnál és Győr fölött kb. 25–40 darab ellenséges vadászgépet észleltek az amerikaiak, amelyek le is csaptak a bombázókra. A támadások 5 perccel a bombázás előtt kezdődtek és szórványosan 15–20 perccel a bombázás utánig tartottak. A vadásztámadás zöme az amerikai erőket felvezető 2. BG repülőit érte, 11.40 és 11.50 között két hullámban,⁸⁰ melyek következtében négy B-17-es bombázó repülőgép lezuhant, további kettő könnyebben megrongálódott. A 2. BG egy FW-190 típusú vadászgépét,⁸¹ a 97. BG egy Me-109 típusú vadászgép lelövését,⁸² a 463. BG egy igazolt és egy valószínűsített légigyőzelmet jelentett le.⁸³ A légvédelmi tüzéség tüze elhanyagolható volt Győr körzetében, egyéb emlékezetes légi esemény összességében nem történt.

A támadások kijelölt időpontja tehát 12.00 volt.⁸⁴ A valóságban az elsőként berepülő 2. BG hosszú, elnyújtott háromgépes alakzata az egyenletes 250 km/h-ás (155 mph) sebességet tartva, 40 másodperces *rárepülést* követően 11.47-kor⁸⁵ dobta le a bombáit az MWG belső gyártelepére. Minden *box* parancsnoka önállóan végezte el a *rárepülést* és a célzást. 11.54-kor megérkeztek a harmadik hullámban a 97. BG repülői, ugyanazt a sebességet tartva, 300 másodperces *rárepülést* követően leszórták *gyűjtőbombáikat*.⁸⁶

A gyári repülőter és a köré települt üzemek bombázását a 463. BG kezdte meg 11.52-kor,⁸⁷ az

⁷⁴ 47o31'É/18o02'K

⁷⁵ Operations Order Number 484, 12 April 1944, Headquarters Fifth Wing (US), AFHRA A Series.

⁷⁶ *Special Narrative Report* – Mission escorting B-17's of the 5th Wing to Gyor, Hungary, Headquarters 1st Fighter Group, 13 April 1944, AFHRA A Series.

⁷⁷ *Special Intelligence Report*. Escort 5th Wing to Gyor, Hungary, Headquarters 14th Fighter Group (TE), 13 April 1944, AFHRA A Series. Más forrás szerint 51 darab. Lásd: *Tactical Mission Report*, Monograph Operation 13 April 1944, AFHRA A Series.

⁷⁸ *Operations Order Number* 15, 12 April 1944, Headquarters 306th Wing (US), AFHRA A Series.

⁷⁹ *Tactical Mission Report*, Monograph Operation 13 April 1944, AFHRA A Series.

⁸⁰ *Special Narrative Report*: Mission: 13 April 1944 – Gyor Wagon Works, Hungary, Headquarters Second Bombardment Group, AFHRA A Series.

⁸¹ A repülőgépek eltűnéséről készült jelentések (*Missing Air Crew Report*) számai: 3911., 3913., 3916., 3917.

⁸² *Special Narrative Report*: Mission: 13 April 1944. Gyor Wagon Works, Hungary, Headquarters 97th Bombardment Group (H), 13 April 1944, AFHRA A Series.

⁸³ *Special Narrative Report*: Mission: 13 Apr. 1944, Target: Gyor, Hungary, Headquarters 463rd Bombardment Group (H), 13 April 1944, AFHRA A Series.

⁸⁴ Operations Order Number 484, 12 April 1944, Headquarters Fifth Wing (US), AFHRA A Series.

⁸⁵ *Attack Sheet Second Bombardment Group* (H), 13 April 1944, AFHRA A Series.

⁸⁶ *Attack Sheet, 97th Bomb Group* (H), 13 April 1944, AFHRA A Series.

⁸⁷ A bombázás 300 másodpercnyi *rárepülést* követően, 241 km/h-ás (150 mph) sebességgel, 6858 méteres magasságról (22500 láb) történt. *Attack Sheet*, 463rd Group (H), 13 April 1944, AFHRA A Series.

utolsóként berepülő 301. BG pedig 11.51-kor dobta le a bombaterhét.⁸⁸ Az 5. BW összesen 162 darab B-17 típusú bombázó repülőgépe 344 darab, 73 metrikus tonna⁸⁹ tömegű bombát dobott le Győrre.⁹⁰ A balra történő kifordulást követően az ellenséges bombázógépek elindultak egyenesen a bázisaik felé.

A városban a légószirénák 11.17-kor szólaltak meg, a riadót 13.20-kor,⁹¹ vagy 13.30-kor fújták le.

Group	Bombázó gépek száma (db)		Idő	Támadás	
	Felszállt	Támadt		Magasság	
				láb	méter
2.	38	35	11.47	21700 – 25700	6614 – 7833
97.	33	29	11.54	22800	6949
99.	37	35	11.53	23700 – 24300	7224 – 7407
301.	34	31	11.51	23800 – 24800	7254 – 7559
463.	35	32	11.52	22500	6858

*Az ellenséges bombázógépek Győr elleni támadásának adatai 1944. április 13-án.
Forrás: Tactical Mission Report, Monograph Operation 13 April 1944, AFHRA A Series*

A támadás hatása lehengerlő és megrázó volt. Az ipartelepeken csaknem minden elsődleges célpont súlyosan megrongálódott, vagy megsemmisült.⁹² Mindkét célkörzetben aránylag pontos és egységes volt a bombaszórás, mégis az MWG belső gyártelepéről kicsúszott a *bombaszönyeg*,⁹³ sőt a 97. BG *gyűjtőbombái* nagyrészt célt is tévesztettek.⁹⁴ Ennek következtében sok lakóház, az ipartelep déli részén fekvő szeszgyár,⁹⁵ a légszeszgyár (gázgyár) és egy sor egyéb létesítmény rongálódott meg valamilyen mértékben. Az MWG budai úti gyártelepe 80%-os, a reptéri gyártelep 30%-os kárt szenvedett.⁹⁶

A támadás során teljesen leégett 77 épület, további 26 súlyos, míg 31 épület könnyű tűzkárt szenvedett. Emellett súlyosan megrongálódott 115, könnyebben 136 épület. A gyárvárosi templom

⁸⁸ A bombázás 360 másodpercnyi rárepülést követően, 250 km/h-ás (155 mph) sebességgel, 7529 méteres magasságról (24700 láb) történt. *Attack Sheet* 301st Group, 13 April 1944., AFHRA A Series.

⁸⁹ 380 rövid tonna

⁹⁰ *Tactical Mission Report*, Monograph Operation 13 April 1944, AFHRA A Series.; Más adatok szerint 163 darab bombázógép 345,63 metrikus tonnát (381 rövid tonna), összesen 6750 darab bombát dobott le Győrre. *Air Operations for 15th Air Force* (15. Légi Hadsereg céllisták), 1944. április 13. napi bejegyzések, AFHRA A Series.

⁹¹ Győr szab. kir. város mérnöki hivatala kárjelentése a polgármesternek. 212/1944 gyűjtősz., Bombatámadási jelentések mellékletei c. akta, Dátum nélk., GyMJVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye.

⁹² *Tactical Mission Report*, Monograph Operation 13 April 1944, AFHRA A Series.

⁹³ *Bomb Fall Plot 301st B.G.* (H), Mission 250, April 13, 1944, 11:51 Hrs, valamint *Bomb Fall Plot 463rd B.G.* (H), Mission 7, April 13, 1944, 11:52 Hrs, AFHRA A Series.

⁹⁴ *Tactical Mission Report*, Monograph Operation 13 April 1944, AFHRA A Series.

⁹⁵ Győri Szeszgyár és Finomító Rt., amely később a nevét Győri Vegyiművek Rt.-re változtatta. *Kallós* 1943. 234. Az ipartelep közvetlenül délre terület el az MWG gyártelepétől.

⁹⁶ M. kir. rendőrség győri kapitánysága 1508/1944. sz. kárjelentése, 1944. április 20., MNL GyMSML Győr-Moson-Pozsony k. e. e. vármegye, valamint Győr város főispánjának iratai IV. B. 451.

teljesen leégett, de a révfalui templomot is találat érte. Komoly árvízveszélyt okozott az, hogy a magas vízállású Duna mindkét oldali védtöltését találatok érték. 1944. május 8-ig bezárólag 532 halottat temettek el.⁹⁷ Kórházi kezelésre szorult 1132 fő, melyből 50 utólag hunyt el. Több mint 3700 családot bombáztak ki a lakóhelyéről, akik így ideiglenes elhelyezésre szorultak.⁹⁸ Az elcsúszott gyújtóbombaszőnyeg miatt Révfaluban óriási tüzek keletkeztek, melyeket csak 15-ére sikerült jelentős külső segítség bevonásával eloltani. A bombázás következtében az egész városban néhány órára megszakadt az áramellátás. A szörnyű veszteségek sokkolták a lakosságot, mégis a mentési munkák azonnal megindultak. Mint ahogyan minden amerikai bombázás után, hosszú heteket vett igénybe a helyreállítás.⁹⁹

A MÁSODIK TÁMADÁS, AMINEK MEG SEM KELLETT VOLNA TÖRTÉNNIE:

1944. JÚLIUS 2. VASÁRNASZOMBOR

Nagy kérdés, hogy a győri hadiipari termelést egyetlen támadással sikerült-e minimalizálni,¹⁰⁰ mindenesetre a szövetségesek folyamatosan figyelemmel kísérték az újjáépítési munkákat. A következő komolyabb támadásra csak hónapokkal később, 1944. július 2-án került sor. Az amerikai 15. Légi Hadsereg öt támadó *wing*je részére 1944. július 2-án kijelölt célként Budapest–Rákos pályaudvart, Vecsés repülőteret (Ferihegyet), a Weiss Manfréd Művek pályaudvarát (valójában a Soroksári úton fekvő iparvágányokat), valamint a Shell olajfinomítót, illetve az almásfüzitői olajfinomítót és az olajtartályokat jelölték ki. Az 5. Bomb Wing egységeinek Esztergom felől rárepülve kellett volna Almásfüzitőt bombáznia 10.56-kor; alternatív, avagy másodlagos célként Brod, Szabadka, Újvidék, Szeged, Vinkovci, végül Vukovar lettek meghatározva számukra.¹⁰¹ A *wing* hat támadó *group*jából csak kettő bombázhatta az elsődleges célt, a maradék négy alternatív célokat keresett, ezért Brod, és Vinkovci pályaudvaraira szórta le rakományát.¹⁰² A 2. Bomb Group *Boeing B-17 Flying Fortress* típusú bombázó repülőgépei miután a füsttől és a felhőzettől nem tudták az eredeti célpontot azonosítani, a bevetési parancs ellenére valamilyen oknál fogva Almásfüzitőről egyenesen Győrre repültek rá, és 11.16-kor gépenként 12 darab 500 fontos bombaterhüket¹⁰³ a pályaudvartól délkeletre fekvő Győri Ipartelepekre dobták le.¹⁰⁴

⁹⁷ Az elhunytak létszáma, a hivatalos közegek túlterheltsége, valamint a holttestek állapota miatt a halottak anyakönyvezése nagy problémákat okozott. Győri Anyakönyvi Kerülettől ad V.108/1944. Tárgy: Az 1944. április 13-iki terrortámadás halálos áldozatainak jegyzéke. Kelt: Győr, 1944. május 2., Győr Szab. Kir. Város 4753/1944 sz., GyM-JVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye.

⁹⁸ A kibombázott családok elhelyezése hatalmas problémát okozott. Előfordult olyan eset is, hogy egy 1944. április 13-án kibombázott család elhelyezése még novemberben sem volt megoldva. 793/főisp.1944., 1944. november 18., MNL GyMSML Győr-Moson-Pozsony k. e. e. vármegye, valamint Győr város főispánjának iratai IV. B. 451.

⁹⁹ Győr szab. kir. város polgármestere kárjelentése a törvényhatósági bizottság felé. VIII/23/1944 gyűjtősz., 1944. május 8., GyM-JVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye, valamint M. kir. rendőrség győri kapitánysága 1508/1944. sz. kárjelentése, 1944. április 20., MNL GyMSML Győr-Moson-Pozsony k. e. e. vármegye, valamint Győr város főispánjának iratai IV. B. 451.

¹⁰⁰ Áldozó István kutatásai és közlése alapján a termelésben az 1944. év közepére már markáns visszaesés mutatkozott. Azt ugyan ténszerűen nem lehetett megállapítani, hogy mindez csak a szövetséges légitámadások miatt alakult volna így, de a német és a magyar repülőgépipar elleni légitámadások minden bizonnyal erősen kihatottak a győri termelésre is.

¹⁰¹ *Operations Order No. 608*, HQ Fifth Wing (US), 1 July 1944, valamint *Intelligence Annex* (Operation Orders No. 607), 1 July 1944, Headquarters Fifth Wing (US), Plan „B”, AFHRA A Series.

¹⁰² *Bombing Accuracy*, Fifteenth Air Force Operation Analysis Section, Date 2 July 1944., AFHRA A Series.

¹⁰³ *Briefing Sheet Headquarters Second Bombardment Group* (H), 2 July 1944, valamint *Attack Sheet Headquarters Second Bombardment Group* (H), 2 July 1944, AFHRA A Series.

¹⁰⁴ *Special Narrative Report: Mission: 2 July 1944 – Gyor Industrial Plants – Southeast of M/Y at E-12 on Target Chart*

A polgármester összefoglalója alapján 20–25 bombázó repülőgép 204 darab bombát dobott le. Az 5–10 percig tartó bombázás 11.30-kor kezdődött. A légiriadó 11.03-tól 11.48-ig tartott. A bombaszőnyeg a belvárosnak a Szent István, Gárdonyi, Andrassy és Jókai utak által határolt részére, valamint a Szent Erzsébet-telep, Gyórsziget, Gyártelep és Gyárváros lakótelepeire terült szét. Összesen 229 ház rongálódott meg, ebből 79 súlyosan. Jelentősen megrongálódott a városháza is, a hivatalokat ezért ki kellett ideiglenesen költöztetni, ezzel némi fennakadást okozva azok működésében. Július 21-ig 51 halottat számoltak össze, 36 férfit, 15 nőt; súlyosan 26, könnyebben 44 fő sérült meg. Hajléktalanná vált 133 család, 339 fővel.

A gyártelepek közül bombakár érte a Magyar Textilpar Rt., az Országos Villamosművek Rt.,¹⁰⁵ a Fáber és Társa, a Győri Gyapjúfonó Rt., a Magyar Állami Gépgyár, a Richards Richard Rt.,¹⁰⁶ és a Grab¹⁰⁷ és fiai Rt. gyártelepét.¹⁰⁸ Miután majd mindegyikük haditermelést végzett, ezen ipartelepek és üzemek legsürgősebb helyreállításáról honvédelmi érdekből azonnal intézkedtek.¹⁰⁹

A mentési munkák 440 katoná, 300 nemzetiségi munkaszolgálatos és 255 légő munkaszolgálatos segítségével azonnal megindultak,¹¹⁰ majd a helyreállításhoz a 622. sz. munkavezető törzs és a győri állomásparancsnokság naponta több száz főt biztosított július 19-ig.¹¹¹ Győr városa hatalmas árat fizetett ahhoz képes, hogy ennek a bombázásnak a bevetési parancs szerint meg sem kellett volna történnie.

A HARMADIK TÁMADÁS: 1944. AUGUSZTUS 9. SZERDA

Szűk négy hónappal az áprilisi első légitámadást követően az amerikai 15. Légi Hadsereg 5. *Bomb Wingjének* öt *groupja* (483., 463., 99., 97., 2. BG) ugyanazt kapta feladatául: 500 fontos *rombolóbombáival* Malomsok, illetve Kisbér felől támadja meg,¹¹² és semmisítse meg a győri repülőgépgyártást,

12-8A-NA, AFHRA A Series. Ez a korábban a B. jelű célpontként bemutatott Győri Ipartelepek Rt. objektumát takarja.

¹⁰⁵ Azonos a Győri Ipartelepek Rt.-vel., *Kallós* 1943. 722.

¹⁰⁶ Richards Richard Győri Finomposztógyára Rt. győri gyártelepe, *Kallós* 1943. 722.

¹⁰⁷ Grab-féle Textilpar Rt., *Kallós* 1943. 718.

¹⁰⁸ Jelentés az 1944. július 2-án Győr várost ért bombatámadásról. Győr szab. kir. város polgármestere. 113/1944.biz. sz., Kelt: Győr, 1944. július 21., Jelentés az 1944. július 2-i bombatámadásról c. akta (gyűjtősz. nélk.), GyMJVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye.

¹⁰⁹ Jegyzőkönyv felvétel 1944. július 26-án a Grab-féle Textilpar Rt. és az Első Magyar Viaszosvászón és Műbörgyár Grab. M. Fiai cég győri telepén az 1944. július 2-i bombakárügyének tbn., 127. szám./Habob.-1944., HIL Magyar Királyi Hadiipari Bombakárügyi Bizottság iratai.

¹¹⁰ Bevetésre került a légő parancsnokság 18 fős műszaki mentőosztaga, a helyőrségtől másfél utász osztag (75 fő), a 102/30 légő mentő munkásszázad (255 fő), a 9046. nemzetiségi munkásszázad (200 fő), az 5032. nemzetiségi munkássztag (100 fő), valamint az 5. tüzérezred (140 fő) és a 16. gyalogezred (225 fő) katonái. Lásd: Győr szab. kir. város mérnöki hivatala 704/1944 m. sz. jelentése, Kelt: Győr, 1944. július 19., Jelentés az 1944. július 2-i bombatámadásról c. akta (gyűjtősz. nélk.), GyMJVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye.

¹¹¹ Jelentés az 1944. július 2-án Győr várost ért bombatámadásról. Győr szab. kir. város polgármestere. 113/1944.biz. sz., Kelt: Győr, 1944. július 21., Jelentés az 1944. július 2-i bombatámadásról c. akta (gyűjtősz. nélk.), GyMJVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye.

¹¹² A rárepülés körül akad egy különös anomália. A bevetési parancs (*Operations Order*) alapján a támadás minden célpont ellen Kisbér, azaz délkelet felől indult volna, azonban délkeletről csak az MWG belső gyártelepét támadó 463. BG indított a támadást 11.00-kor, a támadást vezető 483. BG pedig annak ellenére, hogy nem bombázott Győrben, az eligazítási űrlapján (*Briefing Sheet*) Malomsok szerepel indítási pontként. A többi alakulat berepülési sorrendben a 99., a 97. és a 2. BG délnyugat felől, Malomsoktól indult támadásra 11.02-kor, 11.05-kor, valamint 11.10-kor. Erre jelenleg adatok hiányában megfelelő magyarázat nincs, csak találgathatunk. A legvalószínűbb, hogy miután a bevetési parancsot követően az eligazítási űrlapon már csak a 463. BG részére szerepel Kisbér, mint indítási pont, a berepülés

azaz az MWG belső és repülőtéri gyárait, valamint a repülőteret. Az öt *group* közül csak a második-ként berepülő 463. BG támadta a belső gyártelepet, a többinek a repülőteret jelölték ki célpontul. A légi hadsereg többi alakulata Almásfüzitő olajipari objektumait, valamint Tököl és Vecsés (Ferihegy) repülőterét támadta meg aznap.¹¹³ Az amerikai stratégák Győr körül 9 nehézlöveget azonosítottak, és a München környékéről átrepülő német vadászokkal együtt legfeljebb 125 ellenséges vadászrepülőgépre számítottak.¹¹⁴ Azon kívül, hogy a 483. BG a másodlagos célpontot, Brodot támadta meg,¹¹⁵ a támadás rutinszerűen zajlott le, a bombázók csak elhanyagolható légvédelmi tüzet észleltek, vadászokat egyáltalán nem. Veszteséget egyik alakulat sem jelentett.¹¹⁶ A bombázók kíséretét 10.10 és 12.30 között a „*kockásfarkú*” 325. FG 48 darab,¹¹⁷ valamint 10.23 és 12.45 között az afroamerikai pilótákból álló „*vörös farkú*” 332. FG 59 darab *North American P-51 Mustang* típusú repülőgépe adta.¹¹⁸

A város polgármesterének kárjelentése szerint a 16 percig tartó bombázás 11.07-kor kezdődött, melyben 75 ellenséges repülőgép 566 bombát dobott le. A légiriadó 10.42 és 13.05 óra között tartott. A támadás következtében 66 ház szenvedett kárt, hajléktalanná vált 53 család 185 fővel. Az ipartelepek közül súlyos károk érték a Repülőgépgyárat, a Waggongyárat, az Állami Szeszgyárat, a Városi Villamosmű kapcsolóállomását, valamint súlyosan megrongálódott az Országos Raktárházak győri raktára is. Augusztus 30-ig 24 halottat és 5 sebesültet regisztráltak. A helyreállítás rutinszerűen természetesen azonnal megindult.¹¹⁹

irányát megváltoztatták menet közben a parancs kiadását követően, amit a 463. BG írnokai nem követtek le, ezért az ő irataikba nem a Malomsok helységnév került be, vagy a navigátoruk az elírás miatt nem hajtotta végre megfelelőképpen az irányváltást és ebből adódtak a levegőben bonyodalmak, amely azt eredményezte, hogy a másodikként repülő 463. BG eltért a zöm útirányától és a bevetési parancs szerint járt el. Akárhogyan is történt, a magyar források egyértelműen alátámasztják a kétirányú rárepülést, hiszen a polgármester kárjelentése szerint a „három hullámban közeledő repülőgépek három hullámban kelet-nyugati, illetve nyugat-keleti irányból támadtak a városra.” Ha ez végül így ment végbe, akkor óriási szerencse, hogy az egyes repülőalakzatok nem ütköztek össze tömegesen a levegőben. Az eset kapcsán lásd az alábbi dokumentumokat: *Attack Sheet, 463rd Bomb. Group, 9 Aug. 1944, Target: Gyor Wagon Works, Hungary, Briefing Sheet, 463rd Bomb. Group, 9 August 1944, Target: Gyor Wagon Works, Hungary, Attack Sheet, 97th Group, 9 August 1944, Target: Gyor A/C Assy Plant, Hungary., Briefing Sheet, 97th Group, 9 August 1944, Target: Gyor A/C Assy Plant, Hungary, Attack Sheet, Headquarters Second Bombardment Group (H), 9 August 1944., Target: Gyor Airdrome Assembly Shops, Hungary, Briefing Sheet, Headquarters Second Bombardment Group (H), 9 August 1944., Target: Gyor Airdrome Assembly Shops, Hungary, Attack Sheet, 483rd Bombardment Group (H), 9 August 44, Target: South M/Y Brod, Yugoslavia (Alternate), Briefing Sheet, 483rd Bomb Group (H), 9 August 44, Target: Gyor A/D Assembly Shops, Hungary, Attack Sheet, 99th Bomb GP (H), 9 August 1944., Target: Gyor A/C Assembly Shops, Briefing Sheet, 99th Bomb GP (H), 9 August 1944., Target: Gyor A/C Assembly Shops, AFHRA A Series, valamint Jelentés az 1944. augusztus 9-én Győr szab. kir. várost ért bombatámadásról., Győr szab. kir. város polgármestere. 139/1944. biz., Kelt: Győr, 1944. augusztus 30., Jelentés az 1944. augusztus 9-i bombatámadásról c. akta (gyűjtősz. nélkül.), GyMJVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye.*

¹¹³ *Operations Order Number 658, HQ Fifth Wing (US), 8 August 1944., AFHRA A Series.*

¹¹⁴ *Annex to Operations Order No. 658 for 9 August 1944., HQ Fifth Wing (US), 1615 hours, 8 August 1944., AFHRA A Series.*

¹¹⁵ *Special Narrative Report. Mission: 9 August, 1944, South Marshalling Yard, Brod, Yugoslavia (briefed alternate), 483rd Bombardment Group, AFHRA A Series.*

¹¹⁶ *Special Narrative Report: Mission #76 dated 9 Aug '44, Target: Wagon Works, Gyor, Hungary., 463rd Bombardment Group, 9 August 1944, továbbá Special Narrative Report: Mission: 9 August 1944 – Gyor, Hungary, Nine-Ninth Bombardment Group (H) Army Air Forces, továbbá Special Narrative Report: Mission: 9 August 1944 – Gyor Airdrome Assembly Plant, Hungary, Headquarters Second Bombardment Group, valamint Special Narrative Report: Mission: 9 August 1944 – Gyor A/C Assembly Factory, Hungary., Headquarters 97th Bombardment Group (H), 9 August 1944, AFHRA A Series.*

¹¹⁷ *Mission #47, 317th, 316th, 319th Fighter Squadrons., Gyor Car Works & Assembly Plant, Gyor A/D, 9 August 1944, Headquarters 325th Fighter Group, AFHRA A Series.*

¹¹⁸ *Narrative Mission Report No. 47., 9 August 1944., Headquarters 332nd Fighter Group, AFHRA A Series.*

¹¹⁹ Jelentés az 1944. augusztus 9-én Győr szab. kir. várost ért bombatámadásról., Győr szab. kir. város polgármestere. 139/1944. biz., Kelt: Győr, 1944. augusztus 30., Jelentés az 1944. augusztus 9-i bombatámadásról c. akta (gyűjtősz.

A NEGYEDIK TÁMADÁS, ÚJ CÉLPONT:

1944. SZEPTEMBER 20. SZERDA

1944. augusztus végére az általános hadi helyzethez igazodva a szövetséges légierő stratégiája megváltozott, ettől kezdve Magyarországon a fő feladat a vasúti közlekedés rombolása lett. Ennek megfelelően szeptember 20-án Győrben első alkalommal a teherpályaudvar¹²⁰ lett a célpont, a feladatot pedig a 304 BW *Consolidated B-24 Liberator* típusú bombázó repülőgépeire bízta rá. A *wing* négy *group*jából kettőnek Malacky repülőterét, kettőnek pedig (bepülési sorrendben a 459., és a 454. BG) 12.11-kor délkelet felől, Bakonytérd irányából Győrt kellett megtámadnia 500 fontos *rombolóbombákkal*, valamint 500 fontos *kötegelt gyűjtőhasákkal*. A légi hadsereg többi alakulata a budapesti vasúti hidakat, pozsonyi olajipari objektumokat, valamint Hatvan pályaudvarát kellett lerombolnia.¹²¹ A győri támadást 12.05-től a 31 FG 45 darab „*csikosfarkú*” P-51 *Mustang* típusú vadászrepülője biztosította.¹²²

A támadást a 459. BG 28 darab B-24 típusú bombázója kezdte meg 11.52-kor.¹²³ Ennek során összesen 59,87 metrikus tonna¹²⁴ tömegű, 266 darab 500 fontos *RDX rombolóbombát* dobtak le. A bombaszőnyeg koncentráltan a pályaudvar közepén és a nyugati felén csapódott be, de néhány robbanást a keleti végében is észleltek. Ezt követte a 454. BG 27 darab *B-24 Liberator*ának a támadása. Ezek összesen 56,24 metrikus tonna¹²⁵ tömegű, 248 darab 500 fontos *kötegelt gyűjtőhasábot* szórtak szét a célkörzetben. A támadásukat ellenséges vadászgép nem zavarta meg, a légvédelmi tüzéség elhanyagolható volt.¹²⁶

A bombaszőnyeg a teherpályaudvaron koncentráldott ugyan, azonban a Baross úttól a Cardó bútorgyárig, a Győri Hengermalomtól a Csatorna utcáig terjedő területen pusztított. Jelentősen megrongálódott 25 földszintes és 12 emeletes építmény. Teljesen leégett 59 földszintes és 23 emeletes épület, emellett súlyos tüzkár ért még további 39 épületet. Jelentősen károsodott a teherpályaudvar, a Linum Lenfonó és Szövőipari Rt., a Keffel Ede Viaszosvászonárúgyár, a Pénzügyi palota, a Cardó Bútorgyár,¹²⁷ a Dunántúli Sertéshízlaló. Nem kímélték a bombák a közműveket sem. A hatalmas anyagi veszteségek mellett 2 fő elhunyt és 9 fő megsebesült a támadásban. Hajléktalanná vált 152 család, 396 fővel. A kárfelszámolás két napot vett igénybe, ezt követően ismét a romeltakarításra került a hangsúly.¹²⁸

nélk.), GyMJVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye.

¹²⁰ A Győr-Gyárvaros megálló és Győr vasútállomás közötti rendezőpályaudvar.

¹²¹ *Operations Order Number 247*, Headquarters 304th Wing (US), 19 September 1944 1900A, AFHRA A Series.

¹²² *Narrative Mission Report Number 643*, Headquarters 31st Fighter Group, 20 September 1944., AFHRA A Series.

¹²³ Győrben végül csak 27 darab bombázott, egy pedig kényszeroldott a bombarekesz meghibásodása miatt. Érdekeség, hogy ezen támadás során a támadás időpontja mind az amerikai, mind a magyar forrásokban megegyezik, más adat azonban már a legkevésbé sem. Győr polgármesterének kárjelentése szerint a támadás 11.52-kor kezdődött, és 18 percig tartott. A bombázásban 60–70 ellenséges bombázó 143 darab 500 fontos bombát és 1520000 darab *gyűjtőhasábot* dobott le. Lásd: Jelentés a Győr szab. kir. várost 1944. szeptember 20-án ért bombázásról., Győr szab. kir. város polgármestere 190/1944.biz. Kelt: Győr, 1944. október 5., Jelentés az 1944. szeptember 20-i bombatámadásról c. akta (gyűjtősz. nélk.), GyMJVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye.

¹²⁴ 66 rövid tonna.

¹²⁵ 62 rövid tonna

¹²⁶ *Mission Summary 129*, Headquarters 304th Bomb Wing (HV), Operations for 20 September 1944, AFHRA A Series.

¹²⁷ A Cardó Rt. telephelye már az 1944. április 13-i légitámadás során is súlyosan megrongálódott, ezért a M. kir. Hadiipari Bombakárügyi Bizottság májusban javasolta a legsürgősebb kitelepítését. Lásd: Jegyzőkönyv felvétel 1944. május 11-én, Cardó Faipari és Butorkereskedelmi Rt. Győr. 1944. április 13-i bombakárügyének tárgyalása, 26. szám/1944.-Habob., HIL Magyar Királyi Hadiipari Bombakárügyi Bizottság iratai.

¹²⁸ Jelentés a Győr szab. kir. várost 1944. szeptember 20-án ért bombázásról., Győr szab. kir. város polgármestere

A 459. BG bombaszőnyege 1944. október 7-én. (Hárs Ottó tulajdona)

190/1944.biz. Kelt: Győr, 1944. október 5., Jelentés az 1944. szeptember 20-i bombatámadásról c. akta (gyűjtősz. nélk.), GyMJVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye.

AZ ÖTÖDIK TÁMADÁS, A HENGER BEINDUL:

1944. OKTÓBER 7. SZOMBAT

Az amerikai 15. Légi Hadsereg október 7-én egy felettebb bonyolult tervet kívánt megvalósítani. Az összes *bomb wing* a bombázó repülőerőit kettéosztva (a bevetési parancsok szerint *Red* és *Blue Forces*) két különböző, de teljes értékű bevetést hajtott végre. Az egyik támadás a bécsi és Bécs környéki olajipari célpontokat, míg a másik a komáromi, a komarnoi, az érsekújvári vasúti célokat, valamint ennek a *Blue Force* keretén belül a 304 BW mind a négy *groupja* két *combat wingben* a 455. és a 456. BG, valamint a 454. és a 459. BG *Liberatorai* a győri repülőtér létesítményeit kívánta lerombolni.¹²⁹ Az erős vadászfedezetet a 31. FG „*csikosfarkú*” *P-51 Mustangjai* szolgáltatták 13.38-tól.¹³⁰ A támadást délnyugat felől berepülve 13.55-kor kezdték meg, az utolsó *group* pedig 14.01-kor zárta le. Összesen 66 darab bombázó repülőgép 147,19 metrikus tonna¹³¹ tömegű, 649 darab 500 fontos *RDX rombolóbombát* dobott le a célpontra. A légiriadó 12.27 és 15.27 között tartott. A polgármester meglehetősen pontatlan összefoglalója szerint a 9 percig tartó bombázás pedig 13.54-kor kezdődött meg, mely során 8–9 hullámban 90 bombázógép 257 darab *rombolóbombát* dobott le.¹³² A bombázás eredménye felemás, sőt inkább kifejezetten gyenge volt. A repülőtéri létesítmények és a felszállópálya északi részét telibe találták, de találatokat észleltek 600 méterre északra és még 1200 méterre délre is.¹³³ A bombaszőnyeg a repülőtér és a Kiskút liget közötti részen terült el. A repülőtéren kívül súlyos károk érték a Magyar Állami Gépgyár, a Magyar Textil Rt. gyártelepét és 15 polgári épületet. Súlyosan megrongálódott 11, könnyebben további 11 lakóépület. Öt család vált hajléktalanná 14 fővel, két fő hunyt el, 6 sebesült meg.¹³⁴ Győr legnagyobb szerencséjére, mint ahogyan a polgármesteri jelentés is megjegyezte, hogy a bombák a gyéren lakott külterületre hullottak és nem belterületre. Ezért a helyreállítás a hatóságok részéről aránylag gyorsan ment végbe, a repülőtér azonban rettenetes károkat szenvedett.

AZ UTOLSÓ TÁMADÁSOK

Győrnek 1944. október végétől november derekáig még három amerikai légitámadást kellett elszemvednie, azonban a megváltozott stratégiai helyzethez igazodva ezek mindegyike már a vasúti közlekedést célozta.¹³⁵

1944. október 21-én, szombaton a 304. BW két *groupja*, a 454. és a 459. BG bombázta a teher- és

¹²⁹ *Field Order Number 30B*, Headquarters XV Fighter Command (Prov), 6 October 1944, AFHRA A Series.

¹³⁰ A 31. FG aznapi iratanyaga nagyon rossz minőségű, az összefoglaló jelentésük iratkezelési adatai (iktatószám) megállapítása jelenleg nem lehetséges.

¹³¹ 162,25 rövid tonna.

¹³² Jelentés a Győr szab. kir. várost 1944. október 7-én ért bombatámadásról., Győr szab. kir. város polgármestere. 201/1944. biz., Kelt: Győr, 1944. október 23., Jelentés az 1944. október 7-i bombatámadásról c. akta (gyűjtős. nélk.), GyMJVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye.

¹³³ *Mission Summaries 136 and 137*, Headquarters 304th Bomb Wing (HV), Operations for 7 October 1944, valamint *Bombing-Navigation Analysis (Blue Force) for Mission 7 October 1944.*, Headquarters 304th Bombardment Wing (HV), 7 October 1944, AFHRA A Series.

¹³⁴ Jelentés a Győr szab. kir. várost 1944. október 7-én ért bombatámadásról., Győr szab. kir. város polgármestere. 201/1944. biz., Kelt: Győr, 1944. október 23., Jelentés az 1944. október 7-i bombatámadásról c. akta (gyűjtős. nélk.), GyMJVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye.

¹³⁵ Ezen utolsó légitámadások iratanyaga hiányos, ezért főként csak a magyar forrásokra támaszkodó képet tudunk róluk kapni. A román kiugrást követően a szövetséges nehézbombázók egyik legfontosabb feladata a német csapatmozgások és az utánpótlás akadályozása lett. Ennek keretében indult meg a magyar vasúti célpontok szisztematikus rombolása. A bevetések rövid eseménytörténetéhez lásd: *Hammel* 1994. 399., 411–412., *Carter–Mueller* 1991. 523., 545., 547.

személypályaudvarokat. A *wing* másik két *groupja* Szombathely pályaudvarát támadta, a többi alakulat nem teljesített bevetést aznap.¹³⁶ A magyar források szerint a légiriadó 10.07 és 11.43 között tartott, és 10.32-kor kezdődött meg a 27 percig tartó légitámadás. A dél felől berepülő összesen 40 ellenséges bombázógép¹³⁷ részvételével 370 darab 500 fontos *rombolóbomba* becsapódását regisztrálták.¹³⁸ Az amerikai stratégiák szerint a bombaszórás kielégítő volt, hiszen a bombák átlag 35,5%-a a célterület 300 méteres körzetében csapódott be.¹³⁹ A bombaszőnyeg azonban egyrészt a város keleti részén a Győri Hengermalomtól a teherpályaudvaron át az MWG gyártelepének északnyugati sarkáig, másrészt a Szent György tértől északra eső, a Kálvária és az Attila utcák által határolt lakónegyedet a személypályaudvaron keresztül a Honvéd-ligetig beteretítte. Súlyos károk érték a pályaudvarokat, a Győri Textilműveket és a Waggongyárat, különböző mértékben megrongálódott 126 lakóház. Hajléktalanná vált 101 család 326 fővel, hárman meghaltak, hatan megsebesültek. A kármentés és kárfelszámolás rutinszerűen megindult.¹⁴⁰

Három héttel később, 1944. november 17-én, pénteken a 304. BW alakulatának elsődleges célja a Bécs környéki olajipari célok lettek volna, miután azonban a téliesre forduló időjárás miatt sem az elsődleges, sem a másodlagos, de még a harmadlagos célt sem sikerült azonosítani, Győr pályaudvarai felé vették az irányt.¹⁴¹ Az időjárás Győrnél sem volt éppen „ideális repülőidő”, ezért a bombázás eredményeit nem sikerült megfigyelni a levegőből. A légvédelem elhanyagolható volt.¹⁴² A magyar adatok szerint a légiriadó 11.25 és 13.58 között tartott, a 10 percig tartó bombázást 13.03-kor kezdték meg. A zárt felhőzet miatt meghatározhatatlan létszámú, északnyugat felől berepülő bombázó repülőgépről összesen 164 darab ledobott 500–1000 fontos (227–454 kg) bombát számoltak össze. Ezekből szokatlanul sok, 72 darab nem robbant fel. A bombaszőnyeg teljesen elcsúszott, Révfalutól kezdődően a Torkos-kertnél és keletre haladva az MWG területén keresztül a Gyárvárosig terült szét. Két epicentruma a Waggongyár és a révfalui víztorony környéke volt. Súlyos károk érték a révfalui víztornyot és a Waggongyárat, különböző mértékben 102 lakóingatlan rongálódott meg. Elhunyt 73 fő, melyből 61 egyetlen kárhelyszínen, a Torkos-kastély alatti nagy nyilvános óvóhelynél lelte halálát. Megsebesült további 12 fő. A helyreállítás azonnal megindult, azonban a közművek működése napokig akadozott, a víztorony bombakára miatt pedig november 21-ig a város vízellátása is.¹⁴³

¹³⁶ *Bombing Analysis*, 21 October 1944, valamint *Bombing Accuracy, Fifteenth Air Force*, Date 21 October 1944, AFHRA A Series.

¹³⁷ Más forrás szerint 90 repülőgép bombázott, de ez elég valószínűtlen. Október havi jelentés, Győr szab. kir város mérnöki hivatala 1/1944 m. sz., Kelt: Győr, 1944. november 2., Jelentés az 1944. október 21-i bombatámadásról c. akta (gyűjtősz. nélk.), GyMJVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye.

¹³⁸ Jelentés a Győr szab. kir. várost 1944. évi október hó 21-én ért ellenséges bombatámadásról., Győr szab. kir. város polgármestere 211/1944.biz. Kelt: Győr, 1944. november 10., Jelentés az 1944. október 21-i bombatámadásról c. akta (gyűjtősz. nélk.), GyMJVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye.

¹³⁹ *Bombing Analysis*, 21 October 1944, valamint *Bombing Accuracy, Fifteenth Air Force*, Date 21 October 1944, AFHRA A Series.

¹⁴⁰ Jelentés a Győr szab. kir. várost 1944. évi október hó 21-én ért ellenséges bombatámadásról., Győr szab. kir. város polgármestere 211/1944.biz. Kelt: Győr, 1944. november 10., Jelentés az 1944. október 21-i bombatámadásról c. akta (gyűjtősz. nélk.), GyMJVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye.

¹⁴¹ *Bombing Analysis*, 17 November 1944, valamint *Bombing Accuracy, Fifteenth Air Force*, Date 17 November 1944, AFHRA A Series.

¹⁴² *Confirming Mission Report, 456th Bomb GP (H)*, Mission Number 146, Date 17 November 1944, AFHRA A Series. A forrás szerint az alakzatot P-38 és P-51 típusú vadászből álló erős védelem kísérte. A bombázást 21 darab *B-24 Liberator* 13.03-kor kezdte meg, és 202 darab 500 fontos *RDX bombát*, összesen 45,81 metrikus tonna (50,5 rövid tonna) tömeget dobtak le.

¹⁴³ Jelentés a Győr szabad kir. várost 1944. november 17-én ért bombatámadásról., Győr szab. kir város polgármestere 221/1944. sz. biz., Kelt: Győr, 1944. november 25., Jelentés az 1944. nov. 17-i bombatámadásról c. akta (gyűjtősz. nélk.), GyMJVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye.

Az utolsó Győr elleni amerikai légitámadásra 1944. november 19-én, vasárnap került sor. A 15. Légi Hadsereg 47. BW-jének bombázói Schwechat olajfinomítóját akarták lerombolni, azonban a rossz időjárás újra átírta a terveket. A támadását vezető 376. BG Bécs környékén zárt felhőzetet talált alacsony plafonnal, ezért a másodlagos célpont, Győr pályaudvarai felé vette az irányt.¹⁴⁴ Mire 26 bombázó repülőgéppel Kisbodak irányából, északnyugat felől rárepülve Györhöz értek, az alakzat teljesen szétesett, ezért Győrt csak 19 repülőgép bombázta 500 fontos *RDX bombákkal* 12.17 és 12.36 között, összesen 33,11 metrikus tonna¹⁴⁵ tömegű robbanószert ledobva. További hat repülőgép Keszthelyt szórta meg, a maradék pedig kényszeroldotta halálos terhét.¹⁴⁶ A *wing* legvégén repülő 450 BG öt gépének személyzete szintén nem tudta azonosítani az elsődleges célt, ezért 12.51-kor másodlagos célként ezek is Győr pályaudvarát bombázták.¹⁴⁷ Egyik alakulat sem látta a becsapódásokat, így a bombázás eredményeit lehetetlen volt ellenőrizni. A rárepüléskor, a célpont fölött és a visszaút során is erős vadászfedezet kísérte a bombázókat, de egyik támadó alakzat sem jelentett komolyabb ellenállást.¹⁴⁸ A magyar hatóságok a támadók létszámát a köd miatt nem tudták megszámlálni, összesen 37 darab 500 fontos *rombolóbomba* becsapódását azonosították. A légiriadó 11.05 és 14.09 között tartott, az egy perces támadás a magyar források szerint 12.50-kor kezdődött. A 24 támadó repülőgép *bombaszőnyege* teljesen célt tévesztett, túlnyomó többségük a Waggongyárra esett. Telitalálatot kapott a városi villanytelep két épülete, öt helyen megrongálódott a folyami védtöltés, továbbá öt lakóház is különböző mértékben.¹⁴⁹

A novemberi bombázásokkal véget értek a Győr elleni amerikai légitámadások, melyeknek eredménye elkésztető volt. Az amerikai repülőkötelékek eltávolodása 1944 végén Győrnek mégsem hozott nyugalmat. További kényszeroldások, illetve a szovjet csapatok előnyomulásával taktikai jellegű légitámadások érték még 1944. december 2-án, december 17-én, december 24-én, valamint 1945. január 4-én, 16-án, 29-én, február 4-én, 16-án, 19-én, 20-án, 21-én, 22-én, 25-én és végül március 11-én, 18-án és 20-án is, összesen további 16 alkalommal.¹⁵⁰

A légitámadások következtében az összlakosság 1,2%-a, legkevesebb 725 fő veszítette az életét, ebből 532 fő az első, az 1944. április 13-i bombázás alkalmával.¹⁵¹ Több ezer család szorult segíezésre és rengetegen váltak földönfutóvá a rombolás következtében. A fő célpont, a Waggongyár ipartelepeinek vesztesége egy 1944. decemberi összesítés szerint 363 millió pengőre rúgott,¹⁵² az épületek 70%-a, a berendezések 60%-a megsérült.¹⁵³ Összehasonlítva ezt a csepeli Weiss Manfréd Acél- és Fémművei Rt. kerekítve 269 milliós és még inkább a Dunai Repülőgépgyár 229 milliós veszteségével, látható, hogy a Magyar Waggon- és Gépgyár bombázások okozta kára országosan is rendkívül

¹⁴⁴ *Attack Sheet 47th Wing, 376th Group*, Date of Operation 19 November 1944, Target bombed Gyor M/Y, Keszthely, valamint *Attack Sheet 47th Wing, 450th Group*, Date of Operation 19 November 1944, Target bombed Gyor M/Ys, AFHRA A Series.

¹⁴⁵ 36,5 rövid tonna.

¹⁴⁶ *Special Narrative Report No. 158., Mission No. 378*: 19 November 1944 – Vienna/Schwechat Oil Refinery, Austria., Headquarters 376th Bombardment Group (H), 20 November 1944., AFHRA A Series.

¹⁴⁷ *Special Narrative Mission Report No. 180., Mission: 19 November 1944 – Vienna/Schwechat Oil Refinery, Austria, 450th Bombardment Group (H), 20 November 1944, AFHRA A Series.*

¹⁴⁸ *Consolidated Mission Report No. 319. Period ending 2400 hours*, 19 November 44., Headquarters 47th Wing, AFHRA A Series.

¹⁴⁹ Jelentés a Győr szab. kir. várost 1944. november 19-én ért bombatámadásról., Győr szab. kir. város polgármestere 222/1944. biz. Kelt: Győr, 1944. november 25., Jelentés az 1944. nov. 19-i bombatámadásról c. akta (gyűjtősz. nélk.), GyMJVL A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye.

¹⁵⁰ A támadások adatait közli Papp 1988. 46.

¹⁵¹ Papp 1988. 44.

¹⁵² Vö. az alábbi táblázatban közölt adatokkal!

¹⁵³ Papp 1988. 44., 47.

Bombázás időpontja (1944.)	Épületkár	Berendezési kár	Szerszámgép kár	Nyersanyag kár	Félkészaru kár	Készaru kár	Összesen
április 13.	40.000.000,-	20.000.000,-	15.000.000,-	20.000.000,-	50.000.000,-	1.000.000,-	146.000.000,-
július 2.				12.000,-			12.000,-
augusztus 9.	20.087.000,-	8.299.000,-	3.170.000,-	1.425.000,-	2.310.000,-	8.294.000	43.585.000,-
szeptember 20.	8.610.000,-	2.674.000,-	156.000,-	330.000,-	345.000,-		12.115.000,-
október 7.	4.011.300,-	80.000,-	95.000,-	20.000,-	1.201.000,-		5.407.300,-
október 21.	80.000,-	80.000,-		140.000,-			300.000,-
november 17. és november 19.	3.315.000,-	1.710.000,-	799.000,-	1.084.000,-	695.000,-		7.603.000,-
Összesen	76.103.300,-	32.843.000,-	19.220.000,-	23.011.000,-	54.551.000,-	9.294.000	215.022.300,-

Az MWG ipartelepek 1945. szeptember 27-i bombakár összesítése pengőben.

Bombakár kimutatás 1945. szeptember 27., Bombakár ügyek 1944, Különféle kimutatás, jegyzőkönyvek c. akta, MNL GyMSML

Magyar Vagon és Gépgyár iratai XI. 15.

jelentős volt.¹⁵⁴ Ha számításba vesszük azt a tényt, hogy a Magyar Waggon- és Gépgyár Rt. alaptőkéje 1944-ben 2,88 millió, a vagyona, illetve a cég becsült értéke pedig 1944. június 30-i adat szerint 209,755 millió pengőt tett ki,¹⁵⁵ elmondhatjuk, hogy a vállalat a bombázások következtében elvesztette teljes vagyonát.

A város vesztesége meghaladta a további 237 millió pengőt, melybe nem foglaltatnak bele az áprilisi támadás adatai. Majdnem minden lakóépület és ipari létesítmény megrongálódott valamilyen mértékben, a közművek átlagosan 20–50%-ban károsultak, de például a villamosmű épülete teljesen elpusztult. A vasútnak, a hajózásnak, a tűzoltóságnak szintén horribilis, nem ritkán 100%-os veszteségeket kellett elkönyvelnie a légitámadások következtében.¹⁵⁶

Magyar statisztikai adatok szerint a II. világháborúban Győr a 4. leg súlyosabban károsult település volt a magyar városok között, melynek tetemes részét az amerikai légitámadások okozták.

Hárs Ottó kockás füzetekbe vezetett naplójából összesen négy maradt fenn. Az első bejegyzés 1943. augusztus 11-én, az utolsó 1944. december 31-én történt. Mi csak az 1944. évi eseményekre koncentrálnunk. A füzeteket Hárs Ottó alul-felül aláírt papír ragasztószalaggal lezárta, hogy ne olvashassa el senki, ezek nyoma a füzeteken még ma is látszik.

Igyekeztünk a naplóban szereplő jelentősebb helyszínek egy részét pontosan azonosítani. Erre a célra az amerikai légiőr 459. *Bomb Group*jának 1944. október 21-i légifotójának részletét használtuk, amelyen színes nyílak jelölik a család által beazonosított helyeket. Mellette pedig a Google Earth mai Győrt ábrázoló fotóján azonos színű pontokkal jelöltük be ugyanazokat a helyeket.

- ⇒ A lila nyíl jelöli a Győr, Szent Imre Herceg útja 17. számú házat, ahol a Hárs és a Plank család élt.
- ⇒ A kék nyíl jelöli a Hárs család lakásától délre, kb. 4 háznyira az akkor Szent Imre Herceg Magyar Állami Elemi Népiskola nevet viselő iskolát. Ennek a tetőterében volt a naplóban többször emlegetett légoltalmi (figyelő) őrs, ahova Hárs Ottó ügyeletbe volt beosztva. Ez az iskola ma a Kölcsey Ferenc Általános Iskola.
- ⇒ A zöld nyíl jelöli a Csala vendéglőt. Ez a vendéglátóhely szintén többször megemlítsékre került a naplóban. Hárs Ottó elmondása szerint ebben a vendéglőben lakott Szőnyi István, mialatt a Szent Imre templom képeit festette. A Csala család egyik gyermeke Csala Benedek János (1938–2007) zeneszerző, a győri operajátzás egyik megeremtője.
- ⇒ A piros nyíl jelöli a Szent Imre templomot.
- ⇒ A sárga nyíl jelöli a Gráb gyárat. Hárs Ottó az iskolát követően 1944. június 12-től, a szovjet fogságból visszatérve pedig egészen az 1985. évi nyugdíjazásáig itt dolgozott.
- A kék pontozott karika jelöli azt a hét bombatölcsért, amelyeket 1944. október 7-én szintén megemlíti a naplóban.

¹⁵⁴ Oláh 2019. 107–108. Az ipartelepek anyagi veszteségének összehasonlítását fenntartásokkal kell kezelni, ugyanis 1944-ben gyorsuló ütemben szabadult el az infláció, emellett a kárjelentésekben szereplő veszteségadatoknál nem mindig rögzítik a pengőárfolyamot. Az 1938. évi pengőárfolyamhoz viszonyítva átlagolva az 1944. évi árfolyam értéke nagyjából a negyede.

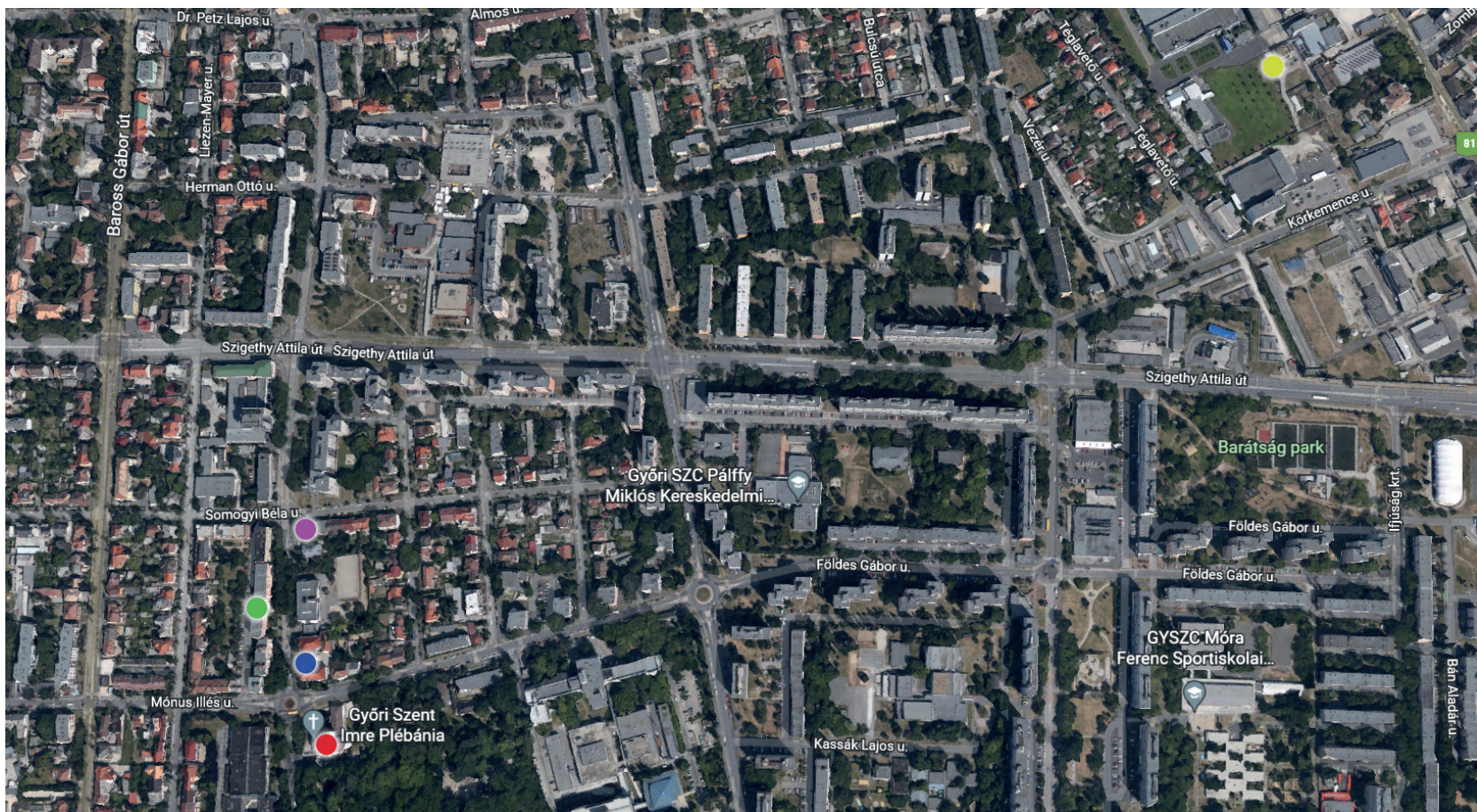
¹⁵⁵ Kallós 1943. 432–433.

¹⁵⁶ Papp 1988. 45., 47.

1944. október 21. - az amerikai légierő 459. Bomb Group légifotója

lila - Hárs Ottóék háza, Szent Imre Herceg útja 17. szám; kék - Szent Imre Herceg Magyar Állami Elemi Népiskola; zöld - Csala vendéglő; sárga - Grab-féle Textilipar Rt.; kék pontozott - 1944. október 7-i bombázás során keletkezett bombatölcsérek helye

*Hárs Ottó naplójában említett, az 1944-es légifotón jelölt helyszínek Győr 2022-es légifotóján
A fotó Forrása: Google Earth*

HÁRS OTTÓ - NAPLÓ

1944

A naplót betűhíven közöljük. Csak az egyértelmű elírásokat javítottuk a kézirat feldolgozásakor, minden egyéb dolgot igyekeztünk a lábjegyzetekben magyarázni.

GYŐR, 1944, JANUÁR 3. HÉTFŐ

Reggel nem is vártam, és berontott a Corradi¹. Kikaptam tőle, hogy miért nem vettem be a calsbádi² sót. Vizeletet kért vizsgálni. Anyukám délelőtt el is vitte a vizeletet, és meg is vizsgálta a Corradi. Rendes volt. A vizelettel tehát semmi baj sincs. Délután már vettem is be a hashajtót, és felkeltem.

Este úgy 9 óra felé aztán megint csak elkezdte a fájást, még erősebben, mint először. Anyukám meg este elment Domonkosékkal moziba. Mire hazajött 10 órakor, már nyöszörögtem, mint egy megvert kutya. Tehetetlenségemben még egy pohár calsbádi sót megittam, mert eddig még nem hajtott meg a déli, csak borzalmasan szorította az egész gyomromat, majd szétrepedt. Borzalmas egy éjjel volt ez. Egész éjjel nem szűnt meg a fájdalomam. Mintha nyitott kések lette volna megakadva a gyomromban. Éjjel ½-ig nem jajgattam, pedig borzalmasan fájt, csak összeszorítottam a fogam. De akkor már nem bírtam tovább szó nélkül. És felébresztettem anyukámat. Megittam még egy pohár calsbadit. De ez sem használt. Egész reggelig majd megőrültem a fájdalomtól. Forgolódtam, izzadtam, tehetetlenül hánykolódtam. Most éreztem, micsoda kincse van az embernek, ha egészséges. Pénz, vagyon nem kincs, ha nincs egészség. Ezt sajnos csak akkor érzi az ember, ha elveszti.

Reggel felé aztán valami ½ órára álomba szédültem a kimerültségtől. Végre reggel úgy 8 óra felé megszűnt a fájdalom. Anyukám elment a doctorhoz, és elhívta. A doctor most megállapította, hogy vastagbél hurutom van, és diétát írt elő. Most már aztán végre működött a hashajtó.

GYŐR, 1944. JANUÁR 4. KEDD

Szóval ma ágyban kellett maradnom, és diétázni. Egy kis krumplipürét ettem mindössze, meg üres teát ittam, meg „carboacid” tablettákat szedtem. Ma már nem fájt semmim. Csak feküdni azt nem szeretek.

GYŐR, 1944. JANUÁR 5. SZERDA

A mai éjjel nyugodtan telt el. Semmi fájdalomam nem volt. Reggel üres teát ittam. Délben tejbedarát ettem, zacharinnal édesítve, meg egy kis kompótot kaptam. Hála isten ma nincsenek fájdalomaim. Az ágyban voltam kénytelen a H próbára készülni, mert még ma sem kelhettem fel.

GYŐR, 1944. JANUÁR 6. CSÜTÖRTÖK

Az ebédhez ma már felkeltem. Persze ma is csak diétás ebédem volt. Hamisleves, krumplipürével, paradicsommártás. Meg két szem fánkot reszkíroztam meg a vízkereszt szent kedvéért.

¹ Dr. Corradi Gyula (1905–1980) orvos. A budapesti Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem Orvostudományi Karának elvégzése után a gyermekszakorvosi képesítést a Pécsi Gyermekklinikán szerezte. 1934-ben került Győrbe. 1956-os állásfoglalása miatt általános orvossá minősítették vissza, csak évek múltán került eredeti szakterületére. A kislalföldi régió egész területéről keresték a betegek. A szokásos gyermekgyógyászati tevékenységen túl fül-lészet, gégzseti, bőrgyógyászati, kézsebészeti beavatkozásokat, valamint gerinccsapolást is végzett. Rendelőintézeti gyermekgyógyász főorvosként vonult nyugdíjba 70 éves korában.

² Fehér színű, keserű, sós és kissé lúgos ízű, vízben jól oldódó por, melyet eredetileg a Karlovy Vary-i (régén Karlsbad) ásványvizek bepárlásával nyertek; hashajtóként, valamint az emésztőrendszer megbetegedéseiben ivókúrához használatos. Károly-sóként is ismerik.

Egyébként ma szép, de hideg idő van. Nem baj, csak ennél hidegebb ne legyen. Eddig még nem volt komoly telünk. De ne is legyen!

Vége a szünetnek! Ajjajjj!

GYŐR, 1944. JANUÁR 7. PÉNTEK

Ma iskolába kellene menni, de anyukám még nem engedett el, mondván, hátha a hideg iskolában megfázom. Én természetesen nem tiltakoztam ez ellen, bár nem is toltam, csupán tudomásul vettem.

Reggelire kaptam egy csésze zacharinos teát, egy darab zsír nélkül pirított kenyérral. Aztán anyukám kitakarított és bement a városba. Nevezetesen az iskolába visszavitte a rovót, meg a városházára ment fajgyért.

Az ágyban nyugodtan olvastam az Új földesúr-at, egyszer csak felüvöltöttek a szirénák, úgy 11 óra felé. Én sem tudom hogy, de olyan angyali nyugalommal olvastam tovább, csak a rádiót kapcsoltam be. Azért voltam ilyen nyugodt, mert úgy látszik már megszokja az ember, hogy a szirénázásnak nincs semmi következménye. Vagyis még soha nem bombáztak, amitől isten ments! A riadó jó egy óra hosszan tartott már, amikor a rádióba bemondják – légoltalom pihenj: 5 – erre pár másodpercen belül már le is fújták a riadót.³

Anyukám 1 óra körül jött haza, már én éhes voltam, mint egy farkas. Beszámolt, mit mondtak a tanárok, meg hogy riadó alatt Lászlóéknál volt, a városházán meg kicsoda ronda tolakodás van a fajgyért. Meg is fogadta, hogy oda nem megy többet, inkább nem tüzelünk!

Az iskolából a köv. híreket hozta; a Szivar azt mondja, hogy ahhoz képest, amilyen jó rajzoló vagyok, nem valami szépek a szakrajzaim. Ozora úr ilyenképpen nyilatkozott: Egen, egen az Ottó nagyon intelligens fiú, milyen csak egy-kettő van az osztályban, csak azt nem szeretem, hogy most holmi Freunddal kell egy oldalra írnom a négyes miatt. Na de majd most fel fogom hívni! A Kobra, – mint mindig mondtam – igen stramm gyerek. Most is anyukámnak még csak nem is említette a német dolgozat esetemet. Csak azt mondta, tudhatnék 1-re is. A Pacalnál 2-es a géprajzom.

Mikor ezekről anyukám mind beszámolt, azután kaptam ebédet. Hamisleves, paradicsommártás tarhonyával. Egy darab fánkot, meg két darab süteményt. Jó, diétás kaja! Nem mondom, nem is volt rossz.

Ebéd után aztán anyukám befűtött és fölkeltem. A sok fekvéstől, koplalástól, meg diétától már észrevettem, hogy egész meggyöngültem. Nem szeretném, ha sokáig így tartana!

GYŐR, 1944. JANUÁR 8. SZOMBAT

Már egy hetet megemésztettünk ebből az évből.

Még ma sem mentem el iskolába. De már hála isten majdnem egészen jól érzem magamat.

GYŐR, 1944. JANUÁR 9. VASÁRNAP

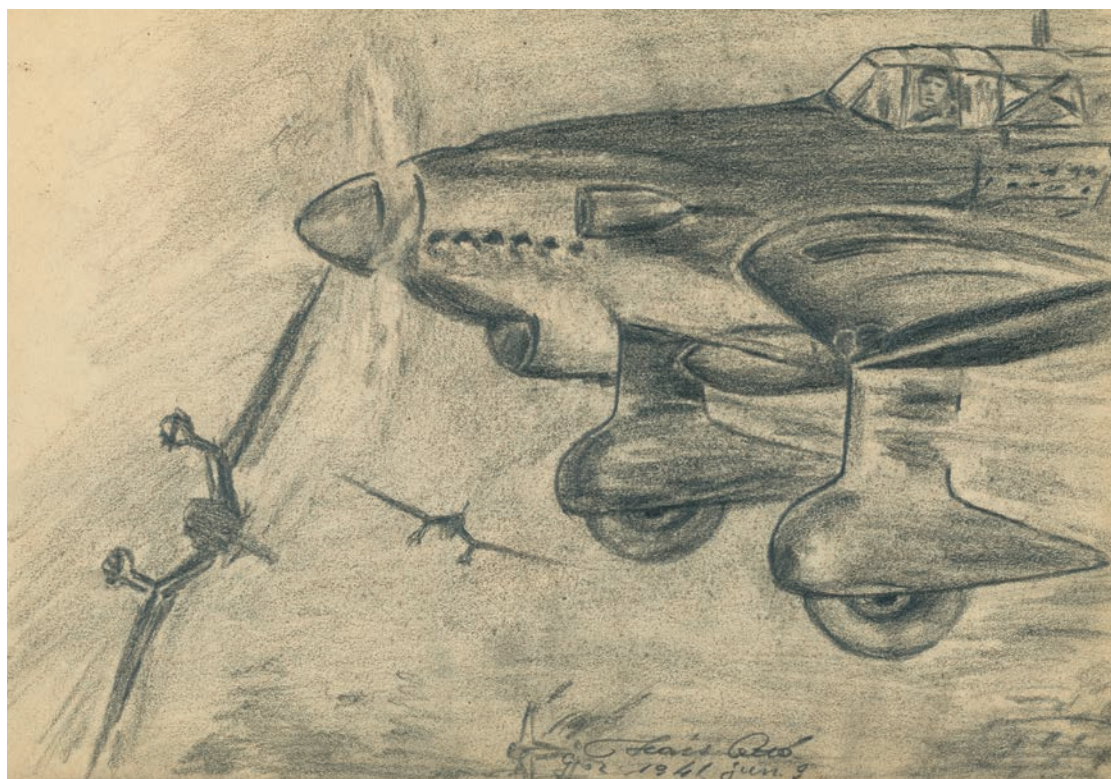
Pompás idő van. Szépen süt a nap. Úgyhogy délután kimentem a temetőbe. A szél ugyan csípősen fűjt, de azért mégis jó volt a napsütésen sétálni. Pláne nekem, mint gyengélkedőnek.

Mikor hazajöttem a temetőből – bizony már – tanulnom kellett. Holnap már iskolába megyek. (Ajvéeéé...!)

GYŐR, 1944. JANUÁR 10. HÉTFŐ

Általános üdvivalgások közepette ma reggel bevonultam az osztályba – szevasz Boy! Hát még élsz?! Éljen! Van eszed, meghosszabbítottad a szünetet! – Így a srácok. Közben barátságosan dö-

³ 1944. január 7-én mindössze az 1. és a 14. FG vadászpülői portyáztak 11.00 és 11.40 között Bécsújhely környékén. *Hammel* 1994. 229.

Hárs Ottó rajzai 1941-ből
(Hárs Ottó tulajdona)

gönyözték a hátamat. Magyarból excusaltam.⁴ A Szivarnál igazoltam a karácsony előtti mulasztásomat. Délután az oktató úr is érdeklődött, hogy mi volt velem, régen látott. Lefestettem neki, hogy már a halálmezsgyén jártam. Egyébként a műhelyben lógtam, ill. marhaskodtunk (bocsl) Egyetlen vetést nem csináltam, a Balog melózott, meg a kis Keve. Ugyanis a mi gépünkön, Schöner-en, hárman vagyunk, így én rendszerint csavargok a műhelyben.

GYÖR, 1944. JANUÁR 11. KEDD

Négy Szivar óránk van ma. Vicceket meséltünk. És csak mérsékeltén dolgoztunk. Van még egy Poligon óra.

Délben „rohanás a tavaszba”. Gyors kajálás. Kettőkor már műhely. Ma négy órát egy vetés nélkül átlógtam. Ezt teljesítmény! Na nem unatkoztunk. A Kovács Lacival mindig új trükköket eszelünk ki, hogyan törjünk borsot buzgó srácok orra alá. Pár jó fogást találtunk is ki. Ezeken jót mulattunk. Természetesen fél szemmel az Öreget figyeltük.

GYÖR, 1944. JANUÁR 12. SZERDA

Előtornász vagyok! Négy év után megint előtornász. Ennek annyira tudok örülni kis Naplóm, hogy egész nap vígan fütyörészek. Itthon is azért azzal fogad anyukám: – miért ragyog úgy a képed, minek örülsz, talán 1-re feleltél kötéstánból? (már megint, na nem baj, meg lehet szokni!) Így én: – mi az hogy egyesre, az semmi, de előtornász vagyok! – Oh, te tornászbajnok...! – legyint anyukám. Ja, ezt anyukám nem tudja értékelni. Na de, hogy a tárgynál maradjunk, a Lóránt tanár úr három előtornászt szedett ki a bandából. Én a korlátnál vezettem, ill. mutattam be a gyakorlatokat a srácoknak. Ez jó dolog. Csak az a rengeteg trotyli ne volna.

Délután a műhelyben én melóztam, mert a Balog hiányzik, a kis Kun meg csak inas még (másodikas). Egész jól ment a szövés, csupán egyszer volt egy ronda katasztrófa. A vetélőből egy darab letörött, és valami negyven szálat elnyírt. Bekötöttük, morogtunk, aztán mentünk tovább. Mert ezzel az áruval sietni kell, és mégis hibátlan, stramm szövetet kell szőnünk. Ugyanis ez lesz az „iskolaszövet”. Ebben ballagunk. Ötven százalékos gyapjú! Na ez még a mai világban nagyszerű. Lesz egy ruhám, amire azt mondhatom, ha megdicsérik; – ja, mert hogy ezt én szőttem!!

Műhely után hat óraker irány a líceum.⁵ Megyünk valami négyen-öten sportkörre. Az egész iskolában csak öten tornázunk. Ez szomorú! A XX sz.-ban, aminek az a jelzője: „a túlságos testkultusz sz.-a”, egy iskola ifjúsága ennyire nem törődik magával. Én nem írom alá ezt a jelzőt. No, de ne filozofáljunk! Szóval az a lényeg, hogy megyek jelvénytörő versenyre. Ma megtanultam a korláton a vas és bronz gyakorlatot. A korlátot nagyon bírom! Ezután minden hétfőn, szerdán, szombaton, vasárnap lesz sportkör. Ez az! Egész felvidult a kedélyem. Hét óra után olyan meglepődötten ballagtam hazafelé. Egész úton füty-trilláztam és nagyokat haraptam a langyos levegőből. Nem bántam még azt sem, hogy lábam alatt lucs-pocs fröcsög. T. i. ma egész délelőtt esett a hó. De most már csak vizes lé maradt a leomló pelyhekből, amire mindenki dühös. Én is az lennék, ha most így hazafelé ballagva nem érezném azt a kellemes kis izomlázat, ami a komoly munka megnyugtató eredménye. Érzem, hogy tágul a tüdőm, erősek a karjaim, a mellem, ez jól esik. És az is jó, hogy megint vígan tudok fütyörészni. Ha tudnám, azt fütyülném; erős vagyok, mert akarok az lenni, mert akarok, mert fiatal vagyok...

⁴ Feelés alól felmentést kért.

⁵ A líceum az A Szent Orsolya Rend győri Hóman Ottó tanintézete, később Rejtő Sándor Textilipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző Iskola. Az iskolát 1940. szeptember 1-én adták át, 1941. február 1-én szentelte fel Ragats János prépost kanonok. 2003-ban újra egyházi fenntartásba került, s napjainkban itt működik a Prohászka Ottokár Orsolyita Közoktatási Központ. 2020-ban kezdődött el az iskola teljes körű felújítása.

GYŐR, 1944. JANUÁR 13. CSÜTÖRTÖK

Látod kis Naplóm, milyen az élet! Tegnap még kicsoda lelkesedve írtam Neked, ma meg már megint beteg vagyok. Igen beteg. Ma légóba kellene mennem. Reggel, mikor felébredtem, már gyenge fájdalokat éreztem. De ezt nem is akartam tudomásul venni. Felöltöztem, meg-reggeliztem, és ½ hétkor útnak indultam. Ekkor már erősebben szúrt a bal oldalam. Fele úton visszafordultam, mert már irtó erősen kezdett szúrnia az oldalam. Otthon fekédtam és nyögtem és jajgattam és sóhajtottam, – szenvedtem. Borzalmas fájdalaim, görcseim voltak. Anyukám később elment az orvosért, meg a légóba egy havi szabadságot kérni. Én addig egyedül maradtam, szörnyű kínjaimmal. Anyukám 11 órakor jött haza, és vártuk az orvost. Végre délben meg is érkezett. Adott egy injekciót, és attól lassan megkönnyebbültem. Megvizsgálta a gyomromat, s miután jól meggyomrozott, megállapította, hogy vesekövem van, és mindjárt be is utalt a kórházba. Tehát kórházba kerülök! Addig-addig betegeskedtem, míg mégiscsak ez lett a vége. Pedig én nagyon idegenkedem a kórháztól. Félni nem félek, de valahogy ösztönösen irtózom tőle.

Az injekció után kábulatszerű álomba merültem. De ami fontos fájdalom megszűnt. 3–4 óra múlva elmúlt az inj. hatása, de a görcsök nem jelentkeztek. Délután hát iddögáltam és egész nap semmit sem ettem. Az éjjel pompásan aludtam.

Egyébként ma délelőtt a D. Laci még egyszer el akart búcsúzni. Anyukám találkozott vele és mondta neki, hogy most rosszul vagyok és nem is jött be. A Laci is kórházban volt egy hétig azzal a tünetekkel, amivel én. Tegnap jött ki, és ma ment vissza Sopronba.

GYŐR, 1944. JANUÁR 14. PÉNTEK

Reggel frissen ébredtem, és 9 órakor felkeltem. Anyukámmal összeszedtük a cókómókot, és mentünk be a kórházba. Nem valami magasztos érzésekkel bandukoltam, azt gondolhatod kis Naplóm. Miután aránylag nem is sok mászkálás után felvettek az urológiára az 1 sz. kórterembe vezet a főápoló úr. Ez egy kis ötágyas terem. Amint beléptem, teljesen üres volt. Az egyik ágynál láttam csak egy sapkát, és az ágy fölé írva egy név. A sapkáról megállapítottam, hogy itt biztosan egy munkás fekszik. Nem is tévedtem. Amint én lefeküdtem, anyukám elment, akkor bejött. Egy darab meglehetősen fekete kenyeret tett az asztalra, s azt mondja: ezt magának küldik a konyháról! – aztán beszélgetni kezdtem a bácsival. Így megtudtam, hogy D. szerdahelyi és a waggon gy.-ban dolgozik. Dél felé anyukám egy vánkost hozott be, mert igen alacsony a fejalja. Aztán magunkra maradtunk. Délben az Etus hozza az ebédet. Meglehetősen érdeklődéssel fordultam feléje (mármint az ebéd felé!) De nem nagy öröömöm telt benne. Húsleves. Ízetlen lé. Töfközelék. Pocsék! Meg volt még két ismeretlen jellemű pogácsa. Ez még aránylag jó volt. Délután csak pár percre szaladt be anyukám, mert sok elintéznivalója van. Alighogy elment, új szobatárs érkezett. Amint bemutatkoztunk, megtudtam, hogy a Vass tanító úrhoz van szerencsém Gyirmótról. Állítólag ugyanazzal a bajjal, amivel én. Vacsoráig elbeszélgettünk. Mi a tanító úrral állítólag borjúhúst kaptunk krump-lipürével. Ezt a húst nagy a gyanúm, hogy nyereg alatt puhították. A püré majdnem élvezhetetlen. Még egy kicsit beszélgettünk, azt 8-kor az Etus eloltotta a villanyt.

GYŐR, 1944. JANUÁR 15. SZOMBAT

Első éjszakám a kórházban. Lázálmaim voltak... Reggel hatkor auf. Mosakodás a fürdőben. A termet jól kiszellőztettük. 8-kor megkaptuk a reggelit. Kávé fekete kenyérrrel. A kávé igen erős, barna. 9 óra felé már jó meleg van. Olvasunk, beszélgetünk, közben heverészünk. Nem is feks-zünk, hanem hálóingben és nadrágban heverészünk az ágyon és olvasunk. A Duce kiszabadítását⁶

⁵ Kalandos körülmények között 1943. szeptember 12-én szabadította ki a fogságból Benito Mussolinit egy német éjtörnyös kommandó. Az eredeti naplóban a Duce ki van satírozva.

olvasom nagy hévvel. Ma reggel nekem vizeletet is vizsgáltak. 10-kor mentünk a tanító úrral a rendelőbe a főorvos úrhoz felülvizgálatra. Azt mondta, hogy az én vizeletem köd gyanús, a tanító úré nem, hanem hétfőn mindketten megyünk röntgenre.

Délig csak elment az idő. Ebédre kaptunk üres húslevest (ízetlen), meg valami spárgababfőzeléket, (pocsék, én azért megettem, az Etus őszinte elismerését nyilvánította ezért!) meg még smarnit. Ez meg száraz, mint a fájdalom!

Délután majdnem váratlanul beállít hozzám a Szerá. Jól elbeszélgettünk. Beszámolt az iskolában történekekről. Hozott egy kis kiflit is. A Szerá mégiscsak igen jó barátom, akkor sem feledkezik meg rólam, mikor bajban vagyok. Igen jól esett, hogy meglátogatott. A Szerá alighogy elment, jön anyukám. Hozott egy kis diós tésztát. Írtó jó! Ha így látogatók vannak, olyan gyorsan megy az idő. Uzsonnára tejet kaptunk. Ez jó! Vacsora krumplipüré meg disznóhús. Vacsora után kimentem a tálalóba. Kicsit csevegtem az Etussal, így jobban megy az idő. Aztán odajön a főápoló úr, és tejberizsával kínáltak. Nagyon finom, édes volt. Az ember ha egy kicsit élelmes, két vacsorát eszik. ½ kilenckor az Etus eloltotta a villanyt. – Jó éjszakát! – Szép álmokat! – Aztán jobb létre szenderültünk. Nem tudok olyan jó ízűt aludni a kórházi ágyon, mint odahaza.

GYŐR, 1944. JANUÁR 16. VASÁRNAP

Kedves kis Naplóm, most itt beszélgetek veled egy fehérterítős kórházi asztalnál. Az asztalon feszület és két gyertya. Itt előttem két szobatársam heverész az ágyon. Elég unalmas ez a kórházi vasárnap délelőtt. Reggelire kávé kaptunk, aztán az orvos úr jön vizitre. Tízórai tej. Délben húsleves, savanyú káposzta. Ezt nem bírtuk megenni, két darab kalács. Ez jó volt. Délután 2-kor egy ötperces riadó a változatosság kedvéért. Azután bejött az Anci meg a Klári. Az Anci kedves, még szólót is hozott. Ezek alig elmentek, jött anyukám, meg ker. apám és ker. anyám. Azok is hoztak egy kis elemőzsiát. Kacsacombot, meg süteményt, anyukám meg kiflit, teát. El vagyok látva kajával. Mikor elmentek a látogatók, a tanító úrral szedtük a szenet, aztán vacsorára kaptunk egy pohár calsbadit. Tramm-tara-ramm...! Este egy öreget hoztak be hozzánk a mentők. Olyan szegény, mint a csontváz. Most már négyen vagyunk.

GYŐR, 1944. JANUÁR 17. HÉTFŐ

Már egész megszoktam itt a kórházban. Ha az ember fönn járhat és nincs semmi fájdalma, nem is olyan borzasztó rossz. Így elcsavarog az ember.

A mai délelőtt nagy izgalommal ment el. Röntgenre mentünk. Először a tanító úr, aztán én. A tanító úrnál van valami kő, nálam hál' Isten nincs semmi. Na, aztán mikor 1 órakor visszaértem, jól bekajáltam, mert már vagy 5 farkas ordított bennem. Az ebéd húsleves, babfőzelék, két tészta. Na, a babot nem ettem meg! Hanem a maradék kacsacombot, azt igen! Meg a kiflit, meg a szólót! Ja, azt meg elfeledtem mondani, mielőtt röntgenre mentünk, kaptunk beöntést. Hát ez ronda dolog! Brrrr... utána megint szaladtunk. Először a tanító úr, aztán őrségváltás! Délután bejött anyukám, meg a tanító úrnak a felesége. Jól elbeszélgettünk. Aztán közben jön a főápoló úr és hozza a röntgen-leletet. Az izgalom tetőpontra hág! Na mi lesz. A főápoló úr (írtó jó pofa!) szertartásosan az asztalhoz megy és kihirdeti:

Az Ottónál nincs semmi baj. De a tanító úrnál van valami!

Aztán nagy érdeklődéssel nézegettük a leletet. Az én vesém normális fekvésű, nagyságú, helyzetű, alakú. Na, most aztán nem tudom még mit kezdenek majd velem? Megvizsgálják-e még?

Aztán a látogatók elmentek és megint magunkra maradtunk. Unalmamban rajzoltam az öreg Szabó bácsit, amint szegény ott fekszik betegen. Nincs más téma! Este aztán 9-kor oltottuk le a villanyt. Pedig az Etus már 8-kor le akarta oltani. Na de aztán nem azért tudok én dumálni, hogy egy órát még világítsunk. Aztán nagyon soká tudtam elaludni. Nem valami kényelmesek ezek a

kórházi ágyak. Általában úgy érzem magam, mintha rab lennék. Reggel parancsra ½ hatkor kelés, mosakodás, pontosan hozzák a reggelit, tízórait, ebédet, uzsonnát, vacsorát, mindent. Közben fellejárkáltunk a teremben, beszélgetünk, olvasunk, s csak az a különbség, hogy deszkapriccs helyett matracokon heverészünk.

GYŐR, 1944. JANUÁR 18. KEDD

Reggel a vizitnél az orvos úr bejelenti, hogy holnap megyek tükrözésre. Ajjaj! Bumm!! Jól nézünk ki mondhatom. Ezt már a főápoló úrtól hallottam, hogy nem valami élvezetes dolog.

Reggeli kávé. Tízórai tej. Ebéd: húsleves, vajbab, grízes tészta. Délután anyukám 10 darab szilvásgombócot hozott. Oh, ti gombócok, micsoda finomak vagytok! Na ezzel aztán vége a mai kajának. Ezután már csak a szemet szedtem óránként. Vacsorára hat órákor, aztán kaptam egy pohár calsbadi sót. Na, volt is ott aztán Zalán futása!

Egyébként ma az egész osztály bent volt nálam. Épp az ágyamon heverészek hanyagul. Kópognak. – Tessék! Hát belép a Szerá. Nyomában Nafesz. Hát ezt az örültet mi lelte. Koszorút hoz. – Mi az Nafesz még nem haltam meg egészen! – Titokzatos képpel leteszi a koszorút az asztalra. Közben már az egész banda itt bent van. Hát én igen meglepődtem. A Szerá áll a sor előtt. Felém fordul. – Előtorász úr, alázatosan jelentem, a harmadik osztály megérkezett! – Köszönöm! Vigyázz! – Veszem én is át a viccet. Jópofák ezek a gyerekek. Mennyi iskolai újságot hoztak. Így megmondták, hogy a Wágner oktatómnak meghalt az édesanyja és annak a temetésére mennek a koszorúval. Aztán elbúcsúztak és én kikísértem őket. Az Etus is meg a tanító úr is nevettek, micsoda jópofa gyerekek voltak ezek a koszorúval.

GYŐR, 1944. JANUÁR 19. SZERDA

Reggel kaptam egy ronda beöntést. Utána megint futás vagy kétszer. Hát nem mondom, nem kis izgalommal vártam a délt. Úgy 11 óra felé aztán beszél a főápoló úr – Ottó! – Búcsút intek a tanító úrnak, és eltűnök a főápoló úr után. Fölmentünk az emeletre. Már felfeküdtem az asztalra, amikor jön a főorvos úr. Odaáll elé az asztalhoz és kezdi, hogy van-e valami panaszom, fájdalmam. Mondom, hogy mióta a kórházban vagyok, nem volt abszolút semmi. – Na jól van fiam – mondja kedvesen – akkor nem is csináljuk meg ezt. Ez mégis már egy műszeres vizsgálat. És meglehetősen fájdalmas – mosolyog – minek kínozzuk vele. Lehet, hogy volt valami kis kő, de az elment, a negatív röntgen-lelet ezt mutatja. Most hazamész fiam, de ha legcsekélyebbet érzel, vagy véres lesz a vizelet, azonnal gyere be a kórházba, és minden utánjárás nélkül lesz hely számodra.

Közben én már le is szálltam az asztalról, és felöltöztem. Megköszöntem a főorvos úrnak, és nagy diadallal levonultam. Újságolom az Etusnak, hogy délután megyek haza. Nem akarta elhinni. A tanító úr is nem győzött sajnálkozni, annál inkább, mert én helyettem egy rühes, tetves tolvaj toloncgyerek kerül be. Délután jön ám a Klári, kosztot hoz. Visszazavarom kosztostul, hogy jöjjön anyukám, és megyünk haza. Jön is anyukám. Becsomagolunk. Fölszaladunk a sebészetre a Gizi nénihez is. Már jobban van szegény. Aztán általános búcsúzkodás. Borraavalóosztás. Érzékeny búcsúvétel mindenkitől. Aztán elballagtunk haza. Egész furcsa már itthon. Irtózatossá jót aludtam régi megszokott helyemen, a sezlónon.

GYŐR, 1944. JANUÁR 20. CSÜTÖRTÖK

Ma reggel általános üdvívalgás közepette bevonultam az iskolába. A srácok barátságosan ropogtatták az oldalbordáimat. A Fatával honvédelmiből excusáltam, de elkezdett gúnyolódni, hogy szimulálok, meg a göröcsökkel kapcsolatban azt mondja, – úgy-hóogy most ő iszé, nincs a szomszéd kertjében éretlen gyümölcs – irtó dühös voltam ezért a gúnyolódásért. Ezt viccnek is szánta, de senki sem nevette rajta. Ez a legutálatosabb vonása a Fatának, mindenkit gyanúsít, mindenkiről rosszat tételez föl.

Leventén kihallgatáson igazoltam a múltkori mulasztásomat.

János bátyám ma itt volt tárgyaláson, és természetesen nálunk is. Elhozta a 10 kg zsírt, amit anyukám Mária nénitől vett. Sok tejet hozott, tejfelt, disznósajtot, meg töpörtyűt. Én nem találkoztam vele, mert kettőkor már vissza is utazott. Ebédre volt jó húsos kolbász. Ebéd után átmentem nyíratkozni. Majd besétáltam a kórházba. Kíváncsi vagyok, mi van szegény tanító urammal. Ugyanis azt ma tükrözték meg. Amint beléptem, mindjárt gondoltam, hogy itt nagy bajok voltak, mert feküdt. Aztán el is panasolta, hogy olyan fájdalmai voltak, majd a falra mászott. Közben az Etus hozta az uzsonnát. Engem is megkínált. Kedves!

GYŐR, 1944. JANUÁR 21. PÉNTEK

Légiveszély volt ma. Árvetés órán szaggatott csengetés, megyünk haza. Én szépen hazasétáltam a szép napsütésben. Itthon bekapcsolom a rádiót, már mondják a híreket. Na, jó, fontos, hogy hazajöhettem ebédre. Pláne ma stramm túrós nokli volt töpörtyűvel.

Délután magam szőttem, a gép nagyszerűen ment. Már a bélést is szövök, mert azt is kapunk a ruhánkhoz.

GYŐR, 1944. JANUÁR 22. SZOMBAT

Délután géprajzot csináltam, mert igen elmaradtam. Aztán estefelé már a villanytól nem akartam a szemem rontani a géprajzzal. Inkább olvastam egy kicsit. Ugyanis ma megkaptam a Micutól A Piros sapkás kislányt. Somogyvári könyv, tehát nagy buzgalommal olvasom.

GYŐR, 1944. JANUÁR 23. VASÁRNAP

A misére menet aktatáskát viszek magammal. Mi van a táskában? Nem imakönyv, hanem tornadressz. Mise után megyek tornászni a líceumba.

Irtó jó volt ma. Végre megint tornászhatok. Olyan lendülettel mentem neki, hogy ma mindent megtanultam. Még a nyújtón is, az elfelejtett billenést. A talaj is simán megy. Az átterpesztés is, a ló is, a gyűrű is, a korlátról nem is beszélve. Szóval már a mellemen érzem a vasjelvényt. Ezután megpróbálom a bronzot.

Délután már olyan izomlázat kaptam a lábamba a sok terpeszúgrástól, hogy tánciskolába sem volt kedvem elmenni. Inkább strammul megcsináltam a géprajzomat.

GYŐR, 1944. JANUÁR 24. HÉTFŐ

Délben bementem a kórházba. A főápoló úr odaadta az igazolványomat. Megköszöntem a szíveségét. Egy kicsit beszélgettem még az Etussal is. Aztán érzékeny búcsút vettem. Hazaballagtam. Ballagtam, hogy minél tovább élvezhessem a gyönyörű enyhe, napsütéses tavaszi időt. Mert egész tavaszias idő van. Az idén még nem volt tél. De ha így folytatódik, nem is lesz. Na, miattam el is maradhat.

Egyébként ma meglehetősen izomlázam van. A lépcsőre úgy kellett felraknom a lábaimat. A kabátomat is sziszegve bírom csak felvenni. Még a nyakizmaim is fájnak. A bal tenyeremmel nem bírok fogni, úgy feltörte a nyújtó. No, de se baj, csak meg kell szokni! Majd belejövünk a rendes schwungba!

Még az a szerencse, hogy nem tiltottak el a tornától. Pedig attól féltem a legjobban. Meg is kérdeztem direkt a főorvos úrtól. S azt mondta, tornászhatok! Fel torreador!!!

GYŐR, 1944. JANUÁR 25. KEDD

A rádió ma a hírekben bemondja, hogy 23-án Magyarország légtérébe angolszász repülőgépek repülte be. Kevés bomba esett. Épületkárok keletkeztek. Emberéletben nem esett kár. Ezt mondta a jelentés. Tényleg vasárnap este úgy 9 órakor repülőgépbűgást hallok. Mindjárt bekapcsolom a rádiót.

Nincs műsor. Tehát légiveszély van. De hál' istennek minket nem riasztottak.

Ma is egész tavaszias idő van. Déli szél fújdogál. Úgy látszik az idén már Tél-apó megfeledkezett rólunk. Igazi hó sem esett még. De nem is való szűz, fehér hópehely erre a ronda, sáros, szennyes, zűrzavaros földre!

GYŐR, 1944. JANUÁR 26. SZERDA

6 óra után a műhelyből megyünk tornászni a líceumba. Ma szokatlanul sokan voltak, mert a futók is ott voltak, de azok kimentek a liget körül futni. Csodálom, hogy le nem fogták őket. A Nafesz is futott, de a végén, mikor visszajöttek a terembe, már maga előtt rugdalta kilógó ronda, nagy nyelvét.

Ma a Lóránt tanár úr mindenkinek külön ellenőrizte a gyakorlatait, a korláton meg a lovon. Nekem simán ment. Csak az a baj, hogy nyújtón nem bírok tornászni, mert a bal tenyeremet borzasztóan feltörte a nyújtó.

Reggel első óránk torna. Ma a tanár úr kiszedte a zsírját a népnek. Voltak jó erőgyakorlatok. Többek közt a korláton páros karral ugrálva végig kellett haladni. Itt majdnem mindenki leve-szekedett. Én végigmentem, mint a motor. Mikor leugrottam véletlenül meghallottam, amint azt mondja a tanár úr a mellette álló srácoknak: – marha erős egy gyerek! – na, na!

A nyújtón csináltam egy billenést, és még az a kis maradék bőr is lecsavarodott a tenyeremről. Árvetés órán azt nyirbáltam ki, nehogy tovább repedjen.

GYŐR, 1944. JANUÁR 27. CSÜTÖRTÖK

Géprajzból ma adtam be a második lapot. A srácok szerint egyes lesz. Aztán a Bélával lemen-tünk a műhelybe, és felvételeztünk egy álló-szemcsapágyat.

Honvédelmiből strammul feleltem a Fatának. A tengeralattjárókról tartottam épületes és fo-lyékony dumát.

Leventén kimentünk a Rába-töltéshez. Gyönyörű, enyhe, tavaszi idő van. Hogy milyen jó idő van, bizonyítja, hogy a töltés oldalában találtunk egy vízisiklót. Szegény egy kicsit meg volt der-medve. Távoltságot becsültünk. Kézigránátot dobtunk. Kötélen függeszkedtünk két fa között. Lepottyantam a kötélről, mert a bal, sebes tenyereimmel nem bírtam megmarkolni.

Úgy fél egy tájban lohol ki hozzánk a napos: – oktató úr, alázatosan jelentem, légiveszély van! – a Kobra oszoly-tatott, és egy fél órával előbb mentünk haza. Mire beértünk az iskolába, már el is múlt a veszély. Szépen hazaballagtunk.

Délután nincs műhely. Itthon vagyok és tanulok.

GYŐR, 1944. JANUÁR 28. PÉNTEK

19. születésnapom... Éppen olyan szürke, unalmas nap, mint a többi. De mégis valahogy egész nap olyan furcsa, kimondhatatlan érzések tolongtak bennem, hogy szinte melankólikus hangula-tomat alig bírtam leplezni. 19 éves vagyok... Ma és többé soha. Most még mindig hoznak valamit az évek, de majd később mindig visznek. Vagy talán nem is az évek visznek, hanem egy perc, vagy egy pillanat hirtelen elragad mindent, amit ezek az ifjú évek adtak. De mégis valamit ezek az évek is visznek. Az ifjúságot... Jönnek az évek, és mind messzebb tolják az ifjúságot.

Oh, most már megértem a felnőtteket mikor azt mondják a kisgyerekeknek, akik nagyok sze-retnének lenni, örüljetek míg gyerekek vagytok, mert soha az életben nem lesztek ilyen boldogok! – Most már én is szeretnék újra kis gondtalan gyerek lenni.

Mikor már ezt gondolja az ember, már valamit ismer az életből. Már nem kívánom, hogy minél gyorsabban menjen az idő. Inkább szeretnék 10–13 évet leadni az évekből. De ez sajnos nem lehet. Bizony nem... Ebben az évben kikerülök az életbe. 19 éves fiatalember. Ide is elérkeztem. Ki az életbe... Utolsó születésnapom diáksapkában.

Ünnep kellene lenni a mai napnak számomra. Hiszen születésnapom van. Azonban én magam sem tudom miért, nem tudok örülni. Ez nem azért van, mert elmaradt a születésnap tortája, nem azért. Valahogy nem is tudom megmagyarázni magamnak, miért. Talán már úgy érzem, jobb lenne még nem ennyi lenni..., vagy jobb lenne már több lenni. Olyan bizonytalanságot érzek. 19 éves vagyok... Nem más, csak egy 19 éves... Semmi más.

Ilyenkor igen kézenfekvő az a gondolat, vajon mi lesz egy év múlva ilyenkor. Egy év múlva? Ma még azt sem tudjuk mi lesz egy nap múlva. Azt sem tudhatjuk, mire ébredünk. Ebben a mai bizonytalan világban csak fölébreszti egy ilyen fordulópontra az emberben azt a bizonytalan feszültséget, amiben élünk.

Ejj, de még egész elszontyolodom. Azért is fel a fejjel! 19 éves vagyok! Fialat vagyok! Éljen! Éljen! Éljen!

(csak azon csodálkozom, hogy ezen a nagy napon nem adtak szünetet! Ez hallatlan! Itt valami végzetes tévedés történt!)

GYŐR, 1944. JANUÁR 29. SZOMBAT

Ma elmentem utolsó órától riasztani. Ugyanis a Daki beosztott szolgálatba, pedig én most fel vagyok mentve. Bementem, kihúztam magam, kértem egy igazolványt, na de azért őrre nem mentem ám ki. Hazafelé jövet vettem egy ív patronpapírt a Pannóniában. Bevittem az iskolába, odaadtam a János bácsinak, és megkértem, hogy adja át a Náfrádinak. Ugyanis ma jön a körözüvény, hogy újabb rendelet szerint harmadikán megkapjuk a bizonyítványt. Azért most a Nafesszal üzletet kötöttem. Ő megrajzolja nekem az elmaradt szövelemzést, én meg lerajzolom neki egy fényképről, nagyítva az ideálját, Katinkát. A patronpapírt leadtam, és szépen kényelmesen elballagtam haza. Pedig igazság szerint önképzőkörre kellene mennem elnökölni. Na, de hát a légo igazolványom miatt szól 14 óráig? Azért, hogy az 1 órakor kezdődő ülésről ellógjak. Ellógok mindig, eddig még csak egy ülésen voltam. Nem szeretem én ezt az elnökséget. Jobb szeretnék csak szürke szereplő lenni.

Délután sajnos nem volt sportkör, mert a tanár úr nem ért rá. Így egész délutánt a veszélyesen közelgő félvívre való tekintettel, hasznos munkában töltöttem. Szövevtechnológiából pótoltam a kórházi üdülésem következtében beállott hiányokat. De csak leírtam, megtanulni, (ajjj) még csak azután próbálok. Szövevtelemzést is csináltam. Csak ½ tízkor bújtam le. De még így sem fejeződött be a munka. Az ágyban még elolvastam a kötelező olvasmányt; Herczegtől A hidat. Ez színdarab, és színdarabot nem valami élvezet olvasni. Úgy, hogy csak egy tizenöt percig olvastam, és máris letetem a könyvet. Pár perc múlva aztán lassan minden olyan furcsa messzeségbe szaladt tőlem és jóízű mély álomba merültem. Mostanában irtó jókat aluszom. Pedig nemrég olvastam egy Jókai könyvben, hogy aki jól aluszik, annak jó lelkiismerete van, akinek jó lelkiismerete van, az pedig jó ember. Aki tehát jól aluszik, az jó ember. (láttam már jóízűen útszéli csavargókat is aludni az árokpardon!?)

GYŐR, 1944. JANUÁR 30. VASÁRNAP

Mise után mentem tornászni. Irtó jót tornáztam. Minden gyakorlat. Megy már simán a nyújton a billenés. De a tenyeremet megint kikészítette. Most már nincs izomlázam sem. Már lassan újra belejövök a tornászásba. Borzasztóan bírom élvezni a tornát, a lendületet, az erőt, az ügyességet. Ma azért is jó volt, mert kevesen voltunk.

Délben ünnepi ebéd volt születésnapomra. Farsangi fánk is volt. Birtam!

Délután szövevtechnológiát tanultam nagy elszántsággal. Meg szakrajzot csináltam. Tánciskolába nem csak ezért nem mentem, hanem azért is, mert kaptunk egy ronda levelet a leányiskolából. Nem részletezem. Szomorú!

GYŐR, 1944. JANUÁR 31. HÉTFŐ

Nagy eset történt. Szövésből lefeleltem. Kijavítottam a rovómat. Mindenesetre nem kis izgalommal vártam a szövéssórárt. Ma már úgy gondolomformán összeállítottam a bizonyítványomat. Számításom szerint 2–3 hármasm lesz. Ha számításom nem csal.

Kötéstan órán nyugodtan csinálom a kis Luibbal a szövetelemzésemet, egyszer csak szaggatott csengetés. Légiveszély! Villámgyors pakolás, irány haza. Háromnegyed 12-kor már itthon vagyok. Itthon mindjárt bekapcsolom a rádiót. Háromnegyed egykor folytatta a műsorát. Minket hál' Isten nem riasztottak. Ma is nagyon szép idő van, s úgy látszik, erre fel a „Tommyk”⁷ meglátogatták a németeket. Az egész diákság özönlött hazafelé az iskolából. Izgatottan tárgyalták, milyen órájuk maradt el, milyen beszédéstől mentesültek meg. A tűzoltóautók nagy robajjal, és kongatással robogtak ki az állomáshelyükre. Vannak stramm, új német tűzoltókocsik. Már ezek maguk is félelmesek. Valahogy ezeket jobb szeretjük nem látni, mert ezek mindig akkor mennek, ha baj van.

Az iskolaszövettel azt hiszem valami balhé lesz. Ugyanis ma 42 méternél be kellett stráfolnunk az árut, és itt levágjuk. Márpedig nekünk tizenhatunknak koponyánkint 3 méterével 48 méter kell, tehát ez a mai nem lesz a miénk. Arról van szó, hogy valami szürke-piros csíkos szövetet kaptunk. No hát ez kitolás lesz. Piros csíkos ruhában nem ballagunk! Ez ganz sicher! Csak az bosszant, hogy micsoda gonddal, hibátlanul szőttük, még sűrűbbre, mint kellett volna, és most mégsem lesz a miénk. Hát ez aztán a ronda kitolás! Na de majd gondoskodom, hogy ezután ne legyen hibátlan az áru! Most még csak azt sem tudjuk, hogy ebben a nagy piszokságban kinek a keze van; Szivaré, a Fataé, vagy a dirié! Most még ezt kell kinyomozni, hogy tudjuk, kit kell agyonütni!

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 1. KEDD

Hejj, de szerencse, hogy tegnap lefeleltem szövésből. Ma meglehetősen hangulatban volt Ozora úr. Az izgalom volt negyven fokos! Én nyugodt flegmával vágtam az intelligens, értelmes képet, ha a Poligonnak rám tévedt a tekintete.

A Szivart megkérdeztük, mi lesz a szövetünkkel. Mosta a kezét, hogy nem is ő intézi, hanem a Fata. Eh, nem lehet ezeken eligazodni! Nem tudni, ki intézi, de elintézik, hogy mi ne kapjunk szövetet.

Négy Szivar óránk van. Ma is a kis Luibbal az elmaradt szövetelemzésemet csináltuk.

Délben rohantam haza kajálni, mert csak egy óránk van ebédre. Hamar bekaptam a jó mákos téstát, és mentem vissza műhelybe. Levettük ma gépről a szövetet. Kellemesen csalódtunk. Nem negyvenként méter volt, amint kiszámítottuk, hanem 50 méter 60 cm. Még van remény! Ha kikészítik, még akkor is több lesz 48 méternél. Tehát még megpróbáljuk megfőzni a Szivart. Még a szerencse is nekünk kedvez.

Ma reggel fél 8-ra kellett iskolába jönni. Ez a legújabb. Mégpedig a kétségbeesett Tiszi bácsi miatt. Ugyanis már nem lesz órája félév előtt, s most be van gyulladva (begyulladt). Van koponyánkint 3–4 jegyünk, és ennyi jegyből nem tud kialakítani egy egyest, vagy egy kettest. Mert hittanból csak ez van. Nem bírom az ilyen begyulladt manuszokat. Most emiatt fél órával előbb fel kellett kelnem! Hát ez kitolás! Micsoda újabb figura ez a Tiszi bácsi!?

Pompás, napsugaras, mondhatnám, nyár eleji idő van. Hát ilyenre még nem emlékszem. Február elsején nyári idő van. Délben kigomboltam télikabátomat, de még így is melegem volt. Vártuk is ám ma a légiveszélyt. Poligon úr is megjegyezte; egen, egen kedves angoltestvéreink már valahol előmelegítik a motorokat! – De mégsem lett semmi! Szinte hihetetlen, micsoda gyönyörű idő van. Az útszéli gömbakácok tövében már zöldül a fű. Sápadt ugyan még egy kicsit, de mégis

⁶ A brit katonák közkedvelt gúnyneve.

zöld, mégis a tavasz diadalát hirdeti. Olyan jó ezeket a kis zöld fűszálakat nézni, hogy vidám tavaszi dalokat füttyörészttem.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 2. SZERDA

Gyertyaszentelő boldogasszony. A jó dörmögő medve ma valószínű benn maradt a barlangjában. Hiszen olyan pompás idő van, hogy az valami csuda. De meglehet az is, hogy az idén nem is merült téli álomba Mackó úr, mivelhogy az idén nincsen tél. Úgy látszik az idő elhibázta a sorrendet. Ősz után nem a telet küldte, hanem a tavaszt. Ezen Mackó úr is csodálkozott bizonyosan, de azért örülhet neki, és most brummogva csóválja valahol a fejét a hegyek között, barlangok szájánál; brumm... brumm furcsa ez az idő, de jó... és dörmögve cammog tovább, beljebb az erdőbe, és barna bundáját nekidörgöli néha egy öreg fának.

Reggeli misén voltunk. Mise után egy kicsit lógtunk a Baross úton a Szerá, a Tommy, a kis Luib, meg csekélységem. 9 órakor nyitottak meg az üzletek. A kis Luibbal vettünk cinóber gombfestéket, mert nekem nagy munkám lesz ma. Azután a Tommynak az az ötlete támadt, nézzünk be a líceumba. Bementünk a tornaterembe, de legnagyobb meglepetésünkre a nyújtót leszerelték. Senki nem volt a teremben. Ma csak a futóknak van tréningje, tornászok nincsenek, a futók meg kinn a Bercsényi-ligetben rohangásznak, az örültek. Szétoszlottunk. Mi a Szerával a Bisinger-sétányon át jöttünk hazafelé. Milyen jó már a ligetben járni! Hiszen már a Tavasz is itt bujkál a fák között, és azok felébrednek, meghempereg a földön és nyomában kizöldül a fű. Letörtünk egy fűz gallyacskát. Csupa zöld kis duzzadó rügy az egész gally. A kis fűzágat haza is hoztam.

A városházánál elváltunk. Ugyanis a Szerá itt lakik. Én meg hazafelé sétáltam.

Itthon aztán nekiálltam a munkámnak. Irtó nagy, hősi elszántsággal csináltam az elmaradt szöveletelemzést, ami miatt rovót kaptam. Hogy idegeimet lekössem, bekapcsoltam a rádiót és így aránylag egész jól ment a munka. Azt gondoltam, hogy 6 órára majd végzek és elmehetek az ETO-ba tornászni! De már négy óra felé láttam, hogy abból már nem lesz semmi. Hogy a...! Emiatt a rohadt elemzés miatt nem mehetek! De úgy kell nekem, miért nem csináltam már meg. Pedig mondtam ám nekem, te Ottó csináld már meg, ne vacakolj, na! Ejj, de beszélhetek én nekem! Most aztán itt van. Egész ½ 10-ig dolgoztam. De megcsináltam! Azzal a megnyugtató érzéssel feküdtem le, hogy kijavítottam a rossz jegyemet.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 3. CSÜTÖRTÖK

Nagyban készülődik anyukám Egyedre. Ugyanis több mindent el kell ottan intézni. Fát, zsírt, kamatot.

Egész estélig kaptuk az üdvös tanácsokat és utasításokat.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 4. PÉNTEK

Reggel anyukám már fél négykor felkelt. Én már csak akkor ébredtem fel, mikor búcsúzott. Úgy félálomban még hallottam anyukám egy-két tanácsát, de aztán mikor elment, újra elaludtam. Hatkor zörgött az óra, és a Klári felkelt, mert neki korábban el kell mennie. Jómagam úgy fél hétkor másztam elő. Jót tornáztam, mint minden reggel, jól megmosakodtam, először melegben, azután hidegben. Felöltöztem. Megreggeliztem. Elkészítettem az ebédemet, tízóraitam, aztán elbillegtem az iskolába. Első óra torna. Mentünk át a líceumba. Osztályozás. Nekem nem is kellett semmit sem csinálni, az egyenesen biztos. A tanár úr felolvasta a jegyeket. Egy egyesem már van! A tanár úr egypár trotylit⁸ el is buktat. Nagyon helyes! Aki semmit sem tud produkálni, az négyes.

⁸ vénember

Jajj, de nem bírom azt a sok tratyilit!

Árvetésből számítottam felelésre, de nem hívtak fel a Fata. Ebédre nem jöttem haza. Hideg kajámat az osztályban fogyasztottam el. Szalonnát, kolbászt, meg mákos kalácsot kosztoltam.

Délután borzasztóan untam a műhelyi melót. Szívesebben hallgattam volna meg a most lezajló félévi konferenciát. Mit rempülhetnek⁹ ott most rólam?! Mondjuk bebújni a tanáriba egy szekrény mögé, vagy asztal alá, és meghallgatni a különböző véleményeket. Ez szenzációs lenne!

Este, mire a műhelyből jövök haza, már zuhog az eső. Jól átáztam.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 5. SZOMBAT

Reggelre megállt az eső, kitisztult és hideg lett. -3 fokra szállt a hőmérő. Ez tulajdonképp nem hideg február elején. De hát az Idő annyira elkényeztetett bennünket, hogy már ezt is hidegnek érezzük.

A Szivar ma behozta a bizonyítványokat másolni. Mivel nem akarta, hogy erőszakhoz folyamodjunk, 5 percre kiosztotta a paxusokat. Azokat a pofákat, ahogy kinyitják a bizonyítványt...!

Hát én bizony kellemetlenül csalódtam. Csak 2–3 hármásra számítottam, és négyet kaptam. Bummm... A bizonyítványom így néz ki:

Magaviselet: jeles (ilyen jó gyerek vagyok én?!)

Hittan: jó (Tiszi bácsi! Ez nem jó! Egyesre tudok! Na majd...)

Magyar: jeles (Végre sikerült kiharcolnom)

Német: elégséges

Általános textiltechnológia: jó

Kötéstan: elégséges (A rovót kijavítottam)

Szövés technológia: elégséges (a négyesből)

Géprajz: jó

Szakrajz: jó

Könyvvezetés: elégséges (Fata! Ez nem igaz!)

Honvédelmi ismeretek: jó (Fata! Igazságtalan vagy és cinikus)

Testnevelés: jeles (Ez a legfontosabb!)

Műhelygyakorlat: jó (Ha tudnák mennyire utálok! Ajjajj!)

Rendszeret: jeles (szinte nem akarom elhinni, hát mégis!?)

Mit szólsz ehhez a bizonyítványhoz kis Naplóm? Lehetne jobb is, ugye? Hát én jobbat is vártam. De hát ilyent adtak. No de semmi baj! Lényeg, hogy semmi baj nincsen!

Utolsó óráról elmentem haza. Riasztás ürügye alatt. A hetesnek megmondtam, hogy be ne merjen diktálni.

Itthon, mire a Klári megjött, megmelegítettem az ebédet. Délután négyre már mentem is a líceumba tornászni. Jó volt. Simán megy minden. Hat óráig tornásztunk.

No, este 10 órakor aztán kimentünk a vasútra anyukám elé. Irtó hideg volt. Aztán hozzá még a vonat is rengeteget késett. Ócska soproni kávédaráló! Közben egy-két részeg, kissé illuminált egyén némi változatosságot hozott az unalmas várakozásba. Aztán befut a vonat 22.40 helyett fél 12-kor. Lessük az utasokat. Már nagy része feljött. Na, majd az utolsók között. De bizony anyukám csak nem jött. Hiába fagyoskodtunk itt két órát! Hát nem mondom, elég mérgesen bandukoltunk haza. Épp éjfélkor kerültünk ágyba.

⁸ szid

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 6. VASÁRNAP

Reggel óta csípős, hideg szél fúj. Csak nem tél lesz?! Misére megint aktatáskával megyek, melyben a tornafelszerelésem lapul meg finoman. Mise után a Tommyval megyünk az ETO-ba tornászni. Ezt nevezem. Stramm, modern, katolikus, jól felszerelt tornaterem van itt a Waggongyári leventeotthonban. Amint bementünk, mindjárt felugrottam a gyűrűre. Hatalmas lendülettel dolgoztam. Aztán hirtelen kicsusszant bal markomból a gyűrű, és gyönyörű ívben lezuhantam a padlóra, mert hát a szőnyeg nem volt a gyűrű alatt. A jobb könyökömre estem. Jól lezúztam. Oda se neki! A zsebkendőmmel bekötöttem, és vígan tovább tornásztam. Közben megjött az Árpi bácsi. A reálban ő volt a tornatanárom. Mindjárt megismert. Ledobta a kabátját, és bemutatta a gyakorlatokat. De micsoda strammul. Ma ezalatt a két óra alatt többet tanultam, mint a Lórántnál egész idő alatt. Árpi bácsi minden gyakorlatnak megmutatta a trükkjét. Irtó jót tornásztam. Fél 12-kor jöttünk el a Tommyval.

Mire hazaértem, már megjött anyukám. Lefeküdt, mert igen elfáradt. Kimentem az állomásra, és behoztam a két csomagot. Magam készítettem el az ebédünket. Három tojást sütöttem. Aprítottam bele kolbászt, szalonnát, amit anyukám hozott. Irtó stramm volt. Meg mákos rétest ettünk, amit a nagymama küldött. Tejet is ittam, mert azt hozott anyukám 5 litert. Azon kívül disznósajtot, tejfelt, tojást, kocsonyahúst.

Na délután aztán már fájt ám a lezúzott könyökem. Alig bírtam egy lapot megírni a Lacinak. Csak most éreztem, hogy a lábamat is összevertem. Így kikészülve tánciskolába sem tudtam elmenni. Hát ez a tánciskola nekem nem nagyon érte meg.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 7. HÉTFŐ

Süvítő, hideg, téli szél fúj ma reggel is, és egész nap.

Elmondok, kis Naplóm egy kis epizódot az unalmas, szürke hétköznapi diákéletemből. Ez vidám kis eset. Jót mulattam rajta!

Az iskolánkba délután, míg mi a műhelyben melóztunk, a reálgimnázium jár, mert az ő iskolájuk hadikórház. A mi osztályunkban kis elsősök vannak. A kis mulykó,¹⁰ melyik az én helyemen ül, mindig a padban felejtí egyszer a tollszárát, füzetét, ceruzáját, másszor a tornacipőjét, vagy a tolltokját. Én erre egy cédulára ráírtam, hogy ha legközelebb itthagysz valamit, azt irgalmatlanul elkobzom. Aláírtam; Big Bill a halállovassal. És betettem a padba. Ez volt kb. egy hete. Ma reggel, amint szokásom szerint bekukucskálok a padba, egy cédulát találok ott. Ráírva nagy betűkkel: Big Bill úrnak. Ezen olyan jóízű kacagtam, hogy a srácokat is fel kellett világosítanom. Azok is velem mulattak. A kis elsős azt írja, áruljam el a rendes nevemet, ki vagyok. Jópofa! Erre irtó eredeti ötletem támadt. Leültem és a srácok általános érdeklődése mellett rajzolni kezdtem. Rajzoltam egy stramm, kajánul vigyorgó cowboyt, amint egy kis elsős gimnazistát mellen ragad, és a levegőbe emel. A kis mulykó kétségbeesetten ordít. A háttérben kipányvázva egy gyönyörű musztáng. A cowboy alá írtam: ez vagyok én, Big Bill. A musztáng alá: Orkán, a musztángom. A rajz pompásan sikerült. A srácok elismeréssel bokszolgattak hátba. – Nagy cowboy vagy te még most is, Boy! A rajzot betettem a padba. Hű hogy megörülnek majd a rajznak a kis mulykók, ha ki is figuráztam őket!

Délután a műhelyben alig-alig bírtam valamit dolgozni a lánccsévélőn. 10 percig még csak ment valahogy, de tizedik percben a kis mokány bácsai vademberrel veszekedtem, megkérdeztem tőle; hogy van az orrod (Mátyás király orra van), ezért mindig irtó dühös, és pont a jobb könyökemet kapta el. Felüvöltöttem, de már hiába, a seb lement a könyökemről. Már hiába adtam neki egy

⁹ Kis bamba, mulyácska. Kisgyermekeknek mondják.

jól irányzott balegyenest, a helyzetem nem változtat. Bementem az oktató úrhoz, és beköttem vele a sebemet. Utána természetesen nem dolgoztam. Gyengélkedőbe mentem.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 8. KEDD

Reggelre csupa hó minden. Mire az iskolába értem, egész hóember lettem. Szivar óráján megcsináltam a damaszt szövetelemzést. Aztán a Piros sapkás kislányt olvastam. Hát ez szemtelenség majdnem. De ez nem az én hibám! Miért nem olvasok Ozora óráján, vagy Fata óráján?!

Ma csak egyórás ebédidőnk van. Kettőkor már meló. Azonban ma mégsem rohantam, hanem kényelmesen ballagtam haza és elnéztem, hogyan olvad, tűnik el a hó. Miért? Azért, mert nem megyek vissza a műhelybe. Munkaképtelen vagyok! Komolyan. Ez nem szimulálás, mert a jobb karomat nem tudom használni. Olyan rossz helyen van ez a ronda seb, épp a könyök hajlásban. Ha kinyújtani akarom a kezem azért fáj, ha behajlítom, meg azért fáj! Pedig hejj, de szívesen mentem volna ma műhelybe. Ugyanis ma tornászni mentünk volna négy órákor. Minek is kellett leveszednem! Kellett ez nekem?!

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 9. SZERDA

Még ma is meglehetősen hideg van.

Első óránk torna. Nem szívesen, felmentést kértem a tanár úrtól a könyököm miatt. A tanár úr ilyen esetekben nem szokott felmentést adni, de nekem elhitte, hogy nem a torna alól akarok lógni.

Hittan órán a Tiszi bácsi azzal jött be, kinek van jó írása. A srácok üvöltöttek, hogy nekem. Egészen szívesen mentem ki neki írni, legalább nem feleltem, a leckét úgysem tudtam. Valami cserkész beszámolót másoltatott velem.

Hát még német órán micsoda mázlim volt! Német óra előtt robognak be, hogy a rádióügyeletességnél én meg a kis Luib következünk. Azt a diadalordítást hallottad volna kis Naplóm! Pláne nekem németből valami harminc szó – nem szégyellem bevallani – büntetésem is volt, amit nem írtam meg. Már a legrosszabbra elkészültem, mikor ez a segítség érkezett. Nagy üdvözléssel rohantam be a kis Luibbal az ügyeletes szobába. Átvettük a karszalagot. Ebben a szobában van az ifjúsági könyvtár. Mivel nem volt semmi olvasnivalónk, hát a könyvtárszekrény roto-lakatját a bicskámmal finoman kinyitottuk, és kiemeltünk egy-egy Zászlónk¹¹-at. Azt olvastuk, és közben a rádióban stramm zene szólt. Ezt nevezem! Most a többiek német órán izgulnak... quasi, szenzációs, kolosszális, kérem...

Délután természetesen megint nem mentem műhelybe. Tegnap se írtak be hiányzónak, talán ma sem. Még ha be is írnak, tudom igazolni. A sebemről levettem a kötést, és jól bekentem Vetollal. Talán majd úgy hamarabb meggyógyul. Az Ember Tragédiájá-t olvastam délután. Csak az bosszant, hogy ma megint nem mehettem tornászni. Miért is voltam olyan fakír, leestem?!

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 11. PÉNTEK

Reggelre csupa hó minden. Egész nap esik apró, sűrű pelyhekben. Csak a járdán olvadt egy kicsit, máshol egész szépen megmaradt kb 10–15 cm vastagon. Ha megtalál maradni, lehet, hogy kapunk az iskolától síléceteket. Ez csuda jó volna! De miattam inkább ne legyen semmi a síelésből, hanem jöjjön a tavasz!

Még ma sem tornáztam tornaórán. Olyan rosszul érzem magam a felmentett trotylik között. A srácok is ugrattak; – na Boy, te vagy a nagy tornász, szimulálsz? He-he-he-hu-ha-he miii?! – Nevettek. Én is kényszeredetten mosolyogtam, s azért is nevettek, mert látták, hogy nem nagy élvezettel állok a trotyli fölmentettek közé.

¹¹ 1902 és 1948 között (többnyire) havonta megjelenő keresztény szépirodalmi képes ifjúsági folyóirat.

Magyar órán kiadta a Kobra a dolgozatokat. Házi dolgozatot kellett írni. „A gyapjú útja a juhtenyésztéstől a szabóig” címmel. Hát ez marhaság! Ez szakdolgozat. Mi köze ennek a magyar irodalomhoz?! Adna a Kobra már valami rendes lírai, vagy hasonló témájú dolgozatot.

Mind a két árvetés óra elmaradt. Jobb is, legalább nem látom a Fata ronda, cinikus képét. Helyette szakrajz óra volt. Nem kell megijedni, egy órát sem engednek el. Ohh, boldog idők, amikor a gimnáziumból lukas órán hazazavartak bennünket!

Délután természetesen megint nem megyek műhelybe. Megmondtam a hetesnek, ha be mer diktálni, agyonütöm, ha meggyógyul a kezem. Eddig még nem mert bediktálni. Ha esetleg mégis beírnak hiányzónak, beírom; sebláz, és kész! Egész simán lógok. Ha ugyan ezt lógásnak lehet nevezni! Isten látja lelkemet, szívesebben mennék műhelybe, de nem a meló miatt, hanem akkor tornászhatnék is.

A hó esik, csak egyre esik. Elnézem innen az ablakból a fehér világot. Itt az ablak alatta a kertben a kis fenyőfák már roskadoznak a puha fehér hó alatt. Az úton vidám gyerekek gondtalanul szánkóznak. Lesik a kocsikat, s ha a kocsi nem figyel, gyorsan a szekér után kötik a szánkóikat. A felnőttek feltűrt gallérral sietnek, ők már nem találnak örömet a téiben. Az ég megvakult szürkeségéből csak hullik, omlik fehéren szépen sűrű, apró pelyhekben a hó. Fehér takaróval borítja be a tél a világot. A földet, az utakat, házakat, kerteket, fákat, csak az emberi gonoszságot nem tudja betakarni puha fehérségével.

GYÖR, 1944. FEBRUÁR 12. SZOMBAT

Esik, esik, esik a hó... Egész délig. A hőmérő nulla fok körül jár.

Szenzációs nagy öröm ért. Ez aztán igen! Vannak sílécem. Kaptam az iskolában egy pár stramm, tiszta új túralécet. Nyolc pár sílécet kapott az iskola a Középfokú Iskolák Sportkörének Országos Központjától. Öt pár szlalom-, és három pár túralécet. Ha nem vagyunk élelmesek a Tommyval, hát bizony nem kapunk sít. Már a Kobra körül nagy csoportosulás volt, mikor mi odamentünk. De természetesen mi, mint rangidősek mindjárt előre mentünk. Sorba állított bennünket a Kobra. Elöl öt gépes, utánuk mi a Tommyval, miutánunk még sok másodikas, meg elsős. A Kobra kiszámolta 8-unkat, a többieket elbocsátotta. Megkaptuk a léceinket, bediktáltuk a számunkat, azután vállra dobtuk a sílécet, és mentünk nagy diadallal vissza az osztályba. A srácok nagy érdeklődéssel fordultak a sílécet felé. A Szivar alig tudott velünk boldogulni az óráján. Betámasztottuk hátul a sarokba a léceket. Óra alatt hátra-hátra fordultam, és megsimogattam tekintetemmel a síket. Egy órakor azután meglegedett dobtam vállamra őket, és hazaballagtam. Olvad a hó, ragad, ma sem lehet síelni. Általában, amikor hógolyózni lehet, akkor nem lehet síelni.

Itthon nagy diadallal vonultam be. Anyukám: – hát ez meg mit hoz! Most meg ki akarod törni a lábad, nem elég, hogy kezéd tönkretetted?! – ilyen és ehhez hasonló kérdéseket szegezett nekem, míg az előszobában letámasztottam a sílécet.

De már ezt úgy megszoktam, hogy szinte automatikusan feleltem az aggódó anyai kérdésekre. – Nem akarom eltörni, no de nem is lehet! Szó sincs róla. Természetesen! Persze, hogy kijön velünk a tanár úr is! No, de azért strammok ezek a sík, ugye?! – Anyukám valami olyasmit emlegetett, hogy hogy lehet ilyen otromba léceket felkötni a lábba. A Klári már nagyobb érdeklődéssel nézegette, és megállapította, hogy jó szíjak vannak rajta. Hát az igaz, hogy jó szíjazása van. Ebéd után mindjárt előszedtem egy pár régi „Szebb jövőt!”¹² és megnéztem, hogyan kell sítotokat csinálni. Mert azokat nem kaptunk. Hogy az ajándék ízét elvegyék, és ne sült galambnak érezzük, magunknak kell botokat csinálni.

Még egyszer megnéztem a léceket, aztán elmentem tornászni a líceumba. A kezem ugyan még

¹² A leventék képes hetilapja. Megjelent 1941 januárjától minden szombaton. Kiadta a Magyar Népművelők Társasága. Főszerkesztője Gyallay Domokos, majd Zalai Fodor Gyula volt.

most is fáj, de összeszorítottam a fogam, és egész jól ment minden. A Lóránt, amikor meglátott, mindjárt kérdi; – Na, mi van a kezekkel? – Fáj még, tanár úr kérem, de azért ma már megpróbálkozom! A tanár úr megnézte a sebemet; – hát nem mondom, jól elintézted magad, de azért nem olyan borzasztó, mi az egy tornásznak! De... viszont az is igaz, hogy ennél kisebb bajba is belehaltak már! – Ezt azt hittem, viccnek mondja, de egész komolyan mondta. Nem tudom, miért?!

Ma összeírta a nevezéseket. Én most csak még a vasat tudom. De a tanár úr azt mondja, tanuljam meg 27-ig a bronzot, és akkor megyünk Sopronba. Megpróbálok. Szeretném újra látni Sopront... Az út hozzád Sopron a tornán keresztül vezet!

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 13. VASÁRNAP

Hát ez meg micsoda idő?! Talán Szibériában vagyunk? Mert olyan hóvihár van, hogy reggel alig bírtam elvergődni az iskoláig. Hát még a templomból az ETO-ba! Olyan hófergetegeket zúdít néha az ember nyaka köré a háztetőkről a szél, hogy még a lélegzet is eláll. Na és aztán némelyik helyen térdig érő hófúvások vannak. És félcipőben mentem!

De ezért mindert kárpótlást szereztem magamnak azzal, hogy strammul tornásztam. Az igaz, hogy ma aránylag jobban kifáradtam, de ez azért van, mert többet tornásztam. Na, meg talán az idő is befolyással van. Hiszen egész nagy fizikai teljesítményt kíván az embertől ez az idő, ha le akarja küzdeni.

Ma egy órákor értem haza tornából. Irtó jó farkasétvággal kajáltam. Anyukám valami saját maga kombinált mákos-almás süteményt sütött. Delikátesz¹³ volt!

Ebéd után aztán nekiálltam, és rendbe raktam a síléceimet. A pofavasakat beállítottam a cipőmhöz. Megigazítottam a kötéseket is. Azután anyukámtól kiharcoltam a viaszt. Megmelegítettem a vasalót, és bevasaltam a talpakat, azután jól kikentem viasszal. Miután így elkészítettem strammul, sportszerűen összecsatoltam talppal befelé egymásnak. A két végét az orrszíjjal összekötöttem, a lécz közepébe pedig pecket tettem. Aztán megsimogattam, és beállítottam az előszoba sarokba. Hát még ha az enyém lenne!

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 14. HÉTFŐ

A Kobra ma magyar órán azt mondta, hogy hozzuk be a síléceket, mert be kell itatni lenolajjal. Tehát ma ebéd után megint vállamra vettem a sítalpakat, és visszavittem az iskolába. Az utcán a járókelők elismerő pillantással sandítottak a mokány sílécek után.

Egy hét után megint műhelyben vagyok. Ma egy hete voltam utoljára. Ma megnéztem mi újság van a meló körül. Anyukámnak hoztam egy cséve szürke fonalat stoppolni.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 15. KEDD

Fújj, de ronda idő van! Olvad, feneketlen locspocs van. Ez az az idő, amikor a háztetőkről hatalmas hólavínák zuhannak alá, hatalmas robajjal. Reggel, mikor megyek iskolába egy ilyen lavina egy manusz mellé zuhant. Akkorát üvöltött, még ha a fejére esik is, nagy lett volna. Micsoda gyanús, artikulátlan hang volt! Ilyenkor vagy a járda szélén járok, vagy közvetlenül a fal tövében, mert a lavina a járda közepére zuhan. Gyanús ereszeket kutatva vizsgállok.

Szakrajz órán a fél osztály rajzát én csináltam meg, vagy legalábbis az én ötletem alapján rajzoltak. De azért nem bánom, mert ha valamire szükségem van, erre hivatkozom. Így például tust, festéket mindig ezen az alapon szerzek, magam sosem hozok.

Poligon urat ma zavarba hoztuk, holmi egyszerű fogaskerék-áttétellel. Rosszul rajzolta, nem

¹³ finom

tudta kijavítani, mérges lett, és a végén kijelentette, – egen, egen emberkék, hát tulajdonképpen ez nem is lényeges! – Hát ez a szabványember, precíz pontossága.

Délután megint nem mentem műhelybe. Tegnap az Öreg a felvetőhöz tett. Nahát ezt meg aztán nem bírom. Pláne a fájós kezemmel ottan magasba nyúlkalni. A hetesnek megint beszéltem a fejével. Itthon megcsináltam legalább a szakrajzomat. Kis Naplóm, csóválod a fejed, hogy ez már mégiscsak sok, így lógni?! Hát nem mondom, tornászni elmennék műhely helyett. De azért ez a lógásom se egész alap nélküli. Vasárnap úgy látszik, megerőltettem a kezem, és most tegnap leesett a sebről a var. Most újra varosodik. S talán még rondább, mint először volt!

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 16. SZERDA

Első óránk torna. Hárman, tornászok, lovon és korláton tornásztunk, a többiek valami szabadgyakorlatot csináltak. Hát nem mondom, a versenyre nem árt egy kis tréning.

Arról volt szó, hogy ma német és szövés óráról átmegyünk a reálba tréningre. Na, de hát a diri természetesen ezt nem engedte meg, legfeljebb csak műhelyből mehetünk el.

Délután műhelybe mentem. Na, nem sokat dolgoztam, hanem aztán műhely után 6 órakor irány az ETO. Strammul ment minden gyakorlat, ugyan a sebem még most is nagyon ronda, és bizony a lovon fáj, ha tornászom. Egészen fél kilencig ott voltam. Rengeteget srácot megismertem.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 17. CSÜTÖRTÖK

Légóban vagyok.¹⁴ Már meg sem tudom mondani, mikor voltam utoljára. De minél ritkábban, annál jobb. Most egy kereskedelmistával vagyok szolgálatban. Jobb volna a Szerával, de hát most eltolódott az egész. A délelőtt elég unalmasan ment el. Délután a rádiónál a Baukó Karcsi, a bogyoszlói tanító fia volt szolgálatban, és azzal jó elment az idő, meséltünk, viccelődtünk. Jajj, de unom már ezt a légót! Már minket, végzőket felmenthetnének.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 18. PÉNTEK

Igen szomorú dátum... Fájdalmas. Három éve, hogy szegény, jó apukám meghalt.¹⁵ Három éve... Istenem, micsoda messzeség, és mégis, mégis milyen közel van. Akkor is éppen ilyen tél volt, akkor is ilyen fehér volt a világ, és akkor a temető fehér takarójába fekete szakadás tátongott, és az a fekete mélység egy darabot a szívemből elnyelt. A temető megett felpúposodott a dombok hajlott háta, csengőszó hallatszott valahonnan, mely úgy bujkált a temetőben, a behavazott sírkövek, keresztek között, mintha fenn, a hintázó gallyakon apró jégharangok vertek volna álmodó visszhangot. Ám az is lehet, hogy a sírok felett kongtak halk szavú lélekarangok, és a tél, mint valami fehérköpenyes, jóságos lelkű orvos, a tátongó, fekete, halálos sebet, fehér, puha mullpólyával takarta be...

A leghidegebb nap egész télen. -7 fok!

Első óránk torna! A korláton figuráztam is egy kicsit. Meg a gyakorlatokat mutattam be a srácoknak, tigrisugrás a lovon át, meg még valami jelentéktelen figurát, aztán át kellett segítenem a srácokat, meg vigyáznom kellett, hogy a trotylik fejre ne essenek.

Délbe rohantam haza kajálni. Esik puhán, finoman a hó. Műhelyből elmentünk mi, páran tornászok háromnegyed négykor tornászni a Gárdonyi-polgáriba a gyűrűn. Strammul ment. Igen bírtam! Műhely helyett tornászni! Esményi állapot.

¹⁴ Értsd: légoltalmi szolgálatban.

¹⁵ Hárs József halálának körülményeit az előtanulmányban ismertettük.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 19. SZOMBAT

Olvad a hó. Ronda locspocs van. Délben mentem riasztani. Kijöttem hozzánk a Szent Imre iskolába.

Délután megírtam egy öt oldalas magyar dolgozatot.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 20. VASÁRNAP

Nagy napra virradtam. Jelvénytíró verseny! Mire után, tízkor gyülekeztünk a Révai gimnáziumban. A vegytani előadóban vetkőztünk, itt öltöztünk fel. Fél 11-kor aztán kettessel bevonultunk a tornaterembe nótaszóval. A tornaterem hosszában két felé volt osztva. Egyik része már tele volt nézőközönséggel, a másik felén folyt le a verseny. Hiszek egy. Aztán megkezdődött a verseny. Első a ló. Itt 8 pontot kaptam. Aztán a gyűrű. 8.5 pont. Korlát 8.4 pont. Talaj 8.3 pont. Nyújtó. Éreztem, hogy ez nem fog jól sikerülni. Szép lendületet veszek. Nem mentem fel billenésbe. Másodszor megint nem megyek fel. Hallottam, amint a srácok felszisszennek. Muszáj megcsinálnom. Harmadszor aztán felmentem. Amit lehet javítsunk. Hatalmas hasforgást csináltam, majdnem szabad helyzet, és szép ívelt kiugrást. 8 pontot kaptam mégis. Aztán a nyújtót hamar leszereltük, és még csak az ugrószekrényt terpesztettük át. Mindenki két ugrást csinált. Itt 8.2 pontot kaptam. Mikor ez is befejeződött, a szövetségi kiküldött rövid beszédet mondott, és kiosztotta a jelvényeket. Megkaptam a vasjelvényt. Egész helyes kis jelvény. Kis magyar címer koronával, körülötte tölgykoszorú, alul a fölírás: MOTESZ.¹⁶ Vasjelvényesek közül egypár kivétellel megkapta mindenki. Bronz mind megkapta. Az 5–6 ezüstös közül csak egy kapta meg. Jelvénykiosztás után Hiszek egy, elvonulás. Felöltöztünk, aztán irány haza. Fél egykor értem haza, olyan éhesen, mint egy vaddisznó. Jól megkajáltam.

Mégis megszereztem a vasjelvényt. Pedig beteg vagyok. Alig látok a náthától. Talán, ha nincs verseny, ágyban maradok. A kezem már úgy ahogy meggyógyult, most meg itt ez a nátha. Pénteken a Gárdonyiban fáztam meg, éreztem. Most alig bírok lélegezni, nehéz vagyok, mint az álom. Egy kicsit féltem is, hogy majd nem sikerül, nem kapom meg a jelvényt. De hál' Isten sikerült.

Most itt fekszik előttem ez a helyes kis jelvény. Sok tréningnek látható eredménye. Kitűzöm a kabátgalléromra, büszkén viselem. Büszke vagyok arra, hogy szeretek tornászni, nem arra, hogy tudok... Megvan a vasjelvény, jöhet a bronz!

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 21. HÉTFŐ

Reggel ágyban maradtam. Fáj a torkom, rettentő náthás vagyok. Nem mentem el iskolába. Ezt már tegnap éreztem. Egész nap feküdtem. Fúj, de utálok ezt a fekvést. Kajálni azért kajáltam, csak semminek nem éreztem ízét. Pedig jó paradicsomos káposzta, meg sütemény volt. Este egy kicsit felkeltem, megvacsoráztam, aztán újra lefeküdtem és egész jóízűt aludtam.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 22. KEDD

Föltápaszkodtam és elmentem iskolába. A srácok élénken érdeklődtek a vasárnapi verseny iránt, és nagy elismeréssel nézegették a jelvényemet.

Négy unalmas Szivar óránk van. Egy váratlan szerencse. Utolsó órán, illetve óra előtt szaggatottan megszólal a csengő. Légiveszély!¹⁷ Villámgyors pakolás, öltözködés, és özönlés haza. Az egész diákság árad végig az utcákon [...]

¹⁶ Magyarországi Testedző Egyesületek Szövetsége, a ma is működő Magyar Torna Szövetség jogelődje. A jelvénytíró versenyek célja az ifúság megnyerése a sportnak, a tornasportnak.

¹⁷ Az amerikai bombázók a hadműveleti térségünkben 1944. február 22-én a regensburgi repülőgyárat támadták. *Hammel* 1994. 250–251.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 23. SZERDA

Memento homo... Hamukereszt szürkéllik az emberek homlokán. Emlékezzél ember... a mai nehéz időkben talán nem is kell erre külön figyelmeztetni az embert. Elég vésszesen, veszedelmesen figyelmeztet az egész világon átlüktető szörnyű, halálos harci zaj.

Mise és hamvazás után elgondolkodva ballagtam hazafelé. Talpam alatt úgy csikorgott a ropogós hó, mint a nyersselyem. A nap, mint hideg gyöngyházfényű golyó ragyog az alacsony égbolt alján. A havas fák és bokrok is ebben a puha gyöngyházfényben ragyognak, mintha jégüveg-ből volnának. A zúzmarás bokrok megporzanak, ezüst por száll a levegőben, amint egy-egy stíglinc-csapat¹⁸ tovarebben.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 24. CSÜTÖRTÖK

Meglehetősen hideg van, -8 fok. 9 óra tájban aztán kisütött szépen a nap és olvadni kezdett.

Leventefoglalkozáson kint voltunk Bácsán és menetgyakorlatokat csináltunk, meg sétáltunk a verőfényben. Aztán úgy dél felé látjuk ám, jönnek hazafelé a diákok és átszellemülten üvöltik ám, hogy légiveszély van. Erre csináltunk egy pár riadógyakorlatot. De természetesen nem jöttünk haza, hanem tovább csináltuk a puskafoágásokat. Mire hazaértünk 1 óra után, már megszűnt a légiveszély. Éreztem, hogy ma megint lesz, mert gyönyörű tiszta idő van.

Délután megint megyek tornászni. Negyedkor már a líceumban vagyok a Lavírozóval, de legnagyobb meglepetésünkre a tornateremben már egy szakasz csendőr marháskodik. Az őrmester dögleszti a manuszokat a bordásfalon, már kékülnek, zöldülnek a pofák. Mi mindezt az ablakból lestük és jókat hahotáztunk közben, ha egy-egy fafejű manusz fejre esett. Közben megjött a Csöme is, meg még egy-két srác. Hát nem mondom, azért irtó fanatikus tornászok vagyunk, negyed 4-től egész fél 6-ig képesek voltunk ottan várakozni az ablakban, csakhogy egy órát tornászhassunk. Fél 6-kor elmentek a csendőrök, mi bevonultunk öten, gyors vetkőzés, még gyorsabban összeraktuk a korlátot és ma csak ezen figuráztunk.

Már megy a bronz is, csak az a nyavalyás kiugrás nem. Ötünk közül hárman voltunk tornászok, a másik kettő futó, s mint két vadember, rohángásztak körül a teremben. Mi hárman marha figuráztunk. Sokat hengereztem. Irtó jól esett ez a tréning. Hét felé öltözni kezdtünk, még egy kicsit beszélünk a Lóránt tanár úrral. Többek közt azt mondja, hogy jövőre se hagyjam abba a tornát, mert jó tartásom van, és megszerezhetem még az ezüstöt is, azért járjak majd az ETO-ba. Hát nem is szeretném abbahagyni a tornát, most már újra egész jól belejöttem. Azzal az ETO-val is meglátjuk, mi lesz majd. Mindesetre szeretnék ott igazolt tornász lenni.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 25. PÉNTEK, 26. SZOMBAT

Első óránk torna. Jó pár hengert csináltam a korlátan. Valami staféta is volt. Mind a háromszor a mi csapatunk győzött.

Délben rohanás haza kajálni. Kettőre vissza műhelybe. Most a Kiniglinél vagyok, és ma egész nap, illetve délután a selyemgépet szereltük. Ronda melő. Nem mondom, gépet szerelni szeretek. De így a Kinigli, mint asszisztensének most ezt fogni, most ezt tartani, most azért szaladni, most amazt megemelni, mondja, és én csak azt csinálom. Ezt nem szeretem. Így a szerelés élvezetétől teljesen megfoszt (ronda fosztogató, fogják meg!)

6 órakor aztán hazajöttem, megkajáltam és már úgy fél 9 felé éppen a német fordítást csináltam hősi elszántsággal, amikor az előszobában felberreg a villanycsengő. Hát ez meg ki lehet? Kimen-tem, hát a Nemes Miska kiabál ám már a kapuból, hogy légóba vagyok ma éjjel. Hát majd leesett

¹⁸ a tengelic népi eredetű elnevezése.

az állam. Hiszen egy hete, hogy szolgálatban voltam. Hát mit tehettem, elmentem. Jól felöltöztem, anyukám készített össze kaját, bepakoltam, meg egypár Új időket¹⁹ is tettem el, és nekiindultam a hideg, sötét téli estének. A kihalt utcákon visszahangozva kopogott a cipőm, olyan hideg volt ez az élettelen csend. Az élet most behúzódott a házakba az ablakok mögé, melyek már rég lehunyták szemüket. Amikor elmentem alattuk, az életnek igen finoman megszűrt hangjai szivárogtak ki. Hallottam ezeket a hangokat, és arra gondoltam, hogy erre az egész nagy álomban pihegő városra ma éjjel én vigyázok.

Lent a légóban a Kis Luib már toporzékolva várt, mikor fél 10 felé berobogok. Ő volt nappal este 7-ig, és most fél 10-ig „túlórázott”. Én meg voltam nyugodva, hogy egy hónapra letettem a légóról, mit tudom én, hogy egy hét múlva megint beosztanak. Most a Tűz Tencsivel virrasztunk. Mikor én befutottam, ő lefeküdt és a 2 órai vizslátásig búcsúztunk. Egyedül virrasztottam. Kívülünk még csak két rádiós van. Egyik a „háló”-ban alszik, a másik a rádió mellett – alszik. Új időket olvasgattam. 12 óra felé szép nyugodtan, lassan, hogy ezzel is menjen az idő, megettem a kajámat. Szalonna, meg kolbász kenyérral. Én éjjeli szolgálat alatt mindig úgy megehezem, mint egy vadállat. Kajálás után egy kicsit bementem a telefonszobába melegedni, mert borzalmas hideg van ebben a ronda pincében. Éjjel egyáltalán nem fűtenek. Szóval itt melegedtem a telefon alatt elhelyezett kis villanyrezsó szerű tünemény mellett. De nem mertem sokáig itt maradni, mert ha esetleg valami lesz, nem hallom meg. Újra visszamentem. Rámvettem a nagykabátom, és úgy olvastam, közben annyira köhögtem, majd megfulladtam. Végre elérkezett a 2 óra. A Tencsit magához térítettem, és én vettem át az alvás birodalmát, melyből ő most visszapottyant a rideg, illetve hideg valóságba. Törülgette álmos szempilláit, a nadrágját húzkodta, a haját simogatta és valami olyasmit morgott, hogy „szép álmokat!” Aztán kitántorgott a hálóból. Én levettem a kabátom, megigazítottam az ágyat, három pokróccal jól betakaróztam, elfűjtam a villanyt, aztán aludtam. Reggel azzal jön be a Tencsi: 7 óra! Fel torreádor! – Mi az? Ezt már szeretem, letelt a szolgálat. A váltás pontosan bejött. Fölbújtunk a föld alól és hazamentünk aludni. A diák meg özönlik az iskolába én meg özönlök haza. Meglehetősen irigy pillantásokat vetnek utánam.

Itthon megreggeliztem. Nyolckor már ágyban is vagyok, meghagyva anyukámnak, délben keltsen fel, mert háromra tornászni megyek. De hát ebből nem lett semmi, mert olyan rosszul éreztem magam, hogy még tornászni sem volt kedvem elmenni. Ebből lehet következtetni a betegség fokára.

Megírtam a házi dolgozatomat, ünnepi beszéd hősök napján. Közben köhögtem, ugattam, tüsszögtem, meg az orromat facsarta valami boszorkány, de még a mellemre is ráült, vagy mi, mert annyira szorította a köhögés, alig bírtam lélegezni. Hát így azért mégsem lehet tornászni.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 27. VASÁRNAP

Ma éjjelre anyukám is, én is vizes ruhát tettünk magunkra, és így reggel nem mentem be misére, anyukám sem ment el ebbe a hideg Szt. Imre templomba. Úgyis ott fázott meg. Ma azért aránylag már jobban éreztem magam. Úgy annyira, hogy délután mindenre elszántan nekiültem és megírtam a március 15-i ünnepi beszédemet. Ünnepi beszédet? Igen, és még hozzá én is mondom el. Ezzel járt az önképzőköri elnökség. Majdnem nyolcoldalas lett a szöveg, ami megfelel egy tizenkét perces dumának oldalanként másfél perc. Ha a hatásszüneteket is beleszámítjuk, még negyed óra is meglesz. Forrásmunkául régi Új időket használtam. Kevés megszokással fél 10-ig dolgoztam. De megírtam!

¹⁹ Az *Új Idők* 1894 és 1949 között megjelenő szépirodalmi, művészeti, képes hetilap és kritikai szemle volt. A Singer és Wolfner cég adta ki.

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 28. HÉTFŐ

Reggel, amint belépek az osztályba, azzal jönnek nekem a srácok, hogy a kis Luibbal rádióügyeletesek vagyunk első, vagyis magyar órán. Míg a többiek izgultak, mi stramm zene mellett olvastunk a rádiónál.

Szövésből feleltem. Óra elején mindjárt azt mondja Poligon úr, – Na, Ottó, légy szíves fáradj ki a táblához és vázold fel nekünk a monogram zsinórrendet! – Mindenre elszántan, nyugodt flegmával szépen lerajzoltam a Poligon úr jegyzetéből. Az ugyanis pont ennél a résznél nyitva hevert a katedrán, s Poligon úr az osztállyal folytatott vérfagyasztó társalgást. Én finoman kimásoltam az ábrát. Aztán, mikor elkezdtem felelni, odaállt mellém, s hol a hátamat bökölte, hol a karomat markolászta, s mikor valamit elhibáztam, erélyesen hátba lök, s azt mondja; – Egen, egen, micsoda erős atléta, dagadó izmokkal, és mégis nehézkesen használja az esztét! – Na ja, ha te tudnád, hogy rajzoltam én ezt le, nem így nyilatkoznál az észről. Ami meg azt az izmosságot illeti – hagyjuk, jó? Az a lényeg, hogy belátható időn belül, reméljük, nem fog zaklatni Poligon úr holmi felelésekkel.

Műhelyben igen ronda melóm van. A selyemgépen a Kinigli kiszakított egy csomó szálát tegnapelőtt, ma pedig azt mondja, kötözzem be és majd ha kész lesz, szóljak. Hát ez aztán arcátlan, ronda kitolás. Ő kiszakítja, én kössem be! Na-na Kinigli úr, hol vagyunk, há? Kötöttem azokat a csúszós vékony selyemszálakat. Hogy mégis valamennyire lekössem idegeimet, túlharsogtam füttytrillámmal a gépek zaját. Figyeltem az oktatókat. Ha láttam, hogy valamelyik egy-egy magasabb áriánál felfigyel, úgy csináltam, mint aki legmélyebben elmerült munkájában. Ha nem füttyörésztem volna, falra másztam volna – ha volna ott nem lett volna!

GYŐR, 1944. FEBRUÁR 29. KEDD

Szökőév. Ma van azoknak a születésnapja, akik csak minden negyedik évben lesznek egy évvel idősebbek.

Irtó unalmas napunk van ma. Négy Szivar óra, közepén megszakítva egy Poligon órával. Rohanni kellett volna haza, mert kettőre már vissza kellene menni melózni. Ehelyett azonban elmentem a Pannóniába, vettem egypár kötést lapot, és délután elkészítettem hatalmas elszántsággal három darab lapot. Közben folyt az orrom, mint a Duna. Félóránként váltottam zsebkendőt. De azért csináltam a rajzokat rendületlenül. Megint visszaestem a náthába. Megfáztam a hideg osztályban, meg a még hidegebb műhelyben. Az osztályban az átlagos hőmérséklet 9–10 fok. Nahát ez nem valami nagy meleg. Mindenki vállak közé húzott nyakkal, zsebre dugott kézzel ül a helyén. Nem valami festői látvány. De hát mit csináljunk, ha fázunk és a nagyságos altiszt urak nem méltóztatnak befűteni. Mert a mi osztályunk az emeleti folyosó végén van, s oda már nem kegyeskednek elfáradni a szeneskannával. De hát nem lehet nekik parancsolni? Úgy látszik nem, vagy nem akarnak, mert a Szivar ma is nyolckor mindjárt fogta a hetest és ment le vele a pincébe szénért. A Szivar hozta az ölében a fát, a srác meg cipelte utána meggörnyedve a tele szeneskannát. Teletöltötték a kályhát, és lett is meleg, de széngáz is. Erre én gondolkodás nélkül kinyitottam az ablakot. Egynémely fagyos internátusi felhördült emiatt. Ezek képesek lennének ilyen széngázba ülni egy óráig. Ozora úr szellőztetésem ellenére is szóvá tette a bűdösséget. Van ezeknek a srácoknak fogalmuk a hyeniáról? De azért 10 óra felé már 16 fokot mutatott a hőmérő.

A műhelyben meg még hidegebb van. Ott fáztam én újra meg.

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 1. SZERDA

Egész éjjel lázban vergődtem, hánykolódtam, izzadtam. Semmit nem aludtam. Borzasztóan fáj a fejem, és mintha ólomból lenne. A náthától lélegezni sem tudtam. Borzasztó éjjelem volt, borzasztó hosszú éjjelem... Az idő mintha nem merne továbbmenni a sötétben, nem akar már reggel lenni. Aztán mégis megvirradt, és megkönnyebbültem. Reggel mindjárt mérem a lázamat. 39 fok.

Harminckilenc fokos lázban feküdtem egész nap. Olyan tüzes volt az egész testem, mintha most húztak volna ki valami tüzes kemencéből.

Délben azzal jön haza a Klári, hogy micsoda jó idő van. Kinéztem az ablakon, csak úgy az ágyból, és láttam, hogy valami bársonyos, puha fényesség árad odakint. Ez a langyosság a szemben lévő háttetűn végigömlik, a csupasz ágak között szelíd simogatással bujkál. Mi ez, amit itt benn a betegágyon érzek? Mi ez, ami elfeledteti a betegséget? Mi ez, ami a nyitott ablakon beszalad hozzám és megsimogatja lázas homlokomat? Mi ez? A március, a március!

Este anyukám jól bebugyolált vizes ruhába, ittam egy teát, bevettem egy aszpirint, és valamivel nagyobb bizalommal néztem az éjszaka elé, mint tegnap.

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 2. CSÜTÖRTÖK

Reggelre jól megizzadtam. Strammul aludtam. És ami fontos, megindult az orrom leve, és megkönnyebbült a fejem.

Nem is tudom, mi van énvelem mostanában. Mindig ilyen nyavalyás vagyok. Ebben az évben kisebb megszakítással majdnem mindig nyavalygok. Olyan mérges vagyok már magamra.

Délelőtt még feküdtem és olvastam, majd délután felkeltem és tanultam is valamit. Tűrhetően érzem magam, lázam nincs. A Klárinak megírtam a kérvényét az orsolyitákhöz, mert oda akar menni jövőre. Tanítónő akar lenni. A bizonyítványát is lemásoltam. 5 darab kettese van. Jó bizonyítvány. Csak az nem tetszik nekem, hogy tornából is kettese van. Húzom is eleget a trotylisága miatt.

Elég az hozzá, hogy ma még nem mentem iskolába, pedig ma önképzőkörünk is van, és én megint nem elnökölhetek.

Most leteszem a tollamat, mert most valahogy olyan nehezen mozog a kezemben. Máskor olyan könnyedén futott a papíron. Tudj' isten, most valahogy olyan nehéz a kezem is.

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 3. PÉNTEK

Még ma is ágyban maradtam. Még mindig nem valami fényesen érzem magam. Délig olvastam Tormay Cécile Bujdosó²⁰ könyvét.

Délben felkeltem. Megebédeltem. De nincs valami nagy étvágyam. Egyszer csak csengetnek. Hát ez meg ki lesz? A Csöme állt az ajtó előtt és valami zöld füzetet lobogtat felém. A magyar dolgozatomat küldte tőle haza Kobra. Villámgyorsan kinyitom. ½ 1, a. Ez jó. Hát még mi van ideírva? Azt mondja, értelmes, jó fogalmazású, gondos munka! Hát nem mondom, ezt szeretem! Pedig ennél a dolgozatnál nem számítottam ilyen jó jegyre. Úgy látszik, már akárhogy írok a Kobrára már csak úgy szokásból megadja az egyest. Vagy talán én írok csupán szokásból jó dolgozatot? Lehet, de na, na...!

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 4. SZOMBAT

A nagy influenza után ma elmentem iskolába. A srácok azzal ijesztettek, hogy ma németből dolgozat lesz, és ők maguk is rémesen izgultak. Én nem tudom hogy, de éreztem, hogy mégsem írunk dolgozatot. Meg mertem volna rá esküdni. És érzésem nem is csalt. A dolgozatírásból semmi nem lett. Finoman excusáltam. – Herr Professor, ich melde gehorsam, ich konnte nicht lernen, weil ich krank war!²¹ – Simán elment a német óra.

Délben odaadtam a Kobrának a 15-i beszédet. Aztán szépen megyek riasztani, pláne egyig műhelyünk lenne. A Dakitól kértem valami négy darab igazolványt, a múlt szolgálataimról. Így

²⁰ eredeti naplóban átsatírozva a szerző és a cím

²¹ Professzor úrnak alázattal jelentem, nem tudtam tanulni, mert beteg voltam.

igazolvánnyal megrakodva kijöttem ide mihozzánk, a Szent Imre iskolába ellenőrizni. Fenn a padláson van a kapcsolószekrény, fölötte a háztetőn a sziréna. Mikor aztán elkezd üvöltöni, az embernek majd beszakadnak a dobhártyái. A kapcsolószekrény kulcsait aztán egy kerista visszavitte a központba. Én hazalibbentem és megkajáltam. Aztán átmentem nyíratkozni. Lenyírattam azt a nagy sörényemet. Egy hajnyírás most 1,90 pengő. Mikor idejöttünk Győrbe, nagyon jól emlékszem, 30 fillér volt. Hol vagyunk most? Több, mint hatszoros áremelés. Ezzel szemben a mi nyugdíjunktat még kétszeresére sem emelték fel! Hol itt az igazság!

4 óra felé aztán elmentem a líceumba tornászni. Nem valami nagyszerű volt ma. Az a sok futó ottan összevissza rohangászott és nem lehetett rendesen a nyújtón sem tornászni. A korlátról meg jobb nem is beszélni. Annak meg egyik rúdja elhasadt. Az alsó részén már a múltkor megpattant, és azóta még tovább repedt, úgyhogy ma már egyáltalán nem lehetett használni, mert arra számíthatott volna az ember, hogy kettétörök alatta. Márpedig ez kissé kellemetlen lenne.

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 5. VASÁRNAP

Újra meghidegült az idő. Reggel öltözködés közben nézem a hőmérőt, 0 fokot mutat. Na, mondom, nincs is hideg. Ezzel a tudattal lépek ki az ajtón. És hirtelen pofon üt a hideg szél, szinte megborzadtam. Hát így becsapott ez a ronda hőmérő. Persze, mert az ablakban árnyékon van, és a szelet nem érzi.

A székesegyházban meglehetősen hideg van. Nagyböjt van. A keresztfához megyek... Nagy lila lepel az oltárképen. A templom körül fütyülve sziszegnek a böjti szelek. Furcsán zümmögve, a templomból kihallatszó orgonaszót utánozzák. Aztán hirtelen szétszaladnak az utcákba, és amit ellestek az orgonaszóból, azt dudorásszák utcahosszat. A sarkoknál keringve tanácskoznak, merre szaladjanak. Majd hirtelen bevágóznak egyik utcába és azt is végigbúgják. Végigrohannak a városon, aztán mikor kiérnek a Dunára, egyet kurjantva rászaladnak a vízre és eltűnnek az ólmos vizekkel...

Délután – amit már régen csináltam – rajzoltam. Egy tusrajzot csináltam és elég jól sikerült. Mostanában nem igen van időm rajzolni. Pedig nagyon szeretek. Ha rajzolok, valahogy olyan furcsa érzés fog el. Valahogy, amint először a kezembe veszem a ceruzát, mindig arra gondolok, hogy nem elpocsékolta idő lesz-e ez? Újabban nagyon érzem, hogy az idő kevés, s most, míg rajzolok, se lehetne valami más hasznosabbat csinálni. Nem érnék többet vele, ha ezt az időt olvasásra fordítanám? Abból tanulok, míg ebből nem... De ezt csak addig érzem, míg el nem kezdtem a rajzot. Az első vonások után már hatalmába ejt a rajzolás gyönyörűsége és már nem is gondolok másra, csak arra, hogy jó legyen a rajz. Aztán mikor elkészültem a rajzzal, minden önámítás nélkül megállapítom, hogy az idő, amit ráfordítottam, nem veszett el.

Kedves kis Naplóm, most, mielőtt beszélgetni kezdtem veled, villanygyújtás előtt, itt ültem az ablaknál és néztem ki a szürkületbe. Alakok siettek el az ablak előtt dobogva, számomra ismeretlen céljuk felé. Kocsik nyargaltak el. Aztán egy darab csend. Megint elment valaki. Aztán két baka ment, egyszerre léptek, siettek és beszédjükből csak brummogás hallatszott be, mint mikor az ember este kocsma előtt megy el, és a zárt ajtó mögül csak a nagybögő hallatszik ki. Mondom, néztem a szürkületbe merülő utcát, és arra gondoltam, milyen jó, kényelmes otthonunk van nekünk. A kályhában morog a tűz, ha jól esik, a rádiót hallgatjuk. Talán nem is tudjuk eléggé értékelni ezt a nyugodt, csendes otthont, mint általában nem tudjuk értékelni eléggé azt, amit természetesnek veszünk, hogy van. Sokszor úgy magamban még morfondírozok is, hogy nem elég nagy a szobánk, hogy a szomszéd szobát ki kell adnunk. Pedig de, örülhetek, hogy ilyen lakásunk van. Már anyukámmal elterveztuk, hogy ha én keresni fogok, akkor az enyém lesz az ebédlő. Csináltatunk egy íróasztalt, aztán az lesz az én tanyám... Viszakozz! Tervet szőni ma nem lehet. Még holnapra is merészség! Pedig ilyenkor, mikor a jelen olyan nehéz és komor, könnyen, sőt ösztönszerűleg a

jövőbe menekül, és azt saját ízlése szerint kiszínezi magának az ember. És csak akkor döbben rá, hogy lehet, hogy addigra talán már nem is lesz festeni, nem is lesz mit festeni, mikor a jelenbe tér vissza. És a jelen olyan sivár, bizonytalan. S ennek a levegőbe lógó bizonytalanságnak a mai neve: Idegháború...

Kedves kis Naplóm! Amint most így végigforgatom még a hátralévő megíratlan lapjaidat, arra gondolok, ahogy ezek a tiszta, fehér lapok egymás után zizzenek elé, vajon mivel írom tele őket? Jóval, rosszal – jó lenne tudni. Vagy talán nem? Nem tudom. Igazán nem tudom!

Az utcán még most is keringenek, orgonálnak a böjti szelek. Pedig már este van. Valahol a kapuk alatt motoszkálnak, aztán hirtelen becsapják a kaput, és mint a vásott utcakölykök, hujjogtatva elszaladnak. A szobrok tövétől elsöprik a sáros hókupacokat, s közben azt dudorásszák, majd hozunk még újat is. Majd a böjt után! Most a redőnynek szaladt neki, és megrázta egy kicsit a böjti szél...

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 6. HÉTFŐ

Reggel csupa hó minden. Vagy 15 cm-es hó esett az éjjel. Csak azon csodálkozom, egy éjjel hogyan tudott ennyi esni. Az út mentén újra megnöttek a hókupacok. Mindenfelé havat lapátolnak. A háztulajdonosok kivonulnak havat lapátolni, szitkozódnak, megköpik a tenyerüket, aztán tolják a havat.

Dél felé már hatalmas locspocs van. A háztetőkön is olvad a hó. Aztán hirtelen megcsúszik és a lavina nagy robajjal ledübörög. Az utcán jó óvatosan járni. Az autóbusz hatalmas sugárban fröcsögteti a saras, piszkos hólevet. Ha nem elővigyázatos az ember, kaphat egy fröccsöt. Fúj, de ronda, utálatos ez az idő.

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 7. KEDD

Ma is csupa latyak minden. Egész nap valami köd-szerű eső permetez. Ronda, egészségtelen, utálatos idő.

Négy marha unalmas Szivar óránk van. Még csak az az egy szerencsénk volt, hogy fél 12-kor elmentünk moziba. Ugyanis XII. Pius pápáról adtak egy filmet,²² és aki 1 pengőt legubált,²³ az megnézhetette. Én legubáltam és megnéztem. A moziba menet mi voltunk a Nafesszal az első pár, mi vezettük az egész iskolát. Nagy emberek vagyunk! Így a moziban a leghátsó helyre, páholyba kerültünk. 1 pengőért páholy! Feszítettünk! Na és a film! Igazán szép volt. Gyönyörű felvételek Rómáról, a Szt. Péter templomról, a Vatikánról, s mindennek a pápa állt a középpontjában. Szép és tanulságos film volt.

Fél 2 után 5 perccel jöttünk ki az Apollóból,²⁴ és 2-re már műhelyben kell lenni. Szerencse, hogy hoztam kaját, mert 20 perc alatt mégsem lehet visszaérni. Még arra sem volt elég idő, hogy itt nyugodtan megehessem azt a kis darab szalonnát, felét már a gép mellett kajáltam meg. Na, hát ez már a [...] is rondább rendszer, ami itt van. Még enni sem hagyják az embert. A gépemet már öregéből megcsináltam, de még ma is elég jól szakadt.

²² *A béke angyala* című film. Bemutatója 1944. március 5-én volt az Aranykert mozgóban (ez lényegében az Apolló mozi a Bisinger-sétányon), a megnyitót báró Apor Vilmos megyéspüspök tartotta. A filmet a Centro Cattolico filmgyár készítette 1943-ban.

²³ fizet

²⁴ Győr első, 1912-től működő állandó mozija a mai nevén Bisinger-sétányon. 1930-ban Győrben itt mutattak be először hangosfilmet. A II. világháború után Vörös Csillag, 1990-től Csillag néven működött az 1992-es bezárásáig. Az épületben 2002-től a Hajnalcsillag Baptista Gyülekezet imaháza működik.

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 8. SZERDA

Első óránk torna. De ezek a tornaórák nem sokat érnek. Csak szabadgyakorlatokat csinálunk, meg trotyliknak való gyakorlatokat. Szeren még csak véletlenül egyszer tornásztunk órán.

No, de sebj, este annál strammabbat tornásztam az ETO-ban. Alig bírtam kivárni, hogy a melónak vége legyen és mehessek az edzésre. A Tommyval mentünk elszántan a szürkületben, esőben, bokáig érő sárban. De megérte, mert ma igen jól tornásztunk. Már megcsinálták, felgyalulták és befényezték a parkett-padlót, és sokkal nagyobb élvezettel tornásztunk. Alig oda értünk, jött az Árpi bácsi, bemelegítettünk, aztán fel a szerekre. Nyújtón figuráztam legtöbbet, és egyre megtanultam a támaszt és a bukóbillenést, vagyis a bronzot. Ennek annyira örültem, hogy még nagyobb lelkesedéssel tornásztam. Mostanában annyi srác összetörte magát. Egyik fejre esett a nyújtóról, másik a kezét törte, harmadik a csuklóját ficamította. Tényleg a padlón vérnyomokat láttunk, de lehet, hogy ezek a boxolóktól származnak, mert azok is itt edzenek, de mivel zápfogakat hiába kerestünk, nem találtunk a vérnyomok körül, tehát látszik az mégis tornász vér.

Fél 9 felé jöttünk el a Tommyval. Én nem mertem tréning után megfürödni, mert még most is köhögök. Sajnos a Tommy csak kis darabon jött velem. Egy saroknál elváltunk, és én egyedül bandukoltam hazafelé a sötétségben, az esőben, a locspocsban és fütyörésztem.

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 9. CSÜTÖRTÖK

Leventén ma a Mauser puskát tanulmányoztuk,²⁵ mert a tavasszal a katonai lőtérén éleslövészetre megyünk. Ezt nevezem! Így első fogásra furcsák ezek a nagy nehéz pusokák. De majd megszokjuk ám katonáéknál.

Vége egy szabad délután. Fel is használtam, és megmostam a fejem. Szép lett a hajam, mert az öblítő vízbe pár csepp brillantint cseppentettem. Aztán megírtam három levelet. A nagymamának, Pénzeséknek, meg a Lacinak.

Este felé hirtelen szétnyomta az ólmos felhőket a nap, és mielőtt lefeküdt volna, ott messze a város mögött, még lenézett egy kicsit a városra, s néhány aranyos nyilat szórt le.

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 10. PÉNTEK

A magyar órára elvittem a Petőfi-könyvem és a Kobra abból olvasott fel, ugyanis most irodalomtörténetből Petőfiről tanulunk. Így legalább nem lett felelés, és a srácok hálás mosollyal kísérték, mikor kivittem óra elején a Kobrának a könyvet.

Délután kettőtől hatig meló. Már nagy fáradtsággal megcsináltam a gépemet. Ma már egész fél hatig szépen simán ment. De akkor, hirtelen megint kiszakadt egy csomó szál, és aztán abban a kusza összevisszaságban ember legyen, aki eligazodik. Hátrattoltam a sapkát, csípőre tettem egyik kezem, és nem éppen valami szép beceneveket szórtam a megbomlott gépemre. Ekkor egy kéz nehezedik a vállamra, és hátam mögött azt kérdi a Kinigli oktató úr; – na, min spekulálsz? Mutatom és mondom neki, hogy min. Erre azt mondja, hogy majd megcsináljuk, most csak hagyjam egyelőre. Nem is kellett kétszer mondani, én hagytam is. Körülnéztem egyet a műhelyben, még nem csengettek. Aztán hatkor mentünk négyen az ETO-ba. Négy elszánt tornász! Ma megint sokat tornásztam a nyújtón. Megy is strammul. De mire éppen belejöttem volna a schwingba, jön egy öreg manusz, elkezd kajabálni, hogy tegyük helyre a szereket, mert most atlétáknak lesz edzés. A vad futók el is kezdtek ott mindjárt körben rohangászni, mi tornászok meg mit tehattünk, finoman eltűntünk. Nyolckor már itthon is voltam. Megkajáltam, aztán elmentem hajcsiba. Megint elment egy egyszerű szürke nap, mint a többiek. Sok ilyen egyforma, szürke napom elszaladt már.

²⁵ Itt minden bizonnyal a Mauser Kar98k hadipuskáról van szó.

De talán egyszer majd mégis lekopik ezekről a napokról a szürkeség és fényesek lesznek, ragyogók, mint egy régi, fényesre kopott kedves emlék...

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 11. SZOMBAT

Csak egy valamire való óránk van ma, német. Meglepetésszerű dolgoztatás, megadott német szöveg fordítása magyarra. Még ilyen német dolgozatot sem írtam. Hát elég könnyű is volt, hozzá még egy puskát is elcsíptem. Az utolsó mondat kivételével mind lefordítottam a szöveget. Azt hiszem, ez a második dolgozatom jó lesz.

1 órakor megyünk be a Kóbrához, akik a 15-i ünnepségen szerepeltünk. Visszaadta a beszédemet cenzúrázva. Sokat törölt belőle, mondván; quasi, kérlek sok és felesleges ez a sok hosszú kép, kérem, nem tudom pl. itt a tavaszról – és áthúzta – kérem, ez a virág hasonlat is felesleges itten – ezt is kihúzza. Aztán még ellátott üdvös tanácsokkal, és meghagyta, hogy hétfőn átjavitva mutassam be neki.

Délután nekiültem, és minden akaratomat megfeszítve megcsináltam, kijavítottam, kicsiszoltam a beszédemet. Igen, minden akaraterőmet összeszedve! Csak igen-igen erős akarattal bírtam megcsinálni. Először az első gondolatom az volt, na hát én ezt aztán igazán nem tudom megcsinálni. Hiszen ilyet még én soha életemben nem próbáltam. De tudatom alatt ekkor megmozdult igazi énem. Hát ha még soha nem próbáltál, most megpróbáld, és megcsináld! Nekiültem és egy délután megírtam a beszédet. Micsoda jó érzés volt utána az a tudat, hogy mégsem vagyok olyan utolsó gyenge báb, hiszen van erős akaratom. És az akarat előbb-utóbb, de diadalt arat, és ez a szó, akarom, óriási hatalom!

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 12. VASÁRNAP

A tavasz nagy, forró paripái azt hiszem ma nyargaltak be a városunkba. Nyugati szél fúj, és a kék égen, melyen már oly rég láttam rózsaszín felhőket, most azokat kerget kelet felé. A nap vidáman ragyog, és ha néha hófelhő tolakodik eléje, megaranyozza a szélét, aztán mintha megette volna az elébe tolakodót, nagyot nevetve újra kidugja aranyos fejét. És ez így megy egész estéig. Délután itt ültem az asztalomnál. Az arany sugarak itt táncoltak az asztalomon, itt motoszkáltak a tollam körül. Beletartottam arcomat a napba. Melegen simogattak a sugarak, szempillámat lehunytam, de még azon át is éreztem ezt a jó tavaszi, bársonyos meleget. Aztán a sugarak leugráltak az asztalról a szőnyegre. Onnan meg felkapaszkodtak a szekrény oldalára, és furcsán remegtek. Egyszer csak észrevétlenül az utolsó aranyugár is kiszökött a szobából, én egyedül maradtam, de az arcomon még érzem bársony simogatásukat.

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 13. HÉTFŐ, 14. KEDD

Lelkigyakorlatok. Valami soproni Farkas nevezetű főtisztelendő úr tartotta az Accio-Katolika²⁶ székházban. Két napra ide vonultunk be.

Kedves kis Naplóm, megvallom őszintén, nagyon sokat tévováztam, hogy őszintén nyilatkozzak-e a lelkigyakorlatokról, vagy csak átfussak rajta, és csupán a külső formásokat mondjam el, vagy ezt elhagyjam, és csak a rám gyakorolt hatást beszéljem el őszintén. Ez a bizonytalan tévovázás pedig csak azért van, mert nem tudhatom, nem kerül-e ez a füzet valaki másnak a kezébe. Mivel ezt az egyszerű pepita füzetet le nem zárhatom, és nem titkos írással írok (pedig azzal akartam), attól tartok, hogy valaki belehatolhatna ebbe az őszinte vallomásba. Ezt pedig igazán

²⁶ Az *Actio Catholica* a katolikus egyház mozgalma volt, Magyarországon 1932-ben alapította meg a püspöki kar, és egészen 1990-ig fennmaradt. A mozgalom célja a katolikus egyház tanításának terjesztése, a világi hívek megnyerése, tanítása, közösségi szervezése volt.

nem szeretném. Még azt sem, ha véletlenül mondjuk anyukám lenne is az a behatoló. Mert ezt még anyukámnak sem mondtam el. Egyrészt, mert nem akarom még az én bajommal is keseríteni, másrészt meg azt hiszem, úgy veszem észre, anyukám úgyis sejti, hogy valami nincs rendjén. Mert valóban, valami nincs rendjén.

Még most is habozok... mondjam-e, mi nincs rendjén? Elmondom, amit még soha senkinek nem mondtam. Még neked sem, kis Naplóm. Tavaly, ma is, mise alatt valami zörrent a kóruson. Erre megbök a szomszédom – valaki leesett. Meg a Kobra beült a gyóntatószékbe, és ezen muszáj nevetni. Nekünk és nekem is fiataloknak az a bajunk, hogy nem tudjuk komolyan venni és nevétségesnek tartunk minden vallási dolgot. Általában azt gondoljuk, mise, lelkigyakorlat, szentbeszéd, mit érdekel engem? Igen, így gondolkozunk, lekicsinylőn. Pedig most már igazán ideje lenne, ha megjönne a rendes eszem, és kibékülnék Istennel. Most már igazán érzem, hogy jó lenne. De mielőtt nekiindulok igazán az életnek, ki is fogok békülni Istennel, akit már oly régen nem ismerlek. Pedig tudom, hogy vár engem és én el is megyek hozzá, letérdelek előtte mind a két térdemre, és mélyen meghajtom a fejemet.

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 15. SZERDA

Nemzeti ünnep... Háromszínű zászlók csattognak a házak homlokán a márciusi szélben.

A Széchenyi-téren volt ünnepély, díszszemle, és díszmenet az összes győri leventének. Közben repülő körözött egész idő alatt felettünk.

Március van, igazi március, ragyog a nap, délben 10 percig hordta a havat, aztán megint süített a nap...

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 16. CSÜTÖRTÖK

Nagy napra virradtam ma. Reggel mindjárt ünnepibe öltöztem, mert ma fogok szónokolni.

Végre elérkezett a várva várt 1 óra. Az egész iskola tanuló serege, tanári és oktatói kara özönlik a felső gépműhelybe. Mi négyen, szereplők is bevonulunk, és odaállunk a zöld asztal mögé, addig a Kobra rendez a népet. Hideg van ebben a műhelyben. Hozzá vagyok szokva a pulóverhez, most pedig azt nem vehetem rám, ezért meglehetősen fáztam, nemhogy lámpalázam lett volna. A Szerá is arról panaszkodott. De az annyira fázott, hogy még a lába is citerázott. Na aztán mikor már mindenki együtt volt, elénekeltük a Himnuszt. Utána a Szerá lépett a zöld asztalhoz, és elszavalta Somogyvári versét, a Magyar Imádságot. Jól sikerült a szavaltat, de látszott Szerán, hogy meglehetősen izgul. Aztán vége a szavaltatnak, fölcattan a taps. Most jövök én. Olyan fenséges nyugalommal állottam a zöld asztal mellé, hogy szinte csodálkoztam magamon. Talán ennek a nyugodt, hidegvérű fellépésemnek köszönhetem, hogy olyan nagyszerűen sikerült a szónoklatom. Mert óriási sikert arattam. Mikor végeztem, felcsattan a taps. De ezt alig hallom, mert valami jó érzés befogja a fületem. A Szerá is, a Nafesz is, amint visszalépek közéjük, mindjárt rázzák a mancsomat. – Jól van Boy, irtó strammul sikerült, nagyszerű voltál! – Hát Boy, hogy te micsoda nyugodt voltál, bámultalak. Ezt a hidegvért! – Aztán jön a Nafesz a Nemzeti dallal. Elég jó volt. Nagy pátozzsal szavalt. Majd még egy másodikas gépes szavalt. Neki is elég jól sikerült. Vége az ünnepségnek. Elénekeltek a Hiszekegyet. Vonulnak ki a tanárok. A diri odajön hozzám, és azt mondja; – Te irtad, fiam ezt a beszédet? – Igen – Jól van, fiam, nagyon jól van. Szép volt. Csak rajta, így tovább. Jól van, fiam! – És simogatta a bal karomat, majd a vállamra tette a kezét. Aztán a Kobra is odaszalad; – Jól van, fiúk, quasi egész nagyszerűen sikerült minden! – És sugárzott az örömtől, mert a diri gratulált neki, láttam a beszédem után. Aztán jöttek a gyerekek, majdnem szétszedtek, annyira olyan ovációval gratuláltak.

A Szerá még mindig nem szűnt meg csodálkozni. – Figyeltétek a Boyt, micsoda angol hidegvérrel beszélt? – Ja, de irtó rendes beszéd volt, azt meg kell hagyni! Hogyan is tudtal Boy ilyen

hosszú beszédet megírni, meg aztán megtanulni? Engem, ha felfeszítenek, akkor se bírtam volna ezt megcsinálni! – Így a srácok.

Aztán hazafelé ballagtam. Olyan jól eső érzés dagasztotta a mellemet, és nagy önbizalom töltött el. Tudok, ha akarok! Azért ilyen nagy sikerre az igazat megvallva, nem is számítottam. Az igaz, hogy egyáltalán semmit nem izgultam, biztos fellépésem volt, még csak egy pillanatra sem akadtam meg. Közbe-közbe belenéztem az előttem lévő jegyzetbe, de ezt talán észre sem lehetett venni. Egyszóval várakozáson felül jól sikerült az ünnepi beszédem.

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 17. PÉNTEK, 18. SZOMBAT

Torna az első óránk. Mindig vacakabbak lesznek ezek a tornaórák. Unom már ezt a tömeg-tornát. Az osztályban tegnap és ma én vagyok a hetes. Ez nagyon jól jött! Csak két napig vagyok hetes. Ugyanis holnap szolgálat után aluszom! Ma még a Szivar is elragadtatással emlékezett meg az ünnepi beszédemről. Azt mondja, végre hogy belátták, hogy ezt nem a jeles tanulókra kell bízni. Hát ebben teljesen igaza van. Árvetésből feleltem annak az utálatos, cinikus Fatának.

Második Fata órán 12.15-kor hirtelen felberren a villanycsengő, hosszan, szaggatottan. Légiveszély.²⁷ Gyors pakolás, ablaknyitás, sorakozó, irány haza. A Csömével ballagtunk. Épp, mikor belépek az ajtón, fél egykor, felüvöltene a szirénák. Se anyukám, se a Klári nincs itthon. 5 perc múlva berobog a Klári, majd egy negyed óra múlva meg anyukám. Csakhogy mégis együtt vagyunk. Olyan rossz érzés, mikor ilyenkor valaki hiányzik hazulról. Már fél órája, hogy nyomasztó csend nehezkedett a városra. Csak két Messerschmidt vadász²⁸ húz el néha alacsonyan repülve a házak felett. 1 órakor aztán tompa motordörgés közeledett. Néztük az eget, de a gépeket nem láhattuk, mert a felhők felett repültek. Micsoda dörejük volt azoknak a gépeknek! Sok nehézbombázó volt, az biztos, és igen nagy magasságban repültek. Ezt a tompa, egyenletes motorzúgást egész negyed 2-ig lehetett hallani. Akkor a motorbúgás elenyészett. Ebédeztünk. Ekkor egymás után valami ötször-hatszor dörrenést lehetett hallani messziről a konyha ablak mindannyiszor úgy megremegett, csak úgy zörgött. Ez kétségtelen, bomba volt. De nagyon messze lehetett. Aztán arra is gondoltam, hogy a Boforcok²⁹ lőttek. De azok itt vannak a határban, tehát azoknak a dörejét erősebben kellett volna hallani. Tehát mégis csak bomba volt! De hol? Tudja a jó Isten! Fél 2-kor megint ugyanaz a tompa motordörgés. A második hullám!³⁰ Kb. ezt is negyed óra hosszat hallottuk. Aztán megint csak a Messerschmidt-ek sivítottak a város felett néha. Aztán úgy látszik azok is leszálltak és teljes csend lett. Tudj' Isten, mégsem izgultunk. Végre negyed háromkor lefűjták a riadót. Tehát egy és háromnegyed órás riadó volt. 2 helyett háromra szépen besettyegtem a műhelybe. A srácok nagy izgalommal tárgyalták az eseményeket. Némelyik olyan hülye rémhírral jön nekem, hogy szeretnék lekasztani neki.

Aztán megindul a meló. Újra csak magamnak kellett megcsinálnom a gépemet. A Kinigli segítsége elmaradt. De azértis megcsináltam! És ment is a gépem egész 5 óráig. De akkor leállok. Megyek a Kiniglihez, és megmondom neki, hogy megyek légószolgálatba. De azt nem mondtam, hogy előbb tornászni megyek. Mert mentünk a Tommyval. Azt is rábírtam, hogy kéredezkedjék el, be úgysem írnak bennünket. Ő is nehezen ráállt, félt, hogy hátha mégis beírják, mert ő nem lesz szolgálatban. Fél hatkor már az ETO-ban tornászunk. Írtó stramm volt. Nyújtón meg korlátón

²⁷ 1944. március 17-én az amerikai légierő 218 darab bombázóval, 127 darab vadászrepülő kíséretében bécsi és Bécs környéki célpontokat támadtak. *Hammel* 1994. 263.

²⁸ A napló későbbi részeiben „Me. vadászként”, vagy „Me-vadászként” jelölt gépek az egymotoros Messerschmitt Me-109, vagy a kétmotoros Messerschmitt Me-110 típusú repülőgépekre utalnak.

²⁹ A 29M 8 cm-es Bofors légvédelmi ágyú közkeletű beceneve.

³⁰ Ez már inkább a visszatérő kötelék lehetett.

tornásztunk túlnyomóan. Ment is strammul! Háromnegyed 7-kor aztán eljöttünk a kis Egérrel, ugyanis azzal leszek szolgálatban, és az is eljött tornászni. Csak 5 percet késtünk. De még így is várni kellett. Lementünk az óvóhelyre. Mindjárt megettem a vacsorámat, mert torna után jól megéheztem. Aztán alvássorrendet akartunk megállapítani, mikor hirtelen bemondja a rádió: Adásunkat bizonytalan időre megszakítjuk! Na, adj Isten, jól nézünk ki! Megkezdődött a mi táncunk. A rádiósok írták a jelentéseket, kiket zavarnak. Ez az adásmegszakítás történt háromnegyed 9-kor. Mindjárt telefonálás, szaladás föl az ügyeletes tisztért. Közben bemondják; zavarórepülés Győr, ekkor már az összes parancsnok lent van az óvóhelyen. Becsukom gyorsan a szellőzőt, közvilágítást kikapcsoljuk, utána rohanok a motorházba, beindítom a motort, próbálom a helyi világítást vele, de hiába rántom be a kapcsolót, hiába toloom fel az ellenállást, nem világít, mert rossz az akkumulátor. Mivel csak két srác jött be a negyedik órszre, a Szt. Imre iskolába nekem kellett kijönnöm. Átvettem a kulcsokat, és nekiindultam a sötét éjszakának. Olyan koromsötét volt, hogy szinte harapni lehetett a feketeséget. Nem volt nálam semmi világítóeszköz, az egész közvilágítás kikapcsolva. A Széchenyi-téren mindjárt elbotlottam a járdaszélében és beletenyereztem a sárba, mert lassan az eső, vagy mi, szemerkélt. Aztán kimentem az út közepére, és itt már minden baj nélkül kértem az iskolába. Amint elmentem mielőttünk, láttam, hogy fény szűrődik ki az ablakon, tehát még fenn vannak. De csak mentem tovább. Odaérek. természetesen minden zárva. Csengetek. Pár perc múlva nyílik valahol az iskolában egy ablak. Ijedt, idős női hang: ki az? – légo – döngöm én fel a sötétben – kérem, tessék felengedni a padlásra a szirénához! – aztán a néni elsopánkodik, hogy az uránál van a kulcs, az meg a Csalánál van. Nem tud beengedni. Hát ez aztán finom helyzet! Indulok a sötétben a Csala kocsmája felé. És akkor hirtelen felgyulladnak a villanyok. Vége a zavarórepülésnek. Kicsit önkéntelenül sóhajtottam. Megint a házunk elé értem. Még mindig látom a kicsi, kiszűrődő fényt. Megnézem, ha nyitva lesz a kapu, bemegyek. A kapu csodálkozásomra még nyitva van. Előszobakulcsot mindig hordok magammal, kinyitom az ajtót és behatolok. Anyukámék az ajtónyitásra megijedtek, nem tudták elgondolni, ki jöhet ilyen kísértetiesen, becsukott ajtón át, késő este fél 10-kor? Aztán megnyugtattam őket, elmondtam, hogy mégiscsak bombáztak, mert a légóba egy bőnyrétalapi munkás egy tepszi nagyságú bombarepeszt hozott be. Bőnyrétalap pedig mindössze 12 km-re van innen. Tehát azért remegtek az ablakok még itt is. Az a munkás azt mondta, csak egy öregember halt meg. Itthon is bekapcsolva a rádió. Egy kicsit megpihentem, ittam egy kis vizet, biztonság kedvéért eltettem egy doboz gyufát, aztán elbúcsúztam és megyek vissza. Útközben néztem a fekete eget. Nyugat felé – tehát Németországban – világosság derengett. Fényszórók. Még a lövedékek robbanását is lehetett halványan látni. Melegjük lehetett ottan a kamerádoknak!³¹ Aztán, amint a Baross úton megyek, hirtelen olyan fojtó füstfelhő zúdult rám, majd megfulladtam. Valahol tűz van. De a nagy emeletektől semmit sem lehetett látni. Aztán pár perc múlva láttam, amint robog a tűzoltóautó. Amint később megtudtam, megint a vagongyár égett valahol.

Beértem a központba. Még mindig nem ad műsort a rádió. 11 után pár perccel vége mindenhol a légiveszélynek, híreket kezd mondani a rádió. A parancsnokok, mérnökök, tanácsosok, ügyeletes tiszték, mind mennek, de még mind ki sem értek, alighogy letelefonáltuk a légiveszélyt, már újra bemondja a rádió, adásunkat bizonytalan időre megszakítjuk. Újra telefonálás, jönnek vissza mind, akik elmentek. Légiveszély van Kanizsán, Tatán, Pesten, Pécsen, Baján stb, de most nem mondott minket. Ez a feszültség tartott egész éjfél után fél háromig. A rádiósok 88 jelentést írtak meg ezalatt. A naplóban valami 3 ív betellett. Újra letelefonáltuk, ahova kellett a légiveszély elmúltát, és eloszlottak a parancsnokok is, lassan csend borult az óvóhelyre, csak néha csengett egy

³¹ Itt valószínűleg ausztriai célpontok elleni támadásról van szó. A Kamerád a magyarok körében a németekre használt közkezdelt gúnynév.

telefon. Aztán a többiek lefeküdtek. Én csak most értem rá megenni a kajámat. Már olyan éhes voltam, mint egy vaddisznó. Aztán 5 órakor felzavarom az egyik alvót, és én is ledöglöm (bocs), de ez az volt, mert olyan voltam már, mint egy hulla. Hétiig aludtam, aludtam. A váltás pontosan bejött. Röviden elmondtuk nekik, micsoda cirkusz volt az éjjel, hasonló jókat kívántunk nekik, aztán hazacsellengetem.

Itthon megreggeliztem, aztán mars az ágyba. Javában alszom, egyszer csak anyukám kezd kiabálni az ágyamnál; Otti, Otti, ide nézz, itt van Elek bátyád! – Fölébredtem, valamit beszéltem is Elek bátyámmal, de nem tudom, mit. Aztán amikor 1 órakor felzavarnak, mondják, hogy itt volt Elek bácsi. Csak most eszméltem rá, hogy nem álmodtam. Megebédeltem. Egész délután olyan voltam, mint a fejbe vert liba. Ez a nappali óra alvás hiába, nem pótolja az éjjeli alvást. Na, este nyolckor már le is feküdtem, még ringatni sem kellett, hogy elaludjak.

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 19. VASÁRNAP³²

Azt szoktuk mondani, történelmi időket élünk. Valószínűleg máskor is ezt mondták az emberek és ezután is ezt fogják mondani. Ezt a mondatot épp úgy elkoptatta az emberiség néhány százezer év alatt, mint ezt a sóhajtást: azok a régi szép idők! Az emberiség – nem hiába egyes emberekből tevődik össze – hiú és szereti magát sajnáltatni. Ezek után elfogulatlanul megállapíthatjuk, hogy minden jelen idő történelmi idő, és minden múlt idő régi jó idő.

De mégis, a mi korunk egészen más (vagy régebben is ezt mondták?) A történelem hullámmzése, soha ezelőtt ilyen rövid idő alatt ekkora kilengéseket nem mutatott.

Mit tudtuk még tegnap, ma mire virradunk?

Reggel korán már fél 7-kor, amint öltözöm, valami 8 drb. Messerschmidt vadász száguldott el sivítva. Nem gondoltam semmire. Megszoktuk már ezeket a gépeket. Nyugodtan megyek be misére. Hát amint fölérek a Baross-hídra, látom ám, hogy nagy dörgéssel hernyótalpas harcokcsik dübörögnek a Szent István úton. Na, gondolom, valami gyakorlatra mennek a tüzérek, mert a kocsik színe a mi terepszínünk zöld-barna folt. Csak mikor közelebb érek, látom ám, hogy szürke rohamsisakosok látszanak ki a kocsikból. Ezek németek! Önkéntelenül valahogy megrettentem ettől a gondolattól. Mit akarnak ezek itt? Hova mennek ezek? Végtelen sorokban jönnek a hernyótalpasok, és mint a villám, úgy száguldanak közöttük a motorkerékpárosok. Rohamagyúk is ágaszkodnak közbe az oszlopban. Közben német Voke-Wulfok³³ dübörögnek el alacsonyan húzva. Nem néztem tovább őket, nem nézhettem a vonulást, mert mentünk misére. A srácok közt már van olyan, aki azt mondja, megszállnak bennünket, arról következtetve, hogy minden harcokcsin, minden gépfegyverben benn van az éles heveder. Mások már tudják is, miért szállnak meg bennünket. Azért, mert a kormányzó úr tegnap ment át itt Győrön a „Turán”-nal³⁴ ki Németországba, és most a németek nem engedik haza addig, amíg meg nem szálltak bennünket.

Jövünk ki a miséről. Még mindig jönnek a németek. Vég nélkül. A Szent István út mentén már végig állnak a harcokcsik. Jövök haza, nem nézem tovább, egyrészt, mert nagyon rossz sejtelveim vannak, másrészt meg mert igen éhes vagyok. Aztán hallgatjuk a rádiót. Fél 1-kor megszünteti az adást. Kanizsát, Zalát riasztják, Sopron légiveszély, de mi nem kaptunk még csak légiveszélyt sem. Aztán háromkor folytatta a rádió az adást.³⁵

Délután megenyhült a reggeli csípős idő, és kimentem megnézni itt vannak-e még a németek.

³² Magyarország német megszállásának, Horthy németországi útjának és egyéb idevágó események történetét evidenciaként kezeljük, így azokkal itt nem kívánunk behatóbban foglalkozni.

³³ Focke-Wulf Fw-190 egymotoros német vadászgép.

³⁴ A kormányzó különvonata.

³⁵ Aznap csak megközelítették a nyugati határunkat az ellenséges kötelékek, de a légtérünkbe nem léptek be.

Hárs Ottó rajza

Itt! Leálltak, de úgy látszik, csak pihenőre, mert kajáltak, meg énekeltek. Kisgyerekek hancúroztak ott körülöttük, és azokkal is elviccelődtek. Általában nem úgy viselkedtek, mint a megszállók. Vagy ki tudja.

A történelem itt dübörög előttünk, és ott dörög a fejünk felett. Érezzük, hogy minden pillanatra névszázados súlya van, ma még az újságírás is történelemírás, ma mindenki összeszorult gyomorral és kalapáló szívvel érzi, hogy történik valami, hogy fog történni valami, amitől minden más lesz, egészen más. Ma minden elődünknel több joggal és hitelesebben mondhatjuk, hogy történelmi időket élünk. Sajnos...

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 20. HÉTFŐ

Tele van a város német katonákkal. A postán, a vasúton, meg tudj' Isten még hol nincsenek ott. A Gárdonyi polgárit, meg a bencés gimnáziumot is lefoglalták. Itt a Fecske utca végében már fel is állították útegeiket, meg mindenfelé a város körül. Én csak ezt a gyorsaságot, pontosságot, szervezettséget csodálom ezekben a németekben. Az ember azt gondolná, hogy azokban a száguldozásokban, amit azok a motorkerékpáros hírnökök végeznek, nincs semmi cél. Pedig már látja az ember, hogy van. Hogy csak egyet említsek, az új vagongyári bérpalota tetején már német katona áll őrt. Borzasztó ez a bizonytalanság! Nem tudja az ember, mi ez tulajdonképp, csak azt látja, hogy bármerre megy, mindenütt német, meg német. Ennek már kezd megszállás jellege lenni. Valahogy olyan feszültség van a levegőben, hogy az ember jobb szeretné, már lenne valami jó, vagy rossz, de már történe valami. Irtózatos ez a bizonytalanság!

Az egész Győr diákságának sapkáján szinte tüntetően nemzeti szalag van. Az én sapkámon is ott húzódik a zöld szalag mellett, hiszen ma van a Kossuth-ünnep. Ma 50 esztendeje, hogy meghalt Kossuth Lajos.³⁶ Ünnepélyünk is volt. De most hála Isten, nem kellett nekem beszélnem. Mintha csak figyelmeztető lenne ez a mai nehéz napokban.

A városban mindenfelé motorkerékpáros német katonák száguldanak. Hernyótalpas motorkerékpárok, szárazon és vízen járó harckocsik, rohamágyúk, tankok robognak végig a Szent István úton, amit az ablakból lestünk délelőtt, mert a rádiónál vagyok a Tommyval.

Az osztályban nagy eszmeccserék folytak ma. Mindenki tud valamit, de mégsem tud semmit. Az emberek kérdően néznek egymásra. És tehetetlen kíváncsisággal fordulnak az elrobogó német motorok után. Senki sem tud semmit, olyan a város, mint a megindult hangyaboj.

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 21. KEDD

Kedves kis Naplóm, a mai napot nem ma írom, hanem már csütörtökön. Annyira zsúfoltak eseményekkel ezek a napok, hogy nem is értem rá veled beszélni. Most, így két nap távlatából már olyan messzinek érzem magamtól ezt a napot, hogy nem is igen emlékszem rá. Valahogy most az ember vagy igen messze néz a múltba, vagy igen előre a jövőbe. Közel nem szeretünk nézni. Csak a jelent érzi az ember, és azt, hogy most valami feszül, s aztán ha ez a valami elpattanik, valakit, vagy valamit biztos agyonüt.

Arra emlékszem, hogy este hétre a légóban kiképzésen voltunk. Az új riasztási eljárásokat ismertette a Daki. Megkaptuk a légós igazolványunkat, amellyel riadó alatt is járhattunk, és az esetleg el nem sötétített helyeken felléphetünk, továbbá riadó alatt közlekedő személyeket lestoppolhattuk. Megkapta mindenki az őrsi beosztását. A 4. őrsön, itt a Szt. Imre iskolában³⁷ én vagyok a helyettes parancsnok. Ez jó, hogy riadó esetén ilyen közel, a negyedik szomszédban vagyok. Itthon is nyugodtabban vannak miattam, és én is viszont. Szóval ezt mind megkaptuk. Aztán 8 óra körül már

³⁶ Kossuth Turinban, 1894. március 20-án hunyt el.

³⁷ Az iskola hatósági légoltalmi alkörzetközpont lehetett. Az intézmény mai neve: Kölcsey Ferenc Általános Iskola

éppen jönni akarok én is haza, mint a többiek, mikor jön fel egy srác, a rádió megszakította az adást. Azonnal magunkhoz vettük a kulcsokat, és jöttünk ki az őrünkre. Fönn fagyoskodtunk a padláson a kapcsolószelekre körül vagy tízen, egészen fél 10-ig, míg a rádió folytatta műsorát. Akkor hazajöttem, megvacsoráztam, azután meglehetősen fáradtan lefeküdtem. Ezzel lezárult a mai nap, de mi lesz holnap? Mindig csak a holnapba kapaszkodunk a mából. Csak a holnapba, nem merünk messzebb nyúlni.

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 22. SZERDA

Első óránk torna. A szokásos óvodista gyakorlatok. Második óra árvetés. A Fata nagyon későn jött órára. Hittan órán tisztelendő úrral megbeszéltük a helyzetet, és egy kissé megnyugtatott bennünket. Aztán német óra következik. A Kobra is feltűnően későn jön be. Mi meg nagy izgalommal vártuk, hozza-e a dolgozatokat. Végre 15 perces késéssel berobog, és hozza a dolgozatokat. Javítás. Irtó stramm a dolgozatom. 1 ½. Mindössze két hibám volt, de jelentéktelen. Kijavítottuk a dolgozatokat. Beadjuk. Kérdezzük, hogy a mára ígért iskolai magyar dolgozatot kikapjuk-e. – Nem – mondja a Kobra – mert újabb rendelkezés szerint többet nem kell írni, mint kettőt, mi pedig már azt megírtuk németből is, magyarból is. – Ez már egy kicsit gyanús volt. Hogy a gyanú nem volt alaptalan, azt mindjárt meg is láttuk, mert a Kobra hirtelen az osztály felé fordul, és katonás rövidséggel annyit mond; – a tanítás holnaptól kezdve bizonytalan időre szünetel. Az internátusi tanulók kötelesek hazautazni, és minden holmijukat magukkal vinni. A győri tanulók pedig minden nap, szombat kivételével nyolctól 12-ig műhelygyakorlaton vesznek részt. Még többet is mondott, de arra már nem emlékszem. Az egész osztály döbbenetben összenézett. Azért erre nem számítottunk. Vártuk, hogy ez bekövetkezik, de most mégis megdöbbenünk. A valóságra való rádöbbenés mindegyikünk szemöldökét kérdőjellel rándította.

Aztán a Kobra leckét adott föl. Németből minden német órára 5 sorral menjünk tovább, magyarból pedig történelem, ill. irodalomtörténetből óránként két leckével menjünk tovább. Aztán a Szivar szalad be és izgatottan dumál, hogy ismételjük át az anyagot, hisz lehet, hogy majd behívnak bennünket záróvizsgára.

12-től 1-ig műhelyünk van. Demonstrálás. De senki sem figyel a Kinigli dumájára. Izgatottan suttog mindegyikünk. Aztán jön a körözvény. Az van benne, amit a Kobra elmondott, meg az, hogy holnap elmarad az éleslövészet. Pedig erre már nagyon számítottam. Némelyik gyerek kifelé fordított tenyerével magyaráz, hogy nincs egy büdös vasa sem, hogy menjen haza? A másik azért sír, mert nincs bőrröndje, hogyan vigyen haza mindent? Mindenkinnek van valami problémája. Jön a Fata, és adja a tandíjcsékket. Fizetni azért kell, ha nem is jövünk iskolába. Délben búcsúzkodtunk. Ez a búcsú valahogy belemarkol a szívünkbe. Máskor – szervusz-szervusz, és kész. De most benne van abban a szervuszban, hogy látlak-e még pajtás, viszontlátjuk-e még egymást? És ez... ez fáj. Most vesszük észre, hogy mennyire összenőttünk. Az embernek igazán belemarkol a szívébe ez a búcsú.

Délután még mi melóztunk. Egész strammul ment a selyemgépem. Műhely után aztán mentünk az ETO-ba tornászni hárman, a Tommy, a kis Egér és én. Először az Árpi bácsival jól be-melegítettünk, aztán először lovon, majd a nyújtón tornásztunk. Már a gyűrűn tornásztunk, és nekem már ment a hátratómasz, mikor egy srác beront, hogy riadó van. Majdnem kidobtuk, hogy menjen ilyen hülye viccekkel. De halljuk ám, hogy tényleg üvöltenek a szirénák. Na, rohanás le az öltözőbe, pánikszerű öltözködés közben még ide is lehallatszott az üvöltözés. Aztán mi a kis Egérrel együtt rohantunk. Irány az őrünk. Hű de micsoda messze van az. És micsoda koromsötét van. Csak a vagongyárat hagyjuk már el. Vakartuk a koponyánkat, míg itt ügettünk. Na, aztán kikerültünk innen. Irány át a repülő-hídon, erre közelebb van. Épp a ligeten vágunk át, mikor repülőbúgást hallunk. Na, mondom a kis Egérnek, most együtt élünk, vagy halunk, pajtás! És

mindenre elszántan kapaszkodtunk fel a repülő-hídra. Fönn a híd tetején egy bizonytalan alak támolygott. Rákiabálunk! Tessék leállni, kérem, riadó alatt nem lehet mászkálni! Bizonytalan válasz a sötétből. – De kh-kh-khérem uraim, én, én figyelő³⁸ vagyok hukk... hukk. – Ez részeg, hagyjuk a fenébe! – És mentünk tovább. Alig megyünk pár lépést, halljuk ám, hogy a „figyelő úr” megindult a lépcsőn, de alighanem csak a földön fog megállni, mert ez a megindulás nagyon gyanús hömbölgés-szerű, egyenletesen gyorsuló zörejkísérettel volt egybekötve. De mi ez? Uram Isten, csak nem Sztálin-gyertya?³⁹ Csak nem? Amint felnéztünk hirtelen a megvakult égre, 4 piros pontot látunk a feketeségben. Aztán innen is, onnan is piros pontok röppennek bele a fekete égbe. Ezek nyomjelző lövedékek [...] Akkor egymás után három robbanás. – Bomba! – kiált a kis Egér. – Nem, te, ezek az ágyúk voltak! Na, pajtás, ez a mi éjszakánk lesz! Szorítottam hónom alatt a táskámat. Kigomboltam a kabátom, mert már melegem volt. Aztán a magasba vágott az utolsó rakéta is, és csend lett. De milyen volt ez a csend, ez a fekete hallgatózó csend?! Siettünk, siettünk, már kiszáradt a torkom. Közben egy pár manaszt leállítottunk.

Odaértünk mihozzánk. Berohanok, a táskámat és a kis Egér táskáját is bedobom. Az itthoniak, Plankék is kinn állnak a sötétben. Anyukámat megnyugtatom, hogy itt leszek az őrsön a közelben. Át is értünk. Ott vannak a katonák, és azok mondják, hogy ők lőttek, de szövetséges gép volt,⁴⁰ és beszüntették a tüzet. Na, aztán 9 órakor lefűjják a riadót. Megyünk haza az őrsről. Itthon bekapcsoljuk a rádiót. Indulókat játszanak. Aztán hirtelen – rendkívüli híreket mondunk. És most mondják be, hogy közös megállapodás szerint német csapatok érkeztek Magyarországra. Nem tudom szó szerint elmondani, mert nagyon diplomatikusan szerkesztették meg a szöveget. De hangoztatta a hagyományos jó viszonyt, és borzasztóan, szokatlanul élesen [...]

Most, amíg ezeket írom, szól a rádió. Erkel Bánk Bán-jából a budapesti kamarakórus a Bordalt énekli. Kellemes meleg van itt a szobába. Magam vagyok. Anyukám a Kláriver fogorvosnál van. De ez már most hétfőn van. Mert mindig csak másnap írom meg mostanában az előző napot, nem úgy, mint azelőtt este, mielőtt lefeküdtem megírtam, nem, mert most még mit tudjuk, a nap utolsó percében is történhet valami. No, de már nézem az órát, fél 7, erősen sötétedik, Barabás Sári énekel, búcsúzom tőled kis Naplóm, már itt van előttem Karinthy Tanár úr kérem-je, és azt olvasom, nem is olvasom, falom, jókat nevetek. Most Cselényi⁴¹ énekel.

Igaz is, ma egy hete, hogy itt vannak a német kamerádok...

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 28. HÉTFŐ

Egész nyolctól délig műhelyben vagyok. Nem is bánom. Jól és gyorsan elment az idő. 10-ig a lepedőgépen melóztam, melózgattam, 10 órakor megkajáltunk, aztán a Szerával az automatáról levettünk 100 méter pelenkát. Megtisztogattuk, lemértük, összecsomagoltuk, közben a Kiniglivel megtárgyaltuk a helyzetet, és egykettőre dél lett. Hazaosztunk. A délután már írtam, hogyan ment el.

Napközben annyi mindent hall az ember. Többek közt ma azt is hallottam, hogy már nem tudom hány ezer angol-amerikai ejtőernyős készült Magyarország ellen, és ezért jöttek ide a németek. Az embernek megáll az esze ilyen hülye rémhírek hallatára! Aztán meg azt is hallottam, hogy a németek a zsinagógát fel akarták robbantani. Ez inkább hihető. Szóval nagyon sok mindent hall az ember, de én semmit nem adok tovább senkinek. Ilyen helyzetben legokosabb a hallgatás. Látni,

³⁸ Légoltalmi figyelőszolgálatos. A szolgálat közben alkoholfogyasztás szigorúan tilos volt.

³⁹ A szovjet gyártmányú világítóbomba gúnyneve.

⁴⁰ Itt a szövetséges azt jelenti, hogy német.

⁴¹ Cselényi József (1899–1949) dalénekes, színművész. A két világháború közötti időszaknak és a második világháború idejének leghíresebb, legendás magyarnóta-éneke volt.

hallani, de hallgatni. Mit tudja az ember, kivel áll szemben? Valamit véletlen elkottyant, talán még ha igazat is, betörik a feje, mármint a sajátja. Nagyon óvatosnak kell lenni.

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 29. KEDD

Ma egyszerűen nem mentem el műhelybe. Mégpedig azért nem, mert itthon volt dolgom. A padlásról kellett lehordani azt a két zsák búzát meg egy zsák árpát. Éppen elég volt, nem mondom. Több mint két mázsát lecipeltem magam. A búzát már meg lehet örletni és majd elviszik a malomba. Meg a padláson az egerek is igen garázdálkodtak, kirágták a zsákokat, és megették a gabonát. Aztán itt lenn az előszobában helyeztük el. A liszteket is megigazgattuk. Lisztünk az van hála Isten, kenyeret azt ehetünk.

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 30. SZERDA

Szépen elsettyegtem műhelybe. Melóztunk, melózgattunk délig. Nem is lenne semmi panaszom ez ellen a meló ellen, csak ne lenne ilyen +5 fokos hideg, hogy ne kékülne meg az ember mancsa a szál kötözésben. Mert azt rengeteget kötöztünk a Szerával, ezen a ronda szakadós lepedőgépen.

Délben kijövünk műhelyből, és hárman, a Szerá, a Tommy és csekélységem, bemegyünk a Körmendihez, hogy majd veszünk ki a könyvtárukból könyvet, nem megyünk a Fáklya⁴², a [...]. No de ugyebár itten 3 pengő betétet kérnek. Tétován, önkénytelenül a farzsebünkhöz nyúlunk mind a hárman, aztán szépen eltűnünk. Mégis csak a [...] kell mennünk, hiába. Itt nem kérnek betétet, még csak igazolványt sem, sőt utólag kell fizetni. Hiába na, ezt el kell ismerni a [...]. Szóval én kivettem Hugo Victortól A nevető ember-t. Délután már neki is álltam, ill. ültem olvasni. Jó vaskos két kötet.

Borzalmas ronda ez az idő. Esik a havas eső. És ma megint tornászni kell menni. Kell menni? Ki mondja? Nem tudom, de valami hajt. De hát ilyen mocsok, ronda sárban, vízben most olyan messze elmenjek? Elmentem. De előbb kipróbáltam a cipőmet, nem ázik-e be, mert rossz a talpa. Elmentem anyukámmal a pékhez a kenyerekért. Hazahoztuk a kenyereket. Szépen, gusztusosan barnállottak, de nem ehettem jó puha kenyeret most, hiszen tornászni megyek. A cipőm sem ázott át, tehát mehettem. 6-ra értem oda. Ma elég sokan összeverődünk. Rendes volt a tréning. A gyűrűn sokat figuráztam és jól meghúzódtak a mellizmaim, meg a vállizmaim. De ez jó volt. Egész nyolcig ott voltam. Jól kidolgoztam magamat. Akkor szépen felöltöztem. Feltúrtem a gallért, hónom alá az akatáskát, aztán fütyörészve nekiindultam a vizes, sáros fekete estének.

9-re értem haza. Az asztalon már várt a jó puha kenyér, meg a kis cipó benne sült kolbásszal. Hej, micsoda jóízűt kajáltam!

GYŐR, 1944. MÁRCIUS 31. PÉNTEK

Micsoda egy idő ez? Hordja a havat a szél kegyetlenül. Tél van március végén. Hát ez már nem járja! Valaki összecserélte a márciust a januárral.

Egész nap esik ez a ronda, vizes hó. Nem úgy szálingózik, hullik, mint a hó szokott, hanem esik, gyorsan, és hirtelen vízzé olvad az aszfalton, mint a kihunyó parázs.

Ma már tanrend szerint vagyunk műhelyben A bejárók is bejöttek melózni. 8-tól délig voltunk, aztán 2-től 6-ig, de én nem. Délután már nem volt szívem el[...]

Elnéztem azokat a kis gyerekeket. Mikor én is úgy térdeltem oda az oltár lépcsőjére, olyan ártatlan, tiszta lélekkel...

⁴² Fáklya kölcsönkönyvtár a Baross utca 25. szám alatt, az első emeleten működött. A júliusi bombázásnál találat érte.

Istenem, de régen volt már...

Mise után hazaszaladtam, megreggeliztem, ma ez nagyon hamar ment, fölhajtottam azt a kis teát, haraptam egy darab kenyeret, aztán összeszedtem a szereléket, és megyek az ETO-ba tornászni, pénteken úgyis elmaradtam. Épp odaérek, vetkőzni kezdek, mondják ám, hogy légiveszély van Győrnek.⁴³ Hű az anyja krausz! No, de semmi izgalom, nyugodtan levetkőztem. Ha már ilyen messze eljöttem, csak nem megyek most vissza. De nem ám! Finoman bemelegítettünk az Árpi bácsival, aztán strammul tornásztunk. Ma kevesen vagyunk. A Tommy sem jött el, a csavargó, pedig azt mondta, jön. Egész nyugodtan tornásztunk, közben érdeklődtünk, tart-e még a légiveszély. Tart. Semmi, csak a riadó tud innen elzavarni. A kézállás már majdnem megy a korláton. Sokat hengereztem a korláton, meg egy egyéni figurát csináltam. A gyűrűn jól megdolgoztam a vállaimat. A gyűrűt most már nagyon bírom, pedig először féltem egy kicsit ettől a szertől. Most meg a legkedvesebb szerem. A végén már csak négyen voltunk. Aztán délben én is eljöttem. Jóízűen ballagtam a napos oldalon. Olyan kellemes érzés dagasztotta mellemet, járta át egész testemet, izmaimat, és milyen kedvesen cirógatta a tavaszi napsugár a kabátom gallérját, belebújtak a sugarak a prémbe, milyen jó meleg lett, ráhajtottam közben az arcomat, és ez is jó volt. A Baross úton jövök végig. De nem szeretem nézni ezt a flangálást, ami ott van. Aztán hirtelen furcsa dübörgés hallik, mindenki megáll, és az égre néz szörnyülködve. Egy hatmotoros Gigant⁴⁴ döngött át felettünk, mint egy légi szörnyeteg.

Aztán a Baross-hídról látom, hogy a pályaudvaron áll egy magyar katonavonatot. Hosszú szerelvény, viszi a honvédeket a Kárpátok felé. Az első katonavonatot...⁴⁵

Mikor hazaértem, azelőtt pár perccel kezdte meg a rádió az adását. Megebédeltem. Egész jó kajánk van. Húsleves, paradicsommártás krumplipürével, kirántott borjúhús uborkasalátával, és mákos kalács. Ezután a jó kaja után aztán könnyen sétáltam a légóbehívókkal. Mert ugye a parancsnokság ezzel is jár. Valami 8 darabot széthordtam. Ezek a behívók keddre szólnak, ugyanis akkor áll fel az őrsünk. Szóval ezeket hordtam. Közben találkoztam a D. Lacival. Ment a meccsre a papájával. Csak pár szót váltottunk, mert igen siettek. Meccsre jár a focibáránc! Na, ezért kap letolást!

Aztán mikor kihordtam a behívókat, jövök hazafelé, útközben bementem a temetőbe. Már úgyis nagyon régen voltam kint. Mióta nem voltam kint, már újabb két sor sír van. Megálltam apukám sírjánál. Hajamba belemarkolt a szél, szívemet összeszorította az elmúlás gondolata. A nagy csupasz fák a sírok felett hajlongva sugdosták egymás fülébe a temetők örök titkát. Szemben a másik domboldalon temettek. Ebből a temetésből csak az maradt a fülemben, amint a leengedett koporsó alól kihúzták a durva köteleket, amik mérgesen rágták a koporsó oldalát.

Alig hazaértem, csengetnek. Kinézek, ferences barát áll a kapu előtt két kerista lánnyal. Szólok anyukámnak. Kimegy. Aztán jönnek ám be. A Polikárp atya, és bemutatta a két kislányt, ők kalauzolják a városban. Nem mondom, ilyen helyes kis kalauzokkal én is eljárkálnám a várost. Negyedóra múlva már mentek is tovább.

GYŐR, 1944. ÁPRILIS 3. HÉTFŐ, 4. KEDD

A borzalmak napjának borzalmas éjele Budapesten.

Reggel felkeltünk, mint máskor. Öltözködöm, nézem milyen szép idő van odakünn. Bekapcsolom a rádiót, kb. fél kilenckor. Nincs műsor. Egyszer csak mondja ám, légoltalom vigyázz, Kanizsa, Zala! Na, mondom, jól nézünk ki! Várom, ami lesz. Fél 12-kor aztán minket is riasztanak.

⁴³ Aznap nem volt bombázó bevetés, a rossz idő miatt minden egység a földön maradt. *Hammel* 1994. 271.

⁴⁴ Messerschmitt Me-323 Gigant hatmotoros szállító repülőgép.

⁴⁵ Az 1. hadsereg felvonulásáról van szó.

Angol nyugalommal megyek át az őrstre. Útközben felhúszom a légó-karszalagomat. A srácok egy része már itt van. Bemegyünk a telefonszobába, és felavatjuk az újoncokat. Közben kinézünk, mi van. Nincs semmi. Csönd. Aztán hirtelen két Me. vadász száguld el felettünk. És megint csönd. Eddigre már majdnem az egész országot riasztották. Valami baj van gyerekek! – mondja valamelyik. Senki sem felel. Múlik az idő. Nincs semmi. Végre 13.20-kor lefűjják a riadót. Önkénytelenül felsőhajt mindegyikünk. Még várunk pár percig, aztán telefonon parancsot kapunk az elvonulásra. Mindegyikünk szépen hazament ebédezni.

Délután aztán terjed a szörnyű hír, Pestet bombázták.⁴⁶ A rádió is bemondta: angol-amerikai repülőgépek ma a déli órákban behatoltak Magyarország légterébe, és Közép-Magyarország ellen, így Budapest ellen is terrortámadást hajtottak végre. Épületkárok keletkeztek, és lakosság-vesztéseket szenvedett. A magyar és német légvédelmi ütegek, valamint a magyar és német vadászok tizenhét ellenséges gépet lőttek le. Kárjelentés még eddig nem érkezett be. – Ezt mondta a rádió. Aztán arról beszélt, hogy Pestet kiürítik. Felhívást intézett a kiürítési kormánybiztos Budapest lakosságához.

Annyi minden hallottam már a délután folyamán. Egész Csepel lángokban áll, bombázták Ferencvárost, nem tudom melyik pályaudvart, ahol az óvóhelyet telitalálat érte, a Szent László kórházat is agyonbombázták.

Budapest átélte az első légitámadást...

Aztán este lett. Igaz, hogy csak 8 óraker, mert ma lépett életbe a nyári időszámítás. 19 óraker még majdnem süt a nap, de már ekkor elsötétítés van. Elrakodtunk az ebédlőben, ugyanis ma azt takarítottuk, a kilátásba helyezett szép húsvétra való tekintettel. Este izgalommal várjuk a 21.40-es híreket, vajon mit fog mondani a támadásról. Ekkor már mindhárman ágyban vagyunk. Hirtelen hírek előtt egy perccel: adásunkat bizonytalan időre megszakítjuk! – Összenézünk. De még nem keltünk föl. Légiveszély van Pécsnek, Kanizsának, Zalának, majd ezeket nemsokára riasztja. Még mindig ágyban olvasok. Aztán úgy tíz óraker bemondja nekünk a zavarórepülést, de már üvöltenek is a szirénák. Nyilván parancsjelzőn kapták a riadót. Anyukám meg a Klári riadóra kipattannak az ágyból. Nyújtózkodom, beteszem a könyvembe a jelet, leteszem az éjjeliszekrényre, és feltápáskodom. De ekkor már anyukám rám kiabál. Igazán, nem is tudom, hogy tudok ennyire pléhpofa, ill. bádogarcú lenni! Nagy morgás közben felöltöztem, és átmentem az őrstre. Páran már itt vannak. Aztán 10 perc múlva az egész gárda befut. Páran bementünk a tűzerekhez, és hallgattuk a rádiójelentéseket. A többi már meg a szirénánál, ill. telefonnál van. Mondják ám közben a tűzerek, Pápa felől erős motorzúgás, Fehérvár irányában Sztálin-gyertya, Veszprém felett lövik őket stb. stb.

Közben kimentünk az udvarra egy-ketten, mint figyelők. Két ízben is hallottunk motorzúgást. Magyar gép volt, mert kilötte a piros-fehér-zöld rakétákat. Ez szép volt. Másodszor meg ki volt világitva. Ez érdekes volt. Csak egy kék csillagot láttunk haladni, a többi csillagok között. De ez már éjfél után volt. Csak ácsorogtunk, és a pestiekre gondoltunk. Végre úgy 1 óraker lefűjták a riadót. Pár perc múlva megkapjuk az elvonulásra a parancsot. Hazakászálódtam. Itthon már lefeküdtek. Fel kettőkor aztán hírekkel folytatja a rádió az adását. Ekkor már ágyban vagyok. Dövényi⁴⁷ helyzetmagyarázatát olvassa fel, nem hogy azt mondanák, mi történt most ezekben a nehéz órákban.

⁴⁶ A témához lásd *Oláh* 2019.

⁴⁷ Dövényi Nagy Lajos (1906–1964) újságíró. 1941 és 1943 között a *Magyar Futár* munkatársa, 1943–1944 folyamán az *Ország* című hetilap szerkesztője. Antiszemita, szélsőjobboldali hírlapíró, szerkesztő. 1944 áprilisa és decembere között a rádióban elmondott uszító, antiszemita szövegei országszerte hírhedttek teszik nevét. A népbíróság kötél általi halálra ítéli, ezt a Nemzeti Főtanács államfői testülete életfogytiglani fegyházra változtatja; 1960. április 1-jén szabadul.

De alig mondják öt percig, adásunkat bizonytalan időre megszakítjuk! Hamar kikapcsoltuk a rádiót, és már aludtunk is. Miattam most már bolondulhatunk. Aludtunk reggel kilencig. Akkor bementem a Fáklyába, bevittem a Dal a tűzpiros virágról-t. Gyönyörű regény. Megismertem belőle az egyszerű finn faúszatatók életét. Nagyon rokonszenves nemzet ez a finn. Szóval ezt beadtam, 30 fillért fizettem. Kivettem Karinthy-tól a Mennyei riport-ot. Ma olvastam is mindjárt. Nahát ez aztán egy borzalmas regény. Mondhatnám hülyeség. Nem is olvastam egészen végig. Szóval a Fáklyából szép verőfényes időben sétáltam vissza.

Délután anyukámnak segítettem a háló takarításában. Matracokat meg a sezlont emelgetni. Aztán 4-kor átmentem az őrre,⁴⁸ és az újoncnak kiképzést tartottam.

Este éreztem, hogy nem lesz semmi, nyugodtan lefeküdtünk, nem is lett. Jót aludtunk. Nem tudom sze[...]

GYŐR, 1944. ÁPRILIS 8. SZOMBAT, 9. VASÁRNAP

Megint egybe írom ezt a két napot, mert megint ébren virrasztva mentünk át a másnapba, húsvét vasárnapjába.

Reggel átmentem misére. Megjöttek a harangok. Aztán hazajöttem úgy 11-kor és lenn a pincében fát vágtam és koksztot törtem. Finom meló!

Délután utolsó akkordok a takarításból. Elmentem a cukrászdába és hoztam egypár darab süteményt, meg krémet holnapra. Aztán 6 órakor átmegyünk a feltámadásra. Elkéstünk, mert már fél hatkor kezdődött, s így a körmenettel nem is tudtunk kimenni. A templomban megvártuk, amíg bejönnek. Ezalatt azokra a régi falusi, egyedi feltámadási körmenetekre gondoltam. Menyivel más volt ott, mint itt. Olyan volt, mintha egy nagy család ünnepelne. Felseperték a főutcát, aztán meg felöntözték. Minden kis ablakban gyertya égett, mikor a körmenet végigment a falun. Elöl mentek mosolygós szemű gyerekek. Aztán fiatal lányok tarka szoknyája virított. Zászlótartó legények lépkedtek keményen a baldachin előtt. Piros ruhás ministráns gyerekek csengettek felváltva az oltáriszentséget vivő esperes úr előtt. A tömjénező ministráns meg-meg hajolva lengette a tömjéntartót, melynek jellegzetes illatú szürke füstje lassan úszott végig az utcában, és áhitattal töltötte meg a lelkeket. A férfiak fekete ruhában ballagtak, és darabosak voltak, mint a föld. Egyre zengtek a harangok, felelgetett egymásnak a két ministránsgyerek csengője, szárnyaló halleluját körülfogta a lágyan úszó tömjénfüst és por, melyet nehéz, de fényes csizmák kavartak.

Hova lettek ezek a régi szép körmenetek? Talán többé sohasem lesz olyan igazán szép feltámadás...

Hazajöttünk, még világossal megvacsoráztunk. Aztán lassan lefeküdtünk. Vártuk a híreket. Mondják is 21 óra 40 perc, híreket mondunk. Zavarórepülés, zavarórepülés Bácska, Baja! – Hej, hogy a fene... hát ez marha jó hír! Aztán sorba riasztanak. Mikor már Pestet is riasztja, kimászunk az ágyból, gyorsan öltözünk. Hordom le a pincébe a csomagot, kofferokat, a batyuba kötött ágyneműket, és már üvöltönek is a szirénák. Fel a karszalaggal, aztán átsietek az őrre. Már van itt pár gyerek. Kettőt beküldök a telefonhoz, kettőt fel a szirénához, a többiek kint maradtunk a kapuban, és figyeltük az eget. Szép holdvilágos éjszaka van. Szinte a holdvilágnál olvasni lehet. Azon tanácskoztunk, hogy azt a kajánul sápadt pofával vigyorgó holdat hogyan kellene elsötétíteni. Meg azt meséltük, milyen édes álomra készülődtünk, sőt, egyesek már aludtak is. De mi az. Motorzúgás! Néztük az eget, de hiába. Igen magasról hallatszik a zúgás. A hang után ítélve német gépek. Majdnem egész idő alatt lehetett hallani a motorzúgást. De motordörgést nem. Azt hiszem, angolok ma nem is jártak felettünk. Egy gép igen alacsonyan jött. Már messziről megállapítottuk, hogy ez Me.

⁴⁸ A légoltalmi őrre.

vadász. Az is volt, mert láttuk! Hát ezt sohasem felejtem el! Éjjel repülőt látni! Olyan kísérteties volt. Amint a hang irányába néztünk, láttuk, hogy egy fekete árny suhan el felettünk, nyugat felé. Csak pár pillanatig láttuk, aztán már csak a halkuló zúgását hallottuk. Egy kicsit csend lett. És ekkor hirtelen felkorgott a bélügyminiszter. Haza akartam lépni kajáért, de a Kontz előzékenyen megkínált egy darab mákos kaláccsal. Nagyon jól esett! Majd legközelebb már én is gondoskodom utánpótlásról. Ekkor a srácok kiabálnak a padlásról, hogy egy ablak világos.⁴⁹ Felszaladtunk, megnéztük, merre van, és elindultunk. De sehogy sem bírtunk megtalálni. Pedig kerítésekre, meg majdnem fára is másztunk. Valahol egy udvari ablak lehetett, és csak a padlásról lehetett látni. Visszamegyünk az eredménytelen vállalkozásról. Közben már az idő húsvétra fordult. Kellemes ünnepeket kívántunk egymásnak. Úgy éreztük, mintha gúnyolódnánk. Pedig igazán nem akarunk. Úgy látszik, ezek a piszok angolok is eljöttek ünnepeket köszönteni. Vajon locsolni is jönnek majd? Végre 1 óra 20-kor lefűjták a riadót. Utána mindjárt el is vonultunk. Elbúcsúztunk, még egyszer kellemes, boldog ünnepeket kívántunk egymásnak. Ej, ez mégiscsak gúnyolódás! Aztán ki erre, ki arra álmosan, de azért sietve lépkedett a holdvilágos, csendes éjszakában hazafelé.

Fél 2-kor lefeküdtem. A rádió még mindig szünetel. Kikapcsoljuk és aluszunk, lesz, ami lesz. És alvás lett. Igaz, nem sok, mert fél 6-kor már kelek és megyek légóba, a központba, szolgálatba. Kellemes húsvéti ünnepeket! Hát lehet ennél kellemesebb, mint reggel 7-től este 7-ig itt csücsülni szépen, mint a jó gyerek, ebben a szép, bombabiztos (biztosan leszakad) pincében. Nem, ennél szebb húsvét nem lehet! Hiszen délben még kajálni is hazajöhöttem. Megettem szépen az ünnepi ebédet. Nem részletezem, mi volt. De jó volt! És ez a fontos! Visszamenet jó nagyokat harapdáltam a jó tavaszi levegőből. Délután már irtó nehezen ment az idő. Azzal szórakoztunk, hogy néha lehallgattuk a telefonokat, mit dumálnak. Meg mi is telefonálgattunk. Ja, igaz is, majd elfeledtem mondani, reggel negyed 9-kor a rádió 20 percre megszakította adását, de semmit nem mondott. Pedig azt gondoltuk, megkezdődik a tánc. Letelefonáltunk. Felszaladtam az őrszobába az ügyeletes tisztért. Káromkodott, aztán lejött, de alig leértünk, már folytatja az adást a rádió. És más nem is volt egész szolgálat alatt. Délelőtt helyes kis lány volt a telefonnál, azzal elbeszélgettünk, viccelődtünk és finoman elment az idő. De délután valami züllött kinézésű nő, meg egy néni volt beosztva, úgyhogy az olvasásba menekültünk. Azaz csak menekültünk volna, de irtó álmosak vagyunk, nem nagy kedvünk van az olvasáshoz, hiszen az éjjel csak 4 órát alukáltunk. No de végre mégiscsak 7 óra lett. Bejött a váltás. Hazacepedliztem. Megvacsoráztam. Utána kimentem sétálni, egy kicsit kiszellőztettem a tudómet. Hazajöttem. Igen álmos vagyok. Lefekszem, mondván, na egy jót aluszom. Már szépen el is aludtam. Úgy fél 10-kor anyukám felzavar, hogy zavarórepülés. Mind följebb, mind följebb. Na, mikor Pestet is riasztják, bújunk ám ki az ágyból. Irtó dühös vagyok! Az anyja mindenit, megint nem aludhatunk. Pedig milyen aludnék! De milyen! Hamar felöltözünk. Anyukám bugyorba összeköti az ágyruhákat. Közben Győrnek zavarórepülést mondanak. Én kimegyek, felteszem a karszalagot, vágok egy karaj kenyeret, zsebre dugom. Kimegyek az utcára. Teljes sötét van, felhős az ég. Csend van. Néha elrobog egy német autó, vagy német katonák mennek hazafelé. Egyszer csak motorzúgás. A bűgásáról mindjárt gondoltam, hogy ez Me. vadász, és elég alacsonyan jön. Nézem kimeresztett szemmel. Épp egy világosabb felhő volt fölöttünk, és annak a háttérébe megint láttam, amint egy Me. vadász elsuhan felettünk. Akárcsak egy fekete szellem. Közben kijött a Plank bácsi is, és azzal elbeszélgettünk. Megtárgyaltunk a [...]

Egyszer csak szalad ki a Glória, hogy elmúlt a zavarórepülés. Tényleg kigyulladnak a villanyok az utcán. Bemegyünk. Anyukám, meg a Klári a bugyorba kötött ágyruhákon ruhástól szunyókálnak. Éppen éjfél volt, mikor eloltottuk a lámpát, meg kikapcsoltuk a rádiót.

⁴⁹ Légmentelmi elsötétítés idején kötelező volt minden fényt eltakarni. Ezen intézkedés végre nem hajtása súlyos vétségnek számított.

GYŐR, 1944. ÁPRILIS 10. HÉTFŐ

Húsvéthétfő. De nem mentem locsolni. Abszolút semmi kedvem nem volt. Álmos és fáradt vagyok. Pedig 9 óráig aludtunk. Átmentünk a 10 órás misére, utána kimentünk a temetőbe. Szép, kellemes, langyos tavaszi idő van. Az egyik síron már messziről illatoztak a lila kis ibolyák. Apukám sírjára szép zöld fenyőgallyakat tettünk. Megnéztük annak a kislánynak is a sírját, aki Pesten a bombatámadás áldozata lett, és tegnap hozták haza. A sírt nem is látni, csak egy nagy virág, meg koszorúhalom. Szomorú látvány... Hazafelé ballagtunk. Ja, azt meg majd elfeledtem mondani, hogy a misén négy német katonát láttam. Ott hátul álltak a padok mögött. A kórusról figyeltem őket, milyen szépen, ájtatosan végighallgatták a misét. A prédikációra is mennyire figyeltek, pedig nem értették. Olyan jól esett ez. Amint zubbonyuk zsebéből elővették kis imafüzetüket, és lehajtott fejjel imádkoztak. Még a perselybe is tettek pénzt. Mondom, valahogy olyan jó volt őket itt a templomban látni.

Délután olvastam, majd egy színdarabot hallgattunk a rádióban. Csak 10 órakor feküdtünk le, mert nem akartunk úgy járni, mint tegnap este. Azért gondoltuk, hogy ma talán aludhatunk, mert délután beborult, és megeredt a langyos tavaszi eső, és még este is esett. Nem is lett semmi, jót aludtunk.

*Plank Glória és Hárs Klári, 1944. június 29.
(Hárs Ottó tulajdona)*

GYŐR, 1944. ÁPRILIS 12. SZERDA

Bizonyítványosztás. 3 darab hármasm van. Nincs semmi ceremónia, ünnepély. Este még elmentem az ETO-ba tornászni. Irtó strammul megy minden. Gyűrűn is megy már a billenés. Útközben láttam, amint egy német teherautóval elvittek 3 zsidót. Egy hátizsák lőszert, géppuskát meg valami négy titkos adót szedtek el tőlük. Az egyik zsidó idegsokkot kapott. 2 fillért nem adnék az életükért. Ma éjjel csak 3–4 órát aludtunk. Háromszor is volt riadó. Délben is volt.

GYŐR, 1944. ÁPRILIS 13. CSÜTÖRTÖK, 14. PÉNTEK, 15. SZOMBAT

Még élek... Átéltém az első terrorbombatámadást.⁵⁰ Reggel 10-re megyek leventébe, mert az éjjel riadó volt. Kimentünk Kisbácsára löni.⁵¹ Fél 12-kor riadó. A Ráth Csumival rohanunk hazafelé. Sok gép zúg már felettünk. A Wennesz Jenő úton rohanunk. Már majd kiköpjük a tüdönket, mikor bumm-bumm, löni kezdenek. De már nem messze vagyunk mitőlünk. Rohanunk. Kopognak a háztetőkön a repeszdarabok. Vissza-visszanéztem, egyszer csak láttam, amint a vagongyár felől hatalmas robajjal fekete füst gomolyog fel. Ekkor értünk haza. Anyukám egy kicsit megnyugodott. Lementünk minden a pincébe. De én nem sokáig bírtam ott, feljöttem. A Plank bácsival, meg a Ferivel a mosókonyha ajtajából néztük az egész ítéletet. Mert ez olyan volt, mintha itt a földön már megítéltetnénk, és mindnyájan a pokolba jutnánk. Mert ez pokoli volt! Mintha le akar na szakadni az ég. A rengeteg négymotoros Liberator⁵² kb. 4000 méteren dübörög,⁵³ a bombák villanva robbannak, az ágyúk bömbölnek és mindez összeolvad egy rettenetes, fülsüketítő morajjá. Anyukámék a pincében imádkoznak. Irgalmatlanul izzadok a futástól. Hát hogy micsoda érzés vett rajtam erőt, azt leírni sem bírom. Majd egy órán át támadtak az ellenséges gépek. Hirtelen látjuk ám, amint az egyik gépnek kigyullad a jobb motorja, és zuhanni kezd lángolva, dugóhúzóba. A Ferivel kifeküdtünk az udvarra és onnan élveztük a halálos zuhanást. Ezt a látványt életembe soha nem felejttem el! Vagy percig zuhant a gép. Kb 2–3000 méteren szörnyű robbanással háromfelé szakad a büszke Liberator. A két szárny külön esik és a törzs. Újabb robbanás, és különválnak a farkok. Önkéntelenül kiabáltunk – ez rendes, mokány – mert ennek igazán örülünk, mikor ezek a légi gengszterek lezuhannak. Valahol a Rába mellett hatalmas füst száll a magasba, a lezuhanás helyén.

Lassan csend lett, a vagongyár borzalmasan ég. Átmegegyek az őrre. A német és magyar katonák teherautóval mennek ki az ejtőernyősökért, mert valami öt kiugrott.⁵⁴

Kis Naplóm, nem tudok neked mindenről beszámolni, mert annyi minden történik most, és nem is vagyok olyan lelkiállapotban (ez a nyugodt írás csak másolása azoknak a kusza szavaknak, amit azokban a szörnyű napokban vettem hirtelenjében papírra).

Jönnek a vagongyárból munkások, és síró, jajgató munkásnők, de nem lehet velük beszélni, csak menekülnek, és azt hajtogatják – borzalom, borzalom! – Amit hallottuk, sok munkás kiszaladt a Duna-partra, és a légnyomás belevitte őket a Dunába, mikor ott a vízben fuldokoltak, akkor még géppuskával lőtték a szerencsétleneket⁵⁵ azok a dögök. Ott rengeteg ember elpusztult. Nincs villany, mert a Girtet is találat érte. Nem tudják lefűjni a riadót. Micsoda menekülés van! Borzalmas ezt nézni, leírni nem lehet! Egy biciklin egy család menekül ki a mezőre... egy pedálon két pici gyerek is áll. Rettenetes, amint egy sebesült embert kézikocsin húznak, és sírnak körülötte. Ebédet jóformán nem is ettem, csak egy kis tojást. Délután a Klári elment a keresztanyjával

⁵⁰ A támadás történetét az előtanulmányunkban dolgoztuk fel.

⁵¹ Ma Győr városrésze.

⁵² Valójában B-17 Flying Fortress.

⁵³ A 2. BG több, mint 7600 méteren repült be Győr fölé.

⁵⁴ A 2. BG repülőgépe Ikrénynél csapódott be, a lezuhanásának körülményeiről lásd a mellékletben szereplő dokumentumot!

⁵⁵ Inkább a bombák repeszdarabjainak szétszóródásáról lehet szó.

Abdára. Kisegítettem a csomagjaikat az állomásra. Micsoda tömeg van itt. Találkoztam a Róth Lajcsival, kisírt a szeme – Látod, nincs senkim, semmim, csak az, ami rajtam van, összedült a házunk – Hosszan, némán kezét szorítottunk, és a tömeg elsodort bennünket egymástól. Abdára még szerencsére megy a vonat. A peronra felsegítettem őket. Elbúcsúztam tőlük, oh, ez fájdalmas búcsú...! Jöttem vissza az állomásról. Láttam, amint ott az állomás előtt egy asszony megőrült. Alig bírták lefogni. Nem tudtam nézni. Itthon mindent lepakoltunk a pincébe, ládádba. Micsoda éjjelünk volt! Féltünk, hogy éjjeli támadást is kapunk. A vagongyár egy tűztenger. És olyan borzasztó félelmes így a sötét éjszakában. Ruhástól feküdtünk az ágyban. Közben felkeltem, átmentem az őrsre. Telefonálni akarok a központba, de hiába ordítok a kagylóba, süket a telefon. Jövök vissza. A vagongyár felett vörös az ég, és kísértetiesen idehallik a motorfecskendő bűgása, amint a Dunából szívja a vizet. 2 óra, 3 óra, 5 óra, nincs semmi. Borzalmas ez a bizonytalanság. Közben meggyújtjuk az éjjeliszekrényen a gyertyát és nézzük az időt. Fél 6-kor már dereng. Átmegegyek az őrsre. A gyerekek a templomtoronyban vannak, és ha valami lesz, kongatnak. De erre még nem került sor. Most nemrég óta van villany. Anyukám bent van a városban ide-oda fizetni, addig én ide vetem ezt a pár kusza sort. Most $\frac{3}{4}$ 12. A rádióban még van műsor, de ki tudja meddig? A Klári még tegnap írt egy levelet Egyedre, hogy ha tudnak, jöjjenek el egy kocsival. Talán már addig megkapták a levelet. Milyen jó lenne most a bicikli. Már eltekertem volna Egyedre. Nem tudom, mi lesz, írok-e még ebbe a kis füzetbe...

... és mégis írok. Most szombat éjjel 1 óra 30 perckor az ágyamon ülve. Anyukám fekszik, de csak ruhástól. Rosszul volt riadó alatt. Te jó ég, még ez is! Én még a fiatal, erős szívemmel könnyebben bírom, sokkal könnyebben. Nekünk talán egy órája fújták le a riadót. Nemrég jöttem haza az őrsről, ill. az Erzsébet-ligetből a bunkerből. Szép, csillagos az éjszaka. Még nem is értünk le a bunkerba, már lőnek. Futunk a Bandival ide-oda, míg végre találunk egyet, amibe még belefértünk. Be is szüntették a tüzet. Hideg, csendes, csillagos az éjjel. Megint motorzúgás. De nem lőnek. Akkor a sötétből jön egy asszony, karján két pici síró gyerekkel. Ha ezt látnák és hallanák azok a pilótává átképzett csikágói gengszterek!⁵⁶ Eh, de nem is tudok írni, olyan nehéz a kezem, fáradt vagyok. Éppen két óra, és mondott a rádió zavarórepülést Szolnoknak, meg Karcagnak. Ej, micsoda élet ez! Abban a hideg bunkerban lent voltunk majd két óra hosszat. Ott beszéltem egy katonával, aki kint volt a mentésnél, meg a romtakarításnál. Az mondta, hogy a vagongyárban kettő kivételével minden óvóhely beomlott. Rengeteg a halott, pedig még mennyit nem ástak ki. Itt egy kéz látszik ki a romok közül, itt egy ruhafoszlány, véres húscsafatok, amott egy kettéhasadt fej. A temetői hullaház tele van felismerhetetlen hullákkal. Azok tömegsírba kerülnek. Köztük van egy angol pilóta is, akit egy csendőr lőtt le, mert el akart futni.⁵⁷ A többi ejtőernyős is mind géppisztollyal ugrott ki,⁵⁸ és addig védtek magukat, amíg lőszerűk volt. Az elfogott légi gengszterek eddig még semmit sem vallottak. No, de majd vallanak!

Borzalmas ezek elé az éjszakák elé nézni. Csak éjjel ne lenne! Ekkor rettenetes már maga a szirénázás is. De én sem izgulok, ha anyukám nem lenne itt, nem félnék semmit sem. Én nem is értem, vagy két éve nem tudok izgulni. Most is csak arra gondoltam, mennyivel jobb lett volna mondjuk Árpád korában élni. Akkor férfiasan kiálltak egymással a seregek, amelyik ügyesebb, erősebb volt, az győzött és kész. De most... hova fajul az emberiség? Ilyet még egy állat sem csinál a maga nemében. A légnyomás beleviszi a Dunába azt a szerencsétlen, robotoló munkást, ott úsznak, fuldokolnak, és akkor még géppuskatűzet zúdítanak rájuk. Hát ez az ember?

⁵⁶ Ilyen és hasonló gúnyneveket előszeretettel ragasztottak a szövetséges repülőkre a korabeli sajtóban is.

⁵⁷ Ilyen esetről nincs tudomásunk.

⁵⁸ Minden amerikai repülő katona a bevetésre természetesen magával hordta a szolgálati pisztolyát, de géppisztoly biztosan nem volt náluk. Az amerikai repülő és az elfogásukra küldött magyar, vagy német polgári, illetve katonai személyek közötti tűzharcra nincs tudomásunk.

Kint csendes az éjjel, békazene muzsikál a csillagok alatt. A bunkerban is hallottuk. A csillagok... micsoda rejtelmes világ! Erről kezdtem beszélni, és eltereltem az emberek figyelmét a bajról. Sikerült is, nem hiába olvastam egy pár csillagászati könyvet. Csak azt vettük észre, vége van a riadónak.

A lezuhant gép roncsa Ikrény határában (Sostarecz Károly tulajdona)

Ma láttam először fecskét. Fenn csapongott a magas kékségben, és vidáman kiáltozott. Szegény kis vándorok, ti nem is tudjátok, mire jöttetek haza! Miért is jöttetek? Féltitek a fészketeket? Értelek benneteket kicsi szerencsétlen madarak. Talán hallottátok a szörnyű hírt, azért siettetek át a végtelen vizeken. Oh, kis villás farkú fecskéink milyen magyar tavaszra jöttetek? Lesz-e nyugodt csendes ereszalja, ahol kis fiókáitokat kikölthetitek és felnevelhetitek? Mégis szeretettel köszöntelek benneteket kicsi vándorok!

Mi is lesz már? Fél 3, és épp most mondott a rádió zavarórepülést Pestnek. Itt írom ezeket a kusza sorokat az ágyamon ülve a térdemen, irtó álmos vagyok, de nem fekszem le, hátha újra riadót kapunk. Borzalmas ez a bizonytalanság! Mégsem lett újra riadó. 5-kor fekdtem le, mikor már virradt. De csak 7 óráig aludhattunk, mert annyi minden dolog vár rám még ma. Elhatároztuk, hogy ma elmegyünk Egyedre. Először is újra pakoltunk. Aztán a Csala Imrétől elkértem a biciklijét, és 20 perc alatt kitekertem Abdára a Kláriért. Összepakoltam a Klárit, keresztanyám még megtízoraiztatott, aztán útnak indultunk, de szembe a nagy szélnek. Hát nem mondom, éppen elég volt. Mégis csak kétszer-háromszor szálltam le. Az egyik leszállásnál találtam egy zippzáros bukszát. 5,20 pengő volt benne. Ilyen mázlim is akad néha. Végre beértünk. A 2 órás vonattal mi a Klárral el is utaztunk, de anyukámmal megígértettük, hogy aludni kimegy Barátira. Rengeteg utas van. A vonatból láttuk az egyik lelőtt angol gépet. Hát hatalmas egy gép, bár csak a farka maradt meg

A lezuhant gép roncsa Ikrény határában (Sostarecz Károly tulajdona)

egészen.⁵⁹ Csornán találkoztam a Bogdán tanító úrral, az mondta, hogy Egyeden is van vagongyár. Ez már baj! Bementünk a nagymamához. Este felé én bejöttem a faluba, a Klári a szőlőben maradt. Itt benn megpróbáltam beszélni János bátyámmal, Béla, Józsi, Elek bátyámmal. De nem sok eredménnyel, János, Béla bátyám nem mernek elmenni Győrbe. Szép dolog, mondhatom! Józsi bátyám elmenne, de neki nincsenek lovai. Kínos ügy! Nehéz! Nem is tudtuk megbeszélni, és úgy feküdtünk le. De olyant aludtunk, hogy az valami rettenetes.

GYŐR, 1944. ÁPRILIS 17. HÉTFŐ

Kemény, nehéz nap, de mégis van benne valami váratlanul kedves is.

Reggel János bátyám kerekén útnak indultam. A Rába töltésén jöttem. Irtó magas a Rába, úgyhogy ladikkal keltem át rajta. Szél után jól mentem. Dél tájban értem Győrhöz, mikor hirtelen Me 109-es vadászok dübörögnek el Veszprém fel. Megolvastam 50 darabot. Na, látom, hogy itt van valami, mert a munkások is menekülnek kifelé. Mondják, hogy légiveszély van, Veszprémben riadó,⁶⁰ oda mentek a Tommykat üdvözölni ezek a vadászok. Nem is lett Győrben semmi, tehát széjjelszórták őket. 2 órakor aztán bementem Győrbe. Anyukám nagyot nézett. Mondtam neki kíméletesen a helyzetet. De mégis sírva fakadt. Hát bizony szomorú is! Ekkora rokonságból nem tudnak eljönni egy kocsival! Ezt azért sohasem fogom elfelejteni! Alig tudtam anyukámat megvigasztalni. Igen megtörődött szegény anyukám ezekben a nehéz napokban. De én magam is. Egyeden alig ismertek rám. Most anyukám mégsem akar megint eljönni Egyedre. Csak minden szónoki tehetségemet latba vetve sikerült meggyőződnöm, és a helyzettel való megalkuvásra bírnom.

3 órakor aztán kitekertem Barátira Tamás sógorhoz. Gizi néni még most is fekszik otthon, de már gyógyul a lába. Közben megjött Tamás sógor is az ökrösszekéren. Bizony ő sem ismert meg engem egyszerre. Tehát nincs fogata Tamás sógornak, ergo nem lehet kihozni a cók mókot. Aztán Tamás sógor levitt a pincébe, és megkóstoltatta velem a baráti aszút: jó boruk van, noha én nem szeretem, de azért egy-két pohárkával jól esett. Aztán amint indulni akartam vissza, jön egy helyes kislány. Gizi néni keresztlánya, a kis Erzsike Szentmiklósról⁶¹ jött keréssel. Bátor kislány, mondtam neki, el mert jönni ide egyedül ebben a világban. De visszafelé már nem volt ilyen bátor. Elkísértem fele útig, túl Koroncón. Megengedte a kis Erzsike, hogy meglátogassam egyszer Szentmiklóson. Különbön is rájöttünk, hogy mi már ismerjük egymást Egyedről. Helyes, szimpatikus, rokonszenves kislány ez az Erzsike. Na, na, csak nyugalom, Ottó, nyugalom! Na jó, jó! Sajnáltam magára hagyni az útban. Na, mondom, még addig a hídig elkísérem. Odaértünk a hídra, rám nézett a kis csitri, és a másik hídig is, sőt a harmadikig is elmentem. Igazán olyan szívesen elkísértem volna még tovább is, de hát anyukám meg már talán aggódik miattam. Egy kis hídnál aztán megálltunk. Megnyugtattam a kis Erzsikét, hogy ne féljen, mindjárt otthon lesz, és a viszontlátásra, elbúcsúztam tőle. Akkor már esteledett. Visszanéztem. Távolodó kis rakott szoknyáját pajkosan cibálta a huncutul meglibbenő esti szellő... éppen este lett, mire hazazavartam. Anyukámmal összepakoltunk a holnapi útra. Egész fél egyig csomagoltunk. Hála Isten, nem lett semmi veszély, vagy riadó az éjjel.

EGYED, 1944. ÁPRILIS 18. KEDD

Reggel fél 4-kor már kelünk. De annyira fáradt és kimerült voltam, hogy alig bírtam feltápászkodni. Még mindent elrendeztünk, nehéz szívvel megváltunk az otthonunktól. Vajon látjuk-e még valaha? Lesz-e még valaha olyan csendes nyugalmunk ebben a házban, mint volt valamikor?

⁵⁹ Ez a fent említett, Ikrénynél leesett amerikai repülőgép lehet.

⁶⁰ Nem volt bombázó berepülés aznap Magyarország légtérében. *Hammel* 1994. 281.

⁶¹ Valószínűleg Rábaszentmiklós.

Anyukámat kisegítettem a vasútra. Most reggel nem is sok utas van. Én visszamentem. Még elrendeztem egyet, s mást, felpakoltam a táskámba a könyveimet, mert még tanulni kell, pénteken vissza kell jönnöm vizsgára. 7-kor elindultam vissza a töltésen, szembe a szélnek. 10 órára értem csak vissza. Olyan fáradt voltam, hogy elaludtam az asztalnál ülve. Etel néném le akart fektetni, de nem feküdtem le. Délben itt volt Maristella néni ebédre. Nagyszerű ebéd van, paprikás csirke. Délután már csak szédelegtem. Este bejött anyukám is. Akkorát aludtam, mint egy bivaly.

GYŐR, 1944. ÁPRILIS 21. PÉNTEK

Reggel 4-kor már kelek. Megyek ki a vasútra, még majdnem sötétben. Esik az eső. 7 óra helyett szépen besettyegtem $\frac{3}{4}$ 8-ra az iskolába. De a diri nem szólt semmit. Ajánlom is ám neki! Bemegyek a 18-as terembe, hát minden srác itt van, meg a Szivar. Semmi vizsgabiztos. Na, ez még jó! A Szivar kiadta a tételemet. Jacquard matrachuzat. Na, adj' Isten, jól nézünk ki! Minden segítséget megmozgattam, és így sikerült megcsinálnom. De legutolsónak végeztem 3 órakor. Közben megtudtam, hogy a szóbeli vizsga nem hétfőn, hanem szerdán lesz. Szóval ma fél 4-kor hazaértem, sütöttem magamnak 3 tojásban szalonnát, kolbászt, sonkát, mert ezt hoztam magammal eleget. A Plank néninek is hoztam valami 30 darab tojást. Ebéd után aztán mit tehettem mást, elcsavarogtam a városba, és megnéztem a vagonjárái romokat, és a környéket. Hát az örület, hogy mi van ott! Azt leírni nem lehet.

Este aztán Plankéknál aludtam. Megaludtam volna magam is, de igen hívtak, és bementem. Plankék nem mentek el, csak a Glória ment ki Barátira. Este megvártuk a híreket, nincs semmi légiveszély, vagy zavarórepülés, vagy egyéb ilyen nyalánkság, tehát lefeküdtünk. Az ebédlőben a sezlonon aludtam.

EGYED, 1944. ÁPRILIS 22. SZOMBAT

Reggel az Ilona $\frac{3}{4}$ 8-kor felkeltett. Plank néniek még aludtak. Az Ilona stramm teát főzött, Plank néni meg az este adott kekszet. Jó volt. 7-re bementem vizsgázni. Először kalkuláció van Fatával. Mindenkinek ki kellett kalkulálni azt a szövetet, amit kielemezett. Még soha nem csináltunk ilyent. Először csak néztünk. Aztán vontatottan, lassan számolni kezdtünk. Tudj' Isten, ez nem valami primán sikerült (csak ezt a cinikus Fatát ne látnám már!) Ma nagy kegyesen kijelenti, hogy lesz szövet, 45 pengő métere. Csekélység! Máskor ennyiért kaptak 3 métert, és nem ilyen műanyagosat. Még ha ingyen adnák, sem kapnánk ajándékot! No, de mégis csak, hogy megkapjuk! No, aztán leadtuk a kalkulációs tételt és megkaptuk a kötést. Bumm! Ez bevágott! Szivar, te még utoljára ki akarsz velem tolni, mi? Te gnóm! Adott egy double floccone kötést. Ha a Béla nem segít, nem tudom megcsinálni. Csak a metszetet nem csináltam meg, mert nem volt időm. Negyed 3-kor megy a vonatom. Beadtam én is metszet nélkül, mint a Szerá, és jöttem ki a vasútra. A Fata még előzőleg a leventéért is oltározott. Az anyja mindenit, nem tudom mi lesz ezzel a leventével is! Bosszantó helyzet. Itt járok majd leventézni Egyeden. Csak a Fata ne adjon igazolatlan mulasztást a múlt csütörtökért. Lehetetlen állapotok. A vasúton rengeteg utas van. Csornáig álltam. Mikor hazaértem, igen meglepődtek, mert csak keddre vártak.

EGYED, 1944. ÁPRILIS 23. VASÁRNAP

Na, ez aztán egy gyönyörű ünnep. Reggel rendesen elmegyünk misére. Haza is jövünk. Megbedézünk. Hallgatjuk a rádióban a leventeműsort. Egyszer csak, adásunkat bizonytalan időre megszakítjuk. Aztán gyorsan egymás után egész Dunántúlt riasztják.⁶² Mikor bemondja a riadót

⁶² 1944. április 23-án Bécs környéki, bécsújhelyi és bad wöslai célokat támadtak az amerikaiak. *Hammel* 1994. 285.

Győrnek meg Sopronnak, megszűnik az áramszolgáltatás. Akkor már dörögnek felettünk a gépek. De mennyi, te jó ég! Egyszer csak, mint az egéből a megfeketült villám, elzúg egy Me. vadász. Aztán még egy, még egy. Megkezdődött a légi harc. Ratatata... bumm-bumm-bumm..., szólt a géppuska, géppágyú. Olyan lett a falu, mint a felzúdult méhkas. Mindenki az égre nézett megborzadva. Voltak, akik sírva, jajgatva a mezőre menekültek. Kongatták a harangot. Magam kiszaladtam a kertbe, mert onnan jobban lehet látni a légi harcot. Látom ám, amint egy Liberator dugóhúzózni kezd lefelé. Mindenki szalad – ez idezuhan a határba – kiabálják, és szaladnak, látom, amint 5 fehér gombóc jelenik meg az égen. Ejtőernyősök! De valaki már az utcán is meglátta, és kiabálni kezdenek, és megint újabb csoportok szaladtak el. A gépek még egyre dörögnek. Anyukám sír, és azt jajgatja – jaj, ezek mind Győrnek mennek! – Hiába mondom neki, hogy nem lesz ott semmi baj, bár magam sem hiszem el. Az ejtőernyősök mind lejjebb libegnek, és mind nagyobb lesz az izgalom. Mindenki futkos, mindenki kiabál, és mindenki fél. Micsoda stramm légi harcokat láttam. Borzasztóan élveztem. Láttam, amint egy német vadász, mint a vércse, úgy csap le-föl az ezüstösen csillogó amerikai terrorbombázók közé, s lőttek, mint a veszett fene. Irtó rendes volt. Közben egyre új hullámok dübörögnek el. De olyan erősen dörögnek, hogy még az ablakok is remegnek. Közben erős robbanásokat lehet hallani. Uram isten, mi lehet ez, hol lehet? Aztán elment az utolsó hullám. Néztük az eget, de már csak a kondenzcsíkokat⁶³ láttuk, amiket azok a rohadt dögök hagytak az égen. Csend lett. Elcsendesült az ég. Aztán megint gépbúgás. Egy német Me. vadász húz el alacsonyan, furcsán, fáradtan repülve. Láttam rajta, hogy ez megsebesült. Eltelt egy fél óra, mikor kezdenek szálalózni az alumínium szálak, amiket azért szórnak le, hogy a légekört zavarják.⁶⁴ 5 óra felé anyukám felmegy a postára megérdeklődni, hogy mi van Győrben. Én meg mindjárt írtam a Plank néninek egy lapot. 6 órakor berobog a Béla, olyan, mint egy kéményseprő, csupa korom. – Hol jártál, te bűdös kölkök? – Aztán mutogatja ám a géppuskatöltényt, amit hozott. Képes volt elszaladni Bányogóra, mert a Liberator ott zuhant le a határban. Egy pofa benne égett, a többi kiugrott.⁶⁵ Később meg jön a Dezi is, úgy letyeg, mint egy tíznapos hullá. Levágja magát a padra, és azt mondja, jajj! Újságolja, hogy Dörnél ledobtak a határba 9 bombát,⁶⁶ és ott lezuhant egy német vadász. Bányognál lezuhant a Liberator, meg kényszerleszállt egy német vadász. Árpásnál szintén leszállt egy német vadász átlőtt légcsavarral. Szóval sok minden híre van, de nem érek rá mindent elmondani kis Naplóm.

Este megint volt zavarórepülés, és csak éjfélkor feküdtünk le.

EGYED, 1944. ÁPRILIS 24. HÉTFŐ

Egész nap a szőlőben vagyok. A nagypapának segitettem a szőlőt kapálni. Gyönyörű, napos idő van. Olyanok a cseresznyefák, mint a fehér menyasszonyok. Rövid ujjú fehér ingben kapálok, mégis melegem van. Ebédre is kint maradtam. Ebéd után lementem a lapba, elfeküdtem a zöld gyepen, és egy jót napoztam. Irtó stramm volt. Aztán még egy kicsit kapáltam. Délután kijött anyukám is, és este együtt ballagtunk be a faluba. Szép este van. A parkban gyönyörűen szólnak a kis fülemülék. Régi szép egyedi esték jutottak eszembe.

⁶³ A repülőgép motorból kiáramló kipufogógázok kicsapódása.

⁶⁴ Vékonyra szeletelt alucsíkok a radarkép zavarására.

⁶⁵ Ez a 456. BG 746. századnak 42-52231 szériaszámú B-24H Liberator típusú repülőgépe, amely Bányogószovátnál zuhant le. A célpontja az ausztriai Bad Vöslau, pilótája John C. Townsend százados volt. MACR#4389, NARA. A repülőgép története Mohos Nándor kutatása és közlése nyomán lett rögzítve.

⁶⁶ Csak kényszeroldás lehetett.

EGYED, 1944. ÁPRILIS 25. KEDD

Búzaszentelő. Reggel elmentünk misére. De hogy nekem minek kell elmennem, azt nem tudom. Körmenetre menni, ajjaj, nem nekem való. Nagyon feszélyezve éreztem magamat. Egyedül voltam diák. Nem bírom az ilyen ájtatos ballagásokat. Hiába, no! Hazajöttünk, miután végigbeszéltük az egész falut. Megreggeliztem. Egy nagy bögre tej, beleaprítva a puha kenyér. A legideálisabb reggeli. Átöltöttem, és mentem ki a Bélával a szőlőbe gráblálni.⁶⁷ A nagymama jó sóskát adott sonkával ebédre. Ebéd után elfeküdtünk egy kicsit. 5 óráig grábláltunk, aztán eljöttünk haza. Este megint általános búcsúzkodás, holnap megyek szóbeli vizsgára. Ajjaj...!

GYŐR, 1944. ÁPRILIS 26. SZERDA

Megértem... megértem... érett vagyok, végeztem! Vége, örökre vége a szép diákéletnek. Mert szép volt, ha addig, míg benne éltem, nem is láttam annak. Nem is tudom, örüljek-e, vagy szomorodjam-e? Olyan ellentmondó érzések tolonganak bennem. Érzem, hogy valaminek örökre vége van, ami szép volt, és ami többé soha vissza nem tér. A másik érzés pedig az, hogy most vége van valaminek, ami után új élet kezdődik majd, bizonytalan ugyan, de mégis más, egészen más, mint ami eddig volt. Most értem rá a komoly útra, melyet végig kell járnom, bár nem ismerem ezt az utat, azt sem tudom, hova vezet, csak azt tudom, hogy ennek az útnak a neve: Élet. Ma kaptam meg a jegyet erre az útra, amellyel ráléphetek erre az útra... – No, de ne vágjunk az események elé.

Reggel négykor már kelek is. Nehéz felkelni olyankor, mikor tudjuk, hogy nehéz feladatot hoz számunkra a nap. Igen erős akarattal azért mégis sikerült. Ittam egy pohár tejet, elbúcsúztam, és beleindultam a hajnali derengésbe. Milyen csendes a falu... a parkban ébredő madarak dobáltak egymásnak csókfüttyöket. Egyébként borús idő van, és hideg szél fúj. Fél 8-ra érkeztem be Győrbe. Megyek, ballagok hazafelé, egyszer csak kedves női hang kiált utánam – Ottó! – Hátraperdülök. A Piri, meg a mamája jön. Ők is ezzel a vonattal jöttek Kónyból. Rengeteg utas volt, és nem vettem őket észre, mikor felszálltak. Elkísértem őket, elsegítettem a bőröndjüket, amit a Piri csak cserébe engedett át az én kis bőröndömért. – Taktikázunk, Pirike, taktikázunk? – Elbúcsúztam és hazasettyegtem. A Plank néni adott mindjárt egy csésze teát. Nagyon jól esett. Azután bejöttem és tanultam, de nem túl sokat, most már úgymint mindegy. Délben ebéden Plankéknál voltam. A Glória ma délelőtt végzett jelesen. Gratuláltam neki. Olyan boldog, hogy meg lehetne róla mintázni a boldogság szobrát. Még ebédeznem sem tudott. Pedig barátfüle volt. Köszöntem szépen az ebédet, és szerencsekívánások közepette elpuliztam a suliba. Egykettőre megtörtént a vizsga. Csak szövegből meg magyar irodalomból feleltem. Strammul ment minden. Általános vélemény, potya szóbeli. Tényleg senki nem bukott meg. Végre 6 órakor megkaptuk a bizonyítványt. Közismeret és szakból hármas, gyakorlatból jóm van. Se baj, a fontos, hogy megvan. Három év eredménye ez a két jegy. Hát ez nem hadivégzettség? Elbúcsúzkodtunk. Sok havertól talán örökre. Hiszen nem lesz találkózónk. Nem volt sem ballagás, sem bankett. Se tabló, se album, hamar el is felejtjük majd egymást. Megvallom őszintén, leverten ballagtam hazafelé. Otthon sütöttem magamnak szalonnát és ütöttem rá 4 tojást. Jólaktam. Este bevittük a sezlonyomat Plankékhoz, és ott aludtam.

EGYED, 1944. ÁPRILIS 27. CSÜTÖRTÖK

Reggel visszautaztam Egyedre. Anyukám azt mondja, a hármas lehetne kettes is. Na, jó vicc, ezt én is tudom. Délután csavarogtam. Este megint zavarórepülés van.

⁶⁷ gereblyézni

EGYED, 1944. ÁPRILIS 28. PÉNTEK

Ma húztam a kezemre egy angol pilótakesztyűt. Finom, stramm, erős, báránybéléses bőrkesztyű volt. Az a légi gengszter sem gondolta ám, hogy a kesztyűjét még a mi mancsunkra fogjuk húzkodni.

EGYED, 1944. MÁJUS 1. HÉTFŐ

Délután 1 órakor leventébe mentünk. Falun most voltam először leventézni. Micsoda foglalkozás van itt. Micsoda lazán megy itt minden. Nincs fegyelem! Márpedig ez alapkövetelmény. Én természetesen a harmadik korosztályban vagyok. Micsoda darabosak, nehézkesek ezek a falusi gyerekek. Pl. a kötélre csak minden tizenötödik tud felmászni. Mikor én könnyedén, gyorsan felmáztam, csak elcsodálóztak. Persze ők azt gondolják, ha nem is mondják, minden diák pipogya nyápic, strici, sápadt aszfaltvirág, csak ők erősek, mert ők dolgoznak. Pedig az nem erős ember, aki a saját testét sem bírja el. Na, de ne filozofáljunk! Azt le kell szegezmem, hogy többet érne az a munka a nemzet szempontjából, amit az a sok legény itt 4 óra alatt elmulaszt, mint amennyit itt tanulnak. Nekünk lövészet is van. Nem lőhettem, mert nincs itt a lőlapom. Este 5-kor vonultunk be. Éppen mire megeredt a langyos májusi eső. Május van. A falu elején ott áll egy szép nagy májusfa. Az udvarokból is szalagos májuszfák lengedeznek ki az utcára. Nyílik már az orgona és illatával megtölti a szobát.

A Biringer-ház vagy zsidó-ház.

*Ez az eddig fellelt egyetlen kép, amelyen láthatjuk Hárs Ottóék házát (a kép bal oldalán).
(Kovács Vilmos tulajdona)*

GYŐR, 1944. MÁJUS 8. HÉTFŐ

Reggel jövünk vissza Győrbe. Esőben megyünk ki hintóval az állomásra. Egész furcsa már Győrben. Este jót aludtunk. A Biringer zsidónkat elvitték. Majd ha ráérek, bővebben elmondom az esetet.⁶⁸

GYŐR, 1944. MÁJUS 10. SZERDA

Ma ½ 11-től ½ 1-ig légiriadó volt.⁶⁹ De hál Isten nem történt semmi. Este megint volt repülés. De nekünk nem volt riadó.

GYŐR, 1944. MÁJUS 13. SZOMBAT

Szomorú forduló. Ma egy hónapja volt a győri terrortámadás. Még talán az idő is ezt gyászolja. Reggel felhőszakadás van. 10-kor tápázkodom föl. Este moziba mentem. Megnéztem a Magyar sasok c. filmet, melyben Perényi, Perényi Éva, Pethes F., Cselényi, Fáy, Maklári⁷⁰ stb. játszottak. Pompás magyar repülős film. Csak az a baj, hogy a moziban márig⁷¹ pokoli hőség van.

GYŐR, 1944. MÁJUS 14. VASÁRNAP

Unalmas egy vasárnap. Estefelé a Glóriával sakkoztam. Este megint van zavarórepülés. De én flegmán aludtam, mert negyed 1-től fél háromig én voltam a házban az ügyeletes. Negyed 1-kor engem az Ilona zörgetett föl, fél 3-kor pedig én zavartam fel édes álmából Glóriát.

GYŐR, 1944. MÁJUS 15. HÉTFŐ

Délelőtt a Guszti bácsinak adtunk el korpát, árpát, krumplit. 150 pengőt kaptunk érte. Délután pedig a postán adtunk fel 20 kg-os csomagot, korpát a nagymamának.

GYŐR, 1944. MÁJUS 16. KEDD

Ma nagy pakolás van. A pincéből felhoztunk mindent kiszellőztetni. Este aztán leltárt készítettünk a nagy láda tartalmáról.

GYŐR, 1944. MÁJUS 17. SZERDA

Ma végre átvettük az iskolaszövetemet. Ugyanis tegnap megjött váratlanul a jegyzőárvaházi segély, és így ki tudtuk fizetni a 135 pengőt. Igaz, a szövet nem valami elsőrendű, de mégiscsak jó, és aránylag nem is drága. Bár, ha ingyen adnák, sem kapnánk ajándékot. A Szivarral meg az állásügyről tárgyaltunk. Mert nekem már állásba kell mennem, vagy mi!

GYŐR, 1944. MÁJUS 21. VASÁRNAP

Hősök napja! Délután a Glóriával elbicikliztünk és megnéztük a romokat a vagongyár körül.

GYŐR, 1944. MÁJUS 23. KEDD

Délután elmentem a Szerához, és megérdeklődtem tőle, mit csinál. A Grab-gyárba mázlival bejutott.

⁶⁸ Erre a témára Hárs Ottó naplójában végül nem tért vissza. Szóbeli közléséből annyit tudni lehet, hogy a Szent Imre Herceg útján lévő házokkal szemben állt egy kétszintes ház a túlsó sarkon, a naplóban is többször említett Csala kocsmá mellett. Ezt a házat „zsidóház”-ként, vagy „Biringer ház” néven is emlegették az akkori lakói után. A házat az 1980-as évek elején bontották el.

⁶⁹ Az átrepülő amerikai bombázók 1944. május 10-én Bécsújhely repülőgépipari létesítményeit támadták. *Hammel* 1994. 295.

⁷⁰ Perényi László, Pethes Ferenc (a film adatlapja szerint nem szerepelt), Cselényi József, Fáy Béla, Makláry Zoltán.

⁷¹ máris.

GYŐR, 1944. MÁJUS 25. CSÜTÖRTÖK

Délelőtt kint voltam a gyárban, és azt a választ kaptam, hogy egyelőre nincs üresedés, hanem adjak be kérvényt, és ha lesz hely, értesítenek. Délután finoman meg is írtam, és be is adtam a kérvényt.

GYŐR, 1944. MÁJUS 26. PÉNTEK

Ma beadtam a Richards-gyárba is a kérvényemet. Vagy ide, vagy oda csak felvesznek.

A Biringerhez ezek a németek egész befészkeltek magukat. Ma már valami két vagon benzint hoztak ide az egész környék általános felháborodására. Mi lesz velünk, ha netalán az a rengeteg benzin felrobban egy esetleges támadásnál?

FERTŐSZENTMIKLÓS, 1944. MÁJUS 27. SZOMBAT

Délután merész elhatározással elutaztunk Szentmiklóásra. Rengeteg utas volt és borzalmas hőség. Mikor leszálltam Petőházán, éreztem, hogy megfáztam. Hatalmas ovációval befutottunk. Mindjárt meguzsonnáztattak bennünket. Aztán körülnéztünk a gazdaságban. Jól vannak a szentmiklósiak mind. Nagyon szívesen, kedvesen fogadtak bennünket. Péter bátyáméknál aludtunk.

FERTŐSZENTMIKLÓS, 1944. MÁJUS 28. VASÁRNAP, PÜNKÖSD

Elmentünk misére. Utána Elmentem az Ambrussal⁷² csavarogni az aszfaltra. Ebéden Péter bátyáméknál voltunk [...] az Ambrussal elmentünk ki a faiskolába, aztán meg a Cser-erdőbe gyöngyvirágot szedni. De csak pár szálat találtunk. Mikor innen hazajöttünk, elmentem Teréz nénémhez. Este elmentünk csavarogni.

FERTŐSZENTMIKLÓS, 1944. MÁJUS 29. HÉTFŐ

Menni akarunk misére, mikor megszólal a sziréna. Mindenki menekül haza. Alig hazaérünk, már jönnek is a gépek.⁷³ Jó csomó elment. Hátul a pajta mögött heverésztünk, és onnan figyeltük a repülőket. Aztán elmúlt a riadó, és elmentünk misére. Ebéden László bátyáméknál voltunk. Délután az Ambrussal elkerekeztünk a röjtöki reptérre. Rendes volt. Sorba mászkáltunk valami öt gépet. Bírtam. Az egyik repülő minden gépben megmagyarázott mindent. Még a fényszórókat is megmutogatták. Rendes kis reptér itt az erdő közepén. A gépek mind a fák alatt vannak. Ez rendes kirándulás volt!

Estefelé Teréz nénémnél voltunk, és elbúcsúztunk. Este az Ambrussal csavarogtunk. Majd bementünk a légóba, ahol a Dénes van szolgálatban. Akkor már zavarórepülés van. Aztán Győrnek is lett zavarórepülés, de azután eljöttünk, mert már fél 12 volt.

⁷² Holper Ambrus (1926–1997). Iskoláit Fertődön a Kertészeti Szakközépiskolában, majd a budapesti Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán végezte, ahol 1955-ben szerzett diplomát. Első munkahelye (1955–1962) a Szombathelyi Kertészeti és Parképítő Vállalat, ahol kezdetben gyakornokként, majd műszaki vezetőként dolgozott. Irányításával számos új városi közpark és fasor létesült. Ezt követően még 1962-ben a szombathelyi járás főkertésze lett. 1963–1988 között a Kertész Mezőgazdasági Szövetkezet elnöke volt. Irányítása alatt a Kertész Mezőgazdasági Szövetkezet nyolc alkalommal nyerte el a Kiváló Szövetkezet kitüntető címet. A bel- és külföldi kiállításokon bemutatott termékekkel 5 nagydíjat, közel 100 arany, 150 ezüst és 120 bronzérmel, valamint számos oklevelet szerzett. A kertészeti szakképzésben betöltött szerepét 1979-ben Nagyváthy János Emlékéremmel ismerték el. 1976-tól 1989-ig a Szombathelyi Szépipítő Egyesület alelnökéként Szombathely város környezeti és természeti értékeinek megőrzéséért, a város szépítéséért munkálkodott. Munkáját több kitüntetés mellett 1965-ben a Munka Érdemrend ezüst, 1981-ben a Munka Érdemrend arany fokozatával, 1988-ban Állami Díjjal ismerték el.

⁷³ Az amerikaiak 1944. május 29-én Bécsújhely, Atzgersdorf és Wöllersdorf repülőgépipari objektumait, illetve repülőtereit támadta Ausztriában. *Hammel* 1994. 306.

EGYED, 1944. MÁJUS 30. KEDD

Ma vásár van Szentmiklóson. 11 óra felé aztán megint riadó van. Most még több gép jött, mint tegnap. A vásárosok menekülnek. Borjúk, marhák bögnék, lovak nyerítenek, malacok sivítanak, az emberek kiabálnak. Aztán azt mondják, hogy a határban leesett egy gép.⁷⁴ A Rezsővel kerékre ugrunk és megyünk. De nem sokáig, mert mindkettőnk gumija leeresztett. Így szégyenszemre visszaballagtunk. Délben jövünk vissza Rezsővel. A Dénes kihozott bennünket az állomásra. Csornáig együtt utaztunk, aztán én lementem Egyedre.

EGYED, 1944. JÚNIUS 1. CSÜTÖRTÖK

Csomagolom össze a cókómókomat. Búcsúzkodom, és készülök a holnapi útra.

GYÖR, 1944. JÚNIUS 2. PÉNTEK

Reggel 4-kor auf! Hazajöttem. Komolyan mondom, már meguntam Egyedet (majd egyszer, ha időm lesz, megokolom, miért). Éppen légiveszélyre értem haza.

GYÖR, 1944. JÚNIUS 4. VASÁRNAP

Trianon! 24 éve... Most tudtuk csak meg, hogy pénteken 6 város ellen intéztek terrortámadást az angolok és amerikaiak; Szeged, Debrecen, Szolnok, Miskolc, Nagyvárad, Kolozsvár.⁷⁵ Egy napon 6 város!⁷⁶ Nagyváradon légiaknát⁷⁷ is használtak azok a dögök. Mennyivel több szerencsétlen ember lett megint Magyarországon!

GYÖR, 1944. JÚNIUS 5. HÉTFŐ

Reggel kimentem a Grab-gyárba, és ott azt mondta a mérnök úr, váltsak munkakönyvet. Bementem a városházára. Csak úgy adnak munkakönyvet, ha születési bizonyítványt viszek, és a gyárból is igazolnak. Holnap újra a nyakamba veszem a várost. Ma találkoztam az érettségizett barátommal, aki elment napszámosnak az érettségijével, mert nem kapott állást. Hiába, ma is nehéz állásba jutni. Már én is annyit talpalok ezután az állás után, hogy az valami rettenetes. Csak legalább aztán jól sikerüljön!

GYÖR, 1944. JÚNIUS 6. KEDD

Ma egész délelőtt megint az állásügyben mászkáltam. Először bementem a gyárba, és mondtam a mérnök úrnak, hogy gyári bizonyítvány ellenében adják csak ki a munkakönyvet. Ezen a mérnök úr is csodálkozott, és megkérdezte ezt telefonon a városházán. Ott azt mondták, nem kell. Erre én elmentem a városházára, és megmutattam ott a pofának a végbizonyítványomat. Mivel azt ott fogják, azért az iskolából kértem egy másolatot, amiért csekély 2,60 pénzt fizettem. Arra aztán kiadták a munkakönyvemet. De csak ideigleneset adtak, mert más nincs. Azzal visszamentem a gyárba, kitöltöttem egy kérdőívet, amivel holnap megyek a katonai parancsnokságra. De unom már ezt a rengeteg mászkálást!

Óriási események történnek ezekben a napokban! Rómát a németek tegnap feladták!⁷⁸ Az újságcímek: Róma város kulturális értékeinek megóvására a német hadvezetés kivonta csapatait Rómából. Róma kiürítésével Hitler megmentette az Örök várost a pusztulástól! Mussolini drámai kiáltványt az olasz néphez. A legjobb: A vandálok bevonulása Rómába...

⁷⁴ Ennek kilétét egyelőre nem lehet azonosítani.

⁷⁵ Az 1944. június 2-i események történetéhez lásd *Oláh* 2014. 309–310.

⁷⁶ Az 1944. június 2-i légitámadások a nyugat-európai partraszállás előkészítését célozták. *Oláh* 2015. 126.

⁷⁷ Csak nagyméretű rombolóbombákat dobtak le Nagyváradra.

⁷⁸ Valójában a szövetséges haderők 1944. június 4-én vonultak be az Örök Városba.

A másik, még nagyobb esemény, megkezdődött az invázió.⁷⁹ Délben véletlenül bekapcsoltam a rádiót, és akkor mondja éppen a hírekben. Le Havre-nál, a Szajna torkolatnál. Éjjel 1 órakor kezdődött meg a nagy hadművelet. Ejtőernyősök ereszkedtek le, akiket a németek már részben a levegőben megsemmisítettek. Bombázók, csatarepülőök támadták a német beton állásokat, de a német védőket nem tudták megtörni. Mi lesz ebből, mi lesz ebből? Azt hiszem, döntés!

GYŐR, 1944. JÚNIUS 7. SZERDA

Megint rengeteget talpaltam, mire a katonai parancsnokságon aláírtam a gyári kérdőívemet. Éppen dél lett, mire kijöttem a parancsnokságról. Mire visszaértem a gyárba, már nem volt ott a mérnök úr [...] Remélem, legalább egy-két százas! De csak 10 pengő. Hát nem mondom, ez is valami! De a tárcában vannak iratok is. Ebből megtudtam, hogy egy gyári munkásnak a tárcáját találtam meg, amit már első ránézésre is gondoltam. Valami Pusztai István, aki a budai barakkban lakik, ezt egy halászejegyről tudtam meg. Visszavinném a manuszna, de hol keressem, hiszen a barakkot most teljesen földúlták, meg agyonbombázták. Most mást nem tehetek, mint figyelem egy-két napig a Győri hírlapot, nem keresi-e a pofa. Ha nem, az ő baja lesz! Egész jól megy! A múltkor találtam 5 pengőt, ma 10-et. Csak így folytassuk tovább!

GYŐR, 1944. JÚNIUS 9. PÉNTEK

Végre mégis sikerült a felvétel a gyárba. Délelőtt kimentem a gyárba. Sokminden vacakot kitöltöttem, aláírtam, és délután mentem újra ki orvosi vizsgálatra. Bemegyek. Az orvos leveteti velem az inget. Odaállok eléje. Azt kérdi, maga birkózik? – Nem. – mondom – Szertornász vagyok. – Ja úgy! – Aztán azt mondja, sóhajtsak. Sóhajtok. Hallgatja a szívemet. Kopogtatja a hátamat. Aztán kész is. Hétfőn reggel jöhetnek melózni.

Este 7-re megyek tornászni az ETO-ba. Már majdnem két hónapja nem tornáztam [...] amiket tele raktunk árpával. A vállamon vittem az egyik bőröndöt, mert félttem, hogy a füle kiszakad a nagy teher alatt. 5.20-kor megy a vonat. Nem vártam meg az indulást, hanem anyukámat felkészítettem a vonatra, és hazajöttem. Lefeküdtem, és még egy jót nyújtottam fél 10-ig. Megreggeliztem, és besettyegtem a városba. Elhoztam a vekkerünket az órástól. Legubáltam neki 12 pengőt a kitisztításért. De most legalább jól megy. Vettem egy doboz Nivea krémet a napos időkre való tekintettel. Hazaspuliztam, és megmelegítettem magamnak az ebédet. Ebéd után olvastam egyet. A Glóriától kaptam egy könyvet: Louis Bromfield, Árvíz Indiában. Aztán úgy 6 óra felé kimentem a temetőbe, és lenyírtam a sír oldalán a füvet. Hazajöttem, haraptam egy kis uzsonnát, aztán elmentem moziba. Megnéztem a Szerelem jogán című német filmet. Főszerepben Magda Schneider és Viktor Staal. Remek film. Újszerű, fordulatos, szépmeséjű történet, melyben a férfi főhős meghal, mégis boldogság a vége. Fél 10-re hazaértem, megvacsoráztam. Bementem egy kicsit Plankékhoz, és hallgattuk a zavaró repülést, mert ma még az is volt. De nem sokáig hallgattuk, hanem én is hazajöttem és lefeküdtem. Még egy darabig hallgattam, de mind csak a Tiszán túlnak meg a Duna-Tisza közének van zavarórepülés, és riadó sehol. Mikor Pestnek lefújta a zavarást, fél 12-kor kikapcsoltam a rádiót, és elaludtam az Úrban.

GYŐR, 1944. JÚNIUS 11. VASÁRNAP

Hejj, az anyja mindent, elaludtam! Dühítő! Tudod-e, miért dühöngök, kis Naplóm? Azért, mert az este föl húztam az órát fél 7-re, hogy majd a 7 órai misére elmegyek, utána pedig megyek tornászni, délután pedig kimegyünk a Rábára fürödni, ha jó idő lesz. És képzeld, elaludtam. Azaz

⁷⁹ Itt az Overlord hadműveletről (*Operation Overlord*), azaz a normandiai partraszállásról van szó.

ez nem lett volna baj. Hanem nem ébredtem fel! Illetve azért felébredtem, csak akkor, mikor már a hasamra sütné a nap, ha sütné. Csakhogy nem süt, hanem esik. Esik konok elszántsággal, neki- veselkedve. Nézem az órát, fél 9. Na, valószínű, a 7 óráira már nem érek oda, sőt a fél 9-esre sem, mert még borotválkoynom is kell! Ejj, ez a rohadt óra biztosan nem is csengett fél 7-kor. Nézem, hát a csengő rugója teljesen lejárt, pedig az este amennyire csak lehetett, felhúztam, és így cirka egy percig csengett ez a szerencsétlen óra. De csöröghet egy ilyen mormotának, mint én! Tehát kénytelen voltam elmenni a tízes misére. Annak 11-re vége. Tehát tréning máma már nem lesz. Hisz az 9-kor kezdődött, és délben már vége is van. Fürdés szintén nem lesz az eső miatt. Tehát az egész nap elromlott. Pedig ez az utolsó független napom. holnap már megkezdődik a meló! Megkezdődik az élet...

GYŐR, 1944. JÚNIUS 12. HÉTFŐ

Reggel 6-kor nehéz szívvel keltem fel. 8-ra bementem a gyárba. Kb. fél 9-kor kezdtem dolgozni. Egy vászongépre tettem. Megy, mint a huzat. Azt mondta a főmester, hogy csak pár napig leszek gépen, aztán a szerelőkhöz megyek. Azért milyen más itt szőni, mint nálunk az iskolában. Itt aztán nem lehet lógni, de nem is akarok. Rendesen dolgoztam. Azért ma először egy kicsit nehezen ment. Kettőkor jön a váltás, én meg jövök haza. Kb. fél háromig nem hallottam rendesen. Szörnyű zörej van itt a szövődében. Hazaértem, hát anyukámék nem jöttek meg. Az ablakban van a levél, anyukám a Klárit betegen, kanyaróban találta, lázasan. Addig nem jöhetnek, míg a Klári beteg lesz. Na, adj' Isten, jól nézünk ki! A Plank néni adott egy tányér borsólevest, megmelegítették a sült húsomat, meg a tarhonyát, még tüzet sem kellett raknom. Délután aztán kimentem a Rábára, de nem fürödtem meg, csak egy jót napoztam a töltésoldalban. 8 óra felé jöttem haza. Akkor meg jön a Szera, meg a Dodi, és kimentünk sétálni. Úgyhogy 11-kor kerültem csak ágyba. Megnézem a rádiót. Jól van. Van műsor. Aludtam is... mi ez? Üvöltenek a szirénák! Mi van? Riadó! Villámöltözködés. Pakolás le a pincébe, ablaknyitás, mindenfene. Már lőnek is, csak úgy zeng az éjjel. Aztán csend lesz. Egypár vadász húz el felettünk. De furcsán világos az ég alja. Csak nem Sztálingyertyáznak valahol? A riadó 1 óra előtt 5 perccel kezdődött, és 2 óráig tartott.

GYŐR, 1944. JÚNIUS 13. KEDD

Ma két hónapja volt a légitámadás. Szerencsétlen, szomorú dátum.

Reggel 5-kor már kelek, mert 6-ra kell mennem dolgozni. Ma 30 ezer vetést csináltam. Nem valami sok, de kezdetnek talán nem rossz. 2 órakor jövök haza. A Plank néni kelkáposztát adott, kirántott húst, amit én nagyon szívesen berántottam. Még valami süteményt is kaptam. Finom volt. Pedig még van valami sült húsom is, meg még pörkölt is. Az megmaradt. Este benn voltam Plankéknál vacsorán is. Kőrözöttet vacsoráztunk, még holnapra, tízóráira is kaptam. Meghallgatuk a híreket, aztán lefeküdtünk. Hála Isten nem lett semmi zavarás.

GYŐR, 1944. JÚNIUS 14. SZERDA

5-kor feltámadtam, és elpuliztam a gyárba melózni. 11-kor légiveszély van, és elzavarnak bennünket, de csak akkor, mikor már Győrnek van légiveszély. Alig jöttem pár száz métert, már fújnak a szirénák.⁸⁰ Azért nem rohantam, csak talpaltam, pedig már erős gépzúgás hallható. Mire hazaértem, már mindenki otthon van, és várjuk, mi lesz. Volt egy kis motorzúgás, és semmi más. Aztán egy óra múlva már lefújnak. Ill. nem is lefújnak, hanem riadót adnak. A rádió bemondja, a pihenj-t Győrnek, és nem lefújást adnak, hanem riadót. Nem tudtuk elgondolni, mi van! Aztán

⁸⁰ 1944. június 14-én, Magyarországon először, olajipari célokat támadtak az amerikaiak. *Hammel* 1994. 320.

hirtelen elhallhatott a sziréna, és harangoztak, mert bedöglött a sziréna. Visszaszállingóztam a gyárba, még egy kicsit melóztam, aztán jöttem haza. Ebédre megjött anyukám a Klárral, és így ma már van kaja.

Este tornászni voltam az ETO-ban. Remek volt! Utána jót tusoltunk, de csak hideg víz van. Annál frissebbek lettünk.

GYŐR, 1944. JÚNIUS 15. CSÜTÖRTÖK

Normális nap, nincs riadó. Hallja az ember a híreket, hogy tegnap bombázták Pestet, Kecskemétet, hétfőn éjjel Almásfüzitőt, Szőnyt.

Ma rendesen ment a meló. Csináltam 38 ezer vetést. Egyéni rekordom. Délután cseresznyeszüreten vagyunk.

GYŐR, 1944. JÚNIUS 16. PÉNTEK

Reggel 5-kor rendesen kelek. 9-ig ment a meló. Akkor hirtelen légiveszély. Menekül mindenki. A riadó még a gyárban ért. Rohan mindenki. Rémes ezt a pánik menekülést nézni! Autók száguldanak megrakva munkásokkal, veszettül túlkölnnek, biciklisek zavarnak, csengetnek, gyalogosok rohannak az úttesten, és kiabálnak. Olyan az egész, mint egy nagy feltátott száj. Hazaérek. Már itthon van mindenki. Gépzúgás. Inkább dörgés. Erősödik. Gép nincs a közelben, legalábbis nem látni. Aztán halkul a moraj. Majd Me-vadászok száguldanak el. De valami zúgást állandóan lehet hallani. Egyszer csak nagyon messze az égen piros csík húzódik lassan lefelé. Mellette egy Me-vadász húz el. Bizony egy géppel már kevesebb repül vissza Olaszországba. Aztán tompa dübörgést hallottunk. Valahol nem messze bombáznak.⁸¹ Gépek jönnek. Látunk is valami tízet, örült magasan. Lőnek a tüzerek. Jön alacsonyabban egy amerikai gép. Látszik a repülésén, hogy sebesült. Lövik, de mind előtte robbannak a lövedékek. Nem tudták lelőni. De azért az már nem repül vissza! Aztán csend lett. Már 11 óra van. Kajáltam. Kiültünk minden a napra a filagóriába,⁸² és vittünk ki cseresznyét, és az egész társaság azt evett. Sokan vagyunk. Plankék mind, mi, a mérnök úr, és egy barátja, a Panni, a Panni néni, a Barlovits néni. Délben fújták végre le a riadót. Mentünk vissza a melóba, ma csak 15 ezer vetést csináltam, de csak 4 és fél órát dolgoztam. Délután még fát is fűrészeltem, és vágtam, aztán jól megmosakodtam, és megfrissültem. Este korán lefeküdtem, és borzasztó jót aludtam.

GYŐR, 1944. JÚNIUS 17. SZOMBAT

Reggel, mint rendesen, megyek melózni. Ma csak 24 ezer vetést csináltam. Igen szakadt. Meg 11 órakor egy főhadnagy nagy letolást rendezett az egész gyári férfimunkásságnak,⁸³ mert vannak, akik riadó elől elmennek a gyárból. Persze én is. Aztán akik elmentünk, felolvastak bennünket. Megmondta a manuszknak, hogy én hatósági riasztó vagyok. Erre szó nélkül visszaléptetett. A többiek letolást kaptak. Ezzel a dumával is elment majdnem egy óra.

Tegnap Pozsonyt, meg Bécsset támadták az angol-amerikaiak.

Szenzáció! Óriási! A németek elővették és bevetették a megígért új fegyvert! 15.-e óta megszakítás nélkül támadják Londont és Délkelet-Angliát, különleges robbanótestekkel, úgynevezett dinamittrakétával, melynek borzalmas a hatása.⁸⁴ Az angolok nem tudnak ellene védekezni. Nem

⁸¹ 1944. június 16-án Bécsben és Pozsonyban szintén olajipari célokat támadtak az amerikaiak. *Hammel* 1994. 320.

⁸² Nyitott kerti házikó, lugas.

⁸³ Ez bizonyosan a hadiüzemi személyzeti parancsnok (Hüszpk.) lehetett. A Hüszpk. teljes jogkörrel, egy személyben volt felelős a hadiüzem személyzeti irányításáért.

⁸⁴ Itt a németek csodafegyvernek kikiáltott, V-fegyvereiről van szó. Ezeket már 1944. június 13-tól bevetették Anglia ellen.

is tudni, mi ez tulajdonképpen. [...] azt mondja, hogy ez még csak a kezdete a megtorlásnak. Mi lesz még ezután? Most majd megtudják odaát, hogy mi is az a légiháború!

Ennek igen-igen bírok örülni.

GYŐR, 1944. JÚNIUS 19. HÉTFŐ

Reggel 9-ig aludtam. Ugyanis ezen a héten délután 2–10-ig leszek. Ez nem jó így! Egyik héten délelőtt, másik héten délután.

Délelőtt bementem a városba a cipészhez, bevittem a cipőimet, a villanyszerelőnél is voltam, és a Fáklyából hoztam ki két könyvet. Nekem Sillanpää-től⁸⁵ a Napsugaras élet-et, anyukámnak Bozzay-tól⁸⁶ a Bécsi randevú-t.

2-re elmentem melózni. Délután talán még gyorsabban megy az idő, mint délelőtt. Ma csináltam 36 ezer vetést. Este negyed 11-kor értem haza. Megvacsoráztam. 11-kor már aludtam is.

GYŐR, 1944. JÚNIUS 20. KEDD

Délelőtt felmegyek a padlásra. Felpumpálom a biciklimet. És csodák-csodája, nem enged le! Úgy látszik, a télen valami szellemek megragasztották. Lehoztam a padlásról, és már ki is mentem vele csavarogni.

Délután mentem melózni. Ma nem valami jól ment. Közben a gépem is elromlott. Úgyhogy csak 28 ezer vetést tudtam megcsinálni.

GYŐR, 1944. JÚNIUS 21. SZERDA

Már sokszor gondoltam arra, hogy abba hagyom ennek a füzetnek a vezetését, de valami mindig arra késztet, hogy leüljek, és megírjam, ha csak pár sorban is, megírjam egy-egy napom eseményét. Mostanában nem igen érek rá bővebben írni. Hiába, amikor az ember már dolgozik!

Ma is hogy ment el a nap! 10 óra, mire felkelek, akkor kimegyek egyet biciklizni, egy kicsit olvasok, megebédezem, megyek melózni. Fél 11-kor jövök haza, vacsorázom, és fekszem. Ennyi az egész! És ez így megy nap nap után.

GYŐR, 1944. JÚNIUS 22. CSÜTÖRTÖK

Már egész furcsa, hogy mostanában nincs repülés.

Ma már biciklimmal mentem munkába. Még mindig csak szövök. Ma lefogyott a hengerem. Így 9–10-ig lógtam, mászkáltam az üzemben.

GYŐR, 1944. JÚNIUS 23. PÉNTEK

A gyárban ma megkaptam egy heti pénzemet. 57,60 pengőt. Ezt bírom az egészben a legjobban.

GYŐR, 1944. JÚNIUS 24. SZOMBAT

Ma is kerékkal mentem a gyárba. Ronda nagy melóm volt máma! Kaptam még egy gépet! Izzadtam máma eleget! Egyik ané jobban szakadt, mint a másik. Ezen az újonnan beszerelt gépen honvédségi zsávolý⁸⁷ megy. Nehéz ám, és gyenge a gép, nehezen megy. A másik meg egy műbőr-szita. Ma megint letelt egy heti meló.

⁸⁵ Frans Eemil Sillanpää (1888–1964) Nobel-díjas finn író.

⁸⁶ Bozzay Margit (1893–1942), eredeti neve bozzai Bozzay Boldizsárné Horváth Margit, író, újságíró.

⁸⁷ Sűrű, sávolýkötésű len- vagy pamutszövet, nyári öltönyt, zubbonyt készítenek belőle.

GYŐR, 1944. JÚNIUS 25. VASÁRNAP

Reggel nagy elhatározással a hétórai misére mentem el. Na, de miért? Mert 9-re tornászni mentem. Finoman, kerékkel elandalogtam. A termet már egész jól rendbe hozták. Csak még ablakokat nem csinálták meg. Ma mindössze valami ötven voltunk tornászok, úgyhogy nem is szereltük fel a szereket, csak a korláton csináltunk egy kis majomtornát. Aztán valamelyik gyerek azzal a hírral jön, hogy az ETO-pályán dunántúli atlétikai verseny van. Négyen kerékre pattantunk, és irány a pálya. Na, nem valami nagystílusú versenyt láttunk. Nagyon vontatottan ment minden, nincs rendezés, és meglehetősen vacakok az eredmények is.

1 órákor értem haza. Megettem a finom ebédet, és kimentem a Rábához napozni.

Este kaptunk egy jó riadót! Fél 12-kor kezdődött, és $\frac{3}{4}$ 1-ig tartott. Néha zúgtak a gépek, a tüzéség lőtt, de más semmi nem történt.

Kedves kis Naplóm, szeretnék neked néha részletesebben elmondani egyes eseményeket, hangulatokat, epizódokat, de sajnos nincs időm rá. De talán ezután majd tudok időt szakítani néha.

GYŐR, 1944. JÚNIUS 26. HÉTFŐ

Éppen elég 5 órákor felkelni! No, de sebjaj! Kibírjuk! 9-ig melóztunk. Légiveszély. Jövök, teke-
rek haza. Még nem is fújnak, már zúgnak felettünk a gépek.⁸⁸ Mire hazaértem, már szirénáztak. Jönnek, jönnek a gépek! Rengeteg! Észak felé tartanak. Legalább 10 ezer méteren dörögnek. Vagy 20–25 hullám elment. A mosókonyha ajtajából néztük az egész repülést. Aztán hirtelen három vadász vágott le alacsonyan, és irgalmatlanul lőttek. Elöl egy amerikai, aztán azt lőtte egy magyar Me. vadász, a magyart meg egy másik Moszkitó⁸⁹ támadta hátulról.

Délután leengedett a kerekem. De nagy elhatározással megragasztottam.

GYŐR, 1944. JÚNIUS 29. CSÜTÖRTÖK

Marha pechem van! Fölrírt a seriff! A zсарu! Reggel, mint rendesen, a gyalogjárdán tekertem. És elkaptott. Na, jól nézek ki! Ugyan még meg tudtam volna fordulni, és ellógni, de akkor meg elkéstem volna a gyárból.

Különben ma a gyárban jó napom van. Reggel jön oda hozzám a Szera, és mondja, hogy a főmester igen dicsért engem a mérnöknek. Az öreg meg van velem elégedve. Az a fontos! Az első vélemény. Ha az jó, már minden könnyebben megy. Később az öreg hivatott is be, és megmondta, hogy a szünet után való héten már a szerelőkhöz tesz. Az már egy lépés előre! Erre föl ma az egyik gépen megcsináltam 30 ezer, a másikon 15 ezer vetést.

Délután aztán nagy fényképezést rendeztünk. Még volt 4 kép a filmen, és azt elfényképeztük. Először lefényképeztem a Glóriát meg a Klárit a fűben, aztán anyukám csinált rólunk egy képet, amint a Glória, a Klári, a mérnök úr (talán nem is említettem kis naplóm, hogy elseje óta nálunk lakik), meg én a kerítésen állunk. Aztán én a Glóriáról csináltam egy képet, amint biciklizik, meg amint a kapuoszlopon lovagol. Pompás napsütés volt, remélem, jók lesznek a képek. Nagyon kíváncsi vagyok rá! Aztán még társasjátékot játszottunk négyesben, majdnem egész délután.

Éjjel mi tartottunk házi ügyelet-szolgálatot. 11-kor engem már elnyomott az álom. Alig aludtam talán fél órát, rázza a vállamat a Klári, – légiveszély van, kelj már föl, te medve! – Így. Mit csinálhattam? Fölkeltem, ha föl nem is ébredtem. De aztán riadó mégsem lett. Fél 1-kor folytattuk ott, ahol elhagytuk.

⁸⁸ 1944. június 26-án 670 darab bombázóval és 260 vadással egyszerre öt különböző bécsi és Bécs környéki olajipari célpontot támadtak az amerikaiak. *Hammel* 1994. 327.

⁸⁹ A de Havilland Mosquito egy kétmotoros brit bombázó, ezt a típust a hadművelleti térségben csak felderítésre használták. Valószínűleg a kétmotoros, kéttörzsű Lockheed P-38 Lightning típusú vadászrepülőgépről lehet itt szó.

*Plank Glória a kapuoszlopon.
A kép a naplóbejegyzés szerint 1944. június 29-én készült.
(A fotó tulajdonosa Hárs Ottó)*

GYŐR, 1944. JÚNIUS 30. PÉNTEK

Reggel, mint máskor, elkerekezek a gyárba. Dolgozni a két gépen. Egyszer csak odajön az öreg egy lánnyal, engem pedig elvitt egy más gépre. Most megint csak egy gépem van. Egy széles lepedő. Azon dolgoztam, ill. dolgoztam volna, ha... Hát igen, ez a nagy futások napja volt. Már fél 9-kor bögnék. Légiveszély.⁹⁰ Gyors öltözés. Föl a légó-karszalaggal. Nyergelek és tekerek haza. Micsoda menekülés van. Borzalom! Hazaértem, még nincs semmi nekünk. Aztán légiveszély és hamarosan rá riadó lett. Jöttek is a gépek. 13 darabot láttunk jó magasán. De nem tudtuk megállapítani, ellenséges-e, vagy a mieink. Aztán csend lett. Kosztoltam egy kicsit, aztán lementem és szépen lefeküdtem a sezlonyra, és gyönyörűen el is aludtam. Egyszer csak fölébredtem, kijövök, dél van. Ejnye-bejnye, ennyit aludtam? Mondják ám, hogy micsoda stramm légi harcok voltak, meg lőttek a tüzezek. Miattam! Na, aztán délben lefújják a riadót. Tekerek vissza. Fölveszem a munkaruhámat, kosztolunk. Szirénáznak! Viszakozz! Újra haza. Ez a riadó nem sokáig tartott, 1 óra 10 perckor megint melóztam egy kicsit. Nem kaptunk lóvét, azt is eltolta a riadó.

Délután bevittem a filmet a Doboshoz.⁹¹ Aztán meg egy kis fát aprítottam.

⁹⁰ 1944. június 30-án az amerikaiak Blechhammer olajfinomítóit támadták volna, de a rossz időjárás miatt a kötelékek szétszóródtak és visszafelé többek között Budapestet is támadták. *Hammel* 1994. 330., *Oláh* 2019. 116., 118., 132.

⁹¹ A Baross út 22. szám alatti drogériában működő fotóműhely, ahol a fényképezésen túl nagyobb számban dolgozták ki az amatőr fotósok felvételeit is. Dobos Vilmos (1907–1993) Győr egyik leghíresebb fotósa, országosan elismert amatőr sportoló műugrásban, korcsolyázásban, evezésben, úszásban. Megörökítette a második világháború alatti bombázások következményeit. A Győri Fényképész Kisipari Szövetkezet az ő műtermében alakult meg 1951-ben. Üzletvezetőként műtermében maradhatott, s egy ideig a fényképészek szövetkezetének elnöki tisztét is betöltötte.

GYŐR, 1944. JÚLIUS 1. SZOMBAT

Reggel, mint rendesen, megyek melózni. Igaz, egy kicsit elkéstem. Azon az egy gépen dolgoztam ma is. Rendesen ment a meló. Nem volt semmi riadó, vagy efféle. 1 órakor elfogyott a fonalam. A Szerával végigcsavarogtam az üzemet. Megkaptuk a tegnapi elmaradt fizetést. 57,52 pengőt kaptam. A második fizetésem.

Délután a Klári kiment a mérnök úr kerekén az Ancival Abdára.

Éjjel kaptunk egy riadót. Ott ültünk a Glóriával az ajtóközöbön, és azon fantáziáltunk, hogy micsoda finoman aludnánk ezalatt. Hál' Isten nem lett baj!

GYŐR, 1944. JÚLIUS 2. VASÁRNAP

A borzalmak vasárnapja! Átéltük a második légitámadást!⁹²

Reggel elmegyek a fél 9-es misére. Folyik a mise. Ma 1 pengőt tettem a perselybe, önálló kezesetemből.

Aztán áldozás után a tisztelendő úr kihirdeti, hogy légiveszély van Bácskában, aki akarja, elhagyhatja a templomot. Majdnem mindenki elmegy. Én is hazajövök. Nemsokára riadót kapunk. Erős dörgés. Mennek a vadászaink! Aztán nincs semmi. Szép napsütés van. Kiültünk a filagóriába. A Glóriának segítettem fonalat gombolyítani. 11-kor lefűjják a riadót. A Plank néninek kikerekezik a bulgárokhoz zöldségért. Éppen a Mari néninél veszem a zöldséget, mikor ott bemondja a rádió nekünk a riadót. Hamar fizettem, és tekertem haza. Itthon, mint máskor, lessük az égen a jó szerencsét. Erős dörgés közeledik. Valami 10 gépet látunk. Az eresz alól figyeljük őket. Biztos valami szétszórt kötelék. Uram Isten, mi ez? Kettéhasadt az ég! Egyik fele szakad ránk! Remeg a ház, meg a világ... nem tudom, hogy keveredtem le a pincébe... a légnyomás megtaszított, fújta a hajamat... görnyedten álltam a gerenda alatt... a pince nyirkos földjén fekszik mindenki... a Glória most szalad csak le... elfekszik előttem az is a földön, csak mi görbülünk a Plank bácsi, meg én... remeg a föld, remeg a pince, megrendült a világ... még élünk? Most! Most! De nem, még nem, de most ez az utolsó pillanat... minden gondolat megállt a fejemben... most... micsoda robbanások... a vakolat potyog a fejemre, potyog rám... már temetnek? Hiszen még élünk, élünk! Nem tudok semmire gondolni... milyen meleg ez a pince... pedig hideg... mi az? Csend van? Csak nem örökre? Nem, nem! Szaladunk fel... micsoda füst gomolyog a város felől... a vasút... az a szép pályaudvar. Istenem... milyen fojtó füst... hát arra, mi az a füst? Csak nem a Grab-gyár? De már oszlik a por meg a füst... Az utcán mindenki befelé megy, még le sem fűjták pedig a riadót. De nem is tudják, hiszen nincs villany! Kerékpárosok tekernek a városba, én is bemennék, ha jó lenne a kerekem. Mindenki kiabál. A városháza, a Fehér hajó a Royal, a bank, a Bisinger forog most nyelven mindenfelé, ha valaki a város felől jön, azt minden méterrel lefogják. A vasútnak semmi baja! A Grab-gyár tönkrement.⁹³ Mi lesz? Elmentünk a templomba is. Mindenki megrémülve beszél a szörnyűségekről. Autók robognak, biciklisek csengetnek. Megszólal a sziréna, de csak a központban, itt meg harangoznak. De mindenki fél. Félünk. Az előbbi borzalmas percek hatása alatt állunk. Hátha új hullám jön! Nem jön! De magam sem hiszem. Valami ebédet ettünk azért, de nem igen ízlik semmi. Szinte csodálkozok az ember, hogy az élet megy tovább. Nem sok a halott, hála Isten. 31 a közül [...] Borzalmas volt, de az élet megy tovább.

Délután Plank bácsi biciklijé elromlott. Betette a Közellátásba. Adott egy új belső gumit, belementem, és megcsináltam a kereket, kicseréltem a rossz belsőt. Hát rettenetesen néz ki a város!

1956 novemberében feleségével, fiával és leányával az Egyesült Államokba távozott. Hamvait végakarata szerint Győrött temették el.

⁹² A légitámadás történetét az előtanulmányban közöljük.

⁹³ Lásd a mellékletben!

*A Grab-gyár a bombázás után
Dobos Vilmos fotói Győr bombázásáról
(A fotók a Rómer Flóris Művészeti és Történelmi Múzeum tulajdonában vannak)*

*A Grab-gyár a bombázás után
Dobos Vilmos fotói Győr bombázásáról
(A fotók a Rómer Flóris Művészeti és Történelmi Múzeum tulajdonában vannak)*

Borzalom! A Baross út, a Deák út, Árpád út, Andrássy út, Szent István út. Oh, hát azt nem lehet elmondani! A városháza! A torony rondán megrongálódott, az erkély leszakadva, az óra betörve, csupa por, üveg, cserép minden. A városházán ép ablak nincs. A Fehér hajó, az Opitz kerékpárüzlet, a bank, pláne a Kulacs mulató, majdnem volt-nincs! A Royal előtt, ahol a rendőr áll, egy hatalmas tölcser van, tele vízzel, olyan mély! Nem, nem lehet azt elmondani. Örület! Örület!

... és este már sakkoztunk a Glóriával. Az élet borzasztó könyörtelen. Az éjjeltől féltünk. Bár tűz nincs sehol. Gyújtóbombát nem dobtak egyet sem. Azért ettől az éjjeltől mégsem féltünk annyira, mint a vagongyári támadásnál. Már az ember összehasonlítja a borzalmakat. Az éjjelre ki akartak menni Plank néniék, meg anyukám is Barátira, de mégsem mentek. Szerencsénk, ugyanis nem lett semmi az éjjel, jót aludtunk.

Kedves kis Naplóm, ez az írás nagyon, de nagyon gyatra, mondhatnám, semmi. Nincs arra emberi szó, nincs kifejezés, az ember csak dadog, és nem tudja elmondani, mi is történt vele tulajdonképpen. Csak azt tudjuk, hogy élünk, de hogy meddig, azt már nem...

GYŐR, 1944. JÚLIUS 3. HÉTFŐ

Délelőtt megint van repülés. Bácskában, Baján, föl Egerig, Veszprémben riadó van.⁹⁴ Rettentetes menekülés van. Persze a tegnapi borzalmak hatása alatt van mindenki. Győrnek még nincsen semmi, de azért már úgy kiürült a város, mint máskor riadó után. Anyukám meg a Plank néni is ki akartak menni autóval, de jobb is, hogy nem mentek ki, mert nem lett semmi, még csak légiveszély sem. A rádió már adja a szünetjelet, és akkor valahol elkezd üvölteni a sziréna. Hát ez meg micsoda újabb figura? A rádió mondja a híreket, itt meg riasztanak! Megint mindenki futni kezd. Most nem tudja az ember, van-e baj, vagy nincs! Aztán 5 perc múlva a városi szirénák leadják a lefújás jelet. Most minek kellett ilyen vakrémületet csinálni?

Délután megcsináltam, megragasztottam a bicikligumimat, aztán kimentem a gyárba. Hát rondán néz ki, mondhatni! Elolvasom a portán a hirdetést. Szerdán 6 órakor minden férfinak munkába kell állni. A szabadság felfüggesztve. Majd később lesz. Tehát minden számításom keresztül van húzva! Nem mehetek sem Egyedre, sem Szentmiklóusra. És még annak a lehetősége is fennáll, hogy elbocsájtanak, és munka nélkül maradok! Micsoda egy élet ez!

GYŐR, 1944. JÚLIUS 5. SZERDA

6-kor kelés! Megyek a gyárba. Hát azért rondán kikészítettek bennünket azok a dögök! Megolvastam a gyár területén 19 hatalmas bombatölcserét. Némelyikben még a víz is feljött. 7 telitalálat. Az erőközpont teljesen tropára ment. Az előkészítő szintén, a konyha, egy raktár. Reggel nagyon vontatottan indult a munka. Nem is tudtuk, hogyan kezdjük hozzá. Csak 7 óra felé kezdtünk dolgozni. Hordtuk át a mi részünkről a másik gyárrészre kézikocsin a tönkrement fűtőtesteket. Később elvitték a kocsinkat, és vállon vittük a testeket. Jó nehezek, mert öntöttvasból vannak. Ketten a Bandival vagy félóráig fordultunk egyet. A Bandi kicsi, és minden 10 méteren letettük és pihenőt tartottunk. Szóval azért arra igen vigyáztunk, hogy meg ne erőltessük magunkat.

Délben aztán a Szerával mi is átmentünk a konyhára, és ettünk ebédet. A konyhának azon a részén, ami még megmaradt, főztek ebédet, ingyen és bérmentve mindenki annyit kapott, amennyit akart. Na jó, de nem volt edényünk. Hát szedtük elő a romok alól a csajkákat. Kimostuk nagyjából, és beálltunk a sorba. Kaptunk jó vágottborsó főzeléket. Kanalat is szereztünk. Aztán kaptunk frissen sült húsos szalonnát rizsával. Egész remek volt! Úgy jól laktam, mint a duda. Ment is utána a meló! Aztán lassan 4 óra lett, és elpuliztam haza. Még a cseresznyét is visszahoztam, amit tízórára

⁹⁴ Az amerikai légierő 1944. július 3-án a térségben romániai és jugoszláv olajipari, valamint vasúti célokat támadott meg, míg egy speciális egység Szeged vasúti hidját bombázta. *Hammel* 1994. 332.

vittem. Itthon cseresznyés rétes van, de nem kell, úgy jól laktam a gyárban. Jól megmosakodtam. Megfrissültem. Felfrissült erővel szépen elkerekkeztem az ETO-ba tornászni. Ma remek volt! Sokat dolgoztam. Végre 1000 év múlva megint együtt tornásztunk a Tommyval. Ő az első támadás óta ma jött le először tréningre. Lett is izomláza biztosan. Még nekem is lett egy kicsi, pedig én már mostanában is tornásztam. Van most egy jó tornászunk, igen stramm gyerek, és nyújtón, meg korlátton tanított bennünket. De jó is volt, mert most jöttünk rá, hogy tornászunk, figurázunk, és még az alapot sem tudjuk tökéletesen. Ma sokat tanultam. 9-kor lementünk fürdeni. Strammot fürödtünk, és szépen elkerekkeztünk haza. Strammot kosztoltam, és elmentem alukálni.

GYŐR, 1944. JÚLIUS 6. CSÜTÖRTÖK

Miután 5-kor feltámadtam, eltekertem a gyárba. Ma nagy lógások napja volt! Fuvarosokkal hordtuk a gyárból a törmeléket ki a gyár mögé. Hárman voltunk egy kocsinál. Megraktuk, aztán kikocsikáztunk. Ez ment délig. Akkor meg a kertben szedtük a széjjelszóródott kódarabokat. A kertben több cseresznyefa volt, melyeknek a terhén némi könnyítést eszközöltünk. A kerti lugasba is beültünk közben hűsölni. Aztán innen elirányítottak bennünket holmi vastörmeléket elhordani. És lassan ma is csak 4 óra lett. Nem fáradok úgy el most 10 óra alatt, mint mikor 8 óra hosszat szőttem!

Délután bementem a filmemért. Kész is van. Remekül sikerültek a képek mind. Legsikerültebb a Glória kerékpáros képe. Az szinte remek! Most elrendezem, melyikből hány másolat kell, és csak azután állok elő velük.

Nyár van. A lombok már méregzölddé fakultak, és a levelekre fáradt por telepedett. A nyár kigombolt inggel heverész valahol, kakukkfüves domboldalokban.

GYŐR, 1944. JÚLIUS 7. PÉNTEK

Reggel rendszeren 6-ra megyek munkába. Hordjuk a vasakat, dobáljuk a téglákat. Fél 9-kor aztán verik ám a sint kegyetlenül. Szalad mindenki, légiveszély! Én is kerékre pattanok, és eltekerek haza. Hazaérek. Nemsokára jön a mérnök úr is. Légiveszély, majd $\frac{3}{4}$ 9-kor riadó van nekünk is. Nemsokára már zúgnak is a gépek. A hölgyek levonultak a pincébe, mi ketten a mérnök úrral pedig figyeljük a helyzetet. Borzalmas magasan mennek a gépek, mert semmit nem lehet látni. Idegtépő ez a tompa dübörgés. Közben egy kis csend, aztán még erősebb dörgés. Közben lő a tüzéség. Úgy telerakták a keleti égboltot északi irányban, hogy szinte szeplősnek látszott az ég. Már 11 óra. Nagyon sokféle van már riadó.⁹⁵ Állandóan zúgnak a gépek. Jön egy kötelék. Ott mennek, ni! Délnek húz valami 20–30 gép. Elég alacsonyan. Irtózatosan lövi őket a tüzéség. Robbanólövedékekkel és foszforos lövedékekkel. A foszforos lövedékek piros csíkot húzva robbannak a szorosan repülő ellenséges kötelékben. Remekül dolgoznak a tüzeink! Ezt nevezem! Csak úgy zeng minden, annyira lőnek! A mérnök úrral élvezettel nézzük tüzéségünk remek munkáját. Ott esik egy! Már ég! Zuhan lefelé! Piros csíkot és füstöt húzva maga után megindul dugóhúzóba lefelé! Egy másik is zuhan!⁹⁶ Éljen! Szép tüzéségi munka! Ez csak fehér csíkot húz maga után. A szomszéd háztól nem tudom tovább követni utolsó halálos útját. De hogy telelőtték hamarjában azt a köteléket! Na, hát abból több is leesett, biztos. Aztán ez a kötelék elment. Csend. De jön a másik! Ezek pont a fejünk felett repülnek. A tüzéség most még erősebben lő. Pont felettünk van a zárótűz, úgyhogy behúzódok a mosókonyhába, a mérnök úr meg annyira megijedt, hogy leszaladt a pincébe. Csak úgy

⁹⁵ 1944. július 7-án az amerikaiak a csehszlovákiai Dubnica fegyvergyárát, valamint a sziléziai olajipari célokat támadták Blechhammernél és Odertalnál.

⁹⁶ A közelben Kolozsnémánál egy B-17-es (MACR#6565) és Gyórszentmártonnál (Pannonhalma) egy B-24-es (MACR#6572) esett le aznap.

remeg minden, annyira lőnek. Hát ilyen erős elhárításra még nem emlékszem! Ez valahogy mégis kissé megnyugtató. Legalább van tüzérség, aki meg is véd bennünket! Nem úgy, mint vasárnap. Abszolút nem volt légvédelem! Aztán lassan elhallgatnak az ütegek, elhal a dübörgés, és megint csend lesz. Már dél van. Csend van, de még nem pihenhetnek. Komárom irányában füstöt látunk. Csak nem bombázták? Vagy talán lezuhant gép ég? Nem lehet tudni. Végre 13 órakor lefújták ariadót. Visszatekertem a gyárba, és 2 órakor munkába álltunk. Még egy kicsit cipekedtünk, aztán lassan 4 óra lett. Eltekertem haza. Tetőtől-talpig megmosakodtam, megebédeltem, és bevitettem a kópiákat másoltatni a Doboshoz. Az a baj, hogy csak 12.-ére lesznek meg a képek. Elég soká.

Délután el akartam menni tornászni, de találokoztam a Cseh Imivel,⁹⁷ és azzal bicikliztünk a kórház körül. Meg beszéltünk, hogy holnap együtt kimegyünk az ETO-pályára atlétikai tréningre. Ő már ugyanis régen kijár. Egy kis atlétika sem fog ártani.

Éjjel megint volt zavarás. Egyébként ma éltük át a leghosszabb légiriadót. Négy és fél óra! Éppen elég! Az éjjel mi voltunk anyukámmal az ügyeletesek, a Klári ugyanis elment reggel Fertőszentmiklóásra.

GYŐR, 1944. JÚLIUS 8. SZOMBAT

Reggel 5 percet késtem, de észre sem vették. Ma téglát dobáltunk lánokban a bombatölcsérből fel. Nem valami finom meló, a ronda malteros téglá megviseli az ember tenyerét. Már azt hittem, hogy tényleg igaz lesz, amit mindenki rebesget, hogy tudniillik szombaton nem jönnek, mert weekendeznek a Tommyk. Fél 10-kor már majdnem minden reményemet elvesztettem. Végre $\frac{3}{4}$ 10-kor verik ám a sít, szinte megváltás! A tűző napon irgalmatlanul izzadtunk. Rohanás az öltözőbe. Tekerünk haza. Nemsokára riadót kapunk.⁹⁸ Jön a mérnök úr, meg a Plank bácsi is. A hölgyek a pincében vannak. Mi figyelünk. Gépzúgás. Ott vannak, ni! Én láttam meg őket. Napszemüveggel jobban lehet látni. 9 darab. Saját, vagy ellenséges – nem tudjuk. Irtó magasan és gyorsan repülnek! Keringenek felettünk. Valószínű saját gépek, mert nem lő a tüzérség. Más gépet nem is láttunk. $\frac{3}{4}$ 12-kor van vége a riadónak. Egy órán belül kell visszamenni, tehát $\frac{3}{4}$ 1-kor álltam újra munkába. Még egy kicsit dobáltuk a téglát, aztán egykettőre 2 óra lett. Mert ma csak kettőig vagyunk. Hála! Nem jó 10 órát melózni, nyolc is éppen untig elég! Hát még mit akarnak? Kiírták a portán, hogy minden férfimunkás részére 9.-én a munka kötelező. Hát még mit nem! Hogy én vasárnap is dolgozzak! Hát azt már nem!

Délután egyet aludtam, aztán 6-ra kimentem az ETO-pályára. De éppen arra már befejezték a tréninget ezek a fafejek. Az Imi gyalog kutyagolt haza mellettem, mert papája elvitte a kerekét.

Este megint van zavarás. De nem nagyon izgat bennünket. A Glóriának segítettem cigarettát tölteni. 11 óra felé szépen elmentünk lefeküdni.

GYŐR, 1944. JÚLIUS 9. VASÁRNAP

Hát még ilyen vasárnapom soha életemben nem volt! Melóztam!

Reggel pont ötkor automatikusan felébredek. Pedig nem is húztam fel az órát. Hát mégis elmenjek? Mit csináljak? Anyukám is igen mondja, hátha baj lesz belőle. Én magam is arra gondolok. Eh, felkeltem, és eltekertem a gyárba. Téglat pucultunk. Ez az a fontos munka! Ezért kell bejönni vasárnap? Negyedrésze ember sem jött be! Szép napos idő van, és igen meleg. Levettük a kis Luibbal az inget, és finoman süttettük a hátunkat. Le is barnultam. De elrontott ronda nap

⁹⁷ Cseh Imre (1926–2019) atléta, magasugró, labdarúgó, kapus. 1947 és 1949 között a Győri Vasas ETO, 1949 és 1952 között a DAC, 1952-ben ismét a Győri Vasas labdarúgója volt. Az ETO színeiben 34 élvonalbeli mérkőzésen védett.

⁹⁸ Az amerikai repülőök 1944. július 8-án a veszprémi katonai repülőteret, valamint Ausztriában Bécs környéki olajipari, vasúti objektumokat és katonai repülőtereket bombázták. *Hammel* 1994. 336.

ez! Egész héten ez a nap lebeg előttem, mint egy hintázó zsák arany, és mire odaérnék, elveszik tőlem. Borzasztó levert voltam. Pláne, mikor arra gondoltam, hogy milyen strammul csónakáznánk. Mert úgy volt, hogy ma elmegyünk az ETO-ba a Botondokkal.

Igen vártam, hogy majd lesz valami riadó, de sajnos, hogy így mondjam, csak zavarórepülés volt. Egészen fél 9-től majdnem délig. Győrnek is volt,⁹⁹ de ilyenkor nem engednek el bennünket. Az a fontos, végre mégis 2 óra lett, bár a munkánk nem ért semmit. Mindenki csak ímmel-ámmal dolgozott, meglátszott a kényszerítettség.

Délután gondoltam elmegyek a strandra, de zivatar keletkezett, és otthon maradtam. Állítólag 20 pengőt kapunk erre a napra. Miattam adhatnak akármennyit, de még egy vasárnapomat nem vesznek el, az biztos!

GYŐR, 1944. JÚLIUS 11. KEDD

Egész nap téglát pucoltunk. Azért nem valami finom meló. Olyan a kezem, mint egy reszelő. A hajam meg téglaporos olyannyira, hogy a fésűt nem tudom benne elhúzni.

Délután megint a biciklimet ragasztottam. De olyan ragasztót kaptam, mint a víz, és nem ragadta meg a gumit. Dühös voltam. Egyszer egészen megdühödöm, és összevágom ezt az ócska tragacsot!

GYŐR, 1944. JÚLIUS 14. PÉNTEK

Reggel rendszeren 6-ra megyek a gyárba. Ma áttettek engem is a kőművesek mellé. Úgyhogy ma még dolgozni is kellett. Tegnap meg egész nap lógtam a Káldival. Deszkát hordtunk át pályakocsin egyik gyárból a másikba. Ennyit talán még nem is lógtam. Hát a tegnapi munkánk maximum 2 óra.

Valami csatornát épít itt egy privát cég, és most a gyár azok mellé adott bennünket. 1,50 pengő órabért kapunk. A dolgunk téglahordás, pucolás. Reggel 7-től 5-ig dolgozva egy napra 15 pengőt kapunk! Ez jó! De viszont az egész napja elveszik az embernek. Sokkal jobb volna már visszatérni a rendes kerékvágásba!

Fél 10-kor kolompolnak. Futás! Az a baj, gyalog vagyok, mert a biciklim rossz. Irtózatossá menekülés van. Még mielőtt hazaértem, már szólnak a szirénák.¹⁰⁰ Egy kicsit futásnak eredtem. Hazaérek. A kapu zárva! Üres a ház! Mindenki elment. Mit csináljak? Bedobtam a kerítésem a táskámat. Utána kapaszkodtam egy nyargaló tejeskocsinak, és felkapaszkodtam rá. Kinyargaltunk Szabadhegy túlsó végére. Ott elfeküdtünk az árokban. Búgnak ám a gépek. De nem látunk ellenséges gépet, olyan magasan mennek. Később jön egy Me 110-es alacsonyan. A bal motorja áll. Megsebesült, és nyilván le akar szállni. Aztán egy pár Me vadász húz el, és rend lesz. Settyeghettem vissza gyalog, mert a tejeskocsi megy ki Söptére. Délre értem vissza a gyárba. 5-ig melóztunk. Akkor hazajöttem. Mosakodtam, kosztoltam, és megcsináltam a kerekemet, betettem a gumit. 7-re elmentem tornászni mégis! 6-ra ki kellett volna mennem atlétikai tréningre, de nem tudtam kiérni, hiszen majdnem fél 6 volt, hogy hazaértem. Ezért irtó dühös voltam! 7-re finoman elkerekkeztem az ETO-ba. Itt van a Tommy is. Eltornászgattunk vele. Szorgalmasan tanulgatjuk a kézállást. Kaptunk strandjegyet is. Szerdán 5-kor az uszodában lesz tréning. Bírom! Csak 4-kor tudnék megszabadulni a gyárból. 9-ig tornásztunk. Akkor lementünk, és jót zuhanyoztunk. Vacsoráztam és lefeküdtem.

Ma kaptam a gyárból pár fillér híján 100 pengőt. Kaptam egy rendes hetet, 57,52 pengőt. Megkaptam a bombázott hetet, a romeltakarítást (Pestet igen megbombázták).

⁹⁹ Csak felderítő átrepülés lehetett, bombázóegységek aznap nem repültek a közelben sem.

¹⁰⁰ 1944. július 14-én több, mint 430 ellenséges bombázó támadta a budapesti és a pétfürdői olajipari célpontokat. *Hammel* 1994. 338–339.

GYŐR, 1944. JÚLIUS 15. SZOMBAT

7-re mentem elegánsan dolgozni. Délelőtt volt zavarórepülés, még Győrnek is, de az nem számít semmit. 12-kor finoman hazatekertem. De mire hazaértem, már le is engedett a kerekem.

Délután bementem a fényképekért. Végre megvannak! 4 pengőnél többre van nekem ez a fényképezés! Drága dolog azért. De néha meg lehet reszkírozni.

Aztán átmentem nyiratkozni. Ez 1,90 pengő. Azért megy a pénz. 200 pengő már felül van a pénzem! Csak a ruhámat tudnám már megcsináltatni! Nincs bélés! Hiába van minden! Egész délután zavarórepülés van. Dörögtek is a gépek.¹⁰¹ De állítólag azok sajátok voltak.

GYŐR, 1944. JÚLIUS 16. VASÁRNAP

Reggel azzal kelt 8-kor anyukám, hogy zavarórepülés van. Hamar felkelek, megborotválok, rendesen megmosakodom, elkészülök, és a fél 9-es misére elmegyek, addigra már le is fújtak mindent. Hazajövök, már megint légiveszély van. Nemsokára Győrnek is. Mindenki elmegy. Én a mérnök úr kerekével kizavartam Kismegyerre. Ott az árokban lepihentem, és figyeltem a helyzetet. Nemsokára motorzúgás. Nézem, hát valami 5 hullám húz csillogva irtó magasságban északnyugatnak. Néhányat lőtt a tüzérség. Légiharc is volt.¹⁰² Aztán csend lett. Csak néha körözött egy-két vadásznak a leszálláshoz. Nemsokára le is fújták a riadót. Aztán szépen hazatekertem. Ebédet már tegnap főzött anyukám, gondolva erre a riadóra. Megebédeztünk, aztán lefeküdtünk. Fél 6-ig aludtam. Délután el akartam menni uszodába, de váratlanul lehűlt a levegő.

GYŐR, 1944. JÚLIUS 17. HÉTFŐ

7-től 5-ig melóztunk. Maltert hordtam. Legalább ezt is megpróbáltam. Nem valami irigylésre méltó munka.

A Szerá hozta ma a hírt, hogy a Kobra meghalt. Lehetetlen! Nem is hiszem el. Állítólag Munkáscson volt munkaszolgálaton, és kiesett az autóból, szörnyethalt. Borzasztóan megdöbbenett a hír. Hogy meghalt Kovács Tanár úr, akit még két hete láttam errefelé kerékpározni rövidnadrágban, vígan fütyörészve... nem, ez képtelenség.

GYŐR, 1944. JÚLIUS 19. SZERDA

Erős akarat kell ahhoz, hogy mikor így fél 6-kor hazajövök a gyárból, leüljek e mellé a füzet mellé, és megírjam a történeteket. Ugyan most nem is igen történik semmi különös, egyhangúan telnek-múlnak a napjaim. Ma is egész nap téglát pucoltam. Közben úgy 3 óra felé olyant rá találtam vágni a hüvelyk-körmömre, hogy felrepedt a köröm. Ráütök a körmömre. Eldobtam a kalapácsot. Pillanatra értetlenül nézem a berepedt körmöm. Hirtelen valami felszaladt bennem, mintha a hüvelykujjamon valami nyílveesszőt lőttek volna belém. A fejem, amint ülök, nekilettyent a fának. Ezt onnan tudom, hogy pár pillanat, és ijedten kaptam fel a fejemet. Mi az, csak nem lettem rosszszul? Nem, csak talán egy kicsit megszedültem. Még csak most fájt kegyetlenül! Ráztam, fújtam, szívoztam, hiába. A köröm alatt már ott a kék folt. Fél óra múlva aztán már csillapult a fájdalom. De dolgozni nem tudtam. Azért nem vártam meg az 5 órát, hanem 4-kor eljöttem.

Valószínű, a jövő héten szabadság lesz. Nem is bánom! Nagyon elkél már.

GYŐR, 1944. JÚLIUS 20. CSÜTÖRTÖK

Szép, verőfényes napra virradtunk. Aranyló napfényben ballagtam a gyárba. Olyan jó, üde ez

¹⁰¹ Csak felderítés lehetett, mert aznap az ellenséges bombázók a román olajipari célokat támadták. *Hammel* 1994. 339.

¹⁰² Az amerikaiak 1944. július 16-án Bécs környéki és pozsonyi olajipari, vasúti célokat és repülőtereket támadtak. *Hammel* 1994. 339.

a bársonyos reggel! Oh, milyen jólesik a simogató napsugár ezek után a hideg, szeles, esős napok után. Tegnap is egész nap csepergett, és hideg szél fújt. Szóval ma aztán annál szebb idő van. De ez sem jó, mert akkor már az ember önkénytelenül arra gondol, na, ma biztosan jönnek a Tommyk! Ma is mindenki készült már a futásra. Pláne úgy 9 óra felé mindenki mindenkitől érdeklődött: – még nincs semmi? – 10 óráig tartott ez a feszült hangulat. De hogy aztán sem lett semmi, már mindenki megnyugodott. – Na, ma már nem lesz semmi. Nem is lett. Nyugodtan kopogtattuk tovább a téglát. Levettem az ingem is, és finom napoztam. A napsugarak kellemesen melegítették a hátamat, mintha a nap nagy, tüzes tenyerét rátette volna a hátamra. Jól le is barnultam. Pláne a kezem szára, az már majdnem fekete. Nagyon szeretem a napsugarat. Csak ezt a melót nem. Nem mondom, nem nehéz, de nagyon unalmas melódia. Valahogy úgy segitettem rajta, hogy indulókat fütyültem, és annak ütemére kalapáltam a malter a tégláról. Hiába, azért ez a 10 óra sok, nagyon nehezen megy el. Közben délben van fél óra ebédidő, amiből háromnegyed órát is csinálunk. 80 fillérért adnak itten a gyárban ebédet. Nem veszem meg, mert nincs értelme. Ma is mit adtak? Burizst, meg valami sült vért, amiben csak az volt a hiba, hogy nem sütötték meg, és így borzasztó gusztustalan volt. Láttam, mindenik manus undorodó képpel sülyesztette el a WC-ben. Na, hát ezért nem érdemes 80 fillért fizetni. Sőt, inkább nekik kellene fizetni jutalmat annak, aki meg bírja enni! Ebéd után aztán már jobban megy az idő. Végre 5 óra lett, és elspuliztam haza. Meg-ebédeztem, megmosakodtam, borotválkoztam, egy kicsit olvastam, és megint elszaladt egy nap, ugyanolyan, mint a többi, és mégsem lesz több soha...

Hallatlan! Futótűzként terjedt el ma [...] ¹⁰³

[...] sikertelenül! Azért még kötélidegeim vannak! Hogy ma is mennyit vesződtem, hát ezt nem mindenki bírná! Kétszer is be, meg kiszerelem. És mégsem lett jó! Már lassan a belső gumi belső fele egészen megtelik folttal. Aztán akkor már nem tud tovább repedni. Azértis meg fogom csinálni!

EGYED, 1944. JÚLIUS 24. HÉTFŐ

Délelőtt bementem a városba, és vettem egy zsebfényképalbumot, mert már nem tudtam, hova rakjam a fényképeimet.

Délután fogtam magam, és a 2 órasi vonattal elutaztam Egyedre.

EGYED, 1944. JÚLIUS 25. KEDD

Délelőtt a Dezsővel kint voltunk a határban. Mire jövünk haza, már riadó van, harangoztak. Gépeket nem láttunk.

EGYED, 1944. JÚLIUS 26. SZERDA

A Gátnál vagyunk délelőtt. Szép, napos idő van. Egyszer csak motorzúgást hallunk. Felnézünk az égre. Már nyugat felé tele van az ég fehér csíkokkal.¹⁰⁴ Csak most harangoznak. Az aratók is otthagyják a munkát. Fák alá húzódnak. De hál' Isten, hamar elmentek a gépek.

Délután kimentünk a Megágra.¹⁰⁵ Szénát gyűjtöttünk, és egy szekérral hoztunk haza. Olyan jó a ringó szénásszekér tetején kocsizni hazafelé.

¹⁰³ Ez a részlet hiányzik, de valószínűleg a Hitler elleni sikertelen merényletkísérletről lehetett szó.

¹⁰⁴ Az amerikaiak 1944. július 26-án Bécs környéki célokat, valamint a szombathelyi repülőteret támadták. *Hammel* 1994. 345–346.

¹⁰⁵ Szany északi részétől Árpásig húzódik a Vág–Sárdosér–Megág-csatorna, amely az árpási hídnál ömlik a Rábába. Ennek közelében volt a „Megág”-nak nevezett mező és a „Halomalja”. Hárs Ottó közlése alapján.

EGYED, 1944. JÚLIUS 27. CSÜTÖRTÖK

Jól megy, mondhatom. Ma délelőtt megint riadó van. Nem is láttunk gépeket. Finoman napoztam. Pestet megint megbombázták.¹⁰⁶

Délután kimentem a szőlőbe. Sok meggyet és almát kosztoltam. Este búcsúzkodtam, mert holnap reggel megyek haza.

GYŐR, 1944. JÚLIUS 28. PÉNTEK

Reggel 4-kor János bátyám felkelt. Feltápaszkodom, elbúcsúzom, aztán jövök. $\frac{3}{4}$ 8-kor már itthon is vagyok. Délelőtt bementem a városba, délután megint azt az ócska tragacsomat csináltam. Este el akartam menni tornászni, de a biciklim leeresztett, és így itthon maradtam. Megnéztem a Kettesben című filmet. Sokat nevettem.

GYŐR, 1944. JÚLIUS 29. SZOMBAT

Bementem a városba, és vettem magamnak egy fürdőnadrágot a Zsölénél¹⁰⁷ 35 pengőért. Finom, valódi műrostos. De amúgy jól vág. Piros, fehér csíkkal. Délután el is mentem uszodába, riadó után. Mert 2 óraker váratlanul riadót kaptunk. De csak valami 10 percig tartott. Az uszodában irtó stramm volt. Voltak kint haverok, és jól ment az idő. Sokat tornáztunk is. Egész este 8-ig kint maradtam.

GYŐR, 1944. JÚLIUS 30. VASÁRNAP

Délelőtt van egy kétórás riadó.¹⁰⁸ Délután megyek a strandra. Jó volt, bár még az eső is esett, de annál jobb volt a víz. Mi voltunk ketten a Szentirmaival a legutolsók, akik eljöttünk.

Ne haragudj kis Naplóm, hogy ilyen szűkszavú vagyok, de most jöttem meg az uszodából. Sokat úsztam, tornáztam, nehéz a kezem. Láthatod az írásomon, meg már sötét is van. Mindjárt vacsorázom és lefekszem.

GYŐR, 1944. JÚLIUS 31. HÉTFŐ

Furcsa és rossz volt ma reggel 5-kor felkelni. Nem valami nagy ambícióval bandukoltam a gyárba, mondhatom. De hamar elmúlt ez a szabadság! Azanyját! Még mindig téglát pucoltunk. Ma, hála, a csöpörgős időre való tekintettel kettőkor eljöttünk.

Délután betettem a gumit, amit a Plank úr ragasztott meg. Ki is mentem biciklizni, de estére már megint csak megpuhult a gumi. Elmentem a fél 4-es mozira. Megnéztem az Örök küzdelem első részét: Élni akarunk. Elég jó volt. Alida Vali főszerepben.¹⁰⁹

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 1. KEDD

Egy darabig ma is téglát pucoltunk, aztán elvittek bennünket lakatosinasnak. Igen, igen! Kőműves inasok már voltunk, most lakatosok leszünk. Finom meló, mondhatom! Kételemes vaslépcsőt kell leszerelnünk. Ez fémes munka, mit akarnak velünk, őstextilesekkel!? Azért unom már ezt a melót. Nem azért jöttem a gyárba, hogy mindenféle iparágban inaskodjam. Szerencse, hogy aranyászok nincsenek a gyárban, mert akkor még oda is tennének! Aztán még 10 órát kell dolgozni és órabérben számolnak el. Ez így nem mehet tovább sokáig.

¹⁰⁶ 1944. július 27-én a csepeli Weiss Manfréd Acél- és Fémművek Rt. támadták. *Hammel* 1994. 346–347., *Oláh* 2019. 116., 119., 121., 125., 132.

¹⁰⁷ Nagy Béla Zsöle ruházati- és cipőkereskedő, üzlete a Baross út 19. szám alatt volt.

¹⁰⁸ Az amerikaiak 1944. július 30-án a Dunai Repülőgépgyárat és a gyári repülőteret, valamint a lispei olajmezőt támadták. *Hammel* 1994. 347–348., *Oláh* 2019. 116., 119., 121., 125., 130., 132.

¹⁰⁹ Olasz propagandafilm, Goffredo Alessandrini rendezésében, Alida Valli főszereplésével.

Délután megint a gumimat ragasztottam. Sikerült is megcsinálnom. Este kimentem vele csavarogni. Ma éjjel a konyhában aludtam. Plankéknál két vendég is van. Egyiknek csak úgy tudnak helyet adni, hogy a Glória bejött mihozzánk aludni. Így kerültem én ki a vasággal a konyhába.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 2. SZERDA

Egy hatalmas tartályt szereltünk le darukkal. Közben egy csavaranya marha magasból a fejemre pottyant. Utána hamarosan egy szabályos kúp fejlődött a fejemben. Sziszegtem, kajabáltam egy kicsit, és gyengéden tapogattam az új figurát a fejemben. Később ugyanebből a magasságból közvetlen mellém zuhant egy csavarkulcs. Nem kedvelem az ilyen nagystílusú, veszélyes melókat. Téglát pucolni jobb! Nem jó, de jobb! Ott elkopácsol az ember, igaz unalmas, de viszont nincsenek ilyen nagy mozgások, fogd meg, emeld meg, húzd meg, miegymás. 4 óráig ilyen nagyvonalú melót folytatni, éppen elég. Strapa strapánium!

Mire hazajöttem a gyárból, még csak egy kicsit puhult meg a bicikligumim. Felpumpáltam, kimentem, csavarogtam vele egy kicsit. Hazajövök, hogy majd megyek tornászni. Mire elkészültem, már teljesen puha az első kerekem. Megint nem tudtam elmenni. Ahhoz meg, hogy gyalog menjek olyan messze, ahhoz túl nagy a melódia!

Mint tegnap, ma is a konyhában aludtam.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 3. CSÜTÖRTÖK

Reggel, mikor megyek a gyárba, vonulnak hosszú sorban, vonulnak a katonák. Mennek a frontra... Csattognak a kövezeten a lovak patái. Frontöltözetben, teljes felszereléssel. Nézem, ahogy egymás nyomában lépkednek, ahogy egymás után gördülnek a szekerek. Könnyített menetben vonulnak. Levették a sapkájukat. Láttam, az egyik katona butykost húzott elő, húzott egyet, és odanyújtotta a bajtársnak. Az is húzott egyet. Visszaadta, és nevettek. Mennek a katonák. A lőszerkocsik zöldággal álcázva. Az aknavető kis kocsin zörögnek. A lovak mellett, kocsik után lépkednek, mennek a katonák. Napbarnított arcú emberek, elszánt arcok, mintha azt mondaná némelyik, na megálljatok csak, majd most vége lesz a háborúnak! Csak mi érjünk ki a frontra! Majd mi megmutatjuk! Mennek, mennek, hosszú sorban. Énekelnek győzelemről, dicsőséges hazatérésről. A szemek fényében látni, hogy hiszik, amit énekelnek. Elmentek a katonák. De most is látom, amint a barna arcú katona megtörli tenyerével a butykos száját, és odanyújtja a másiknak. – Igyál bajtárs! – Nevet, és mosolyogva nézi, míg a másik jóízűt húz a butykosból.

Nagy melónk van ma is. A nagy kazán tetejét söpörtük le. Annyi port nyeltem, hogy homokbányát lehetne nyitni a pejslimben.¹¹⁰ Aztán megint állványt bontottunk a gépházban. 2 órától 3-ig egészségügyi tanfolyamon voltam a betegszobában, ahol a főorvos tartott előadást, aki engem birkózónak hitt. Szóval arról van szó, hogy a jövő héten már itt a gyárban leszek légós.¹¹¹ Ez nem is lesz olyan rossz. Pengős órabér. Legalább lesz egy kis mellékes motyóm!

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 4. PÉNTEK

Micsoda melónk van ma is! A kazánházban fenn, emeletmagasságban, a falban vannak feleslegessé vált csőtartó vasak. Azokat véstük ki a falból. Fenn, a létra fokán állva, forró gőzcsövek mellett kellett dolgozni porban, melegben, füstben. Nagyon kellemes volt! Mondhatom! Olyan lett a hajam, mintha megöszültem volna. Csupa por.

Kaptam a gyárban 56,60 pengőt. De nem lehet eligazodni, hogyan számolnak el. Ez kevés! 70 filléres órabért adnak, mikor én hetibérrel jöttem ide. Pizokság! 10 órát dolgoztatnak, mikor a 8

¹¹⁰ tüdő

¹¹¹ Hatósági helyett üzemi légoltalmi szolgálatos lett.

óra járna a hetibérrel. Eh, unom már az egész mókát!

Nagy eset van a politikában! Törökország megszakította a diplomáciai összeköttetést Németországgal! Nagy ügy. Hát már tovább nem bírta a török az angol nyomást! Most már mégiscsak beugrik. És ami várható volt, a szövetségesek oldalán.

Délután megragasztottam a bicikligumimat, és mentem volna tornászni. De hirtelen megeredt az eső, és itthon maradtam megint! Dühítő! Mintha a véletlen is ellenem fordulna.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 5. SZOMBAT

Az a vigasztaló, hogy ma csak 2 óráig melózunk. Egy beton motoralapot vertem ma széjjel. Az a szerencse, jó gárda van egyben. Mi a Káldi Lacival ellátjuk viccel, mókával a bandát, úgyhogy aránylag gyorsan megy az idő.

2 órakeresztül szépen hazatekertem, mert ma kerékkal voltam. Megebédeztem. A Klári az Ancival nagyon készülődik Abdára. Jó neki! Egyik helyről hazajön, és már megy is máshova. Itt a D. Laci, aki tegnap volt itt először. Elsején jött meg Sopronból. Sovány a gyerek. Aszongya, ja, a sok menet. 4 órakeresztül kimentünk uszodába. Stramm volt! 6-ig fürödtünk. Akkor eljöttünk. Én elmentem onnan egyenesen moziba. Már csak második helyet kaptam a fél 8-as előadásra. Az Örök küzdelem második részét néztem meg. Isten veled Kyra! – Hát nem sokat ért. Irtózatos egy dráma! Igen nagy a páthosz, és pláne a befejező jelenet nagyon erőltetett!

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 6. VASÁRNAP

Gyönyörű nyári vasárnapra virradtunk. Tiszta, ragyogó kék az ég, egy felhőfoslányt sem látni. Vártuk is ám, hogy majd ma lesz repülés. Ezen a héten még csak riadó sem volt. Ez is régen fordult már elő. Elmegyek a fél 9-es misére, haza is jövök, nincs semmi! 11 óra felé egy kis zavarórepülés van, aztán fél óra múlva már van is műsor. Megebédeltünk. Éppen menni akarok uszodába, megint megszakad az adás. Bácska, Baja zavarórepülés.¹¹² Negyed órán belül pihentet is. Megyek a strandra. Nagyszerű volt! Csak az a baj, nagyon sokan voltak. Úgyhogy már szekrény sem jutott. Egy srácnak a szekrényébe vetkőztem le. De jó volt. Szép napsütés, remek volt fürdeni. Egész fél 8-ig kint voltam. Hazajöttem, vacsoráztam, lefeküdtem. Zavarórepülés van. „Titójárat”.¹¹³ Jójútt aludtam.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 7. HÉTFŐ

Na, ma aztán pótolták a Tommyk, amit a múlt héten elmulasztottak. Kaptunk egy 4 órás riadót!¹¹⁴ 9-ig bontottuk a motoralapot. Akkor hirtelen kolompolnak. Futás. Szerencse, ma kerékkal voltam. Hármásban, a Káldi Laci, a kis Luib, meg én kitekerünk Szabadhegyen túl egy erdőbe. Alighogy ott letelepedtünk, már szirénáznak is. Elhelyezkedtünk, és vártunk. Aztán kb. egy óra múlva jön irtó magasan valami 13 darab gép. Lő a tüzérség. Azok elmentek. Csend. Megkosztoltunk, elmókáztunk, hűsöltünk. Aztán megy egy nagyobb kötelék, utána még valami négy hullám. Úgy csillognak a napfényben, mint a csillagok. Mikor elvonultak, kerékre pattantunk, és jövünk haza. Útközben nekem háromszor is kellett pumpálnom ezt a ronda tragacsot. Hazaérek, átöltözöm, és 13.40-kor lefűjják a riadót. Egy óra múlva be kell menni a gyárba. Pont 14.40-re

¹¹² Nem volt aznap számottevőbb berepülés az ország légterébe.

¹¹³ A jugoszláv partizánok részére légiúton utánpótlást szállító szovjet repülőgépek gúnyneve. Az ilyen zavarórepülések általában északkeleti-dél nyugati irányú éjszakai átrepüléseket takartak. Augusztus 1-től azonban megindultak az úgynevezett varsói légihid szállítványai is, amelyek délkelet-északi éjszakai átrepüléseket takartak a varsói felkelők ellátására.

¹¹⁴ 1944. augusztus 7-én a hadművelési térség legfontosabb olajipari célpontjait támadták meg az amerikai bombázók Blechhammer környékén. *Hammel* 1994. 356.

bementem. Gyalog, a tragacs megint bedöglött. Megbeszéltük az ügyeket, aztán 4-kor szépen hazaspuliztam.

Délután igen álmos voltam, és 6-tól 8-ig aludtam. De jó is volt. Éjjel 1 órakor riadó! Fúj, de rossz volt felkelni a legmélyebb álból! Kimentem, megnéztem a ragyogó holdat, aztán szépen visszafeküdtem. Nemsokára le is fűjták.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 9. SZERDA

A harmadik bombázást is átéltem.¹¹⁵

Szép napos idő van. Melózunk. Fél 11-kor kolompolnak. Légiveszély! Futás! A kis Luibbal meneteltünk ki Szabadhegy felé. Szólnak a szirénák. Bemegyünk az utolsó szabadhegyi utolsó házba. Már zúgnak is a gépek. Nézzük. Egy fehér felhőből jönnek, jönnek a fehér dübörgő gépek, elég alacsonyan. Bemegyünk a bunkerba. Már sokan vannak benn. Nehéz a levegő. De mi ez? Bombáznak! Zeng az ég! Mozog a föld! Légnymást is érezni. Az asszonyok sírnak, jajgatnak! Borzasztó ezt így hallgatni. Elcsendesül minden. De megint motorzúgás! Erősödik! A második hullám! Irtózatossan erősen dörögnek a gépek. Újra megzendült az ég! Remeg a bunker! Remeg mindenki. Rettegetes! Mennyi bomba! Mi lesz itt? Jajgatnak az asszonyok. Elvonult a második hullám. Kimegyek a bunkerból. Irtózatossan füst, por látszik a röptér felől. A vagongyár is kapott, az elevátor is, Révfülo, Gyárváros, Pataháza. Amint elvonultak a gépek, már megyünk is vissza a Luibbal, bár a riadó még tart. Jövök haza. Anyukámék a pincében voltak támadás alatt. Nincsen pánik, mint először volt. Úgy látszik, még ezt is meg lehet szokni. Dél felé lefűjják a riadót. Visszaballagok a gyárba. Megtárgyaljuk az eseményeket. Aztán kettőkor ma kivételesen eljöhettünk. Délután el akartam menni uszodába, de az is zárva van. Este el akartam menni moziba, de nincs előadás, mert nem jött meg a film. Pedig a Szegény gazdagokat szeretném megnézni.

Ma még mindenki a bombázásról beszél, de holnap, holnap már kevesebben, aztán még kevesebben, az élet megy tovább...

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 11. PÉNTEK

Kubikusok lettünk! A földből egy gázcsövet veszünk ki. Ásunk, csákányozunk, lapátolunk. Majd 1 méter mélyre kellett ásunk. Nekivetkőztünk, mert a tűző napon dolgozunk. Már egy része kész volt az ároknak. Keresztbe tettem a tetején a csákánynyelet. És kézenállást csináltam rajta. De a nyél megcsúszott, és beleveszekedtem az árokba. Összevissza zúzkodtam magam. Mentem a portára, és bejódóztattam magam. Kaptunk lóvét. 58,58 pengőt. 56 órára! Nem valami sok!

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 12. SZOMBAT

Megint új melónk van. 1 colos gázcsöveket olajozunk. Nem rossz meló. Megint a napon dolgozunk. Napozhatunk eleget! Melóztatunk, 10 órakor hirtelen felüvöltének a szirénák. Menekülés! Futás! Hát azt a menekülést, ami ma itt volt, az valami borzalom! Egyik biciklis megy neki a másíknak! Gyalogosok, kocsik, autók poroznak. Akkora a por, alig látni! A vonatok mennek ki a nyílt pályára. Ez olyan vakriadó. Légiveszély nem volt.¹¹⁶ A Bandival kutyagoltunk ki a szabadhegyi vasúton túl. Ott lefekszünk a réten a fa alá. Talán 20 percig vagyunk ott, már le is fűjnek. Még csak motorzúgást sem hallottunk. Visszafelé a gyári kocsival jöttünk. Visszaszállingóztunk, egy kicsit még melóztunk, aztán két óra lett, és jövünk haza. Hamar megebédezek, és megyek az uszodába. Ott van a Tommy is. Sokat úszkáltunk, meg veszekedtünk a vízben. Találkoztunk az öreg Bittnerrel is. Lementem a dunaiba is. Könyökölök ki a kerítésen a Dunára. Csónakok húznak

¹¹⁵ A légítámadás eseményeit az előtanulmányunkban ismertettük.

¹¹⁶ Nem volt számottevőbb berepülés aznap.

el. Látom, jön egy kajakos. Olyan ismerős. A Mucus! A Günter Imre. Füttyentek neki. Mindjárt odajön. Szerepcsere! Ő bemászott fürödni, én kimásztam csónakázni. Jajj, de rendes volt. Leeveztem egy kicsit a Dunán. Azt hittem, az elevátor rondábban néz ki. Csak a felső emeletét vitte le a bomba. De a környéke az rondán néz ki! A Dunába is sok bomba esett. Finoman siklott a könnyű kajak a tükör vízen. Jó nagyokat húztam, csobbant a víz az evezőcsapások nyomán, szelte a vizet a fehér csónak orra. Az arany napfény ragyogva csillogott a vízen. Visszaeveztem. Én ki a csónakból, ő be. Szervusz pajtás! – Szervusz! Utána még egy jót fürödtem. Úgy csengettek ki a vízből. Fél 8 felé a Tommyval szépen elballagtunk haza. Csuda stramm volt ez a mai délután. Igen jól esett ez a fürdőzés.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 13. VASÁRNAP

Már negyedik hónapja, hogy kaptuk az első bombatámadást. Négy hónapja...

Mint máskor, ma is van egy kis zavarórepülés. Győrnek is bementék 11 óra felé. 20 perc múlva le is fújják. Alig lefújják, furcsa motorzúgást hallok. Kinézek. Bumm-bumm! – Valami ötöt lő valahol egy boforc.¹¹⁷ Na, ez is rendes eset! Aztán lett még egyszer zavarórepülés, majd mindenhol pihenj. Megebédeztünk.

Ebéd után kimentem uszodába. A jegypénztárnál először át kellett vergődnöm a „gőzfürdőn”. Ma igen sokan vannak, mert igen jó, igazi fürdőidő van.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 14. HÉTFŐ

Reggel 5-kor esik az eső. Visszafeküdtem. 7-re mentem be melózni. Kenegettük a csöveket tovább.

Délután megint a bicikligumimat ragasztottam. Borzalmas ez a traktor! Meg lehetne vele örülni, ha tragikusan venném a dolgot. De az a fontos, sikerült a ragasztás!

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 15. KEDD

Nagyboldogasszony! De nekünk nincs ünnep! Melózunk! Annyit azért mégis kaptunk, hogy kettőkor már el is jöhettünk. Hamar megebédeztem, és már megyek is uszodába. Ma már nincs az a kimondott fürdőidő. A vízben nagyon jó volt, de a levegő kissé hűvös. Sokat kacagtunk. Ugyanis kint volt a Poligon, és a diri b. családjával, valamint a Kobra¹¹⁸. A Poligon is, meg a diri is a kis Poligonnal, a Sebővel csigázott. Szenzációs volt! Hát ezt látni, minden pénzt megért! Az uszodába két némettel mentem. Látták, hogy úszónadrág van nálam, és siettek utánam. El is értek. Elkezdtek dumálni, mutogatni – Schwimmen? Schwimmen? – Ja, ja! Mutatták a fürdőnadrágjukat, hogy ők is oda mennek. El is jöttek velem. Jópofa gyerekek! Sokat fürödtem ma is, sokat úsztam, és tornásztam. Azért nem is járok most az ETO-ba, meg azért sem, mert teremben igen meleg van. Ilyenkor jobb a vízben.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 17. CSÜTÖRTÖK

Megy a meló! De a kulizásnak vége. Ma pl. olyan 4 mázsás vasrudakat hordtunk ki a raktárból. De ma aztán mégis észrevettek bennünket, és a kis Luibbal a felvetőkhöz tettek vissza mindketőnket. Holnap már felvetünk. Mozi. Szegény gazdagok.

¹¹⁷ Nem volt számottevőbb berepülés, valószínűleg egy felderítő repülőgépre lőtt rá a légvédelmi tüzéség.

¹¹⁸ Kobra (Kovács József tanár úr) halálhírét július 17-én Szerától (Benedetti Szerafin) hallotta Ottó. Prátser András *A textiles képzés Győrben a kezdetektől a megszűnésig* című munkája szerint azonban Kovács József az 1946/47-es tanévben az első osztályos textilesek osztályfőnöke volt.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 18. PÉNTEK

Reggel 8-ra megyek dolgozni a felvetőkhöz. Ketten dolgozunk egy tavaly végzett gyerekkel, a Pécsivel. Azért ezt sem gondoltam volna, hogy felvető leszek. Az iskolában sem bírtam. De ha egyszer így vagyunk, hát megpróbálom. 10 óra felé kongatnak. Futás! Kerékkel kitekertünk a Káldi Lacival a táplányi erdőbe. Megpuoltuk a bicikliket, kosztoltunk, aztán jövünk vissza, mert nem lett riadó.¹¹⁹ Megint kaptam 58,58 pengőt.

Délután elmentem uszodába. Remek volt.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 20. VASÁRNAP

A fél 9-es misére mentem. Félig már az is csendes mise volt, mert már berepülés van. Alig ha-zaértünk, már bőgnek a szirénák. Lett jó hosszú riadó.¹²⁰ Alig tudtunk valami ebédet enni. Újfajta riasztás. Délután mentem uszodába.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 21. HÉTFŐ

Egyedül dolgozom a felvetőgépen. Azt hittem, nem megyek majd semmire, és aránylag egész simán megy minden. De aztán kolompolnak. Kerékre pattanunk, és tekerünk kifelé. Kint meg-kajáltunk, és visszajöttünk, mert nem lett riadó.¹²¹

Délután strammul úszkáltam.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 22. KEDD

Dolgozok, dolgozgatok egyedül. 9-kor már kolompolnak. Rohanás! Kitekertünk szokott helyünkre, a táplányi erdőbe. Néztük, néztük a felvonulást. Rengeteg gép elment. Egyik hullám a másik után. Mind északnak tartanak irtó magasságban.¹²² Nem is igen lő a tüzéség. Egész fél 2-ig tartott a riadó, és az alatt el is vonultak, meg vissza is tértek a gépek. Lehetett legalább ezer darab. Lefújták a riadót, már nem is mentem vissza a gyárba. Hazajöttem, valami kis lecsót ettünk, mert rendes ebéd nincs, eltolták a Tommyk.

Ebéd után megyek uszodába. Sokat úsztam, és sokat tornásztam, pláne gyűrűn. Éjjel riadó!

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 23. SZERDA

Már lassan egész belejövök a felvetésbe. Igen várja ma is mindenki a riadót. Már azt hittük, nem futunk, mikor fél 12-kor kolompolnak. Irány a táplányi erdő. A sok menekülő olyan port ver, mint amilyen volt bombázás után. A légiveszélyt már fújják. Várjuk a riadót. De nem lett, hála. Lefújják a légiveszélyt negyed 1-kor.¹²³ Nem megyek vissza, mert 1 órára már megvan a kimenőm. Valami lev. röntgen vizsgára kellene mennem, de ma már természetesen nem megyek. Ja, igaz, reggel elaludtam, 7-re mentem melózni. Semmi baj!

Délután megyek fürdeni.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 24. CSÜTÖRTÖK

Kedves kis Naplóm, annyi mindent szeretnék mesélni neked, de ne haragudj, nem érek rá.

¹¹⁹ Nem volt aznap nagyobb berepülés.

¹²⁰ 1944. augusztus 20-án csehszlovák és lengyel olajipari célokat, köztük Oswiecimet (Auschwitz), valamint Szolnokot és Szegedet támadták meg az amerikai repülők. *Hammel* 1994. 365–366.

¹²¹ Hajdúböszörmény és Nis repülőterét támadták az amerikaiak 1944. augusztus 21-én. *Hammel* 1994. 366.

¹²² Az amerikai légierő 1944. augusztus 22-én nagy erővel támadta a sziléziai, valamint Ausztriában a Bécs környéki olajipari célokat *Hammel* 1994. 365–366.

¹²³ 1944. augusztus 23-án az amerikaiak Bécs környékén támadtak olajipari, nehézipari célokat, valamint repülőtereket. *Hammel* 1994. 367.

Majd ha rosszabb idők jönnek, amikor már nem lehet fürdeni. Most ki kell használni az időt. Mire uszodából hazajövök, már este van. Ma kivétel, mert ma délután kizavartak az uszodából, a rádió a műsört megszakította, Sót, Rahó, Nyírség riadó fél 5-kor. Ez szokatlan. Kijöttünk nagy dühösen az uszodából, és az Imivel hazatekertünk. Azért most pár sort hamar írtam a vasárnaptól kezdve. Ma már nem is igen emlékszik az ember vissza. Azért nehéz ezt a füzetet vezetni. Nagy akarat és türelem kell hozzá. Pláne így nyáron!

Ma is magam dolgozom. Fél 10-kor szaladunk.¹²⁴ Gyönyörű idők vannak, és így minden nap jönnek. 9 óra fele már mindenki érdeklődik, nincs-e valami „baja Bácskának?” – Ma másfelé mentünk. Ez lett a baj. Nagy baj ugyan nem lett, de nekem igen. Mert belehajtottam az egyik srácba, és leestem a bicikliről. Csak letenyerültem. Semmi. Megyünk tovább. Fél 12-re már benn vagyunk a gyárban. Csak most kezdem érezni, ill. már az uszodában éreztem, hogy megütöttem a csuklóm. Fáj. Vizesborogatást tettem rá.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 25. PÉNTEK

Nem sokat dolgoztam ma sem. Fél 10-kor már futunk.¹²⁵ Most meg Kismegyert felé tekintünk ki a határba. Letelepdtünk egy helyen. Akkor vettük észre, hogy a mellettünk lévő nagy réten egy hatalmas gulya legelész. Na hiszen, vakartuk a koponyánkat! De már zúgnak a gépek, sőt már lőnek is a tüzérek. Pont fölöttünk robbannak a lövedékek. Húzódtunk ám az árokban a fa tövébe! Hullottak is ám a repeszek körülöttünk. Visszafelé még a gumim is tönkrement. Madzaggal kötöztem meg. Délre mentünk vissza a gyárba. Felvettük a fizetést. 58 pengőt kaptam.

Délután megint mentem uszodába. Sajnos a fájó csuklóm miatt tornászni nem tudtam. Még úszni is alig.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 26. SZOMBAT

A teljesség kedvéért ma is kiszaladtunk. De még csak légiveszély sem lett.¹²⁶ Másfél órát lógtunk. Szintén a strandra mentem délután.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 27. VASÁRNAP

Délelőtt megint riadó van.¹²⁷ Anyukám Kapitányékkal kiment kocsival Szabadhegyre. Én kérekre pattantam, és kitekertem a Rábára. Az Imi is künn volt. Strammul fürödtünk riadó alatt. Mikor lőttek, behúzódtunk a fák alá. Majdnem 2 óráig tartott a riadó.

Délután zavarórepülés van, és az uszodából kizavartak. Az Imivel elmentünk moziba. A Házasság-ot játsszák Páger, Muráti, Perényi¹²⁸. Elég jó volt.

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 28. HÉTFŐ

Már szinte furcsa lenne, ha nem riadnánk. Ma is futottunk.¹²⁹ Kitekertünk az Ordassal a Rábara. Jó fel, messze. A fürdőnadrágot már előrelátóan magammal vittem. Amint kiértünk, levetkőztünk, be a vízbe. Remek volt! Szép tiszta a Rába, de elég kicsi. Közben hallottunk valami morgást,

¹²⁴ 1944. augusztus 24-én csehszlovák olajipari célokat, valamint Szeged vasúti hídját és a Vinkovci pályaudvarát támadták az ellenséges kötelékek. *Hammel* 1994. 367–368.

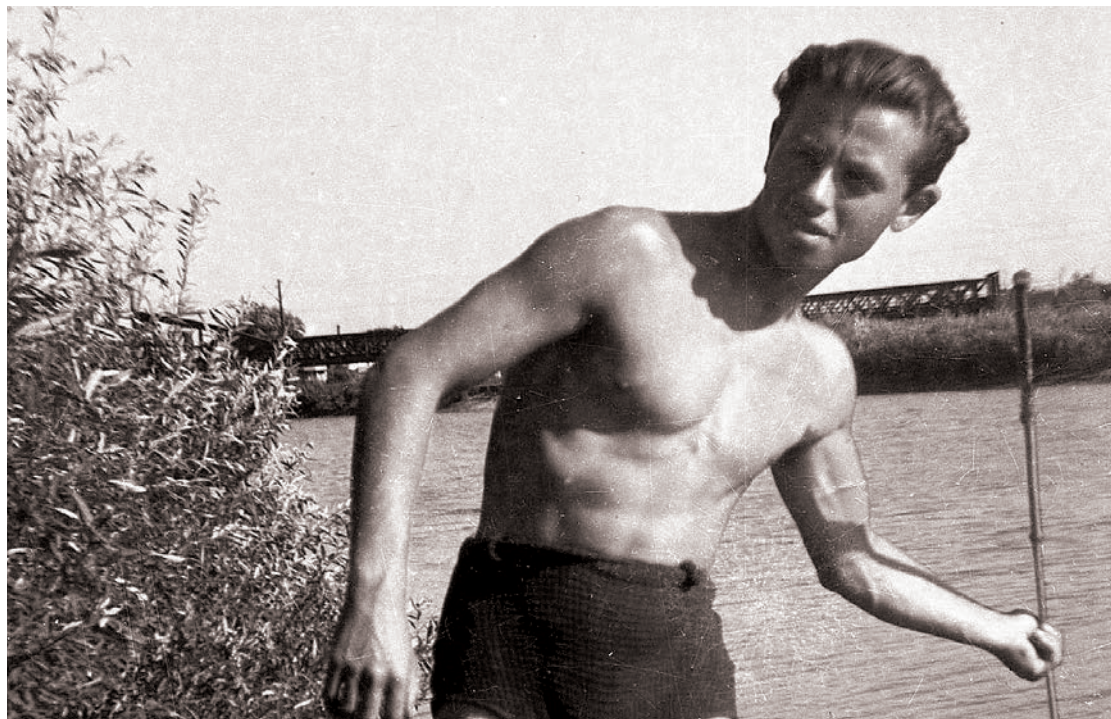
¹²⁵ A fő célpontjai az ellenséges bombázóknak 1944. augusztus 25-én a csehszlovákiai repülőipari célok és repülőterek lettek. *Hammel* 1994. 368–369.

¹²⁶ Nem volt nagyobb berepülés Magyarország légterében aznap.

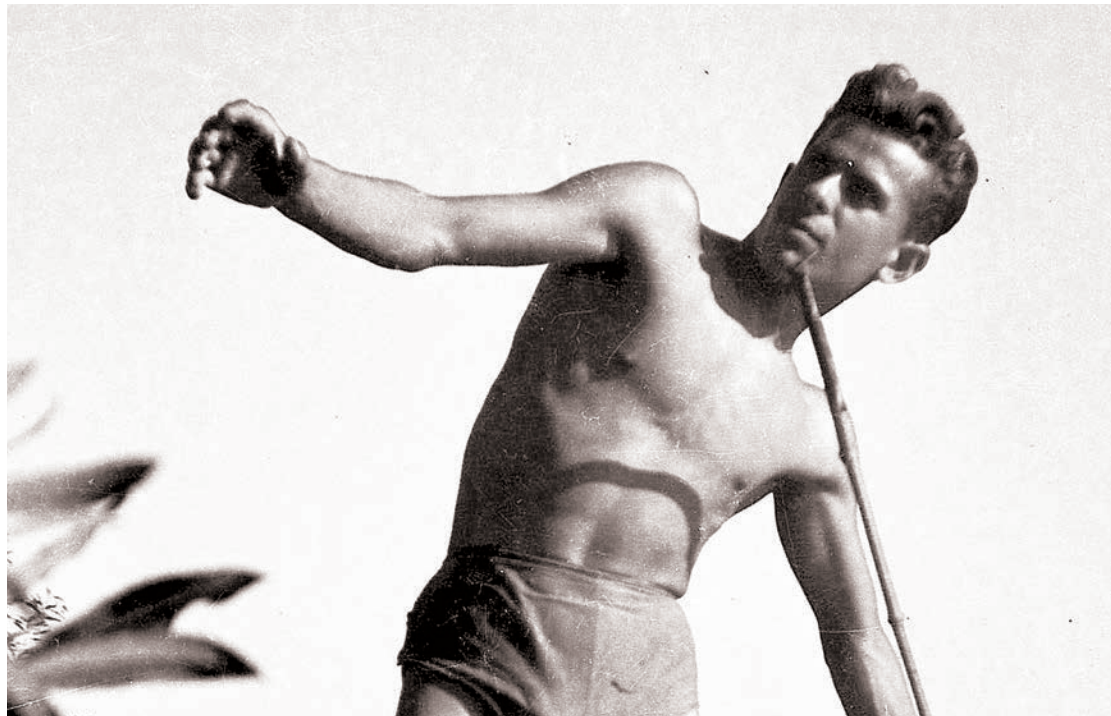
¹²⁷ Blechhammert bombázta egy nagyobb ellenséges kötelék 1944. augusztus 27-én. *Hammel* 1994. 370.

¹²⁸ Páger Antal, Muráti Lili, Perényi László

¹²⁹ Az ausztriai Moosbierbaum, valamint Szőny olajfinomítói mellett Miskolc pályaudvara és a szolnoki vasúti híd volt a célpont 1944. augusztus 28-án. *Hammel* 1994. 370–371.

*A Tarzan-képek egyike, Hárs Ottó
(Hárs Ottó tulajdona)*

*A Tarzan-képek egyike, Cseh Imi
(Hárs Ottó tulajdona)*

de aztán csend lett. Pazarul úsztunk lefelé. Aztán minden baj nélkül lefújták a riadót. Még egy kicsit visszamentünk dolgozni. Ugyan csak keveset dolgoztunk a múlt héten, de úgy lát[...]

Megebédeltem, aztán az Imivel kimentünk a Rábára. Vittem a fényképezőgépet, és csináltunk stramm Tarzan-képeket. Fürödtünk is finoman. Remek délután volt ez a mai!

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 29. KEDD

Ma volt ám egy ronda futás. Fél 10-kor kolompolnak. Még a biciklimet dudálom, már fújják a légiveszélyt.¹³⁰ Még jóformán le sem fújták, már fújják a riadót. Hát azt a futást, azt a menekülést nézni is borzasztó. Kitekertem a táplányi erdőbe, mert már nem volt időm a Rábára kitekerni. Jönnek ám a gépek, csak úgy dübörög, ott gyülekeznek majd felettünk, a tüzéség pont fölénk lő. Húzódtam ám a fa tövébe! Azt hittem, ma most kap Győr. És nem, mert elhúztak északnak. 1 órakor lett vége. Már nem is mentem vissza dolgozni. Megebédeltünk, aztán bevittem a filmet a Doboshoz, megettem egy fagyaltot, aztán mentem uszodába. Vagy egy órát vártunk a kapunál, mert zavarórepülés van. 5-kor vége, bemehettünk, és jót fürödtem. [...]¹³¹

GYŐR, 1944. AUGUSZTUS 30. SZERDA

Kínszenvedés dolgozni a felvetőn. Kicsik az orsók, és minden méter után lefogy egy-kettő. Borzasztó lassan megy. Ma megcsináltam egy hengert. Adtak segítségnek mellém egy lányt is, de nem sokat érek vele. A rendes időben ma is elszaladtunk. Én ugyan nem szaladtam, hanem szépen hazapuliztam. Nem is lett semmi. Északról jöttek gépek. Sopron meg Győr, Zala kivételével, majdnem mindenhol riadó van.¹³² Pesten is, azért jöttünk el. Itthon megkosztoltam, vágtam egy kis fát, aztán délben visszamentem még egy kicsit dolgozni.

Délután elmentem uszodába. A medencében nincs víz, a Dunaiban fürödtem. Alig vagyunk páran uszodában, mert nincs kimondott fürdőidő, csepereg az eső. Új kifordulást tanultam a gyűrűn! [...]

Pedig volt egy rendes esésünk a kismegyei erdőben. Oda tekertünk ki. Még le sem telepedtünk, már le is fújták a riadót. Kosztoltunk, aztán szépen visszatekertünk. Megkaptam a heti fizetésemet, 57,62 pengőt.

Délután már kénytelen voltam elmenni borbélyhoz, mert ősemberi a hajam. Micsoda meleg van a borbélynál! Jó rövidre vágattam a hajam (1.90). Utána mentem uszodába. Végre sikerült elcsálnom a Lacit is, meg a Zolit is.

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 2. SZOMBAT

Délelőtt igen vacakul ment a meló. De annál jobb volt délután! Mentem a Lacihoz. Füttyülök, jön. Megyünk a Rábára. Amint megbeszéltük, már jön is a Zoli a csónakkal. Kiköt. Mi be. Indulás. A Zoli evez. Majd a Laci, aztán én. Most evezek először dublóban.¹³³ Fogtam jó „rákokat”!¹³⁴ Volt egy jó esetünk, de nem érek rá elmondani (A' nem manus! Nem manus az! Gyűjjön ki, mutakozzon bel!)

Nagyban készülök a holnapi kirándulásra.

¹³⁰ 1944. augusztus 29-én csehszlovákiai célpontok mellett a szolnoki és a szegedi vasúti célpontokat támadták az amerikaiak. *Hammel* 1994. 371–372.

¹³¹ A naplóból itt egy nagyobb részlet hiányzik. Valószínűleg a romániai helyzet és a Sztójay-kormány leváltása lehetett a téma.

¹³² Aznap nem volt nagyobb bombázó berepülés a térségben, így lehetséges, hogy ez még az előző napi berepüléshez tartozik.

¹³³ kétpárevezős csónak

¹³⁴ Rákfogás: helytelenül végrehajtott szabadtás, amikor az evezős lapjával próbálja kiemelni a lapát tollát a vízből. Ilyenkor a tollra nehezedő víztömeg súlya a kiemelést nehezíti. A beragadt lapát a hajót jó esetben csak bebillentí, nagyobb sebességnél fel is boríthatja.

Soha, de soha nem felejem el ezt a napot! Az első komoly evezőstúrám. Szeretném kis Naplóm, részletesen, úgy elbeszélés formájában elmondani neked ennek a napnak az eseményét, de erre sajnos nem érek rá. Azért csak nagyjából vázolom a mai kirándulásunkat.

Reggel fél 6-kor már kelek. Összecsomagolok kosztot, meg minden szükséges dolgot. A nagytemplomban a fél 7-es misén találkozunk a Laci, Zoli, meg én. A misének 7-re már vége is van. Lemegyünk a csónakkölcsonzóbe. Evezéshez levetkőzünk. A ruhánkat itt hagyjuk. Fél 8-kor indulunk a stramm kétpár evezőssel. Először a Zoli meg a Laci evez, én vagyok a kormányos. Szép napos az idő, bár kissé hűvös szél fúj. Korán van még! Hosszú csapásokkal haladunk felfelé. Semmi! Észre sem vesszük! Egymás után megyünk át a hidak alatt, a hosszú ívek egymás után maradnak el mögöttünk. Lassan elmarad a város is. Öreg halászok néznek utánunk unottan a vízpartról. Még a centrálkhoz¹³⁵ sem értünk, kis felhő szalad fölénk, nagy cseppekben megered az eső. A nap süt. Csillogva hullanak az esőcseppek az aranyló vízre. Hamar kikötni, mert megázunk! De semmi! Megáll az eső, és húzunk tovább. De a nap elbújt. Majd a Laci helyett én veszem át az evezőt. Először bizony fogtam egy pár „rákot”. De aztán szépen belejöttem. Már jól felhúztunk a Rábán, majd nem a Marcalig. Egy helyen kikötöttünk. 11 óra. Amint szárazföldre lépünk, csak akkor érezzük, milyen erős, hideg szél fúj. Árnyékosabb helyet kerestünk. Tüzet raktunk. Én magamra terítettem a Zoli plédjét, és elmentem kukoricát szerezni. Hoztam is 6 fejet, és megsütöttük. Hideg van, közben neki-neki szomorodik, és megered az eső. A Zolin már hullafoltok mutatkoznak. Kékes-zöld színben játszik az egész gyerek. A Laci libabőrbe bújt! Csak én őriztem meg a hidegvéremet. Sokat neveltünk tragikomikus helyzetünkön. Hátha még jó idő lett volna! Egy plédbe takaróztunk mindhárman. Ez jó ok volt a veszekedésre. Közben jól bekosztoltunk. Van sonka kovászos uborkával, kirántott csirke puha kenyérral és paprikával, mákos rétes, alma. Vízet majdnem nem is ittunk. A Zoli elhozta az új gitárját, hogy majd a Laci játszik, de nem igen volt kedvünk zenélni, nekem sem pofagyalulni.¹³⁶ Egy kicsit gyengült a felhőzet. Felkerekedtünk. Kifutottunk a vízre, és evezünk feljebb. Felmentünk a Marcalra is, majd Gyirmótig. Aztán megfordultunk, és húzunk vissza. Én vagyok a kormányos. Beburkolóztam a plédbe, és úgy kormányoztam. Visszaértünk a Rábára, a Zoli vette át a kormányzást. A Lacival evezünk. Még a centrálkhoz sem értünk, megeredt jól az eső. Kikötni! Egy szénaboglyába bújtunk. Egy kicsit kosztoltunk, de az eső csak nem állt meg, sőt, egy nagy sötét felhő közeledik. Evezőre legények! Irtó hideg szél fúj, hideg eső ver bennünket. Azt az evezést, amit a Lacival csináltunk! Mentünk legalább 20 km-errel! Stramm könnyű a csónakunk. Húzzuk, húzzuk. Kegyetlenül paskol bennünket az eső! A Zoli a kormánynál majd megdermed, de csak öleli a gitárját. Mikor a vasúti hídhoz érünk, akkor robog át a hídon a soproni. Az ablakokban kajánul vigyorgó pofák, és könnyed köröket csinálnak a homlokuk előtt. A regattaházak előtt is elszáguldottunk, és vigyorgó pofák integettek felénk. Végre megérkeztünk. Kikötünk. Pánikszerűen kipakoljuk, leszereljük a csónakot. Megyünk öltözni. Az ingem tiszta víz! Nincs ingem! Sebaj, fel a kabátot, fel a gallért, keresztbe a fényképezőgépet. Lassan, vontatottan elkészülünk. A Zoli gitárja elázott. Még most is esik az eső. Fizetni akarunk. Mert még csak 10 pengőt fizettünk. Még 5 pengőt kell fizetni. De a manus elengedte, mivel esett az eső. Rendes manus! Esik az eső! Roham az Erzsébetbe.¹³⁷ Nem kapunk jegyet! Roham az Apollóba. Harmadik helyet kaptunk. Sebaj! Kissé tojásfejjű és ferde vállú manusokat láttunk, de megszáradtunk. Feleség című német filmet játszották. Jövünk haza. Ing nélkül! Itthon persze kinevetnek. Hamar vacsoráztunk. Ágyba!

¹³⁵ Akkoriban a a Rábán átívelő magasfeszültségű kábelekre használták ezt a kifejezést.

¹³⁶ szájharmónikázni

¹³⁷ Az Elite mozit hívták 1942-től a háború végéig Erzsébet moziknak is. Ez volt Győr második mozija az Apolló mellett. A mai Bécsi kapu téren (akkor Erzsébet-tér) volt, a bástyák tövében.

Ez a váza a kirándulásunknak. Az idő ellenünk esküdött. Hej, ha jó idő lett volna! Hej! Felejtetetlen lett volna! Igaz, így is az. Legalább 40 km-t eveztünk. És a Lacinak is, nekem is az első túránk. Azért is csinálunk még egy kirándulást.

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 5. KEDD

Fél 10-kor riadó! A Zoli kerekére kapunk, és tekerünk ki a Rába-partra. Napoztunk egyet. Aztán délre lefűjják a riadót. Visszatekerünk. Pest kapott!¹³⁸

Délután kimentünk hármásban halászni. A Zolival húztuk a kubikban¹³⁹ a hálót. Fogtunk 8 darab csukát, 2 darab kárászt. A zsákmányt megfeleztük. Aztán egy jót fürödtem a Rábában. Már nagy a Rába! De tiszta. Addig a Zoli, meg a Laci pöccztek,¹⁴⁰ és fogtak is ökléket, meg két levélkeszeget. Este a nagy zsákmányt diadallal hoztuk haza. Életem első halászsákmánya!

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 6. SZERDA

Megettem az első halászsákmányom! Remek! Finom kirántott hal, jó frissen! Nagyon bírtam.

Délután bementem a képekért. Strammok! Jó vad Tarzan-képek! Az Imi kézenállós képe szenzációs!

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 7. CSÜTÖRTÖK

Nincs semmi riadó, vagy ilyen egyéb nyalánkság. Megy a munka.

Megint kimentünk hármásban halászni. Mentünk szépen sorban a kubikokon. Fogtunk 5 darab szép csukát, egy még szebb pontyot, és két kárászt. Egész szép zsákmány! Igaz, meg is szenvedtünk érte! Húztuk a hálót, húztuk, és hányszor csak hínárt, meg hatalmas kecskebékákat fogtunk! A talpamat felvagdalta mindenféle vacak. Estefelé meg már borzalmasan csíptek a szúnyogok. Azért a leghevesebb szúnyogtámadás ellenére is tervszerűen végrehajtottuk a hadműveleteket! Este 7-ig halásztunk. Akkor hamar be a Rábába. Jót fürödtünk! Árad a Rába. Gyorsan folyik, és mély, jó úszni benne. Csak az a kár, már kezd zavaros lenni.

Este 8-ra, sötéttel értem haza. Elosztottuk a halakat, és bevonultam a nagy zsákmánnyal. A két nagyobbik csuka még most is élt.

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 8. PÉNTEK

Kisboldogasszony napja. Búcsúznak a kis fecskéink. Őszre fordul az idő. Ősz lesz...

Dolgoztunk ma is. Sőt, még majdnem riadtunk is. 10 órakor kolompolnak! A nagy futam megindul. Sajnos én is gyalog vagyok. Nem is mentem messze. Jobb is, mert még csak légiveszély sem lett. De azért több mint egy órát lógtunk. A fizetést is megkaptam. A rendes 57,62 pengőt. Ebéd után megragasztottam a biciklimet.

Délután a Lacival elmentünk a $\frac{3}{4}$ 6-os mozira. A Viharbrigád-ot láttuk. Szenzációs! Sárdy, Bordy, Pethes, Maklári, Vágóné¹⁴¹ a főbb szereplők. Remekbe sikerült kis film!

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 9. SZOMBAT

Majdnem elszaladtunk ma is. Ma nem nagyon bántam volna, mert kerékkel vagyok. Ment a munka. Csak nagyon vacak műrostot vetek fel, és borzalmasan szakad. Ma elég gyorsan elment az idő.

¹³⁸ 1944. szeptember 5-én az amerikaiak nagy erővel támadták a szolnoki, a szobi és a budapesti vasúti hidakat. *Hammel* 1994. 376., valamint *Oláh* 2019. 131.

¹³⁹ horgász hely

¹⁴⁰ apró halat horgásztak

¹⁴¹ Sárdy János, Bordy Bella, Pethes Ferenc, Maklár Zoltán, Vágóné Margit

*Tarzan-kép, Hárs Ottó
(Hárs Ottó tulajdona)*

*Tarzan-kép, Cseh Imi
(Hárs Ottó tulajdona)*

Véletlenül délután itthon maradtam, mert rossz az idő. Meglehetősen hideg van. Estefelé eltekertem a Lacihoz a vidravasért, és kivettem a macskának.

Ma van a Veni sancte¹⁴² a mi iskolánkban. Veni sancte! Mennyit jelentett ez minden szeptemberben! Mennyi mindent... Többet nekem sohasem lesz Veni sancte... Kár! Én ugyanazt szoktam énekelni, veni, veni Te Deum! Most nem így énekelném.

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 10. VASÁRNAP

Ma egy hete lett volna ilyen szép napos idő! Mert ma szép idő van! Jöttek is ránk a Tommyk! Úgy 11 óra felé hirtelen riadó! Alig elhallgattak a szirénák, már zúgnak is a gépek. De mennyi! Az első hullámokra keveset lőtt a tüzérség, a többiek aztán már szépen kikerülték Győrt.¹⁴³ Északról jöttek délnek a gépek. Pont délig tartott a riadó.

Délután kimentünk a Lacival fényképezni a Rába-partra. A csónakkirándulásra szánt filmet Tarzan-képekkel fényképeztük el. A Laciról is négy képet, meg rólam is. Elkértem az Imi törjét, és ez emelte a romantikus hatást. Fényképezés után meg akartam fürödni a Rábában. De csak pár tempót mertem csinálni, mert irtó hideg a víz. Hiába, már szeptember van. Hosszúak és hidegek már az éjszakák. Itt a réten is boglyákban áll a sarjú. A magasban ezernyi fecske most beszéli meg a költözést. A vizek hajnalonként álmos ködöt hoznak valahonnan északról, ahol már talán ősz van...

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 11. HÉTFŐ

Ma hajnalban ronda világ volt. Úgy 3 óra tájban hatalmas lövöldözésre riadunk fel. Kinézünk. Röppennek ám fel a piros nyomjelzők. Na, ennek fele sem tréfa! Pedig csak zavarórepülés van. Szirénáznak. De borzalmas hallgatni! Most meg még jobban lőnek. Csak úgy mozog minden. Az a tűzi-játék rendes volt! Aztán csendesedtek. Hideg az éjjel. Szépen bementem és lefeküdtem. Utána még lőttek egypárat, aztán fél 4 tájban lefújják a riadót.

5-kor meg már kelek, és eltekerek a gyárba. Nagyon felhős hajnal, gondoltam, ma nem futunk. Később meg is eredt az eső, és nem lett semmi hiba. Meglepően gyorsan ment ma az idő!

Kettőkor jövök haza. Delikátesz túrós palacsinta az ebéd. Jól bekosztoltam, és betekertem a városba. A cipészhez bevitettem a cipőmet javításra. A Doboshoz meg bevitettem a filmet, meg másolásra egypár képet. Az Iminek az egyik Tarzan-képről pedig nagyítást csináltatunk.

Borongós, szomorú őszi idő van. Ólombúra terült a város fölé. Hűvös van, és hidegen szitál az őszi eső.

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 15. PÉNTEK

Nincs semmi riadó. Megy a munka. Megkaptuk a fizetést, 57,62 pengő.

Este 6-ra megyek tornászni az ETO-ba. Csak gyűrűn bírtam figurázni. A csuklóm még mindig fáj. És gyűrűn mégis megcsináltam hátra kifordulásból az előretámaszt. Csak a mancsomat tette tönkre egy kicsit. Alaposan feltörte. De sebj! Tréning után jót tusoltunk. Stramm volt.

9-kor kaptunk egy órás riadót.¹⁴⁴ De nem lett semmi. Pestet megint bombázták.¹⁴⁵

¹⁴² Veni sancte: latin, jöjj el Szentlélek Isten. A kat. egyházban a pünkösdi szequenciák kezdő szavai. A tanévnyitó szentmise elnevezése.

¹⁴³ 1944. szeptember 10-én ausztriai ipari, olajipari létesítményeket, valamint repülőtereket támadtak az amerikaiak. *Hammel* 1994. 378.

¹⁴⁴ Nem volt számottevő berepülés aznap.

¹⁴⁵ Valójában 1944. szeptember 5. után csak szeptember 17-én bombázták Budapestet.

*Tarzan-kép, Hárs Ottó
(Hárs Ottó tulajdona)*

*Tarzan-kép, Cseh Imi
(Hárs Ottó tulajdona)*

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 16. SZOMBAT

Merész elhatározással este elmentem Szentmiklóásra. Fél 11-re értem oda, mert rengeteget késett a vonatunk. Még az a szerencse, fönn voltak Gizi ángyomék.¹⁴⁶ Röviden mindent elmeséltem, aztán lefeküdtünk.

FERTŐSZENTMIKLÓS, 1944. SZEPTEMBER 17. VASÁRNAP

Reggel fél 8-kor kelek. Finom reggelim van László bátyámékkal. Kávé, csokoládés kaláccsal. Elmegyünk a fél 9-es misére. Mise után felmegyünk Teréz nénémhez. Ebéden Péter bátyáméknál vagyok. Szenzációs búcsús ebéd van! Húsleves, töltött paprika, sült hús, torta, kalács, sütemény! Bírtam. Különösen a tortát!

Elmentünk litániára. De igen hosszú volt, és szépen kilógtunk az Ambrussal. Hazamentünk, kalácsot ettünk. Fogtunk egy cekkert,¹⁴⁷ és mentünk fel a hegybe szőlőért. Szedtünk egy nagy cekkerrel, aztán közben mindig ettünk is. Hazajövet még bementünk Teréz nénémhez. Otthon megint kosztoltunk, és kimentünk a búcsúba. Nagy poron kívül más nem igen van. Tipikus falusi búcsú.

Hazamentünk. Összecsomagoltunk. A nagy bőröndben hoztam paprikát, szilvát, tejfelt, túró, kalácsot, süteményt. Meg külön egy skatulya szőlőt. Megvacsoráztunk László bátyáméknál. Finom koszt van itt is. Általában az egész nap a kosztolás jegyében telt el.

Az Ambrus kijött velem az állomásra, és biciklin kitolta a csomagjaimat. Késéssel ért be a soproni 9-kor. Hál' Isten nem lett riadó sem, és 11-re hazaértem. Anyukámék vártak az állomáson. Útközben mindenről beszámoltam nekik. A bőrönd alatt megizzadtam. De fő a kaja!

Éppen éjfélkor feküdtünk le.

Szerettem volna részletesebben elmondani kis Naplóm ezt a napot, de ne haragudj, nem érek rá.

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 18. HÉTFŐ

Reggel épp elég volt felkelni! Fél 11-kor kolompolnak. Futam. A biciklimbe egy csepp levegőt nem bírok fújni. Hagyom a fenébe, és megyek gyalog. Találkoztam a Tommyval. Vettünk egy négykilós görögdinnyét, és a szénaboglya tövében nekiláttunk. Légiveszélyt fújnak. Megyünk tovább, közben esszük a dinnyét. Nemsokára riadó van. Kimentünk Sashegyre. Ott egy vén diófa árnyékában elfeküdtünk, és diót ettünk. Fél 2-kor fújják le a riadót. Bemegyek a gyárba a tragacsomért. Pestet megint bombázták. Szegény, szép Budapest!¹⁴⁸

Délután elmentem a Vikivel moziba. Megváltottam a jegyeket. Előzőleg a Dobosból elhoztam a képeket. Strammok. Különösen az enyém egyik, amint villogó törrel jövök elő a bozótból. Azt magnagyíttatom. Moziban az Afrikai vőlegényt játsszák. Latabár [Kálmán], Vaszari Piri filmbohózata. Annyit nevtünk, majd elpusztultunk.

Este megint van riadó. Borzasztó! Pestet megint támadják! Körülöttünk mindenfelé villogott az éjszaka.¹⁴⁹

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 19. KEDD

Ma hál' Isten nincs riadó.

Délután bementem a Doboshoz a másolatokért, és az Imi nagyításáért. Vettem gumiragasztót

¹⁴⁶ családba vagy a közeli rokonságba tartozó vér szerinti férfirokon felesége

¹⁴⁷ bevásárlószatyor

¹⁴⁸ Budapestet nagyerejű amerikai légitámadás érte 1944. szeptember 17-én, szeptember 18-án és szeptember 20-án is. *Oláh* 2019. 116.

¹⁴⁹ Erről a támadásról, sőt a szövetséges légierők éjszakai légitámadásairól roppant kevés információval rendelkezünk.

is. 1,80 pengő egy pici tubus! Estefelé bementem a Fatához, és elhoztam a bélést. 49 pengőt fizetem érte. Most már lehet varratni a ruhámat!

Este jött a Laci, és eladtam neki a rajztáblákat. Az enyémet 10 pengőért, amit a Béla nekem adott, 8 pengőért.

Este megint riadó van 11-ig. Irtózatos már ez a sok éjjeli riadó.

GYÓR, 1944. SZEPTEMBER 20. SZERDA

A borzalmak napja! Átéltük a negyedik bombatámadást!¹⁵⁰

6-ra rendesen bemegyek dolgozni. Irtó hűvösek már a reggelek. Hidegben és még majdnem teljesen sötétben, zsebredugott kézzel spulizok a gyárba. Megy a munka.

Fél 11-kor kolompolnak. Futás! Ezeknél a futásoknál is mindig kisebb lesz az iram. Nem látni olyan eltorzult pofákat, mint eleinte. Szóval a Gyulával kimentünk Szabadhegyre. Mikor jöttek a gépek, riadó után hamarosan, és löni kezdtek, Kakashegyen bementünk egy házba a repeszek ellen. Elhúztak a gépek. Csend. Kb. fél óra múlva, dél tájban erős gépzúgás. Látjuk ám a gépeket. Harci alakzatba fejlődve, meglehetősen alacsonyan, egyenest a városnak repülnek. Mondom a Gyulának, Gyula, ezek bombáznak! Alig kimondom, már zeng is az ég! Borzalmas ez a sivítás! Bele lehetne örülni! Bumm, bumm! Megremeg a ház. A pályaudvar felől hatalmas por, füsttölcsér vágódik fel. Tovább, tovább. Már az egész város egy porfelleg! Már magasabbra húztak a gépek, elintézték, amit akartak. Rettenetesen lövik őket. Olyan az ég, mintha szeplős lenne. De nem látok leesni egy gépet sem. De mi ez, Uram Isten! Újabb hullám! Épp úgy jönnek, mint az előbbiek, délről. Fölénk érnek. Megint megzendült az ég! Irtózatos! Csak úgy megröppen a föld, mikor bevág egy nagyobb bomba! A gádorból¹⁵¹ nézzük az egész támadást a Gyulával. Rettenetes! Gyújtóbombákat is dobtak! Micsoda füst gomolyog fel! Fekete, piros, vörös, mindenféle füst és láng gomolyog fel. A gépzúgás már elhalt. A lövések még mindig robbannak a levegőben. Micsoda tűz, micsoda rettenetes tűz! Füst és tűzgomba lökődik a magasba. Bumm, hatalmas robbanás! Megint, megint! Időzített bomba! Mindenki az utcán és rémesen találgatják, mik égnek! Azt láttuk, hogy a mi gyárunk nem ég. Nádorváros felé sincsen semmi, hál' Isten! Aztán én elindultam hazafelé. Micsoda rondán ég a város. Útközben halom, hogy a rendező-pályaudvar odavan, a közellátás ég, a posta is kapott, a győri textil ég, a Linum lengyár ég, ronda munka! Hazaértem. Anyukámék Csaláékknál voltak, és mesélik a borzalmakat. Mindenki megy befele a városba, bár még le sem fújtak. Nincs áram, nincs víz. Aztán megszólal a központi sziréna, és harangoznak. Elvonult a riadó. Harapunk valamit. Közben azt kiabálják, légiveszély van. Újra futni kezdenek. De nincs semmi. 4 óra felé én lefeküdtem, mert fáradt vagyok.

7 óráig aludtam. Megvacsoráztunk. Aztán Kapitányékkal, meg a Glóriával kimentünk a Schöberl kertészhez. Borzalmas a város abban a vörös fényben. A kertésznél van telepes rádió. Fél 11 felé már mindenfelé pihentet. Visszaindult a karaván. Kinevetjük a saját nyomorúságunkat.

Hazaérünk. Lefekszünk. Épp elfújjuk a gyertyát. Szól a sziréna! Légiveszély! Kiugrani az ágyból, már kongatják a harangokat. Átme gyünk Csaláékhoz. Valamerre bombáznak, igen félelmesen idehallani a zuhogást.¹⁵² Irtózatos! De aztán hamarosan lefújják a riadót. Hazajövünk, lefekszünk. 1-kor már megint riadó van. Én fel sem keltem, mert hamar le is fújták.

Hát ez az éjjel rémes befejezése volt ennek a borzalmas napnak.

¹⁵⁰ A légítámadás történetét az előtanulmányban ismertetjük. Aznap támadták még Budapestet, Hatvant, Szobot, valamint Pozsonyt is.

¹⁵¹ Védett lejárati; a talajnál mélyebben fekvő padlózatú épület vagy pince boltozott bejárata, amely megakadályozza, hogy az eső beessen, vagy az udvaron összegyűlő víz befolyjon a belső térbe, valamint áthidalja a külső térszín és a belső padozat közötti különbséget.

¹⁵² Ez Hegyeshalom bombázása lehetett. *Libou* 2007. 200.

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 21. CSÜTÖRTÖK

Reggel nem tudtam ötkor felkelni, elaludtam. 7-re megyek be. Útközben találkozom egy hölgygel, aki nálunk dolgozik, jön a gyárból. Mondja, hogy délelőtt nem lesz munka, mert nincs áram. Szépen visszajövök. Megragasztom a biciklimet. Közben megjön az áram. Víz is van már. A fontos, van áram! Tudjuk hallgatni a rádiót. Fél 11 felé megszakad a műsor. Mindenféle riadó van.¹⁵³ Anyukámék is kimentek Szabadhegyre Mondovitsékhoz. Én is készenlétbe állítom a kerekemet, s ha légiveszély lesz, kimegyek. Pesten, Veszprémben, Földváron riadó van, de nekünk nincs semmi. A Vikivel a kerítésen üldögélünk az őszi verőfényben, és várjuk a jó szerencsét. Szerencsénk is lett, nem lett más, mint zavarórepülés, azt is hamarosan lemondták. Szivárognak vissza az emberek. Már 1 óra, és anyukámék még mindig nem jönnek. Pedig nincs ebéd. Azért nem jöttem zavarba. Megsütöttem magamnak 3 db tojást, és jóllaktam. 2-re aztán elkerekeztünk a Vikivel leventézni. Mert hiába, most már oda is kell járni!

Az volt a foglalkozás, hogy a győri textil előtt betemettünk egy hatalmas bombatölcsért. Lehetett 4–5 méter mély, és 10–12 méter átmérőjű tölcser. Még a kavicsot is felforgatta! Mellettünk a teher-pályaudvar még most is ég. A vagonok egymásra torlódva, égnek állva égnek, füstölnek.

Akármerre néz az ember, mindenütt csak romok, por, füst. Itt a győri textilnek egy része romokban. A Linum teljesen leégett. A Keffel gyár is nagyon sokat kapott.¹⁵⁴ A mi gyárunkra egypár gyújtóhasáb esett, de nem lett hál' Isten semmi baj. 6 óráig majdnem teljesen betemettük a tölcser.

Este megint jöttek az [...], visszafordultak. Jót aludtunk. Délelőtt Veszprémet bombázták. Idehallott!

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 22. PÉNTEK

Reggel hatra bemegyek a gyárba. Nálunk is látszanak a bombázás nyomai. Sok helyen ledőlt a vakolat, betörött az üvegtető.

Megkaptam a fizetésemet. 57,62 pengő.

Délután kerékre ültem, és bementem a városba. Rondán néz ki a város. A Bisingerre úgy hullott a gyújtóbomba, mint a jégeső. Az aszfaltra is rengeteg esett, és ott még az aszfalt is elégett. A pénzügyi palota hatalmas rombolóbombát kapott, és rengeteg gyújtóbombát. Itt volt a zsidó vagyon elraktározva, az mind tönkrement, minden elégett. Nagy gondatlanság és számárság volt azt a sok értéket mind egy helyre halmozni! A közellátásnak a teteje leégett. Mellette a nyomda is leégett. A nagy posta is kapott.

A fő cél, amiért bementem a városba, megnézni, mi van a tornatermünkkel. Mert azt hallottam, tönkrement. Kikerekezek arrafelé. Még a teherrakodónál most oltják a tüzet. Itt is, ott is le kell szállni a bicikliről, és tűzoltótömlőkön kell átemelni. A vagonyári nagy iroda már messziről látszik. Hatalmas rombolóbombát kapott a közepébe. Igen rondán néz ki! Mindenfelé fojtó füstszag terjeng. Hát a tornatermünk földig leégett! Borzalmas látvány! Az a gyönyörű szép, modern épület most csak egy fekete behorpadt füstölgő romhalom! Borzasztó szomorú látvány! Csak álltam a romok előtt, és végtelen szomorúsággal néztem az égbe meredő fekete, üszkös gerendákat. A szél néha fekete kormot kapott fel. Ez úgy látszott, mintha valami nagy, fekete gyászfátyol lebben meg néha az üszkös romok felett... Igen-igen szomorúan bicikliztem haza.

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 23. SZOMBAT

Rendesen megyek dolgozni. Unom már ezt az egyhangú vacak munkát! Folyton szakad ez az

¹⁵³ 1944. szeptember 21-én a bajai, a kiskőrei, a tiszafüredi vasúti hidakat, valamint Debrecen és Békéscsaba pályaudvarait támadták az amerikaiak. *Hammel* 1994. 386

¹⁵⁴ Lásd a mellékletben szereplő dokumentumokat.

ócska műrost. Most egyszerűen tudtomra adja a Németh úr, hogy a jövő héten 12-től este 8-ig dolgozom. Remek! Úgy rángatják az embert, mint a paprikajancsit! Annyi a főnököm, magam sem tudom, mennyi. Az mind csak parancsol, mindegyik mást. Sokszor már nincs semmi kedvem az egész munkához! Hát ezért tanultam én, hogy épp úgy melózzak, mint egy közönséges munkás? Mindenki csak rángat, nulla vagyok! Hát érdemes volt ezért? Ennyit tanulás nélkül is elérhettem volna. Ide dugnak egy ócska felvetőgépre. Melózz, bolond! A Németh úr egyet gondol, és 12-től 8-ig dolgoztat! Se kérd, se követ, csak tudomásomra hozza. Írtó dühös lettem, de nem szóltam semmit. Türelem, türelem, mondom mindig magamnak. Hát már eleget türtem, senkinek nem panaszkodtam! Csak most neked mondom el a való helyzetet kis Naplóm. Mert csak egyedül neked mondhatom el.

Délután megint a gumit csinálom. Tegnap, mikor a városban jártam, felengedett a külső gummin a varrás, és már hazajönni is alig tudtam. Azért ma a gyárba is gyalog mentem. Délben kolompolnak.¹⁵⁵ Gyalog kellett kísértálnom a Gyulával. Leültünk, és vártunk egy órát. De nem lett semmi. Szépen visszasettyegtünk fél 2-re. Körülnéztünk, s már jöttünk is haza. Szóval megvarrtam a gumit. Eltekertem az Imihez. Bementünk a városba, vettünk a negyed 7-es előadásra jegyet az Aranykertbe.¹⁵⁶ Elmentünk moziba. Ott vagyunk a mozi előtt. Hirtelen megragadja a karomat az Imi. – A diri! – sziszegi, és már húz is be a Bisingerbe. A bokrok mögé áll, és onnan lesi, amint a Förhécz ott áll a mozi előtt. Már elmúlt negyed 7, még mindig ott van a diri, az Imi meg a bokrok között. Nem várom, én bemegyek. Ott áll az én volt dirim. – Jó napot kívánok diri úr! – és finoman befordulok a moziba. Már így is elkéstem. Az első-t játsszák. Páger, Szeleccki, Kiss Ilona, meg mit tudom én, még kik játszanak. De elég jó volt. Remek felvételek voltak, és Páger nagyszerűen játszott.

Csodák-csodája, ma éjjel nem volt semmi riadó, vagy hasonló marhaság. Finoman aludtunk!

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 24. VASÁRNAP

De jól esett reggel 8-ig aludni! Akkor felkeltem, borotválkoznom sem kellett, mert már tegnap elintéztem. Elmentem misére. Mise után olvastam, írogattam egy kicsit. Hallgattuk a rádiót. Minden pillanatban várjuk, hogy megszakítja a műsort. És minő csoda, nem szakította meg 2 óráig. Akkor megszűnt az áram. Meg is ebédeztünk. Egyszer csak bumm, bumm, valami hármat lőnek. Zavarórepülés van, és mi nem tudtuk, mert nem szól a rádió!¹⁵⁷ Ez csak figyelmeztetés, el ne bízzuk magunkat!

Délután a Lacival bicikliztünk a városba. Megnéztünk minden rombolást. Még a röptérre is kitekertünk. Néztük, hogyan startolnak a gépek. Láttunk felszállni 4 db Me. vadászt. Megolvastunk a röptéren valami 30 db vadászgépet. De rondán néz ki a röptér is, mondhatom. Most ugyan nem kapott, de annál inkább augusztus 9-én.

Azután hazacsavarogtunk. Itthon magam voltam, írtam, olvastam, művelődtem egy kicsit. Olvasni jó! Mikor olvasok, úgy érzem, mintha egy másik embernek a lelke volna bennem, és ez gyönyörűség!

Szép őszi délután van. Ilyenkor ősszel mindig valami különös szomorúság borzong át lelkemen. Ez a szomorúság az elmúlás megérzése. Az ember szíve ilyenkor ijedten dobban meg, hogy milyen fájdalmas robogással rohan az idő.

Ősszel az elmúlás mély csellószava zokog, csillagok hullanak, szőlő érik, a legrészegebb színű virágok nyílanak, elfogynak a napok, megnyúlnak a barna bársony éjszakák. Az ember ilyenkor

¹⁵⁵ Aznap ausztriai és csehszlovákiai célokat támadtak az amerikaiak. *Hammel* 1994. 386–387.

¹⁵⁶ Az Apolló mozi

¹⁵⁷ Valószínűleg csak felderítő repülőgépről van szó.

fájdalmasan érzi, hogy elmúlik az élet, hogy csak átballagó vándorok vagyunk ezen a csodálatos földön...

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 25. HÉTFŐ

Egész furcsa volt már reggel 9-ig aludni. Meg sem tudom mondani, mikor aludtam ennyit! Különbösen is esik az eső, ez olyan tipikus alvóidő.

Fél 12-kor már ebédezem, és megyek a gyárba. Éppen csak addig állt meg az eső, míg én eltekertem az üzembe. Furcsa ilyenkor munkába menni! Mikor másnak már majdnem letellett, én akkor kezdem. Az idő mégis meglepően gyorsan megy. Gyorsabban, mint délelőtt! Most csak az a vicc az egészben, hogy az én műhelyemben nincs villany. Viszont fél 7-kor már annyira sötét van, hogy nem látok dolgozni. Tehát fogtam magam, és 7-kor szépen hazatekertem. Simán ellógtam.

GYŐR, 1944. SZEPTEMBER 26. KEDD

Szép, napos idő van. Figyelem a rádiót, van-e műsor. Van, egész délelőtt van! Már szinte aggodni kezdek ezekért a Tommykért. Csak nem történt valami bajuk, hogy már majdnem egy hete nem jönnek?

[...] Az idő éppen csak addig bírta ki, amíg a miséről hazaértünk. Aztán nekikeseredett, és megeredt az eső, mely ködöt permetezett a városra. Az egész olyan, mint egy végtelen nagy unalmas ásítás. Az ég olyan, mint egy nagy tompa fényű ólombúra. Konokul, hidegen szítál az eső. Az utak fényesek lettek, és nyúlósak. A fák mozdulatlanul állnak az esőben, és hallgatnak. Olyan lehangoló az emberre ez a kép. Olyan furcsa, borongó, lemondó érzéseket kavarr fel az emberben, hogy szinte megbetegszik tőle. Ezért nem szeretem, és soha nem szerettem az őszt. Lásd kis Naplóm, én csak a nyarat szeretem. De messze van már! Október elseje van. Őszre fordult az idő...

Hazajöttem miséről, megreggeliztem. Egy csésze kávé ittam jó puha kenyérral. Újabban Plankéktől kapunk minden másnap egy liter tejet. De helyette tojást kell adnunk. Bár tojást is igen nehéz szerezni. De kénytelenek vagyunk ilyen cserét csinálni, mert a tej is igen fontos.

Aztán olvastam. A Glóriától kaptam egy könyvet. Makkai: Magyarok csillaga címmel. Egész jó. A nyáron úgysem igen értem rá olvasni. Most olvasok, ilyenkor úgysem lehet mást csinálni.

Megebédeztünk. Megettük a jó kacsacombot. Nagyon bírtam!

Ebéd után leültem itt a konyhában az asztalhoz, és most mesélek neked egy kicsit, Naplóm. A nyáron úgyis nagyon szűkszávú voltam hozzád. Ezután majd pótolom. Szóval azért itt a konyhában beszélgetünk, mert itt jó idő van, de máshol az egész házban meglehetősen hűvös van.

Elnézem így az ablakból ezt a szomorú időt. Milyen elszánt egyhangúsággal esik, esik. Az udvarunkban az egyik fiatal cseresznyefa már sárgul. Most milyen elhagyottan, lemondással, komoran, tanácstalanul áll ott az esőben. Megsajnálom... és magamra gondolok. Hiába, az ember nagyon önző... mindig magunkra gondolunk. Más szomorúságát mindig átszámítjuk, s ha mi is szomorúnak érezzük, csak akkor hisszük el, hogy tényleg az. Az én sorsom is ugyanaz, mint azé a fiatal sudár fáé. Azt ide plántálta be az isteni kar. Engem... Hát igen. Ilyenkor mindig eszembe jut, amit Hugo egyik könyvében olvastam; Isten a kar, a véletlen, a parittyá, az ember a kavics. Ki tud megállni, ha egyszer elröpítették? – Igen, ha elröpítették. Rohan az ember, mint a kilőtt kavics. Az irány már határozott. Benne van az elhajító karban. Így összettel mindig jobban érzem ezt. Az ősz kaput tár előttünk. Mi nem térhetünk ki, belépünk a kapun, ha akarunk, ha nem. Az elhajított kavicsnak végig kell repülnie pályáját! Egyre több lesz az őszi kapu a hátunk mögött, és mindig kevesebb előttünk. Egyszer aztán majd tavasszal nem nyílik meg előttünk a másik kapu...

A fiatal cseresznyefa áll az esőben. Áll, földet néző bús egyedülvalóságban. Az eső esik. A fa levelei fényesek, mint a haldokló szemé. Elnézem ezt a fát, ahogy itt áll mozdulatlanul az esőben. De érdekes, én mégis úgy látom, az a fiatal cseresznyefa néz valamit a földön, talán a föld mélyébe

néz. Lehet, hogy ő már látja is a másik kaput... a másikat, amely még sajnos zárva van...

Az eső még mindig esik, mintha meg sem akarna állani többé. Most már estefelé még a köd is rátelepszik a városra, és az ember lelkére is. Csak múlna már el az ősz! Nem szeretem. Nincs benne semmi jó. Azaz hogy valami mégis van; elmúlik... Elmúlik, mint a bánat...

GYŐR, 1944. OKTÓBER 2. HÉTFŐ

Na, ma aztán rendesen kitoltam magammal! Reggel 5-kor rendesen felkelek. Igen sötét van még! Irtó kellemetlen ilyen korán feltámadni. De hát semmi. Kibújok. Jó friss vízben megmosdom, tornázok, csuklózom egyet, és már nyoma sincs az álmoságnak. Megreggelizem. Egy csésze kávé, ma kivételesen kaláccsal! Anyukám összekészíti a tízóraitam, én meg földudálom a kerekemet, és 6 előtt 10 perccel elindulok. Még mindig egészen sötét van. Az út nedves, és nyúlós. Lassan kell tekerni, hogy ne fröcsögjön fel a sár. Meg a sötétben nem is látni rendesen az utat. Köd van, de most pillanatnyilag nem esik az eső. Valahol messze kakasok szólongatják a hajnalt. Hűvös van. A kormányra csak az egyik kezemet merem megreszkírozni. Az is csak úgy zsibbad a hűvös szélről. Érdekes, furcsa, hogy nem látok senkit sem menni a munkára. Érthetetlen! Máskor ilyenkor annyian szoktak menni. Talán korán megyek még? Vagy már későn van? De az nem lehet, mert az óránk az jól megy. Jól kell mennie, hiszen tegnap este pontosan beállítottam! Odaértek a gyárhoz, és még mindig nem látok majdnem senkit. De furcsa! Bemegyek. Hát uramfia – öt óra van! Most kapcsolok csak. Hiszen az éjjel vissza kellett volna hajtani az órát, és mi elfeledtük. Hogy az a fészkes... De dühös vagyok! Még javában aludhatnék! És itt van! Most mehetek vissza. Hát ezért nem jött senki. Dühítő! Hazatekertem. Fél órát olvastam, aztán mentem vissza. Ekkora már egészen kivilágosodott, és szitált a köd.

A szövedét majdnem előnti a víz. A tető a bombázás óta még mindig rossz, és most folyik be a víz. Szerencse még, hogy éppen ott, ahol nincsenek szövegépek. Mert ott már délre bokáig érő víz van. Még az én műhelyemben is csurog két helyen be a víz. Végre kezdik csinálni az ajtókat. Pedig még korán van! Megvárhatták volna, míg havazni fog! Irtó hideg van ebben a helyiségben. És csak egyedül vagyok itt. Határozottan fázik a lábam. Nem valami kellemes így dolgozni. És mégis, ma meglepően gyorsan elment az idő. Felhengereltem a 3300 méteres mullt. Az eltartott majd 11 óráig. 10-kor egy jó 20 perces tízórai szünetet tartottam. Megettem a jó kacsaszíros kenyereket zöldpaprikával, meg egy darab kalácsot. Újult erővel ment a munka. Közben az eső állandóan esik. Egész nap csak egyszer mert lejönni a Németh úr az eső miatt. Aztán délután az új árut szereltem fel. Flanell 16-os fonál. Jól szakad! Ronda munka lesz ez megint! De sebjaj! Megy, ahogy megy.

Kettőkor esőben tekerek haza. Fröcsög irgalmatlanul a sár, ha gyorsan hajtok. Ha lassan megyek, nem fröcsög, viszont akkor meg még jobban elázok. Inkább fröcsögjön! Tekertem. Nagyobb, elkerülhetetlen tócsáknál felrántottam a lábam. Nem is nagyon áztam meg.

Megebédeztünk. Finom tejeles krumplifőzelék van, valódi tejfellel, amit még szombaton kaptunk Baranyaiéktól. Fél kg túróval. Úgyhogy ma túrós tésztát is tudtunk kajálni. Tejfellel jól nyakon öntve. Delikátesz koszt! Nagyon bírtam.

Most délután annyi minden elintézni valóm lett volna a városban. Emiatt a ronda eső miatt nem tudtam bemenni. A szabóhoz be kellett volna vinni a ruhámat. Kalapot is akartam venni, meg levesesapkát is. Az órát is meg akartam csináltatni, beadni az óráshoz. Nem bolondultam meg, hogy ilyen szakadó esőben bemászak. A szél is feltámadt, és most hidegen csapkodja az ólmos őszi esőt. Ez az az idő, mikor még a kutyát sem verik ki a házból.

Beszámoltam a mai napról kis Naplóm. Holnap majd talán a hadihelyzetet is elmondom. Ma azért nem tudok erről beszámolni, mert hétfőn nem jön újság.

Még csak negyed 6 van, és már alig látok írni. Szürke ólomfelhőket kerget gyorsan a szél egész alacsonyán. Ezek a palaszínű felhők egészen elsötétítenek. Most még olvasok majd. Aztán megva-

csorázunk, és korán lefekszünk. Ebből az időből más jó úgsincsen, minthogy jókat lehet aludni. Márpedig aludni azt nagyon szeretek!

GYŐR, 1944. OKTÓBER 3. KEDD

6-kor megyek dolgozni. Irtóra dühöng az északi szél, mely csontig átjárja az embert. Borzasztó hideg a műhelyem. A lábam majd lefagyott. Később tettem alá egy deszkát, de ez sem sokat számított. A munka is vacakul ment. Szakad a fonal. Úgyhogy mindössze 3700 métert [...]se is érdekes, humoros. Igazán érdemes volt megnézni.

8-kor jövünk ki a moziból. Micsoda világos este van. A hold tele pofával vigyorog odafönn! Ne, mondom a Vikinek – ha ma éjjel nem jönnek a Tommyk, akkor soha! Az ő véleménye is az. Az ajtóban elváltunk. Ő felment a Biringer-házba a bátyjához, én meg bejöttem. Megvacsoráztunk. Aztán kilenckor lefeküdtünk. Olvasunk az ágyban, hallgatjuk a rádiót. Éppen Cselényi énekel. Hirtelen befogják a száját: műsorunkat megszakítjuk, berepülési veszély déllyugat és északkeletről. Aztán hamarosan zavarórepülés van. Kanizsa, Zala, Pécs, Veszprém, Győr. 5 perc múlva riadó ezeken a helyeken, épp a mi kivételünkkel. Na de aztán légiveszély lett nekünk is. Szólnak a szirénák! Most kimászni a meleg ágyból? Br... Anyukám meg a Klári már dideregve öltöznek. Annyira vacognak, hogy már szinte én is fázom, pedig még én ágyban vagyok. Csak riadóra kelek fel. Na, nem soká kellett várni. Üvöltenek a szirénák. Ki az ágyból! Én is vacogok ám, mert hideg a szoba. Nyitom az ablakokat. Gyorsan felöltöztem. Tavaszi kabátot fel, kalapot a fejembe, megyünk át a Csaláékhoz a pincébe. Meglehetősen sokan vannak. A kapitány úrral jövünk, és várjuk a fejleményeket. Olyan világos van, hogy olvasni lehetne, és olyan hűvös, hogy a tavaszi kabátban majdnem fázom, pedig vastag a kabátom. Gépzúgás. Lőnek. Bumm, bumm, röppenek fel a piros lövedékek mindenfelől, és tompán robbannak odafenn. Éppen a Vikivel beszélgettem a Biringer kerítésén üldögélve, amikor a zenebona kezdődött, de már nem tudtam leszaladni a pincébe, csak a kapu alá tudtam befutni. Ott álltam egyedül. Hogy villogtak a lövedékek! Csak úgy rottyog az ég a sok robbanástól! Messzebről látni a boforcok villanó torkolattüzét. Melegjük lehetett odafönn azoknak a gengsztereknek! Hű, micsoda zárótüzet kaptak! Hullottak is ám a repeszdarabok! Csak úgy kopogott a háztető. Éppen úgy zümmögtek, mint a darazsak. Csak akkor mertem kijönni a kapuból, mikor már teljes csend lett. Aztán nemsokára le is fűjják a riadót. Fél 12-kor már le is fektüdtünk.

GYŐR, 1944. OKTÓBER 5. CSÜTÖRTÖK

Reggel bemegyek munkába. Megmondtam a Németh úrnak, hogy beteg voltam. Megcsináltam két hengert. Az utolsó hengernél két szalag rövidebb lett 250 méterrel. Az egyiket én csináltam, a másikat a Pécsi Sanyi tegnap. A Németh úr aránylag nem is igen oltározott.

1-kor eljöttünk mind a hárman, mert 2 órakor levente lesz. Hazatekertem, és megebédeztem. Közben Kanizsa légiveszély, de hamarosan le is mondta.¹⁵⁸ A győri textil előtt gyülekeztünk levettebe. Vagyunk valami heten szakiskolások. Mi vagyunk az elit gárda! Kimentünk a vásártérre, és ott csaptuk agyon az időt. Mert ez nem más, mint időlopás. Egy része a srácoknak nekivadulva kézilabdázik, mi meg lógunk. [...]lom a rádiót – Légvédelmi tájékoztató. Az ellenséges gépek élei elérték Miskolc magasságát. Vége. – Aztán zavarórepülés. Szeged, Szolnok. Közben megmelegítem a vacsorámat, megettem. Lefeküdtem éppen $\frac{3}{4}$ 11-kor. Kikapcsoltam a rádiót is. Eh, úgysem lesz semmi! Nem is lett. Finoman aludtunk.

¹⁵⁸ Nem volt különösebb berepülés aznap.

Az ötödik bombatámadást is átéltük!

Reggel anyukám már fél 7-kor kiment a fapiacra fát venni, mert már teljesen elfogyott a fánk. Fél óra múlva jön is anyukám. Szalad be – Gyerekek, egy-kettő felkelni, fát hordani! – Mosakodás nélkül kimásztunk, és hordtuk a fát. Anyukám 220 pengőért vett egy écsi embertől egy kisebb kocsit. Jól összeaprított akácfa, és meglehetősen száraz. Egykettőre lehordtuk a pincébe. Még szerencse, hogy ezt is tudtuk venni. A piacon nem volt egy kocsit sem, pedig már sokan vártak ott. Anyukám útközben fogta el ezt a kocsit, és be sem engedte a piacra. Nem mondom, drága kis fa! Talán 6–7 köbméter lehet.

Na, gondoltam, ma talán nem lesz semmi repülés, felhős idő van. Anyukám meg a Klári bementek a piacra. Még ernyőt is vittek, mert szemetelni kezdett az eső. Fél 10-kor jöttek meg jól bevásárlva.¹⁵⁹ Vettek valami 10 kg szilvát. Mindjárt jól be is kajáltam belőle. Meg vettek őszibarackot is. Aztán én 10-kor bemegegyek, hogy majd meghallgatom a híreket. Éppen akkor szakítja meg a rádió a műsort. Aztán hamarosan zavarórepülés van mindenfelé. Nem is sokat adunk az egészre. Na, de aztán elkezd ám riadóztatni! Nekünk negyed 1-kor lett csak riadó. Nem is tudtunk kimenni, mert rengeteget kell pakolni. Ma igazán nem is számítottunk erre. Riadóra átmentünk Csaláékhoz. Különben is itt, ebben a vacak kis odúban vannak legalább tizenöten. Újabbán az egész Barlavits család ide jön riadóra. Le se mennék ilyen körülmények között a pincébe.

Már morognak is a gépek. Lementünk Csaláék pincéjébe. Nem is vagyunk sokan. Csaláék öten, mert a Csala úr kórházban van. Kapitányék ketten, és mi hárman. Leültünk sorban a padra a nagy boroshordók mellé. Vártunk. gyengül a morgás. A Kapitány úrral felmegyünk. Odafönn már szép napsütéses idő van. Egészen kitisztult. És nekünk mégis a pincében kell kuksolnunk. Mindig, állandóan van morgás. Erősödik. Megint lementünk a pincébe. Gyengül, megint feljövünk egy kicsit napozni. Olyan jó ez a simogató, őszi napsütés. Megint búgnak erősebben, megint lemegyünk. Itt aránylag nem is rossz, ebben a pincében. Jó nagy, tágas pince, és nem hideg. Még villany is van, nem úgy, mint Plankék odújában. Megint fölmegyünk. Most is búgnak, 4 darab gépet látunk irtó magasan. Aztán megint lőni kezdenek. Lemegyünk. Már igen erős a morgás. Jól bezártuk a pinceajtót. De mi ez? Ez bomba! Mégpedig nem messze, mert megremegett a föld. Az ajtónál hullott a vakolat. Borzalmasan lő a tüzéség. Jajj, de rondán morognak ezek a gépek. Mintha egészen a fejünk felett lennének! Mindenki letérdel, meg lehasal, csak én ülök a nagy hordó mellé húzódván. Borzalmas ez a szörnyű bűgás. Bombáznak! Remeg a föld. Elaludt a villany! Valaki a kezembe nyomja a gyufát. Gépiesen meggyújtom a gyertyát. Még mindig zuhog! De ez már valahol távolabb lehet. De az előbb közel volt! Még mindig borzalmasan búgnak, lőnek, de már talán nem bombáznak. Rettenetes percek ezek! Ha sokáig tartana, beleőrülnénk! Na, végre gyengül a morgás. Felmerészkedünk. Vakít a pince után a napsütés. Még mindig morognak. De azért kiszaladunk az utcára, és megnézzük, mi van. Arra a röptér felé por van. Azt mondják itt az emberek, hogy az kapott, meg a Mávag. Nincs villany, nem tudnak lefűjni. De azért mégis hazajövünk. Mindenki a város felé teker. Azt a hírt hozza a Panni néni, hogy itt az Erzsébet-liget háta mögött a kukoricásban van 9 bombatölcsér, 9 marha nagy bomba esett egész közel hozzánk.

Hamar megebédéztem, aztán éppen fél 4-kor lefűjják a riadót, mert közben megjött az áram is. Felugrok a kerekemre, és kitekerek. Az őrsön itt vannak a fiúk. A Mészáros Sanyi is jön velem. Az mondja, hogy egy tüzer is meghalt itt az út mellett. Agyonvágta egy bombaszilánk. Megyünk ki a liget háta mögött. Aztán megyünk a kukoricás mellett a kis dűlőúton. Egyszer csak bumm, bumm, lőni kezdenek. Úgy látszik, egy gép itt feledte magát. Odaálltunk az egyik útszéli kis fa alá. De nem hullottak most mifelénk repeszek. Megyünk tovább. A Sanyi meséli, hogy ő látott leesni három

¹⁵⁹ bevásárolva

gépet. Ejnye, milyen itt az út? Véres! Véres lábnyomok, ott az egyik kis fa mellett az úton nagy piros vértócsa! Megálltunk. Szomorúan, megborzadva néztük. Az alvadt vérben még benn voltak az agyvelődarabok is. Rettenetes! Percekig csak álltunk ott szólanul. Micsoda tragédia történt itt egy órával ezelőtt! Mi csak egy piros vértócsát látunk elfolyva a sáros úton a kerékvágásba. Itt omlott bele egy pillanat alatt a semmibe egy emberi élet. Ott az az agyvelődarab, amely talán az előbb még azt parancsolta a lábaknak: fussatok! És egy buta szilánk örökre kitepte a gondolatot az agyból. Szegény, szerencsétlen ember! Kiszaladt a kukoricásból, és ez lett a végzete. A többieknek semmi baja nem lett. De ha egy pillanattal előbb ugrik ki, vagy egy pillanattal később, talán semmi baja nem lett volna. De neki pont akkor kellett kiugrania, mert neki így írták meg odafenn! Ilyen az élet. Nem más, mint egy nagy lutri. Mindenki akkor pottyanik ki a veszettül forgó szerencsekerékből, mikor az meg van írva. Szomorúan, lehajtott fejjel áldoztunk a szegény szerencsétlen ember emlékének... aztán majd erről a kis fáról sárga levelek hullanak a véres nyomokra. Megjönnek az őszi esők, és szépen elmoszák a piros vért. És nem tudja senki majd, hogy mi történt itt. Ez a kis fa pedig minden ősszel szépen betakarja a véres, szerencsétlen emléket.

Itt vannak a bombatölcsérek. Micsoda hatalmasak! Majdnem tele vannak vízzel. Fürödni lehetne bennük! Van legalább 10 méter átmérőjű, s hogy milyen mély, azt a víztől nem látni. 7 darab van itt közel egymáshoz. Kettő meg még arrább. Tehát ezeknek a robbanását éreztük. Már elég közel jártak hozzánk! Valószínű, ezeket a kaszárnyának szánták. Hiszen alig van ide 3–400 méter! De mihozzánk sincs messzebb 7–800 méternél. Itt a környékben sok helyen kitörték az ablakok.

Hazatekertem. Anyukám adott egy kis szilvát, aztán eltekertem a gyárba. Útközben találok az egyik lánnyal, és azt mondta, hogy nem dolgozunk. De azért bementem. A Boros felírta a nevet, és azt mondta, hogy nem dolgozunk. Fogtam magam, és kitekertem a röptérre. Nem is olyan rémes! Itt elől ugyan rondán néznek ki az épületek. Meg mindjárt az út szélén is vannak tölcésérek. Hazatekerek. Útközben mindenfelé romokat látni, és pusztítást.

Este megpucoltuk a szilvát, meg az őszibarackot. Anyukám el is tette mindjárt dunsztba a barackot, a szilvát megfőzte. Megvacsoráztunk. Mire bemegyek, már nincs műsor. Ellenben zav. rep.¹⁶⁰ már van. Mindenfelé. Tiszántúl még riadók is vannak. De mi azért csak lefeküdtünk. Ha nem is nyugodtan, de azért elaludtunk. Erre a szörnyű napra is, mint máskor, fekete este borult. A fekete esték pedig elmoszák a borzalmakat, mint az őszi esők a frissen ásott sírok halmait... Az éjjel nyugtalan, véres álmaim voltak.

GYŐR, 1944. OKTÓBER 8. VASÁRNAP

Mint máskor, reggel nyolckor kelek, és megyek a fél 9-es misére. Szép, napos, enyhe idő van. Vajon jönnek-e a Tommyk?

Mise után hazajövet találok a K. Lacival. Már lobogtatja ám a fényképet. Na, végre! Megvan a nagyítás. Nem is azt nagyítottam meg, amelyiket én gondoltam. De nem baj! Ez talán még remekb! Mennyivel más ez a nagyítás, mint a kicsi kép! A kis kép egész vacak. Ez a nagyítás meg csuda rendes! Amint villogó törrel jövök elő a bozótból. Szóval örömmel fizettem ki a Lacinak az 1,30 pengőt. Ennyibe kerül egy lev.lap nagyítás.

11 óra felé megszakad a műsor, és zavarórepülés van, Tiszántúl meg riadók. Délben lövöldöztek egy kicsit. De nem lett riadó.¹⁶¹ Nyugodtan megkosztoltunk.

Délután anyukám mindenáron el akart vinni a körmenetre. Nekem semmi kedvem ahhoz az ájtatos ballagáshoz. Nem is mentem el. A körmenet meg úgyis elmaradt, mert 5 órakor is zav. rep. van. [...]

¹⁶⁰ Értsd: zavarórepülés.

¹⁶¹ Nem volt nagytömegű berepülés aznap.

[...] ¹⁶² mondom keményen... amint szaladtam le a lépcsőn, éreztem, hogy nagy és komoly dolog az, amire vállalkoztam, de éreztem azt is, hogy ismeretlen erők feszülnek meg bennem. Utána nagy munkakedvvel dolgoztam. Jó gyorsan ment az idő. Csak azt vettem észre, fél 10-kor kolumpolnak. Futás! Gyorsan elsötétül minden. Villámlásszerűen öltözöm. Aztán kerékre pattanok. Koromsötét van, és összevissza kiabálás. Nagy csörömpölés, huppanás – Marha! Nem lát? – Maga hülye, mér' nem a járdán megy? – Ilyen és hasonló becező szavakat hallani a sötétben. Meglehetően kedvesek! Tekerek hazafelé. Befordulok a Maros utcába. Két villanás arra Sopron felé. Abban a pillanatban felüvölt a sziréna, légiveszély! Önkénytelenül nagyobb sebességre kapcsoltam. Itthon már anyukámék lázasan pakolnak. Riadó! Mennyit üvöltének már! Pedig a rádió nem is mondott mást Győrnek, mint zavarórepülést. Sopronban előbb van riadó. Fél óráig várakoztunk Csaláék előtt. Akkor a rádió valahol bemondja, hogy nyugatra kirepültek az ellenséges gépek. Elmentek a németekhez. Nemsokára le is fújják a riadót. Ezt jobb hallani. 11-kor már ágyban is vagyunk. Na, még, ha nem jönnek újra, még jót alhatunk! Azok a hülye, bitang Tommyk is jobb tennék, ha finoman aludnának, minthogy itt röpködnek. Hála Isten nem jöttek újra, a rádió Sopront is pihenteti, és nemsokára műsort ad. De mi nem hallgatjuk, kikapcsoljuk a rádiót, és finoman elalszunk. Vajon mire ébredünk?

GYŐR, 1944. OKTÓBER 21. SZOMBAT

Szörnyűséges nap! Hatodszor bombáztak bennünket!¹⁶³ Borzalmas volt átélni! Őrület!

Reggel, amint 7-kor bekapcsoljuk a rádiót, hogy majd meghallhatjuk a híreket, mindjárt alig mondott pár szót, hirtelen légiriadó Szolnok, Szeged. Na, ez a nap is jól kezdődik! Kb. fél óráig tart a riadó, aztán mondja a híreket. 8-kor felkeltem, felöltöztem, aztán elmentem a borbélyhoz, mert már igen nagy a pajeszom. 9-kor mentem be, voltak előttem valami hárman. 10 óra lett, mire finoman kipreparált fejfel ki tudtam keveredni a Rozsicstól. Hű, akkor már a nagy futam megindult! Megy a rendes vágta. Veszprém légiriadó! – üvölti valamelyik jövődöbeli hosszútáv-futó csillagunk, és átszellemülten, torzult pófával eltűnik valahol az áradatban. Autó túlköl, kocsik zörög, motor búg, biciklisek csengetnek, gyalogosok kiabálnak és trappolnak. Szóval a szokásos futam megy. Pesten már riadó van. Lázás pakolás folyik, ablakok kattannak ki. Légiveszély! Fújnak a szirénák. Anyukámék még csak most szaladnak el. Sáraiékhoz mennek. A biciklim már készen áll. Kimenjek? Eh, nem megyek ki! Riadó! A menekülés fortissimo-ba csap át. Mi a Plank úrral a kapuban nézzük a futamot. Tíz perc múlva aztán lassan csend lesz. Az utolsó biciklisek is elzavarnak. Hárman maradtunk itthon; a Plank úr, a Glória, meg én. A három hős, ha jól meggondoljuk. A napon sütkérezünk. A rádió mondja, hogy a Balaton felett erős ellenséges kötelékek gyülekeznek. Vajon nem veszik-e majd az irányt mifelénk? Nincs kizárva. Rosszat sejtek. Kb. ³/₄ 11-kor mondja ám a rádió, Keszthely felett gyülekeztek a gépek, északkeleti irányban repülnek. Ezek ránk jönnek! Megdöbbsent a gondolat. Nem is mondom. De a Glória is meg a Plank bácsi is önkénytelenül befelé indultak velem együtt. Gépzúgás! Oh, csak egy autó. Na, nem, ez repülőgép! Tényleg! Mindig erősödik. Hű, menjünk ám beljebb! Ezek igen rondán dörögnek! Ezek támadnak! Biztos, hogy bombáznak! A múltkor is így dübörögtek! Lőni kezd a tüzérség. Jajj, de ronda ez a zúgás. A mosókonyhában állunk. Fölénk értek! Jajj! Bombáznak! Szakad az ég! Omlik az ég! A pincében a kád mellett húzódom. Zsííí! Bumm! Mozog a pince, a dobhártyám majd beszakad a légnomástól, a Plank bácsi előttem bújjik az asztal alá, mér, mert bújjik, mindegy már úgyis, még egy sorozat, ez a sívítás, megint mozog a pince, a fülem zúg, megint sívítás, megőrülök, megzökken a pince alattam, apró vakolat csapódik az arcomba, még egy sívítás... nem, már csak a gépek

¹⁶² Itt egy hosszabb rész hiányzik a naplóból, ezért olyan fontosabb kérdések is kimaradtak, mint a kiugrási kísérlet.

¹⁶³ A támadás történetét az előtanulmányban dolgoztuk fel.

zúgnak, lövések rotyognak, fölkelek és tétován fölfelé indulok. Uram Isten, micsoda füsttenger! Ez közel van! A vasút! Ez a vasút! Fölszaladok a padlásra. Nincs semmi, csak szegény kacsáink hápognak. De most is zúgás van. Erősödik! Még egy hullám! Már a fejünk felett vannak! Akár csak az előbb! Ez a szörnyű dübörgés! Bombáznak! Zsííí...! A fülem, reng a pince, zsííí! Második sorozat, őrijítő, jól a kád mellé lapulok, mintha az védene, pedig nem, tudom, a lámpát elfújja a légnyomás, a hajamat is fújja, a fülem, a dobhártyám leszakad! A Plank bácsi már a hátán tartja asztalt. Zsííí...! Bumm! Reng a föld, mozog, inog, milyen meleg levegő fújódik az arcomba! A Glória valamint mond, de nem tudom, mit. Elmentek! De még igen zúgnak. Rotyognak a lövedékek. Most a Plank bácsi megy elöl, én mindjárt szaladok a padlásra. Semmi, hál' Isten! – Mi ez? Mi ez! Jé! Otti! Otti! Siess! – kiabálnak a Glória, meg a Plank úr. – Na, mi az? Megytek! – Ott a fűben egy csillogó szerkezet. Mi ez? Csak nézik és mutogatnak. – Jé, ez egy bombavezető propeller!¹⁶⁴ – Nyugodt flegmával felveszem. Megzörgetem. De rendes! Ez már a Glóriának is tetszik. Mindjárt el is tulajdonítja. Na, de micsoda por van a város felett! Biciklisek tekernek befelé, pedig még gépzúgás is van. Micsoda por, de valami ég is. Arra a vagongyár felé! Biciklis jön kifelé. Az mondja, hogy a malom is kapott, a Dugonits utca teljesen tönkre van, a Szent György tér¹⁶⁵ is kapott, aztán a győri textil, a teherpályaudvar, a fogház, a reáliskola, a Zöldfa utca eleje, a vasúti posta. Ronda munka! Oszlik a por. A Vikivel kerékre pattanunk, és tekerünk. A mi gyárunkban csupán némely helyen az ablakok betörték. Tekerünk fel a fehérvári hídra. Rémes látvány tárul elénk. Hogy néz ki a teherpályaudvar! Itt a hídon is vannak síndarabok, talpfák, ütköződarabok. Aztán a hídról lefelé már alig tudunk menni a sok törmeléktől. Hát a Győri Textil hogy néz ki! Romhalmaz. Itt meghalt két ember! Mennyi itt a tölcsér.

Aztán kitekerünk a Dugonits utcához, meg a Szent György térre. Borzalom! A Dugonits utcát elsöpörték. A Szent György térre is esett egy pár bomba. Ezeket éreztük mi annyira! Milyen közel van ez már hozzánk! Az egész Dugonits utca romhalmaz! Micsoda megrendítő látvány, amint a romok alól szedik, kotorják elő szomorú emberek és síró asszonyok elpusztult holmijukat, ami kedves volt, ami a világ javaiból szerény kis értékeivel sajátjuk volt. Az egyik emeletes házba esett a bomba a Szent György tér és a Dugonits utca sarkán. A háznak felét elvitte a bomba! Az emeleten a szobából csak annyi maradt, ahol a szekrény áll. Poros, gyűrött, megtört emberek ruhafoszlányokat szednek ki a szétforgácsolt szekrényből. Valamikor abban a szobában egy család élte csendes kis életét, talán gondtalan gyermekcacagást hallottak azok a falak, melyek most vakolat nélkül ledülve, szétrepedve csupa por, lógó gerendák, romhalmaz... Ezt csinálta pillanatok alatt a XX. század elvadult vadállattá vedlett embere!

Aztán még hamar betekerek a gyárba. Megnézem, dolgozunk-e délután. Igen. Hamar hazanyargaltam. Anyukám sültöt két tojást. Azt bekaptam, és kettőre bementem a gyárba. Éppen megyek, hogy majd beöltözöm. Kolompolnak! Futás! A portán a Takács úr mondja, hogy délután nem dolgozunk. Kerékre pattanok, és a Vikivel tekerünk haza. Úgy belekerültünk az áradatba, hogy nem tudtam átjönni az út jobb feléről, így az ár vitt magával. Kitekertem Sáriaiékhoz. Anyukámék is biztos itt lesznek. A Gyuszi már a kapuban áll. Fújják a riadót. Anyukámék nincsenek itt. Biztos kimentek a Schöberlhez. Micsoda menekülés van még itt ebben a Farkas Mihály utcában is. Máskor nincs ilyen tömeg, erre – mondja a Gyuszi –, de most a délelőtti borzalmak hatására az is kimenekül, aki máskor talán otthon maradt. Akik erre jönnek, azok majdnem mind a temetőbe mennek. Na, az ugyan jó hely! Szegény Arrabona! Jön a Gyuszinak két barátja. Bemegyünk. Azok kártyáznak. Közben megbeszéljük a bombázást. 4 óra, mire lefújják a riadót. Itt a Szent Imre iskolában kézi szirénával nyávognak, mert még mindig nincsen áram.

¹⁶⁴ Ez a bomba gyújtószerkezete lehetett.

¹⁶⁵ Ma Bem-tér

5 órakor eszünk valami kis ebédet. Töpörtyűt krumplival. Estefelé ájtött a Viki, és megtárgyaltuk a helyzetet. Vajon az éjjel alhatunk-e? Ilyenkor valahogy támadás után mindig félünk az éjjeltől, a sötétől. A borzalmak a sötétben nagyobbá és feketébbé lesznek... Aggodalommal hallgatjuk este a rádiót. És mégsem lett semmi. Erre a szörnyű napra is aludtunk egyet, mint máskor... Csak az a kár, hogy fel is kell ébredni.

GYŐR, 1944. OKTÓBER 22. VASÁRNAP

Szinte rossz felébredni. Az első gondolata az embernek – jajj, mit hoz számunkra ez a nap? – Nem tudhatjuk. Csak a pillanat a mienk.

8-kor felkeltem, és elmentünk a misére a Vikivel meg a Klárral. Felmentünk a kórusra. Evangélium után jön ám a D. Laci, a hadapród úr. Odaül mellém. Minden bevezetés nélkül azt súgja a fülembe – Képzeld, öregem, tegnap három gépet lelőttünk! – ? – Nem figyelted, micsoda jól feküdtek a lövéseink? – Így ő. – De, hogyne, – mondom – csak elmentek leesni Olaszországba. – Jajj, de nem bírom ezt a Lacit! Beképzelt majom. Egoista. A téma nála mindig ugyanaz. „Saját becses személye!” Hogy ő hány gépet lőtt le, hogy vezette a harcokot, hogyan lovagolt, hogy ő ezt csinált, azt csinált. Szinte borzasztó ez a beképzeltsége. Tipikus jampec tiszt típus. Azt hiszem, felfüggesztem vele a barátságot is. Hiába, nem bírom az ilyen alakokat. Ezt csak úgy melleleg mondom, ki Naplóm.

Mise után hazajöttünk. Reggeliztem. Hallgatjuk a rádiót. Lesz-e valami figura? Zavarórepülés van.¹⁶⁶ De riadó talán nem lesz. Nem is lett. Talán azért nem, mert felhős és meglehetősen hűvös az idő.

Ebéd után ájtött a Viki, és elmentünk moziba. A Sziámi macskát játsszák az Apollóban, oda mentünk jegyet váltani. Most a Vikin volt a sor a jegyváltásban. Borzalmas tömeg van együtt. Még nem kezdődött el az első előadás. Addig elmegyünk, megnézzük a bombázást. Borzalmas látvány. A Honvéd-liget és a reál gimnázium rondán néz ki. A ligetben kiforgatva a fák. Tölcsér tölcsér mellett. Nem találták el a vasutat! A posta is kapott telibe egy ronda bombát. Itt romok közt járunk. Elkerülünk az iskola másik felére. A lépcsőház kapott egy bombát. Deszkapadlón közlekednek most az emeleten. Szegény sebesülteket majdnem agyonbombázták. A tornaterem odavan. Ide járunk volna tornászni, talán már a héten. És itt van! Megint kibombáztak bennünket!¹⁶⁷ Az ablakok rá mástól beszakadva, ajtók letépve, a tető egy része beomlott. Itt már nem lesz torna mostanában! Hogy hova járunk, járunk-e egyáltalán? Nem tudom. A fogház is kapott egypár bombát. Na, a fegyenc urak is gondoltak valamit! Itt láttunk egy 250 kg-os döglött bombát! Hassal nekiesett az eresznek, és begurult a fal mellé. Mázlijuk van a rab uraknak!¹⁶⁸ Fölmentünk a repülőhídra. Innen belátni az egész nádorvárosi bombázást. Borzalmas kép. Örült rombolás. Örület! A Marschall-féle nagy szállóvendéglő¹⁶⁹ eltűnt a föld felszínéről. Valami 5 bombát kapott! Ide a vasútra a fűtőház mellé esett pár bomba. De már két pár sínt le is raktak. Már mennek a vonatok. Szomorú, kétségbeesítő itt a poros romok között járni.

Visszamentünk a mozihoz. Még mindig rengetegen vannak. A pénztár előtt olyan sor áll, melynek vége az utcán van. És a Viki ide állt be. Eltűnt. Kb. másfél óra múlva látok valakit a tömegben átvergődni felém. Izzadtan gyöngyözik a homloka, csapzottan lóg a haja, gyűrötten, letiporva lobogtatja felém a jegyeket. Ez a Viki! Nem bírok a nevetésről szólni. A cipője orra szürke és behorpadt.

¹⁶⁶ Nem volt nagyobb méretű berepülés aznap.

¹⁶⁷ A tornaterem az 1944. szeptember 20-án kapott először találatot.

¹⁶⁸ Az 500 fontos rombolóbombát hatástalanították és elszállították a helyszínről. Lásd a mellékletben lévő dokumentumot!

¹⁶⁹ A Marschall-vendéglő a Kálvária utca 7. szám alatt volt, ez volt a székhelye a Dunántúli Atlétikai Clubnak is.

Pedig azt mondja, néha csak a levegőben le[...]

[...] adást. Addig a Bisingerben üldögtünk a Vikinek a nővérel, meg a bátyja feleségével. De hát a film az remek volt. Sokat neveltünk. Szeleczy, Hajmási, Bilicsi, Maklári¹⁷⁰ játszottak. Jó ötletből remek, változatos vígjáték.

Fél 9-re értem haza. Belépek. Szivarfüst üti meg az orromat. Ez a Kapitány úr! Úgy van, Kapitányék vannak itt. Átjöttek rádiózni. De én azért nyugodtan megvacsoráztam. Elbeszélgettünk. A Kapitány urat nagyon bírom! Az anekdotás bácsi. 10-kor lefeküdtünk, ohne minden riadó nélkül.

GYŐR, 1944. OKTÓBER 25. SZERDA

6-ra megyek dolgozni. Még majdnem sötét van. Elég jól megy a melódia. Nem kell a riadótól sem tartani, mert ma is borús, esős idő van, mint tegnap, meg tegnapelőtt. 2 órakor aztán jönnek értünk, mármint a Vikiért, meg értem, hogy azonnal menjünk, a porta előtt már csak ránk vár az autó. Ugyanis mi [...] megyünk a Richards-gyárba. Hamar kiautóztunk a gyári teherautón, és a Richards-gyár dísztermében gyülekeztünk. Mindenféle gyárnak és vállalatnak itt van a „krémje”. A Tommy is itt van a Línumból. Felálltunk sorba Egy [...] a [...] ¹⁷¹ autóztunk a gyárba. A Horváth Kálmán vezetett. Útközben csak úgy melleleg majdnem elvittünk egy biciklistát, egy lovaskocsit majd elhúztunk. Végül egy kicsiben múlt, hogy neki nem jártunk a kapunak. Amint tolatunk vissza, hajszál híján föl nem löktünk egy német teherautót. Na, amint az udvaron megállt az autó, pillanatok alatt leugrott róla mindenki. Ez érthető, hiszen még járt a motor. Beugrottam a kerekemért, és szépen hazatekertem.

Megebédeztem. Aztán átöltözöm, és menni a[...]

GYŐR, 1944. OKTÓBER 28. SZOMBAT

Megkaptam a behívómat! 31-én kell bevonulni.

GYŐR, 1944. OKTÓBER 30. HÉTFŐ

Délelőtt a rendőrségen voltam, a zászlós úrnak a bejelentést elintézni. Éppen mire a sor rám került volna, légiveszélyt fújnak.¹⁷² Az áradatban tekertem haza. De aztán nem lett riadó. Lefújás után újra visszamentem, és elintéztam a bejelentést.

Na, aztán 2-re szépen betekerek a gyárba. Munkálkodom. Fél 5-kor kolompolnak. Már fűjják is a riadót! Van nagy futás! Én nem mentem ki. Minek strapáljam magam hiába. Nem is lett semmi. Még csak gépet sem láttunk. 6-ra visszamentem a gyárba. Nem dolgozunk, mert nincs, aki elsőtétítsen.

GYŐR, 1944. OKTÓBER 31. KEDD

Délután kettőre kellett ma bevonulnunk a Richards-gyárba. A főhadnagy úr beszélt, és megtörtént a beosztás. A mi szakaszunk parancsnoka Fehér zászlós úr. Csináltunk egy-két sorakozót. Aztán 5-re bementem a gyárba. Aztán már jól eltelt az idő. Egykettőre 10 óra lett.

GYŐR, 1944. NOVEMBER 1. SZERDA

Mindenszentek. Munkaszünetünk van. Reggel elmentem misére. Majd a Vikivel kimentünk a temetőbe. Szép, napos idő van. Régen jártam már a temetőben. Ez a ronda, zavaros helyzet nem engedi

¹⁷⁰ Szeleczy Zita, Hajmássy Miklós, Bilicsi Tivadar, Maklár Zoltán

¹⁷¹ Sajnos ezek a részek ki vannak vágva a naplóból, így nem tudjuk, hogy mi történt pontosan, milyen kiképzés indult meg. Valószínűleg a később emlegetett üzemi légtalmi tűzoltó kiképzésről van szó.

¹⁷² Klagenfurtot támadták az amerikai bombázók, a magyar légtérbe nem repültek be. *Hammel* 1994. 402.

az embert. Mennyit temettek már azóta, mióta nem jártam itt. Fehér a temető. Krizantémillat. Kevesen járnak ma a temetőben. Máskor fekete tömeg áradt az utakon, most alig vannak. Apukám sírjánál imádkozom. A síron fehér, kócos fejű krizantémok szomorkodnak. Azt hirdetik, elmúlik az élet...

Bejártuk az egész temetőt. Mire jövünk hazafelé, már Sopronnak „kis riadó” van. Újabban nincs légiveszély. Hanem 8–12 gép közeledése esetén „kis riadót” rendelnek el, melynek a jele egy hosszú fújás, mint a légiveszélyé. Éppen mire hazaérünk, fújják a riadót. Nagy riadó!¹⁷³ A Plank bácsi, a Glória, meg én maradtam itthon, a többiek, anyukámék, kimentek Szabadhegyre. Nyilván a németekhez mennek a Tommyk, mert a rádió azt mondja, az átrepülés a Dunántúl nyugati szélén tart. Visszafelé jöttek a gépek, amik már hazafelé tartottak. Lőtték őket, de nem láttunk egyet sem leesni. Aztán jött egy gép. Jó magasan, füstcsíkot húzott közben a város fölé.¹⁷⁴ Hát azt az örült sebességet, ahogyan az vágta. Legalább 1000 km-es lehetett. Ilyen gyorsaságot még nem láttam! Aztán 3 órakor kb. lefújják a riadót. Anyukámék Szitáké hintóján hamar hazaértek. Megebédeztünk. Estefelé a Vikivel el akarunk menni moziba. Nincs jegy. Vettünk két „Rumát”, és jöttünk haza. Szép holdvilágos este van. Megjönnek-e a Tommyk? És csoda, nem jöttek!

GYŐR, 1944. NOVEMBER 3. PÉNTEK

Mennyi mindent el akartam ma intézni a városban. De a Tommyk nem engedték. Riadózni kezdenek Zala, Kanizsa, Sopron!¹⁷⁵ Na, mondom, mennek a németekhez a Tommyk! Anyukámék kimentek Szabadhegyre. A Glória, a Plank bácsi, meg náluk van most egy hadapród, a Gyuszi, meg én itthon maradtunk. Megvan a riadó. A nagy futam megy az utcán. Plankéknek is lesejélttem mindent hordani a pincébe. Kaptam is a Plank nénitől egy tenyérnyi kövesztettet. Nem mondom, így még kibírjuk a riadót. Pláne még az itthoni riadókosztot is betömtem. Mindössze két gépet láttunk. Igen lőtték őket. Az egyik pedig már fekete füstcsíkot húzott maga után (itt ezt a pár sort vasárnap este írom egy szál gyertya mellett, mert éppen most aludt el a villany). Na, az sem megy már haza! Szóval eltársalogtuk az időt. Közben a tűzre is raktam, hogy kosz azért legyen. Lett is! Kb. fél 1-kor lefújják a riadót. Anyukámék is hazaértek. Még hamar egy kis levest csináltak, meg a tésztát már csak be kellett főzni, és lett mákos tészta. Elmentem a Richards-gyárba [...] gyakorlatra. Útközben találkozom a Vikivel. Odaadja a fizetésemet. A rendes 57,62 pengő! Fél 3-ra összegyűltünk. Egy megállást csináltunk. Jön a Lénárt úr, meg futnak ki a gyárból; kis riadó! Fújják is már a dallamot. Pillanat alatt széteszlik minden! Kerékre pattanok, tekerek haza. Illetve sodródok hazáig. Alig tudok itthon az áradatból kivergődni. Anyukámék a Domonkos néivel kimentek. Természetesen mi nem. A Kapitány úr is állt a kerítés mögött, és kiabált; – nem bírjuk, kérem, hiába, nem bírjuk! – és hanyag mozdulatokat csinált a tüdeje felé. Szóval itthon maradtunk, és néztük a menekülést. Nem is lett semmi. Fél 4-kor lefújják a kis riadót. 4-re bementem a gyárba. Melőztam. Aztán később bementem a másik felvetőkhöz, és elbeszélgettem egy kicsit. Így valahogy csak eltelt az idő. Este 10-kor szépen hazatekertem.

GYŐR, 1944. NOVEMBER 4. SZOMBAT

Na, ma korábban felkeltem, és 9-re már be is mentem a szabóhoz. Bevittem a ruháimat. Lemért, és megmondta, még mennyi ujjá-bélést hozzak. 140 pengő a fazon, meg 20 pengő lesz a többi hóbelevanc gomb, szita válltömés, meg miegymás. Lényegesen olcsóbb, mint a Piriti! És ez mégis egy ismertebb, komoly, régi cég. Remélem, a Kovács úr strammul megvarrja a ruhámat.

¹⁷³ Az amerikai légierő ausztriai célokat támadott. *Hammel* 1994. 404.

¹⁷⁴ Valószínűleg egy sebzett, a köteléket elhagyni kényszerülő repülőgép lehetett. Ilyen sűrűn előfordult a háború alatt.

¹⁷⁵ Az amerikaiak 1944. november 3-i célpontjai Bécs, Klagenfurt, Moosbierbaum, Graz, Innsbruck és München voltak. *Hammel* 1994. 405.

Aztán a Doboshoz is beadtam egy Tarzan-kép nagyítását, meg egy pár másolást. 9-én már kézen is lesz. Innen odamentem a piacra anyukám elé, de nem bírtam megtalálni.

Hazafelé jövet láttam, amint német katonák kísérték valami 3 angol pilótát. El kell ismerni, jó vágású gyerekek. Fejjel magasabbak, mint a németek. Barna mackóban, barna, prémes bőrkabátban strammul néznek ki. Ezek már befejezték a háborút.

Délután bementem a gyárba. 3-kor vak futás támadt, mert a szövödében valaki elkurjantotta magát. Pedig nincs semmi. Aztán jó eset, nincs áram. De csak nálam, meg a portán. A szövöde megy, meg a másik felvetők is. Egész 5 óráig csavarogtam. Akkor megjön az áram. Elsötétítünk. De ezeknél a hölgyeknél – az ő mázlijukra – nem tudunk elsötétíteni, mert rossz a függöny. Fél 6-kor hazamentek. Engem itthagytak teljesen egyedül. Az egész gyárban süket, fekete csend körülöttem, csak én magam dolgozom. Micsoda nyomasztó ez a csend, ha a motoromat kikapcsolom. Na, aztán 8-kor fogom magam, és szépen hazamegyek. A fene se marad 10-ig!

Otthon szépen megvacsorázunk, aztán lefekszem, előbb jól megmosakodom. Az ágyban még olvastam egy kicsit 10-ig, 10-kor meg akartuk hallgatni a híreket, de helyette csak „zavarórepülés Budapest”-et hallunk. Kikapcsoltuk a rádiót, aztán aludtunk.

GYŐR, 1944. NOVEMBER 5. VASÁRNAP

Reggel megyek rendesen a fél 9-es misére. Igaz, csak prédikáció közepére értem oda. Hiába, ugye, borotválkoznom is kell. Na, meg hát mire a bajuszomat is kiidomítom, abba bizony idő tellik. Már majd' háromhetes kis mokány bajuszom van! Szóval mise után hazajövök, megreggelizem. Utána meg egyet riadózunk. Én ma is itthon maradtam. Mennek a Tommyk a sógorokhoz.¹⁷⁶ Csak ide ne jöjjenek! Pedig szép napos idő van. Már majdnem mindenki kiszaladt Győrből, régen megvan a riadó. Egyszer csak bemondja a rádió, Szombathelynél erős ellenséges kötelékek gyülekeznek. Irány Győr! – Megdobbant ám a szívem! Na, éppen itt jön kerékkel a Mechle Jóska, kimegyek vele. Ki is tekertünk vele Szabadhegyre. A tüzérlaktanyánál leálltunk, mert már erősen zúgtak a gépek. De ezek már dél felé mennek. Úgy látszik, már a szombathelyi gépek mégsem jönnek erre, mert már itt kellene nekik lenni. Jönnek visszafelé gépek. Ronda erősen dübörögnek. Csillognak. De nagy részük a felhőbe megy. Lövik ám őket kegyetlenül! Egy gép le is esett. Látni ugyan nem láttuk, de amint levágódott, azt hallottuk, és arra Csanak¹⁷⁷ felé nagy füst vágódott fel.¹⁷⁸ Sok gép elment. Közben a Jóskának a kosztját megettük. Ott üldögtünk egy transzformátor tövében. Mégis a repeszek ellen valamit ér. Na, aztán lassan elcsendesedett a lég, és szépen hazatekertünk. A lefújás már itthon ér. Finoman kiállunk a kapuba, és nézzük a visszavándorlókat. Na, aztán anyukámék is hazaérnek. Már félig megvan az ebéd. A másik fele is elkészül, és megebédezzünk. Sőt, még valami sós stanglit is sütött anyukám, vagy mit. Szóval azért még nem veszünk éhen. Riadó alatt is szorgalmasan öntöztem, sütöttem a kacsát.

Délután a Vikivel bementünk a városba. Moziba akartunk bejutni. De mindegyiknél nagy tömeg van, és sehol nincsen jegy! Szépen hazasétáltunk. A kerítésünknel megálltunk. És eszmecsérét folytattunk erről a rohadt helyzetről. Nem ér semmit így az élet! Nem tervezhet az ember semmit. Nincs cél. Csak él az ember, mint egy darab fa, cél nélkül. Sokszor nem látom már semmi értelmét az egész életnek. [...] Fejünk felett a Tommyék. Minden pillanat egy kis kérdőjel. A pillanatok egybefolynak, és ez a kérdőjel az égbe nyúlik. Micsoda élet ez? Sokszor így megrohannak ezek az

¹⁷⁶ 1944. november 5-én az amerikai 15. Légi Hadsereg végrehajtotta a legnagyobb egyetlen célpont ellen irányuló támadását, szétbombázva a Bécs/Floridsdorf olajfinomítót. *Hammel* 1994. 406.

¹⁷⁷ Ménfőcsanak.

¹⁷⁸ Ennek a gépnek egyelőre ismeretlen a pontos kiléte. Valószínűleg a MACR#9604 sz. alatt nyilvántartott repülőgép, amelynek a lezuhanását a Balatontól északra regisztrálták. Mohos Nándor közlése.

érzések. De máskor meg aztán bizakodom, és határtalan optimizmus költözik belém. És hál' Isten ez az utóbbi uralkodik bennem. Azok a nyomasztó érzések csak úgy jönnek rám, mint múltó fekete zivatar. Így beszélgettünk a Vikivel. Aztán ő is bement, meg én is bejöttem. Este van, ködös őszi este...

GYŐR, 1944. NOVEMBER 6. HÉTFŐ

De furcsa volt olyan korán kelni. Már egészen elszoktam tőle. Még egész sötét van 6 órakor, mikor megyek a gyárba. Ment a melódia. Remek! Ma megkaptuk a dohányt! 150 darab Symphoniát! 11,50 pengő. A dohány a fontos, mert azért ma mindent lehet szerezni! Fél 11-kor kolompolnak. Futás! Hazatekertem. Megint csak hármásban maradtunk itthon. Megvan a riadó.¹⁷⁹ Irtózatosa vágta. Negyed órán belül már pihentet bennünket a rádió. Alig fújják le a pihenj-t, újra riadó. Akik már bemelegkedtek, bevették a svédkanyart, és menekülnek vissza. Na, aztán van is ám ronda erős gépzúgás, de gépet nem látunk a felhőzet miatt. Mennek megint a németekhez. Éppen 1 óra, mire lefújják a riadót. Még bementünk a Vikivel a gyárba, hogy ne szóljon egy szót sem a Zoli.

Délután bementünk a Vikivel moziba. Először az Erzsébetben néztük meg a Majális-t. Remek. Csupa fiatal színész, élén a Puskással. Ez irtó eredeti pofa! Sokat nevtünk. Pazar kis film. Amint erről az előadásról kijövünk, éppen odaérünk az Apollóba a negyed hetes előadásra. Itt megnéztük a Nászinduló-t. Szilasi, Szeleczki a főszerepben. Ez is jó! Itt is játszik a Puskás. Itt bukott diák, ott meg jeles! Szenzációs alak! A Szeleczky nagyon bájos, helyes, mint mindig. Mikor kijöttünk a moziból, már úgy összekevertem, azt sem tudtam, melyikben mi volt. Csak azt tudom, hogy mindegyik jó volt. Itthon megvacsoráztunk, aztán már feküdtem is. A filmek zavarogtak a fejemben, és sok marhaságot álmodtam.

GYŐR, 1944. NOVEMBER 7. KEDD

Na, ma felhős, borús idő van, talán nem lesz futás. És mégis lett! 1 órakor. De még milyen futás! Van is jó gépzúgás. Riadó alatt én főztem. Már félig-meddig kész a babfőzelék, meg a karfiollevés is. Fél 3-kor lefújják a riadót.¹⁸⁰ Hamar megeszem a főzeléket, meg a levest. Mindegyik gyanús. De se baj. Azért [...] Nem lett semmi. Nem sokan gyűltünk egybe. Még eddig egy gyakorlatunk sem volt. Ha tovább is így megy, jól ki leszünk képezve.

GYŐR, 1944. NOVEMBER 8. SZERDA

Ma is csak elmelőzgettam. Megcsináltam egy stramm hengert. Kivételesen ma nem is futottunk el! Meglehetősen hideg van ma. A műhelyem megint olyan, mint egy jégverem. A lábam majd lefagy!

2-kor hazatekerek. Jó finom mákos tészta az ebéd. Nagyon bírom! Aztán megborotválkoztam, kiidomítottam a mokány bajuszomat. Másik nadrágot rántottam, és besétáltunk Vikivel a városba. Bevitettem a szabóhoz az ujjabélést, bementem a Győri Hírlapot előfizetni. A Viki addig odapréselődött jegyért. Második helyet kapott már csak. Na, még aránylag nem is igen [...] A két] Bajtay című filmet játsszák. Hosszú Z., Nagy I., Kelemen Éva¹⁸¹ főszereplésével. Nem sokat ér! Nem is baj, hogy csak második helyet kaptunk.

Mozi után hazajöttünk. Finoman megvacsoráztunk. Anyukám befűtött a hálóba. 8 óra felé átjöttek Kapitány úrék. Irtó egy pofa ez a Kapitány úr! Sokat nevtünk. Nekem mindig azzal jött, hogy én már álmos vagyok. Hát nem mondom, de viszont én negyed 6-kor kelek. Meghallgattuk a híreket. Budapestnél enyhült [...] azelőtt az!

¹⁷⁹ 1944. november 6-án ausztriai gépipari, olajipari és vasúti célokat támadtak az amerikaiak. *Hammel* 1994. 406–407.

¹⁸⁰ 1944. november 7-én Bécs környéki olajipari célokat támadtak az amerikaiak. *Hammel* 1994. 407.

¹⁸¹ Hosszú Zoltán, Nagy István

A németek ma bevetették a V2-t!¹⁸² Hasonló az előbbihez, csak még borzalmasabb a hatása. Hát mégis van új fegyver! Pedig már vicceket meséltek róla a kishitűek. Na, Tommyk, mit szóltok hozzá? Lesz nektek ne mulass!

GYŐR, 1944. NOVEMBER 9. CSÜTÖRTÖK

Reggel szakadó esőben, sötétben, szélben tekerek a gyárba. Meglepően kellemes. Na, legalább ma nem lesz futás! Nem is lett. Na, de viszont ugyebár azért mondhatom, hideg az van! Mikor valaki az én műhelyembe bejön, az enyhén megborzad. A lábam megint majd lefagy. Nem is tudtam többet, mint 1600 métert megcsinálni. 2-kor hamar otthagynom a melót.

Irgalmatlan vágásban tekerek haza, mert fél [...] kell mennem. Hirtelen öregéből bekaptam az ebédet. Jön a Viki, hogy menjünk. – Ohó, öregem, a kaja mindenek előtt! – A zászlós úr az előbb adott be fél sült csirkét, meg egy darab mákos kalácsot, mondván, egy kis pesti kóstoló (tudniillik ő pesti). Köszönjük szépen, megesszük szépen! Zsebre tettem egy darabot, kerékre pattantunk, és tekerünk a Richards-gyárba. Lassan összegyűlik a gárda. Micsoda kiképzés ez! Különválasztottak bennünket, akik még nem voltak katonák. Csináltunk pár jobbra, balra át-ot, állj-t, és kész. Rokoni alapon ment az egész! Nagyon laza dolog ez. Én azt hittem, komolyabb valami lesz. Fél 4-kor már oszolj, és megyünk haza. Még bementem a Doboshoz a fényképekért. A nagytás nem valami pazar. A másik Tarzan-kép sokkal jobb! 5-re hazajöttem. Így leültem és megírhattam ezt a pár sort nyugodtan, annál is inkább, mert a Klári nincs itthon, moziba ment (ejha, éppen most zörög; beengedjem?), anyukám meg a plébános úrhoz ment (na, itt van az is, megjött). Már többet nem írhatok, mert most elkezdenek dumálni, és szekálni akar anyukám mindig azzal, hogy én ezt a kis naplómát vezetem. De szerencsére nem olyan könnyű engem szekálni! Szóval mára befejeztem.

GYŐR, 1944. NOVEMBER 10. PÉNTEK

Reggel rendesen bemegyek a gyárba. Megy a meló. Borzalmas hideg van. Kénytelen vagyok néha bemenni az írelőbe kicsit melegedni. Ilyen helyen dolgozni kész merénylet az egészség ellen! Lehetetlen állapotok! A lábam majd lefagy!

No de aztán megvigasztalódtam. De még mennyire! A rendes fizetésen kívül kaptunk 254 pengőt. Szinte hihetetlen! Ennyi pénzt még soha életemben nem kaptam együtt! Csak automatikusan írtuk alá fönn az irodában a nevünket a Vikivel. Hát tényleg az enyém ez a rengeteg pénz? Csak akkor hittem el, mikor már a kezemben éreztem. A manus, aki odaadta, azt mondta, erről ne szóljak senkinek! (tudniillik csak a heti fizetések kapták ezt a rendkívüli pénzt) Itthon se? Azt el is feledtük kérdezni. Azt is beszélük, hogy három havi fizetés már mindenkinek be van csomagolva, s ha esetleg mégis el kell futnunk, azt csak kiadják. Bár sohasem kerülne rá sor!

Délben kolompolnak. Futás! Már fújják is a riadót!¹⁸³ Örült menekülés van! Éppen mire hazatekertem, lefújják a kis riadót. Hát ez meg micsoda újabb figura? Anyukámék szerencsére még nem szaladtak el. Így még van reményem az ebédhez. Délelőtt anyukám vett nekem egy szürke selyem nyaksálát 40 pengőért. Mindjárt a nyakamba is tettem, úgy tekertem vissza a gyárba. El is kelt, mert irtó hideg szél fúj.

Délután a Vikivel bementünk a moziba. Az Erzsébetben a Két Bajtay-t játsszák. Nem valami sokat ér. Nehézkes paraszt film. De jó felvételei vannak. Az Erzsébetben az Afrikai völgegynt néztük meg másodszor. Hát ez a Latabár! Meg kell rajta szakadni! Rengeteget nevtünk. Nagyon bírtam.

Este, mire jövünk haza, már határozottan hideg van. Csípős szél támadt. Öreg kalendáriumok

¹⁸² Valójában először 1944. szeptember 2-án lőttek ki V-2 éles bevetésben.

¹⁸³ Aznap nem volt számottevő berepülés.

írják, hogy „Márton napja táján kezd foga lenni az időnek”. Márton napja pedig holnap lesz, így ha hihetünk a reglamának,¹⁸⁴ fájó szívvel bár, de el kell búcsúznunk a hosszúra nyúlt őszi ajándékától, a jó időtől, amely mindeddig megkímélt attól, hogy kevéske tüzelőnkhez hozzányúljunk. Most már csak az vigasztal, hogy van egy másik időjárás reglama is, ami viszont azt mondja, hogy a hosszú őszt rövid és enyhe tél követi.

GYŐR, 1944. NOVEMBER 11. SZOMBAT

Hát ezt is megértem. Egy sötét, fekete nap! Soha az életben nem feledem el! Történt pedig a következő.

Tegnap kaptam a leventétől egy idézést. Ma 8 órára az Apáca utca 15. sz. alatti levente-parancsnokságra! Nem is igen vettem figyelembe. Ma reggel a Vikivel be is megyünk. Mert ő is kapott idézést. A gyárban mielőtt elmentünk, mondtuk is, ha nem jönnek vissza, gondolják, hogy ülünk. Persze ezt csak viccből mondtuk. Akkor még nem gondoltuk, hogy a viccből komoly, szomorú valóság is lehet.

Szóval 8-ra bementünk. Már sok levente van itt. Bemegyünk. A Patai, a volt leventeoktatónk szedi el az idézésünket. Azt mondja, 9 óra. Pedig még csak háromnegyed. Ja, ő másképp érti. Most már mi is kezdjük érteni. Tiltakozunk, mondjuk, hogy mi már szerdán letettük [...], tehát csütörtökön már nem vagyunk kötelesek leventézni menni. De a pizok manus meg sem hallgat ám bennünket! Mi joga ítélik az ő mi felettünk, nem [...]. Semmi köze hozzánk! De nem csinálhattunk semmit. Tommyék elmehettek! Szerencse, a Tomlynak van egy kis kosztja. Azt megettük a Vikivel. Nem is tudjuk, mit csináljunk. Nevezzünk, vagy szomorkodjunk. Levittek valami 25-ünket a fogdába. De milyen elit hely! Egy kis sötét, nyirkos cella. Furcsát néztem azért, mikor ide beléptem. Na, aztán ránk zárták az ajtót. Még az egy kissé megnyugtató, hogy egy vékony kis ajtónk van, melyet kedves örünk úgy drótoz be. Az ajtón van három ablak. Kettőnek kinyomták már a szemét. Úgyhogy itt jön be némi világosság, és így enyhe balladai félhomály uralkodik a mi kis cellánkban. A Vikivel egymás mellé támaszkodunk a falnak. És hitetlenül neveltünk néha egymásra. – Hát ide jutottunk, öregem! – Ide, hogy a ...! – A Patai urat a fenével meg egyéb ilyen kellemes dolgokkal hoztuk vonatkozásba.

Na, aztán van valami enyhítő is a dologban. Az egyik őrségen álló bakától az egyik fegyencestvére elkérte a hegedűjét. Be is adta a cigány baka. A haver strammul játszott, le a kalappal! Így még csak kibírjuk. Ejj, ha riadó lenne, hogy kinyomnánk azt a vacak ajtót, de nem lett. Azért az ajtót párszor mégis kilökték, mert valamelyik véletlenül nekiesett. Az ór káromkodva újra bedrótotta. Délelőtt még csak elment az idő. A hegedű mellett elénekeltünk. De délután, mikor már nem volt hegedű sem, mindegyiknek a feje lekókad. Csak a cigaretta tartotta bennünk a lelket. Szerencsére a Vikinél van bagó. Eh, nem részletezem én annyira. Elég az hozzá, hogy minden lehető és lehetetlen figurát felvettünk. Ha fele leült a földre, felének állni kellett. 5-nél többnek egyszerre nem szabadott rágyújtani, mert akkor már nem volt levegő. Estefelé már egész meleg lett a cellánk, és sötét. 5-kor járt le az időnk. Alig bírtuk már kivárni! És ötkor nem nyitják ki az ajtót. Kilöktük! Az őrmester ordított. Kite érdekel maga! Na, aztán mégis csak kinyitották. Kitódultunk hamar az utcára.

Már sötét, öreg este volt, és esett az eső. Feltűrt gallérral csapzottan, gyűrtén lépkedett a sötétben a két fegyencestvér. És bosszút fogadtak az igazságtalan és jogtalan bírójuk ellen.

Még bementünk a gyárba. Befaltuk a kajánkat. Hejj, de jó lett volna ez ott! Nem ettük volna meg a karalábét meg a nyerskáposztát, amit könyörületes bulgárok bedobtak az ablakon! A Sanyi, a szemtelen, csak nevetett rajtunk.

¹⁸⁴ szabály, szabályzat

Hát még itthon! Hogy kinevettek! Hamar a vacsorámat! Bezzeg adtam ám a dumát patkányokról, egerekről, csöpögő sziksóról, meg miegymás, hogy ne nevéssenek, de annál jobban nevettek! Bekajáltam, és hamar eltűntem az ágyban. Ez a nap olyan számomra, mint egy nagy, sötét, fekete folt!

GYŐR, 1944. NOVEMBER 12. VASÁRNAP

Reggel megint jól elkéstem a miséről. Szentbeszéd után értem oda. Azokat az ajtatos, szentes beszédeket, amiket a kis Szabó tart, hiába, úgysem bírom!

Vártuk a riadót, mert szép tiszta idő van. Délután aztán már beföhlősödött, és nem lett riadó. Délután a Vikivel megint moziba akartunk menni. Hova menjen az ember máshova? De mire odaértünk, már egy szem jegy sem volt egyik moziban sem. Vettem holnapra 4 db fenntartott helyet.

De mi történt este? Hallgatjuk a rádiót. Színdarabot játszanak. De furcsa repülőbúgást hallunk. De hát nem lehet baj, hiszen van műsor! – Műsorunkat megszakítjuk. Zavarórepülés Budapest! – Tehát ez a búgás saját gép. De mi ez? Bumm, bumm! Két robbanás! Megremeg a szoba, az ablakok! Ez bomba! Ijedten összenéztünk a Klárral. Anyukám a konyhában van. De nem mondtam akkor mindjárt, hogy bomba. Nehogy igen megijedjen a Klári! Ő azt mondja, lövés volt. Jó. Rá hagytam. Pedig biztosan tudtam, hogy bomba volt. Kb. 10 perc múlva bemondja – zavarórepülés Győr! – Remek, most mondja be, mikor a bombát már megkaptuk! Jól nézünk ki! De vajon hova eshetett? Nem messze lehetett, mert jól megrázta az ablakokat. Hamar ki is kapcsoltuk a csillárt, és bekapcsoltuk az éjjeliszekrény-lámpát. Ki ne lássék a fény! Csengetnek. Ki lehet az? A Kapitány úr. Megijedt, és most végigszaladja a környéket. Az sem tudja, hova esett a bomba. – Kérem, lehetetlen állapotok! – mondja, és eltűnik a sötétben. Mi lehet ott, ahova leesett az a két bomba?

GYŐR, 1944. NOVEMBER 13. HÉTFŐ

Reggel is 6-ra mentem dolgozni. Pedig ezen a héten délutános vagyok. De a Sanyival cserélünk. Ugyanis ő hazamegy vidékre. S hogy ne kelljen neki már vasárnap visszajönni, azért én bejöttem ma is délelőttre. Irtózatossá válok hideg van! A lábam majd lefagy a műhelyben. De nem csoda, hiszen még az ajtót sem tették fel.

Negyed 2-kor jön a Viki, hogy nagy baj van. Mi az? Most tudta meg véletlenül, hogy $\frac{3}{4}$ 1-re már a Mávag-nál kellett volna [...] Bumm! Egyik slamasztikából még jóformán ki sem másztunk, itt a másik! Hát most már nem csinálhatunk semmit. Lesz, ami lesz! A portán sem láttuk meg a hirdetőt. Sebaj, talán észre sem vesznek bennünket. Tehát már nem mentünk oda a Richards-gyárhoz sem. Minek? Hanem szépen hazajöttünk. Ajj, de finom ebéd van! Kirántott kacsamáj! Jaj, de nagyon bírtam!

Délután bementünk a városba a Vikivel. A Gininél a Viki vett magának egy pár kötött kesztyűt. Jó melegek. És csak 38 pengő volt. Aztán nagynehezen vettünk gesztenyét. Az egyik villanylámpa alatt van egy gesztenyeárus. Nagy tömeg van körülötte. Hósi elszántsággal odaálltunk. Vagy egy röpke fél óra múlva ránk is került a sor. Vett mindegyikünk 2 pengőért. Valami 20 szemet adott az öreg.

Aztán odamentünk az Erzsébethez. Már megvan a jegyünk! Negyed 7-kor csengetnek. Be megyünk. Csuda stramm helyünk van. Egész a páholyok előtt ültünk. A Vikinek a nővére meg a bátyja is eljött. Micsoda film! Páris rejtelmek. Egy igazi francia filmremek! – Csak 16 éven felülieknek! Hát gyerekeknek és gyengébb idegzetűeknek nem is való! Micsoda torz pofák! A tanár, a Bagoly, a Csámpás, a késes! Borzalmas földalatti jelenetek! Az embernek szinte a háta is borsószik! Mondhatom, régen láttam [...]utána még este hazajövet is láttam azokat a borzalmas alakokat.

Itthon hamar megvacsoráztam, és lefeküdtem. Megint pontot téve egy ajándékba kapott nap után.

GYŐR, 1944. NOVEMBER 14. KEDD

Délelőtt besétáltam a városba. Odamegyek a szabóhoz. De még persze nem csinálta meg próbára a ruhámat. Pedig mára ígérte. Holnap meglesz. Kíváncsi vagyok!

Az [...] Kíváncsi vagyok a tegnapi ügyre. Kihívatom a Vikit. Semmi baj! Nem vettek észre bennünket! Délután fél 3-ra kell menni [...]

[...] Hazajöttem még kajáért, meg a kerekemért. Betekertem 5-re a gyárba. Brrr... de hideg a műhelyem! Azért ma mégis nekiduráltam magam, és megcsináltam egy 3300 méteres hengert! Teljesítmény. Pláne olyan hidegben!

Mire negyed 11-kor hazaértem, anyukámék már aludtak is. Reggel korán kell kelniük, mert utaznak Szentmiklóásra.

GYŐR, 1944. NOVEMBER 15. SZERDA

Reggel, nem is tudom, mikor, anyukámék kelnek. Nekem úgy félálomban adja anyukám az ilyenkor szokásos utasításokat. Ugyan nem sokat értettem belőle. Csak azt tudom, hogy kaja az van! Aztán elbúcsúzunk. Utána én még egy jót lapítottam. Csak 9 óra felé keltem fel.

10 órakor bementem a Kovács úrhoz. Persze, hogy nincs még kész próbára a ruhám! Mér' lenne kész? Hiszen mára ígérte! Már a jövő hetet emlegeti.

Na, aztán igen elkezd esni az eső. Megmelegítem magamnak az ebédet. Húsleves, krumplifőzelék, mákos tészta. Igen jól laktam. Így [...] De azt hiszem, azt úgyis elmossa az eső.

Fél 3-ra a Vikivel el is mentünk. A fejembe [...] pakoltam magamnak egy kis zsíros kenyeret, és bementem a gyárba. Gyalog! Már meg sem tudom mondani, mikor mentem gyalog a gyárba. A gumim az őszi idővel egészen megjavult. Ilyen esőben nem jó biciklivel menni, mert borzalmasan fröcsög.

Mindössze 600 métert csináltam ma, mert nincs orsóm. A fűzőben melegedtem, mert ott jó meleg van.

GYŐR, 1944. NOVEMBER 16. CSÜTÖRTÖK

Reggel 7-kor csenget a vekker. Auf! 7.40-re kint kell lennem a vasúton, mert megjönnek anyukámék. Úgy érzem azonban, úgyis hiába megyek. Na, nem számít. Kibújok, jól megmosdom, tornázom egyet, az edzőrugót ma már harmincszor kihúztam! Felöltözök. Menni akarok ki. Hát pont arra jön be a fürdőbe a zászlós úr. Ez roppant kellemetlen, hogy így van ez a fürdőszoba. Vagy fél óráig bent [...]zelt, elkényeztetett egyetlenke. Most már nem kellene itt senkivel sem vesződni, ha nem lenne ez a helyzet. De nem akarjuk, hogy valami vadidegent tegyenek ide, ha tetszik, ha nem. Inkább kiadjuk! Szóval már fél 8 volt, mire ki tudtam jönni. Akkor még megreggeliztem. Megittam fél liter tejet. Ugyanis tegnap kaptam egy litert a Plank nénitől. Aztán nekiindultam. Nem tettem kalapot, mert enyhe napsütéses idő van. Váratlanul megjavult az idő. Furcsa még nagyon nekem a kalap. Ha nem muszáj, nem teszek. Szóval bementem a vasútra. A soproni csak fél 9-kor jött be. És anyukámék nem jöttek meg! Pedig megvártam, míg az utolsók is feljönnek. Biztosan estére jönnek. Benéztem még egyet a városba, aztán hazasétáltam. Szép idő van. Biztosan jönnek a Tommyk. Jöttek is! De még mihozzánk is! Zavarógép volt itt, és a tüzérek nagy lövöldözést csaptak. Nem is ment magasan a gép.¹⁸⁵

Szerencsére még maradt egy kis főzelék tegnapi, meg egy kis leves. Sütöttem még magamnak 3 tojást, és jóllaktam. [...] felmentem hozzájuk, megnéztem a Viki kalapját, amit tegnap vett. Drapp gyapjúkalap. De egész jól áll neki. 40 pengőért vette. Csak fele annyért, mint én! De hát az

¹⁸⁵ Valószínűleg egy felderítő repülőgép volt.

enyémet meg sem közelíti! Aztán – nem mentem be dolgozni. Mégpedig azért, mert először nincs munkám. Amint a Viki mondja, még mindig nem hoztak orsót. Másodszor, nem vagyok bolond, hogy ott hiába fagyoskodjam! Harmadszor, már a műhelyben megfagyott a lábam. Ezért nem mentem be. Most már mindegy.

7 óra van. Mindjárt kimegyek, megvacsorázom, aztán lefekszem. Annál is inkább, mert nem kellemes azért fűtetlen szobában lenni, pláne még hozzá írni! Szép álmokat!

GYŐR, 1944. NOVEMBER 17. PÉNTEK

Reggel sem tudtuk ám, hogy mire virradunk! Bizony, nem is mertük volna gondolni, hogy ma átéljük a hetedik bombatámadást!¹⁸⁶ És átértük!

Fél 9-re kint vagyok az állomáson megint. Na, végre megjöttek anyukámék! Becipeltem a két marha bőrröndöt az állomásra.

$\frac{3}{4}$ 12-kor már riadónk van. Hirtelen jött ma is. Volt nagy futás! Már lassan elcsendesült minden. Anyukámék is elmentek az üzemi kocsival. Jönnek ám a gépek, egész alacsonyan zúgnak. De mi ez? Géppuskáznak! Valahol Szabadhegy felé. Persze, még most menekülnek a legjobban! Aztán már azt mondja a rádió, hogy a gépek repülnek haza. Bemegyek a konyhába, és főzöm a krumplit. Hirtelen erős gépzúgás, és már suhognak is a bombák! Még le sem érek a pincébe, már robbannak is a bombák. De valahol messzebb. Nem is olyan messze, mert jól mozgott a pince. Mikor az első hullám elment, fölszaladtunk. Gyárváros! Jön a második hullám! Már lehet hallani, hogyan ereszkednek! Már suhog is! Mozog a pince. Nyomja a légnyomás a dobhártyámat! Elmentek ezek is. Fölszaladunk. Ki az utcára. A Viki bátyja azt mondja, Révfa és a vagongyár kapott. Eldobták a víztorony főnyomócsövét, és most nincs víz. Bombázás után mindjárt jön is vissza az üzemi kocsi, mert berendelték. 2 óra körül lefűjják a riadót. A Vikivel mindjárt kerékre pattanunk, és megyünk be. Hál' Isten a mi gyárunknál nincs semmi baj! Azt mondják, Révfauban a Torkos-kertnél telitalálat ért egy nagy pincét, ott nagyon sok halott van!¹⁸⁷ Most már ilyen ronda felhős időben is támadnak! Úgy látszik, mégsem számít nekik az idő! Körülnéztünk a gyárban. Én még hazajöttem, haraptam valamit, aztán megyek vissza dolgozni. De nem dolgozunk bombázás után. Jövök haza, a gumim meg ki akar durranni. Eresztettem ki belőle levegőt, és így haza tudtam tekerni. Itthon mindjárt nekiálltam varrni. Egyszer csak bumm! Borzalmas robbanás, és a vagongyár felől hatalmas lángoszlop lövell fel! Időzített bomba! És ez így ment egész este. Óráként robbantak a bombák! Nem valami kellemes. Estefelé a gázosoktól hoztunk vizet a kerekés kútról. Micsoda nagy baj ez, hogy nincs vizünk. Van ugyan a kádban, de az már bűdös, mert régi.

Este azért csak finoman lefeküdtünk, bár a bombák még mindig robbannak! Az ember lassan egész flegma lesz. Komolyan, ma alig féltem egy kicsit. Most már nem is olyan nagy szenzáció egy bombázás. Megtörtént. Ronda volt. De élünk! És pillanatnyilag csak ez a fontos!

GYŐR, 1944. NOVEMBER 18. SZOMBAT

Ma két riadónk is van, délelőtt és délután is.¹⁸⁸ De az a fontos, hogy semmi baj nem történt.

Délután dolgoztam egy kicsit. De nagyrészt a fűzőben melegedtünk az Apollal, meg a Máriaival. Pláne azok még félnek is, mert még mindig robbannak a bombák.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Az 1944. november 17-i és a november 19-i légitámadás történetét az előtanulmányban dolgoztuk fel.

¹⁸⁷ A Torkos-kastély és annak kertjének romjai az 1970-es évek elejéig voltak még láthatók, majd az egykori kastély helyére KISZ iskola létesült, mely később a Széchenyi István Egyetem Jogi Karának adott és ad ma is otthont. Az Arrabona Városvédő Egyesület 2009. november 17-én a Széchenyi István Egyetem vezetése jelenlétében átadta a bombázás áldozatainak emlékezetét hirdető keresztet az Áldozat utcában.

¹⁸⁸ 1944. november 18-án Bécs környéki olajfinomítókat támadtak az amerikaiak. *Hammel* 1994. 411.

¹⁸⁹ Az időzített bombák.

Megint megbombáztak bennünket!

A fél 9-es misére megyek. Mise végén már bejelenti a plébános úr, hogy Veszprémnek kis riadó van, aki akar, nyugodtan távozhat. Sokan meg is indultak. Mi a Vikivel megvártuk a mise végét. Alig hazaérünk, fél 10-kor már riadó van nekünk is. Anyukámék elmentek. Mi, a Plank bácsi, a Glória, meg a Gyuszi is itt van, meg én, itthon maradtunk. Sok gép jön-megy, bűg, morog, de semmit nem látni, mert már a köd is leereszkedett, és mégiscsak bombáztak. Halljuk a suhogást. Leszaladtunk. De ez messzebb volt. A második hullámmal már le sem szaladtunk. Valahol Bácsán lehetett ez a bombázás. Na, jön még a harmadik hullám! Ez már közelebb suhogott és robbant. Ugrottunk is le a pincébe! Ez a vagongyár volt! Szerencsére még bombázás előtt bekajáltunk. A Plank néni adott hurkát, bort, meg tortát. Nem mondom, így még a bombázást is kibírjuk! Bár a rohadt Tommyk bombázásukkal félbehagyták a jó köszönetet. Ma rekord riadónk volt, 4 és háromnegyed órá! Majdnem öt óra! $\frac{3}{4}$ 3-kor fújták le.

Délután azért mintha mi sem történt volna, a Vikivel elmentünk az Apollóba. Annál is inkább, mert már a Viki tegnap váltott 4 db fenntartott helyet. Így két jegyet még el is kell adnunk. Kiszemeltünk két helyes hölgyet, és eladtuk azoknak a jegyet. Összenéztek, megvegyék-e. Nevettek, és megvették. Így jobb moziba menni! A Futóhomok-ot adják. Jó film. Hidvéghi, C. Turáni Endre, Ilosvay K.¹⁹⁰ főszereplésével. Mozi után természetesen a két kis hölgyet hazakísértük. A Kazinczy utcában laknak. A kis kapuban egy kicsit beszélgettünk, aztán a holnap esti vizionlátásra búcsúztunk.

A Vikivel talpaltunk hazafelé a sötétben, és találgattuk, vajon eljönnek-e ők?

GYÖR, 1944. NOVEMBER 20. HÉTFŐ

Reggel éppen elég volt feltápázkodnom! Még süttött a hold, mikor a sötétben tekertem be a gyárba. Irtó hideg van. Sokat melegedtem az írelőben. Negyed 11-kor kolompolnak. Futás! Fél 11-kor már meg is van a riadónk.¹⁹¹ Irtózatossá menekülés van. Persze mindenki a múlt napok borzalmainak hatása alatt áll. Anyukámék, mire hazaértem, már el is mentek. Mi persze ma is itthon maradtunk. Sőt, még a Plank néni is! Jönnek ám a gépek! Zúgnak jó erősen. A rádió egyszer bemondja, Csapnál [...] azt a gépet meg is sebesítették, mert még a maradék bombáit ledobálta valahol messzebb. Jól megmozgott a föld. Pláne az utolsó köteléket lövik pompásan a tüzérek. Azok éppen belerepültek a tűzbe. De sajnos leesni egyet sem láttunk. De közben valahol rondán géppuskáztak megint. Rengeteg gépet láttunk megint. Végre elfogytak. Csend lett. Fél 3-kor lefújják a riadót.

A Vikivel azonnal kerékre pattanunk, betekerek a gyárba. Onnan egyenesen megyünk a mozihoz. Most én váltottam 4 db fenntartott helyet a negyed hetes előadásra.

Este fél 6-kor megyünk be a randira. És el[...] Füttyörészve ballagtunk hazafelé a sötét estében.

GYÖR, 1944. NOVEMBER 21. KEDD

Reggel zuhogó esőben és sötétben tekerek a gyárba. De legalább ma sem lesz riadó! Nem is lett. Egész nap esett. Kaptunk stramm cipőtalpakat. Rendes bőrtalp, és 42-eset kértem. Potom pénz! 6 pengő. Ez éppen jókor jött, mert az egész cipőmön már úgyis rossz a talp.

Természetesen ma elmaradt [...]lat is. De engem meg be akartak osztani [...]tűz]oltónak itt a gyárban. 2-re át is kellett [...]só [...], légós is. Mert még tulajdonképp az vagyok! Mondtam is a

¹⁹⁰ Hidvéghy Valéria, Ilosvay Katalin

¹⁹¹ 1944. november 20-án az ellenséges bombázók fő célpontja Blechhammer volt, de a rossz időjárás miatt a visszaúton egy sor más alternatív és másodlagos célt támadtak meg. Eközben a kísérővadászok gépfegyvereikkel alacsony támadásokat hajtottak végre magyarországi vasúti célpontok ellen. *Hammel* 1994. 412–413.

Maros bácsinak, a parancsnokunknak.¹⁹² Azt mondja, föl fognak menteni. Na, erre kíváncsi vagyok! Bár ne mentenének föl. Abszolút semmi kedvem tűzoltónak lenni!

Mivel esett az eső, nem lett gyakorlat. Tekerek haza az esőben. Amint kifordultam a síkos, nedves útra, bumm, kicsúszott alólam a kerekem. Eltenyerültem a sárban. De ez még semmi! A nagy baj az, hogy a bal pedálom letörött! Adj' Isten, jól nézünk ki! Dühös voltam! Bedobom a cekkerembe a pedált, helyrehúszom a kormányt, aztán egy lábbal tekerek haza.

Vége ma riadó nélkül térhetünk nyugovóra!

GYŐR, 1944. NOVEMBER 22. SZERDA

Na, a mai nap aztán a riadók jegyében telt el! Egyszer 11 óra körül hazaszaladtunk.¹⁹³ Aztán dél felé megint kolompolnak, de mire felöltözöm, már jönnek vissza az emberek, hogy már elmúlt Budapestnek a riadó. Vetkőzhettem vissza! Aztán fél 3-ra elmentem [...] lögyakorlatra. Jó idő van. Nem létezik, hogy ma [...] riadó! Lett is riadó! Alig csináltunk pár [...]nak a szirénák. Hova futsz [...] Ki merre lát! Alig hazaértem [...] kis riadót. Mennyi, mafla nagy ágyút hoztak megint. Riadó alatt is húzatták őket. Menni akarok be a városba. Épp a kapukilincstre teszem a kezem, üvöltének a szirénák! Nagyriadó! Azért is megyek. Lefújják rendesen a riasztást, és utána mindjárt pihenjt fújják. A rádióban közben a Hány Jánost játszák. Nem tudom, mért csinálnak ilyen bolondságokat.

Be is mentem a városba. A ruhámat kellett volna próbálni, de a Kovács úr nem csinálta meg. Dühítő! Bemegyek a Viktória kötödébe. Remek! A szürke harisnya kész van. Egész rendes, jó erős, meleg lesz. Mégegy is kikerül a pamutból, amit bevittem. Mondtam, hogy csak csinálják meg. A fehér zoknim a hét végére lesz csak meg. Ezért 6 pengőt fizettem csak!

Este megvacsoráztunk. Vacsora után bekapcsolom a rádiót. Megy az na! Régen rossz! – Légvédelmi tájékoztató. A délnyugaton belépett sok ellenséges gép Szombathelyen át Sopron irányában repül. Vége! Utána mindjárt bemondja – Nagyriadó Győr! – Fújják is már a nótát. Kimegyünk az utcára. Futnak az emberek. De már 3 perc múlva le is mondja nekünk a riadót. Megállítjuk az embereket. Nem fújják le mindjárt a riadót. – Légvédelmi tájékoztató. A jelentett ellenséges gépek Sopron és Szombathely között tevékenykednek. Egy részük Németországba repült. Még egy kicsit várunk az utcán. Aztán egy negyed óra múlva lefújják a riadót. Mindjárt le is feküdtem. Aztán Sopront, Zalát, Kanizsát is lefújják. Aluszunk.

GYŐR, 1944. NOVEMBER 23. CSÜTÖRTÖK

Ránk mosolygott [...]máj¹⁹⁴ képében! Ugyanis tegnap a Sanyi elfutott, és a kosztját itt hagyta. Megtaláltam. Szóltam a Vikinek, és bajtársiasan megosztottunk az ünnepi darabon. De nagyon bírtam! Délben beszalad a Sanyi. Csak fogja a táskáját, és rohan leventébe. Na, most már aztán keresheted a májadat!

Délután egy kis[...]

GYŐR, 1944. NOVEMBER 24. PÉNTEK

Csodák csodája, ma sem futottunk! Megkaptuk a rendes heti lóvénkat.

2-kor meg tűzoltógyakorlatra mentem. Volt ám nyomótömlő szerelés!

Este meg elmentünk a városba. Ők nem jöttek el. Magunk mentünk moziba. A király futárját játszák. Nem sokat ért!

¹⁹² Az üzemi légtalmi parancsnok.

¹⁹³ 1944. november 22-én az amerikaiak a München térségében fekvő célokat akarták megtámadni, de a rossz időjárás miatt a kötelékek szétszóródtak és Salzburg, Linz, Villach pályaudvarait bombázták le. *Hammel* 1994. 413.

¹⁹⁴ Valószínűleg libamájról van szó.

GYŐR, 1944. NOVEMBER 25. SZOMBAT

Délelőtt megy a meló. Hideg van, és sokat melegedtem az írelőben.

Délután bementünk a Vikivel a városba. Felmentünk a Csete szabóhoz mértéket venni. Ugyanis már ennyire haladt [...] Rendes lesz. Csak mikor? Aztán odamentünk az Aranykertbe, és vettem két jegyet. Ma énrajtam a sor. Egyszer a Viki vesz, máskor én állok sorba. Kaptam is holnapra fenntartott helyet.

GYŐR, 1944. NOVEMBER 26. VASÁRNAP

Kedves kis naplóm, a mai napot már csütörtökön írom, mert mostanában sehogy sem jutottam az íráshoz [...] ember nem is igen emlékezik. Pláne a mostani zilált viszonyok közt. A tegnapi már nem gondolunk, a holnapra már nem merünk gondolni. Csak van, ami van. Ma a sláger – ki tudja mi vár ránk, ki tudja, holnap mire ébredünk.

Reggel rendesen elmegyek a fél 9-es misére. Tele van a templom katonával.

Na, vajon jönnek-e a Tommyk? Ma egy hete bombáztak bennünket utoljára!

Ebéd után mégis csak jöttek. De mihozzánk hál' Isten nem. Az utcán elkezdtek kiabálni valami Kanizsa, Zalát. Tényleg, bekapcsolom a rádiót. Csak úgy lehet hallani a rádiót, ha az ember félig belebújik. Nem tudom, mi van a rádióval. Borzasztó gyenge az adás. Földvár nagyriadó. Aztán Budapest. Mikor Pécszet bementta, hogy nagyriadó, úgy értettem, hogy Győr. Vártuk, mikor szirénáznak. De hál' Isten erre nem került sor.¹⁹⁵

A Vikivel bementünk aztán a városba. A jegyünk a második, fél 5-ös előadásra szól. De csak valamikor 6-kor kezdődött meg, mert rossz volt a film.

Tényleg, még előadás közben is valami négyszer elakadt. A Gyurkovits fiúk-at játszák. Szilasi, Perényi, Puskás, Simor, Turai, Rajnai¹⁹⁶ játszák a főbb szerepeket. Jó kis film a boldog békeidőkből.

GYŐR, 1944. NOVEMBER 27. HÉTFŐ

Ezen a héten megint délutános vagyok. Csak ma cseréltem a Sanyival, és 6-ra mentem dolgozni.

[...] tengeren átvergődtünk, és a városnak jöttünk. Az Elitben vettünk jegyet a negyed 7-es előadásra. Pedig már 5 sakál ordít bennem. Visszafelé beadtam a kerekemet a Fehérhez. Holnapra 7,50 ellenében kész lesz a pedálom. Ebéd után, estefelé jön egy néni (a Fekete néni), anyukám már régebben ismeri, és a szobát akarja kivenni két ismerős lánynak. Az egyik a Dobosnál van, a másik a Leloczkyknál. Remek. Mikor is lesz elseje? Pénteken! Nagyon jól van!

Aztán fél 6-kor jön a Viki, és megyünk a moziba. Muzsikál a múlt c. német filmet játszák. Csuda rendes film! Este, mire jövök haza, itt vannak Kapitány úrék. A Kapitány úron sokat nevtünk.

GYŐR, 1944. NOVEMBER 28. KEDD

Majdnem egész délelőtt a városban csavarogtam. Főcéloom a szabó volt. Odamegyek. Csak egy óra múlva lehet próbálni. Addig kénytelen voltam a városban csavarogni. Bementem az egyik cukrászdába. Semmi más nincs, mint egy kis diós kalácsnak nevezett képződmény. Kenyér lisztből és cukor nélkül. Pazar! Finom, vékony, diszkrét dara. [...]

GYŐR, 1944. NOVEMBER 30. CSÜTÖRTÖK

Délelőtt váratlanul beállít hozzánk Etel néném. Autóval jött. Laknak nálunk [...] és azok hozták el. Csirkéket is hozott. Valószínű holnap mennek csak vissza.

Délután megint elmaradt a [...]ség. Egyhangú meló este tízig. A jégveremben.

¹⁹⁵ Az ellenséges bombázók bevetését törölték, de a vadászok berepültek az ország légtérébe és szétlőtték Seregélyes repülőterét. *Hammel* 1994. 414.

¹⁹⁶ Szilassy László, Perényi László, Puskás Tibor, Simor Erzsi, Turay Ida, Rajnay Gábor

GYŐR, 1944. DECEMBER 1. PÉNTEK

Szép napsütéssel köszönt ránk december. Az emberek mégis szomorúak. Már nem tudnak örülni a természet ajándékának sem. Bizony nagyon szomorú.

Délelőtt bementem a városba, és valami ötször is igazoltattak. Katonaszökevényeket keresnek. Délután melő este 10-ig. De majdnem egész idő alatt a fűzőben melegektem.

Ma jöttek ide a lányok. A nagyobbik, a Gréti a Dobosnál van, a húga a Leloczknál.

GYŐR, 1944. DECEMBER 2. SZOMBAT

Ma egész váratlanul megkaptuk a kilencedik bombázást. Már oda sem nézünk neki.

Fél 11-kor kaptunk riadót. Nagy átrepülés van. Valószínű, Sziléziába.¹⁹⁷ Hazafelé már sok szét-szórt kötelék megy. A tűz[...] felől rákanyarodik a városra. Nézzük, hogyan lövi a [...]len zsíí! Su-hog a bomba! Ugrunk ám le a pincébe. De mi az? Alig van robbanás! Időzített! Pedig nem messze eshetett. A gázosok már mondják is [...]tcán a Frigyes laktanyába estek a bombák. 5 darab. Az az egy gép!¹⁹⁸ Dühítő! Mire löni tudták volna, már el is tűnt szépen. Két órákor fújták le a riadót. Hamar haraptam valamit, és megyek be a gyárba.

Az egész gyárban egyedül dolgozom. A lányok, egyik ezért, másik azért nem jött be. Melőzok a jégveremben. Fél 6-kor Bumm! Borzalmas robbanás! Csak úgy mozgott minden. Kifutottam a portára. Időzített bombát robbantottak a Szent György téren.¹⁹⁹ Majd egy óra hosszat a portán melegektem. Közben Pestnek valami háromszor van zavarórepülés. Aztán még egyet melőztam. Fél 9-re megcsináltam a hengert. Akkor kimentem a portára. Jó meleg van. Signálokat²⁰⁰ olvasgatunk. Fél 10-kor eljöttem haza. Akkor megint egy marha nagy robbanás! Szépen hazatekertem.

GYŐR, 1944. DECEMBER 3. VASÁRNAP

No, természetesen ma is riadó.²⁰¹ Még riadó előtt váratlanul beállít hozzánk a D. Laci. Most jött [...] Igen elkeseredett, és ki[...]

Esik az eső. Hideg, nyirkos idő van. Ezek [...]uk jönnek. Szerencsére nem tartott sokáig a riadó. Ebéd is lett rendesen.

Ebéd után mindjárt bementünk a Vikivel a városba. Egész este 8-ig csavarogtunk, Közben vettünk minkét moziba holnapra jegyet. A Szerával is, meg a Tommyval is találkoztunk, aztán együtt lógtunk.

GYŐR, 1944. DECEMBER 4. HÉTFŐ

Éppen elég hatkor feltápáskodnom. A reggeli sötétben tekerünk be a gyárba Vikivel. Irtó hideg a műhelyem. Sokat kellett melegekmem.

Délután 1-től 3-ig van [...] Ovitban. Teremben voltunk. Hamar haza! Ebéd. Aztán be a városba! Egyik moziból ki, másikba be. Először az Erzsébetben néztük meg a „Mesék a szerelemről” című filmet. 5 db kis filmmese a szerelemről. Szép volt. Mesés felvételek! A másikban Ez történt Budapesten című filmet láttuk. Jó, mulatságos vígjáték. Rengeteget nevtünk. Hajmássy, Muráti, Kiss Manyi, Somlai²⁰² gondoskodtak erről.

9-re értem haza. Vacsora. Lefekvés.

¹⁹⁷ 1944. december 2-án az amerikai bombázók egy bécsi és a strasshofi olajfinomítót, valamint egy csehszlovákiai viaduktot bombáztak. *Hammel* 1994. 417.

¹⁹⁸ Mindössze kényszeroldás lehetett, a bombák pedig még nem voltak élesítve, vagy befulladtak.

¹⁹⁹ Időzített, vagy befulladt bomba. Valószínűleg nem tudták eltávolítani a gyújtószerkezetet. Ilyenkor a legbiztonságosabb a helyszínen megsemmisíteni a robbanószerkezetet.

²⁰⁰ Signal nevű német katonaujság.

²⁰¹ 1944. december 3-án ausztriai célpontokat támadtak az amerikai repülők. *Hammel* 1994. 418.

²⁰² Hajmássy Miklós, Muráti Lili, Somlay Artúr (a film adatlapja szerint ő nem szerepelt)

GYŐR, 1944. DECEMBER 5. KEDD

[...] Ma mindenki csak erről beszél, és nem tudja, mi is van.²⁰³ Mindenki csak kérdez, és felelni senki sem tud. Borzalmas állapotok. Kérdőn néznek egymásra az emberek. Mi lesz? Mit csináljunk? És senki sem csinál semmit. Várja mindenki, hogy történjék már valami. Akármi, csak történjék már valami. Nincs semmi kedvem a munkához sem. Hát hogyan is lenne? Pláne még a műhelyemen még most sincs ajtó! Irtózatossá hideg van! Sokat melegekedtem az írelőben. Ma kaptunk egy kis csomag sajtot. Ez is jó lesz! Bár én sohasem szerettem a sajtot.

2 órakor tűzoltógyakorlat van. Illetve negyed 3-kor [...] Futás! Budapest riadó. Szépen hazatekertem, megebédeztem, lemondták a pesti riadót, visszamentem. Volt ám tömlőgurítás! $\frac{3}{4}$ 4-kor vége, és jövök haza. És ma délután kivételesen itthon is maradtam. Azért most ráértem ezt a pár sort leírni. Máskor úgyis elmaradt. Nem tudom, meddig írom még ezeket a sorokat. S mi lesz azokkal a füzetekkel, amiket már megírtam. S mi lesz velünk? Mi lesz velem? Mi lesz? Csak a jó ég tudja. Micsoda élet ez! Hát ez az élet? Érdemes erre a nyomorult világra születni? Pillanatnyilag nem! [...] ezt nézni is szörnyű!²⁰⁴ De nem lehet, ezt nem lehet leírni, ezt a világot! Borzasztó!

... és ma Mikulás este van!

GYŐR, 1944. DECEMBER 6. SZERDA

Reggel biciklizek be a gyárba. Dolgozgattam, ahogy a hideg engedte. De csak tízig. Mert akkor kolompoltak. Futás! Szép napsütéses idő van. Jönnek is ám a Tommyk! Mikor kijöttünk a portán, már lemondták Pestnek a riadót. Bementünk a Vikivel hozzájuk. Nemsokára mondja ám a rádió, nagyriadó Veszprém, Sopron, Győr!²⁰⁵ Kerékre pattanunk, vágózunk haza. De ni, arra Szabadhegy felé már gépek kóvályognak! Lőnek is. Na, ráléptem a pedálra! Fújják a melódiát! De a gépek már ott tevékenykednek. Aztán lassan elcsendesedik a futás. Jönnek a gépek. Valami öt falka. Csillognak a napfényben. Mennek Szilíziába. A szünetekben a Gyuszival levettük a Plank néni biciklijéről a gumikat, és felvittük a padlásra [...] folyton lövik. Jó pilótája lehet. No, de már kigyulladt a szárnya! Zuhan lefelé. Két fehér pont jelenik meg. Ejtőernyősök. A gép már el is tűnt nagy ujjongásunk közepette. Pláne ezek a kamerádok itt az után, annyira örültek, majd megvadultak! Nagy füst vágódik fel messziről, s a büszke Liberátor megsemmisült.²⁰⁶ Aztán még egy vadász is lezuhant.

2-re fújták le a riadót.

GYŐR, 1944. DECEMBER 8. PÉNTEK

Ma is futkoztunk, de még csak riadó sem lett.

Délután a Vikivel elmentünk moziba. Megnéztük a Leányvásár-t. Csuda rendes kis film. Sárdi pazarul énekel, Szelezcki nagyon bájos, Bilicsi, Latabár, Kiss Manyi²⁰⁷ sokszor megnevettetett bennünket. Ma volt a nagytábor!

GYŐR, 1944. DECEMBER 9. SZOMBAT

Egész délelőtt futkoztunk megint, de ma riadó is lett. Igaz, nem sokáig. De viszont szegény pesztieknek elég lehet a bajuk. Azt mondja a rádió, Budapestet ellenséges tüzérés szórványosan tűz alatt tartja. – Lövik Pestet.

²⁰³ Itt sajnos ki van vágva egy nagyobb részlet. Valószínűleg a hadi helyzet okozott riadalmat, ugyanis a szovjet csapatok ekkorra elérték a Balaton térségét, azaz Győr is közvetlen veszélybe került.

²⁰⁴ Sajnos nem derül ki a szörnyűködés tárgya.

²⁰⁵ 1944. december 6-án Graz repülőterét, valamint Szombathely és Sopron pályaudvarát támadták az ellenséges bombázók. *Hammel* 1994. 419.

²⁰⁶ A repülőgép Győrzámolynál zuhant le. További információkat közlünk a mellékletben.

²⁰⁷ Sárdy János, Szelezcky Zita, Bilicsi Tivadar, Latabár Kálmán

Délután mentünk a Vikivel a városba. Megyünk az Elitbe. Itt találkoztunk a Máriával. Neki már van jegye. Mi is szereztünk. Éppen menni akarunk be a moziba fél 5-kor, szirénáznak! Nagyriadó! A Mária megijedt, és belénk kapaszkodott. Mentünk vele fel a püspökvári óvóhelyre. Éppen felértünk, már le is fújnak. Bementünk a moziba. A Botrány című német filmet játszik. Színes filmsoda! Előadás után a Máriát elkísértük az autóbusz megállóig. Aztán összjöttünk a Tommyval, meg a Szerával. Elmentünk a Jókaiba, és ettünk egy vacsorát. Pörköltet burgonyával. 2,60 pengő. Aztán onnan mentünk a Fehér rózsába. Megittunk ötven 1 liter bort. 20 pengő. Nótázva jöttünk hazafelé az estében.

Itthon kit talállok? Józsi bátyámat! Teherautóval jött. Jó disznóölési apróságokat hozott.

GYŐR, 1944. DECEMBER 10. VASÁRNAP

Reggel Józsi bátyám már megy is vissza. Kikísértem egész Újváros végéig. Itt németek és csendőrök minden autót igazoltatnak. Micsoda forgalom van itt! Talán Győrben még soha nem volt ilyen forgalom. Végre, hosszas várakozás után jött egy magyar teherautó. Sopronba ment, így Csornáig elviszi Józsi bátyámat. Ma csak így lehet utazni.

Visszafelé bementem a kármelitákhöz misét hallgatni. Délután megeredt a havas eső, így nem tudtunk a Vikivel sehova menni. Unalmas, szürke vasárnap volt.

GYŐR, 1944. DECEMBER 11. HÉTFŐ

Reggel megint csak 6-ra mentem, bár ezen a héten délutános leszek. Cseréltünk a Sanyival. Igen hideg van, az éjjel megfagyott a föld. Reggel 6-kor még holdvilág van, s csak úgy szívja az ember csontját a hideg.

Aztán igen szép napos, tiszta, hideg idő lett. Ilyen fényes időben mindenki várja, mikor kolompolnak már. Kolompolnak is, úgy 11 óra felé. Futam! Lett kisriadó, majd délben nagy!²⁰⁸ Nemso-kára jönnek is ám észak felől gépek! Lő a tüzérség. Egy gép lemaradt, és körözni kezd fáradtan a város felett. Na, ez lezuhan! Már előre örvendtünk. Közben, míg ezt néztük, új kötelékek húznak hazafelé. Lő a tüzérség, csak úgy porzik. Igen, porzott a felhő, ahová lőttek. Most a köröző gép alatt is piros rózsza jelenik meg. Mi az? Kigyulladt ejtőernyős? Vagy talán jel, hogy ne lőjék, mert le akar szállni? Köröz tovább, és jól lövik. Vagy fél óráig keringett a város felett, míg egy sortűz után orral lefordulva lezuhant Jancsifalu irányában.²⁰⁹ Le a kalappal, hidegvérű pilóta lehetett! Az ejtőernyősök már libegnek lefelé. $\frac{3}{4}$ 2-kor fújják le a riadót. Természetesen a gyárba már nem megyünk vissza. Megebédeztem, aztán a Vikivel megyünk be a városba. Odamegyünk Szeráékhoz. A Szerá már vett négy jegyet. Egyet eladtunk a Cseh Iminek. Mégegyszer megnéztük a Leányvásárt. Pazar kis film! Előadás után hiába füttyültük a melódiát, a Viki nincs sehol. Eltűnt! A Kis Csehvel jöttem haza. Aztán úgy fél 8 felé jön a Viki. Adok neki egy mellport – hol voltál te széltoló? – Csak ümmög, hímez-hámoz. A végén is kisült, hogy egy hölgyet fogott a moziból. Azért nem felelt a füttyre a csavargó!

GYŐR, 1944. DECEMBER 12. KEDD

Úgy 9 óra felé feltámadtam. Reggeli tréningnek összevágtam egy nagy tuskót. Aztán viszem vissza a kabátot annak a gazember szabónak. Ilyen ruhát csinálni! Nincs benne semmi kidolgozás! A vállalai összegyűrődtek. Fantasztikus! Alig tudtam megállni, hogy meg nem mondjam neki a véleményemet! Aztán most nem is tudom, mi lesz ezzel a ruhával. Ott vagyok, ahol a mádi honpol-

²⁰⁸ 1944. december 9-én ausztriai és csehszlovákiai célokat, 1944. december 11-én pedig bécsi célokat támadtak az amerikai bombázók. *Hammel* 1994. 420.

²⁰⁹ Nincs bizonyos adat, de valószínűleg ez a repülőgép a Duna túlsópartján, Csicsótól délre zuhant le (MACR#10367). Mohos Nándor közlése.

gár. Ezek a hülye szabók mind egyformák? Most megint nincs ruhám! Azt mondja, vigyek szitát. Honnan a fészkes nyavalyából? Mikor azt mondta, tesz bele. Ha pedig nem tud bele tenni, mért vállalta el? Erre csak makogott. Irtó dühítő! Csak szabóval kell kikezdeni!

Délután, éppen, mikor indulni akarok a gyárba, szirénáznak. Kisriadó.²¹⁰ Van ám futam! Mert ez váratlanul jött. Kb. fél óráig tartott. Úgyhogy fél 3-ra már bent is vagyok a gyárban. Ma ugyan édeskeveset dolgoztam. A fűzőben melegeztünk a Máriával. És aránylag egész hamar 10 óra lett.

GYŐR, 1944. DECEMBER 15. PÉNTEK

Reggelre leesett az első hó! A háztetők már fehérek voltak, és sűrű, apró pelyhekben hullott a hó.

A Tommyk mégis jönnek, csak hála Isten erre nem. Sopron, Zala, Kanizsa nagyriadó!²¹¹

2 órára megyek be gyalog a gyárba, ilyen latyakban nem kellemes biciklizni. Hordja a szél a havat.

Irtó hideg a műhelyem! Esik, esik a hó. Finom, friss hóval jól megmosdattam a lányokat. Különösen a Gabit! Este 7-től egész fél 9-ig a fűzőben melegeztünk.

GYŐR, 1944. DECEMBER 16. SZOMBAT

Ma csak úgy kilenc óra felé támadtam fel. Aztán lett egy kisriadó. Semmi különös. A futás nem igen nagy. Aztán hamarosan le is fűjják. Rendesen, kettőre, gyalog megyek be a gyárba. Ma megmértem a műhelyemben a hőmérsékletet. Meglehetősen mérsékelt, +2 fok! Nem bírtam sokat dolgozni. A fűzőben csináltam magamnak helyet, és aludtam. A Mária ébresztett fel $\frac{3}{4}$ 10-kor. Jöttünk haza. Meglehetősen hideg van.

GYŐR, 1944. DECEMBER 17. VASÁRNAP

Reggelre annyira hideg van, hogy kénytelen voltam télikabátot venni. Elmentem a fél 9-es misére. Tömve a templom katonákkal. Nem bírtam feljutni a kórusra sem.

Igen szép, tiszta, napsütéses, de hideg idő van. Szép kék az ég. Na, ma megjönnek a Tommyk. Meg is jöttek. Kb. negyed 12-kor fűjják a riadót.²¹² Aránylag ma nincs is futás. Pazarul ment ma a riasztás. Mikor fújnak, már itt csillognak felettünk a gépek. Mennek Sziléziába. Na, aztán úgy 1 óra felé jön egy Liberátor észak felől. Nem is magasan, pont felettünk húz. Na, ha ez most kiold, nekünk kampec! Abban a pillanatban zsiíí – bumm! Már két ugrással a pincében vagyok! Na, mégsem ide esett! Jövök fel, látom a füstöt a teherpályaudvar felől. Plank bácsi, meg a Panni már csak a mi előszobánkba tudtak beugrani, és ott hasáltak. Ez a gép alig elment, jön egy másik. Zsiíí! Már füttyül is a bomba!²¹³ De most csak félig jutottam le a pincébe. Ez csak egy-két bomba lehetett, messzebb. Jó sortüzet kapott az a rohadt dög! A kameráddal nézzük, aki Plankéknál lakik. Egyszer csak zsupp, a hátunk mögé becsap egy repesz! Beugrottunk ám! Aztán jön 4 vadász jó magasan dél felé. Aztán megint négy. Lövik őket. Ugyan, kérem, hiszen úgy mennek, mint az isten nyila! De oda ni! Bravó! Kigyulladt az egyik gép, fehér füstöt húz! Pazar! Indul lefelé. Égve zuhan, füstöt húzva a kék égre. Csuda rendes! Telitalálat! Ilyen szerencsés véletlent! Dugóhúzózik a vadász szépen lefelé!²¹⁴ Majd kibújunk a bőrünkéből. Hát ezt nagyon bírtam! Na, aztán ez volt az utolsó jelenet. Fél 3-kor le is fűjják a riadót. Megebédeztünk. Aztán a Vikivel bementünk a városba. Természetesen mozijegyet nem kaptunk. Szépen hazaballagtunk.

²¹⁰ Moravska-Ostrava-t támadták az amerikaiak 1944. december 12-én. *Hammel* 1994. 420–421.

²¹¹ Nem volt különösebb berepülés aznap.

²¹² Ausztriai és csehszlovákiai célokat támadtak az amerikaiak 1944. dec. 16-án és 17-én. *Hammel* 1994. 421–422.

²¹³ Kényszeroldás volt mindkettő.

²¹⁴ A kéttörzsű P-38 típusú repülőgép Ikrénynél zuhant le (MACR#10672). Mohos Nándor és Szilbek Béla közlése.

GYŐR, 1944. DECEMBER 18. HÉTFŐ

Reggel de roppant kellemetlen volt negyed 6-kor felkelni! Aztán amint menni akarok ki a kapun, akkor veszem észre, hogy a hátsó bicikligumim puha. Bevágtam, és elmentem gyalog. Csak 10 percet késtem.

Szép, tiszta, napfényes idő van ma is. Mindenki készül a futásra. Fél 11-kor kolompolnak.²¹⁵ Futás! Szépen hazagyalogoltam. Éppen mire hazaértem, fújják a riadót. Na, aztán jönnek is ám a Tommyk! Mennek Sziléziába. Csak ide ne jöjjenek! Hál' Isten nem is jöttek. Visszafelé ugyan jöttek be a tűzbe gépek, de sajnos egyet sem lőttek le. 2 óraker fújják le a riadót. A gyárba már nem megyünk vissza.

Délután bementünk a városba. Mára már nem kaptunk mozijegyet. Váltottam holnapra 4 fenntartott helyett. Aztán szépen hazasettyegtünk.

GYŐR, 1944. DECEMBER 19. KEDD

Reggel megint szépen gyalog spuliztam be a gyárba. Meglehetősen hideg van, bár szemetel az eső. De azért riadó az lett.²¹⁶ Kettő is! Úgy fél 10-kor, éppen leállítom a motort, hallom, hogy szirénáznak. Hallgatok. Tényleg! Nagyriadó! Még csak most kolompolnak. A Boros kiabál, hogy a rádióban meg műsor van. Futás! Na, ez megint valami marhaság! Tényleg, alig jövünk a Vikivel a Körkemence úton, már le is fújnak. Mindenki veszi be a kanyart visszafelé. Mi is visszamegyünk. Pedig nem volt érdemes, mert 1 óra múlva már újra kolompolnak. Na, ez komolyabb futás! Kanizsa, Zala, Sopron nagyriadó! Hazaérünk, riadó. Előbb [...] riadó is régen volt ám már! Semmit nem lehetett látni. Végre fél 3-kor lefújják a riadót. Éppen befejeztük az ebédet. Délután aztán bemegyünk a moziba. A Tengerparti randevú-t játszák. Meglehetősen vacak film. Pelsöczy, Solthy, Naszódy²¹⁷ játszanak.

GYŐR, 1944. DECEMBER 20. SZERDA

Délelőtt ugyan meglehetősen borús idő van, de azért szaladtunk. Hazatalpaltam, várok, nem lett riadó. Megyek vissza, félúton szirénáznak. Kisriadó.²¹⁸ Talpalok haza. Futkosnak az emberek. Nemsokára lefújják. 10 perc múlva újra kisriadó. De hamarosan ezt is lefújják. Visszamentem a gyárba. Bár munkám az nincs. Egész nap azt sem tudtam, mit csináljak. Lógtam, csavarogtam. Karácsonyig már nem is lesz munkánk, azt mondta a Zoli.

Délután bementem a Körmendihez, és vettem ki könyvet. Csak nézem, amint bemegyek, ki ugrál ott a pult mögött? A Pék Karcsi! Katonaruhában, karpaszomány²¹⁹ [...] tudtunk egy manustól két jegyet venni. Ugyan már egy kicsit elkéstünk, de azért megnéztük a Csákó és kalap című filmet. Sokat nevtünk. Nem csoda, ilyen szereplőkkel: Simor, Bilicsi, Latabár, Csortos, Vaszari, Vágó néni, C. Turáni Endre²²⁰.

GYŐR, 1944. DECEMBER 21. CSÜTÖRTÖK

Megint csak betalpaltam a gyárba. Pedig nincs munkám. Vártuk a riadót, mert igen szép idő van.

²¹⁵ 1944. december 18-án sziléziai, ausztriai és csehszlovákiai olajipari célokat, valamint repülőtereket, illetve Sopron pályaudvarát támadták az amerikai bombázók. *Hammel* 1994. 422–423.

²¹⁶ 1944. december 19-én újra, ausztriai és csehszlovákiai célokat, valamint megint Sopron pályaudvarát rombolták. *Hammel* 1994. 423–424.

²¹⁷ Pelsöczy Irén, Solthy György, Naszódy Sándor

²¹⁸ 1944. december 20-án újból Ausztria és Csehszlovákia szenvedett az ellenséges bombáktól. *Hammel* 1994. 424.

²¹⁹ Megkülönböztető rangjelzés; általában a katonazubbony ujján a csukló felett viselt 1 centiméter széles színes szalag.

²²⁰ Simor Erzs, Bilicsi Tivadar, Latabár Kálmán, Csortos Gyula, Vaszary Piri

Elég későn, és furcsa figura lett. Már szirénáznak, mikor kolompolnak.²²¹ Viszont a gépek szemtanúk szerint már el is mentek. Talpalok haza, negyed 1-re érek haza. Kb. $\frac{3}{4}$ 1-re már le is fújnak. De vissza már nem mentem.

Micsoda mozgalmas egy délután volt ez! Elek bátyám meg a Béla gyerek lejöttek kocsival, és hoztak egy kocsi fát, és ezzel micsoda gondoktól mentett meg bennünket! Pláne anyukámat! Már aludni sem tudott, mert semmi fánk nem volt. Hiába, mégis csak Elek bátyám a legjobb testvér, csak arra számíthatunk! Mennyit könnyöregtünk a többieknek, és nem hozták el a fánkat. Nagypapa megölte a disznónkat, és elküldték a zsírt, húst. Mire én riadóra hazaértem, már kint jártak Győrből. Tegnap 11-kor indultak éjjel, és ma 9-re értek ide. Szerencsére nem lett korán riadó. Mindjárt vágtam is egy nagy kosár fát. Aztán ettem egy kis töpörtyűt, és mentem be a városba. Rengeteg elintéznivalóm van. Bementem 190 pengővel, és hazajöttem valami 50 pengővel. Valami 130 pengőt elvásáltam. Sorban, először bementem a Mitzker-hez, és vettem két szájharmonikát. Elek bátyám igen meghagyta, hogy a gyerekeknek okvetlen vegyünk. Ezt ugyan visszakapom. 24 pengő. Aztán vettem egy fényképalbumot fotósarokkal, 36 pengő. Bementem a Meteor kölcsönkönyvtárba,²²² vettem ki két könyvet. Nekem Barabástól²²³ Harmadszor csengetnek, anyukámnak Bozzai-tól az Álarc nélkül. Itt jól megváltak! 20 pengő betétet kellett adni! Innen mentem a Vincéhez. Elhoztam a kalapomat. Olyan, mintha új lenne! 20 pengőért alakították át, tisztították ki. Van egy stramm kalapom! Itt még vettem egy nyakkendőt is, 32 pengő. Így fölpackolva bandukoltam haza. Itthon mindjárt becsomagoltam, és ajánlva föladtam a postán a kér szájharmonikát (1,30). Hogy megy a pénz!

Szóval a mai nap vásárlások jegyében telt.

GYŐR, 1944. DECEMBER 22. PÉNTEK

Itt állok kifosztva! S ma is csak 57,62 pengőt kaptam! Semmi karácsonyi segély. Úgy látszik, a múltkori nagy summa volt az. Most alig van 100 pengőm.

Ma sincs munkám. Dél felé valami krumplit mertünk. De szerencsénkre egy kisriadó megmentett! Negyed 2-kor kolompolnak, és már fújják is a kisriadót.²²⁴ Szépen hazasétáltam a jó hidegben. Javában fagy. Alig hazaértem, már le is fújnak. Megebédeztünk. Aztán finoman megmostam a hajamat. Este riadó lett, és Csorna felé igen sztálingyertyáztak.

GYŐR, 1944. DECEMBER 23. SZOMBAT

Leltározás van ma. Abban a hideg hengerraktárban kellett beszámoznom az összes hengert. Már egész letargikus hangulatban szédelegettünk a Vikivel, hogy nem kapunk karácsonyra semmit sem. Egyszer csak telefonálnak az irodából, hogy Pécsi, Hárs, Luib, menjünk a bérelszámolóba. Vivát! Pénzt kapunk! Ezt a meglepetést! Ennyi pénzt! 6 hetet kaptunk! 6 csomag pénzt! Hatszor 64 pengőt! Majdnem 400 pengő! Alig tudtuk aláírni az ívet. Azt mondták megint, mint a múltkor, senkinek nem szabad erről szólni. Lenn aztán nekiálltunk olvasni a pénzt. 384 pengő! 6 heti fizetés! Mégis kaptunk karácsonyi ajándékot!

Ma csodák-csodája, még riadó sem lett. 2 órakor egyenest megyek a Barnához, és anyukámnak vettem egy kölni-készletet. 42 pengő volt. A Klárinak meg nekiadom azt az ezüstláncot, amit a nyáron találtam. És meg is van a karácsonyi ajándékozás.

A városban nincs semmi karácsonyi hangulat. Délután bementem karácsonyfát szerezni. A karácsonyfa piacon nincs semmi, csak bombatölcsérek. Kimentem a Vadasba. Itt sem találtam

²²¹ Nem volt fontosabb berepülés aznap.

²²² A Kazinczy utca 5. szám alatt volt.

²²³ Barabás Pál (1902–1945) író

²²⁴ Nem volt fontosabb berepülés aznap.

mást, mint már darab ágat. Párat a hónom alá vágtam, és jöttem haza az estében. Meglehetősen hideg, ködös idő van. Feltúrtem a galléromat, szorongattam azt a pár vézna fenyőágot a hónom alatt. Az idén sem lesz karácsonyfánk. Szomorú karácsony. Amint bandukoltam hazafelé, már távolról hallottam az ágyúdörgést. A városon kívül már idehallani a frontot!

GYŐR, 1944. DECEMBER 24. VASÁRNAP

Megint felvirradtunk arra a napra, amelynek estéje szent este lesz. 1944. év szentestéje!

A 10 órai szentmisére mentem el. Igén szép, fényes, de hideg idő van. Mise után lett is riadó.²²⁵ De hál' Isten, nem is láttunk gépeket. Riadó alatt szépen meg is ebédeztünk. Aztán lefűjnek. Majd megint kisriadó lett. Ezalatt Plankéknak megcsináltam a karácsonyfájukat. A német hozott nekik egy szép nagy fenyőt. Ami abból lemaradt, abból meg nekünk csináltam egy kis fát. Szép, formás kis fát hoztam össze lemaradt ágakból. Egy féltéglát kivájtam, és abba állítottam bele a kis fát. Aztán Grétiéknek is csináltam egy kisebb, helyes kis fát. Délután, estefelé szépen, egyszerűen feldíszítettük. Nincs szaloncukor sem, csak a díszek, boák vannak rajta, meg pár szem dió.

Aztán 6 órakor átmentünk az éjféli misére. A templom magas ablakain meglehetősen kilátszik a fény. Pedig csak a gyertyák, és pár kis lámpa ég. Azért ez meglehetősen merész és veszélyes dolog. Fél misénél mindenki összenéz. Odakint lőnek! Mindenki tódul ki. Kiabálnak! Oltás el a villanyokat! – A Kláriveral a kóruson voltunk. Valaki a sötétségben leesett a lépcsőn. Kijutottunk. Az a ronda hold is hogyan süt! Hideg van. És karácsonyeste...

A riadó kb. 1 óra múlva elmúlt. Megvacsoráztunk. Vacsora előtt odaraktam mindent a karácsonyfa alá. A Klárinak egy kis fenyőgallyra az ezüst láncot, anyukámnak a kölni-készletet, magamnak a fényképalbumot. Eh, micsoda egy karácsony ez! Bár ne is lenne! Ilyenkor az ember csak jobban érzi a nyomorúságát. A kis fenyő ott áll az asztalon. De nem tud karácsonyi hangulatot teremteni. Odakünn [...] gondolatokat lop bele az ember szívébe...

Még egy kicsit fönn voltunk. Aztán éppen úgy, mint máskor, ma is lefeküdtünk.

GYŐR, 1944. DECEMBER 25. HÉTFŐ

Karácsony! 1944. év karácsonya a hatodik, és legszomorúbb karácsony. Hatodik háborús karácsony...

Ma is van egy 3 órás riadó.²²⁶ A karácsonyi ebédet riadó alatt ettük meg. Anyukám utolsó pár deka cukorral süttött egy-egy műrostos diós tortát. Mivel ehhez hasonlóban már van vagy egy éve, hogy nem vásott a fogunk, nagyon delikátesz volt!

Aztán még délután is riadó lett. De már annyira flegma az ember, hogy oda sem néz neki!

Így telt el a karácsony. A riadók jegyében [...]

GYŐR, 1944. DECEMBER 28. CSÜTÖRTÖK

A leltározást ma is folytattuk. A fonalraktárban majd megfagyunk. Ugyan nem sok értelme van most a leltározásnak. Kinek, minek leltározunk? És alig van valami!

10 órakor kimentünk a portára melegedni, és [...] szegény pestiek!

11 órakor kolompolnak. Futás!²²⁷ A Vikivel bementünk hozzájuk. A házuk előtt áll egy Tigris. A legénysége meg náluk van. Valami 6 fiatal stramm gyerek. Mikor bementünk, éppen valamit süttöttek. A Viki tud németül, és az beszél velük. Jópofák. Az egyik meg is kínált bennünket konyak-

²²⁵ Nem volt kötelékszerű berepülés aznap.

²²⁶ Ausztriai és csehszlovák célokat támadtak 1944. december 25-én az amerikaiak. Csak átrepülés volt a légterünkben. *Hammel* 1994. 427.

²²⁷ Az amerikai repülő 1944. dec. 28-án ismételtén ausztriai és csehszlovák célokat bombáztak. *Hammel* 1994. 429.

kal és cigarettával tömött bennünket. Azon kívül adott mindegyikünknek két doboz cigarettát. Vagány gyerekek! Hívnak bennünket, hogy estére is menjünk el. Hallgattuk a rádiót. Mindennek van riadó, csak nekünk nincs. 2 óra felé eljöttünk haza. Az egyik kamerád el is kísért bennünket.

Délután aztán bementem a városba. Kicseréltem a könyveket. Nincsen valami nagy választék itt a Meteorban. Milyen ez a város? Ezt az örült forgalmat. Az utakon mindenütt torlódás. Rengeteg a menekült. Minduntalan lefogják az embert, merre van ez, merre van az. Borzasztó rossz nézni ezt a tülekedést.

Aztán odamentem a mozihoz, és sikerült jegyet vennem. Az Annamária-t játszáik, meglehetősen jó film. Szörényi, Vízváry, Szilassy, a két Pethes, Rajnai²²⁸ játszanak benne.

[...] Minden további nélkül el mertünk jönni.

Délután bementem a városba. A mozinál tudtam egy kis kekszket venni. Hoztam belőle haza is.

Este alacsonyan búgó gép valahol bombát dobott. Csak azután lett kisriadó. Kapitányék mégis átjöttek. Egész merészek már ők is.

GYŐR, 1944. DECEMBER 30. SZOMBAT

Egész 9-ig aludtam. Ma nem mentünk be dolgozni. Tegnap végeztünk.

Ellenben dél felé a Glória kerekével beszaladtam a gyárba megnézni, mi a helyzet. Nem tud senki semmit. Hogyan, mint lesz a menés? Lesz-e sáncásás? Nem tudnak semmit. Irtózatos ez a bizonytalanság.

Ebéd után aztán nagy melónk van. Plankék, mivel ők már mennek Németországba, adtak az ő fölhalmozott szénkészletükből egy köbmétert. Ezt át kellett hét zsákban cipelni a gázosokhoz lemérni. Nem mondom, elég jól beleizzadtunk. De ez még semmi! Akkor jön a Pista bácsi, és raktuk az ölfát a kocsira, és vittük a Szitához fűrészelni. Ott leraktuk. Sok várakozás után végre a villanyfűrésszel elvágta a fánkat. Akkor újra fölraktuk a kocsira. A Pista bácsi el is hozta. Itt leraktuk, és hordtuk a pincébe. Így meg kell szenvedni azért a kis melegért! Sötét este lett, mire végeztünk. Megvacsoráztunk, és fektünk is. Vajon hányszor fekehetem még itt le?

GYŐR, 1944. DECEMBER 31. VASÁRNAP

Utolsó nap ebben az évben. Szilveszter. És megértük! Mennyi minden történt ebben az évben. Nehéz év volt! Bizony, szomorú és küzdelmes esztendő emésztettünk meg. És hál' Isten, jó egészségben elérkeztünk az utolsó napjához is.²²⁹

²²⁸ Szörényi Éva, Vízváry Mariska, Szilassy László, Pethes Ferenc, Pethes Sándor, Rajnai Gábor

²²⁹ A napló itt véget ért.

GYŐR, 1945. JANUÁR 6. SZOMBAT

Leventevonat indul Németországba, melynek egyik vagonjában ott van Hárs Ottó is. Egy lapot küldött haza aznap a családjának.

Kedves Anyukám és Klári! 45. jan 6.
Ezt a kuszás lapot útközben
a zötyögő vagon oldalán írom. Ezt
láthatjátok az írásomon!
A riadókor indultunk ki.
Csekély 30-an vagyunk egy vagon-
ban. (Éppen most robogunk át
Győröthöz 4 órakor) Egész jó idő
van itt a marbakupében és baráti

ti, meghitt hangulat.
Már elfáradt
a kezem, búcsúzom
és sok szeretettel
csókolom Anyukát
Klárit, Ottó!
Feladó: Hárs Ottó

LEVELEZŐLAP
Győr
Hárs Józsefnek
Madaranyra
Győr
Hárs Ottó

18 HUF. MAGYARORSZÁG

„Kedves Anyukám és Klári!

Ezt a kuszás lapot útközben a zötyögő vagon oldalán írom. Ezt láthatjátok az írásomon. A riadókor indultunk ki. Csekély 30-an vagyunk egy vagonban. (Éppen most robogunk át ...²³⁰ 4 órakor). Egész jó idő van itt a marbakupében és baráti, meghitt hangulat.

Már elfáradt a kezem, búcsúzom és sok szeretettel csókolom Anyukát, Klárit. Ottó”
(Hárs Ottó tulajdona)

²³⁰ Horvátkeve? - A települést nem sikerült egyértelműen azonosítani, sajnos a napló tulajdonosa sem emlékszik már rá.

Hárs Ottót 1945. január 6-án a győri teherpályaudvarról kigördülő vonat egészen a lüdenscheidi laktanyáig (Észak-Rajna-Vesztfália tartomány) vitte leventének. Németországban a környező tábori repülőtéren repülőgépeket tologattak, forgattak, valamint Hagen bombázása után romokat takarítottak. Miután Hárs Ottó tudomására jutott, hogy harcba akarják vetni az alakulatot, 1945. március 20-án tíz társával megszökött. Köztük volt az a srác, aki a házukkal szemközti Csala vendéglő pincére volt korábban. Egy évvel a Magyarország elleni első amerikai légitámadás után, 1945. április 3-án a Fertő-tó partján fekvő Weiden am See-nél szovjet fogságba esett, onnan Győrön, majd Békéscsabán át a Szovjetunióba vitték táborba. Családjának ekkor tudott üzeni egy vagonból kidobott cetlin, hogy jól van. Ennek az üzenetnek a kézbesítéséig otthon azt gondolták, leventeként szolgál Németországban. A fogságban a faházépítéstől a jeges folyóból való farönk kiszedéséig mindenféle munkában részt kellett vennie. Erről az időszakról is írt feljegyzéseket, de rájött, ha megtalálják nála, az az életébe kerülhet, ezért megsemmisítette őket.

1948. augusztusában érkezett haza.

Jelen kötet megjelenésekor 97 éves.

Legyenek szívesek, írják meg édesanyámnak, özv. Hárs Józsefné-nek, Győr Szt. Imre hg. u. 17. sz. alá, hogy Ottó fia orosz fogságban van. Valószínű Romániába megyünk, és pár hónap múlva visszajövünk. Jól vagyok és egészséges. Erre a címre is írjanak: Pénzes János, Egyed, Sopron m.

Erre a címre is írjanak,
Pénzes János
Egyed
(Sopron m.)

„Legyenek szívesek, írják meg édesanyámnak, özv. Hárs Józsefné-nek, Győr Szt. Imre hg. u. 17. sz. alá, hogy Ottó fia orosz fogságban van. Valószínű Romániába megyünk, és pár hónap múlva visszajövünk. Jól vagyok és egészséges. Erre a címre is írjanak: Pénzes János, Egyed, Sopron m.”

Hárs Ottó üzenete a családjának Békéscsabáról. A cetlin a mai napig látható a vagon lépcsőjének lenyomata.

(Hárs Ottó tulajdona)

MELLÉKLET

Az 1944. évi április 5-én Győr thj. város polgármesteri hivatalában a város légoltalmi berendezésének és felkészültségének, valamint a légoltalmi költségek rendeltetésszerű felhasználásának ellenőrzésére, a 119.682/el.n.35. H.M sz. rendelettel kiküldött bizottság tárgyalásáról készült jegyzőkönyv.

Forrás: Belügyminisztériumi levéltár (K-150), MNL OL

(...)

Jelen voltak:

1. A m. kir. honvédelmi miniszter képviselőjében Selymessy Attila vezérkari ezredes, vitéz Molnár Endre és Ági Lajos ezredesek.
2. A m. kir. II. honvéd hadtestparancsnokság képviselőjében vitéz Peredy József ezredes hadtest légoltalmi parancsnok.
3. Győr thj. város képviselőjében Koller Jenő polgármester. Russay Géza rendőrfőtanácsos, légoltalmi parancsnok, dr. Horváth József tanácsnok, légoltalmi előadó, Iróffy Alajos dr. m. kir. tisztifőorvos, Farkas Imre műszaki tanácsos és Peredy István tűzoltóparancsnok.
4. A Légoltalmi Liga területi felügyelője, vitéz Paksy Ernő nyug. áll. vezérőrnagy.
5. A városi Légoltalmi Liga helyi csoportjának elnöke dr. Höfer Vilmos nyug. helyettes polgármester és végül
6. a kerületi tűzrendészeti felügyelő Gáspár István.
- 7.

A bizottság az alábbi megállapításokat tette:

B/ A hatósági légoltalom terén:

Észrevételek:

- 1/ A kiképzés igen hiányos.
- 2/ A légo központ ügyeletes tiszt szolgálatát ellátó személy nem tájékozott.
- 3/ Az alkörzet központok elhelyezése nem megfelelő, illetőleg azok korszerűsítése kívánatos.
- 4/ A légo központ és alkörzetközpontok vezetési segédeszközeit mindenkor működőképes és használható állapotban kell tartani.
- 5/ Az alkörzetparancsnokokat feladatuk ellátására alaposan ki kell képezni.
- 6/ A tartószolgálatosok¹ laktanyaszzerű elhelyezése általában nem kielégítő.

Tennivalók:

ad 1/ A kiképzés irányítás a légo parancsnok feladata, aki e feladatkörét az egyes szakszolgálatok vezetői útján látja el. A légo parancsnok részéről elengedhetetlen követelmény a tájékozottság és a fokozott ellenőrzés, a szakszolgálatok vezetői részéről pedig a kiképzés maradéktalan végrehajtása. Ez utóbbiak a kiképzés végrehajtásáért személyileg felelősek. A kiképzést általában gyakorlatiasabb kell tenni, arra minden lehető alkalmat fel kell használni. Minél kevesebb elmélet, annál több gyakorlati kiképzés.

ad 2/ A légo. központ mindenkor ügyeletes tisztjének légoltalmi szempontból olyan felkészültnek kell lennie, hogy a légo. parancsnoki teendőket a parancsnok távolléte tartamára átruházott hatás-

¹ Nyilvánvaló elírás, helyesen tartós (légo) szolgálatos. A tartós, azaz állandó légoltalmi szolgálat volt a hatósági légoltalom legjobban kiképzett, legitűképesebb csapata.

körben felelősség mellett kifogástalanul el tudja látni. Csak így biztosítható a légoltalmi parancsnokság működőképességének folytonossága.

ad 3/ Mind az öt alkörzet központot – azok óvóhelyen levő álláspontjait is – el kell látni a szükséges kényelmi berendezésekkel és állandó tartózkodásra alkalmassá kell tenni.

Az alkörzet központok óvóhelyének biztonságát fokozni kell.

ad 4/ A légoltalmi központ és alkörzetközpontok vezetési segédeszközeinek használható állapotban való tartására nagyobb gondot kell fordítani, amelyért a légoltalmi központ ügyeletes tisztje, valamint az alkörzetparancsnokok felelősek.

ad 5/ Az alkörzetparancsnokoknak állandóan tájékozottaknak kell lenni a reájuk háruló feladatok és a rendelkezésükre bocsátott egységek² működőképessége felől.

ad 6/ A szálláskörleteket el kell látni a szükséges kényelmi és egyéb berendezésekkel, a fűtési lehetőségeket biztosítani kell s általában minden lehető el kell követni, hogy a légoltalmi szolgálatosok a legszükségesebb kényelmi igényeit kielégítsék /WC, mosdó stb./

A tartós szolgálatosok riadó esetén óvóhelyen való elhelyezését minden körülmények között biztosítani kell és az óvóhelyet legalább TGS kivitelben³ kell megépíteni.

Az I.sz. alkörzet tartós szolgálatosai részére kijelölt elhelyezési körzet egyáltalában nem megfelelő. Gondoskodni kell új szálláskörzet kijelöléséről.

A bizottság felhívja a város légoltalmi vezetőjét, hogy a laktanyaszerű elhelyezés szálláskörleteit és óvóhelyeit a lehető legsürgősebben biztosítsa legkésőbb a tartósrendszer bevezetéséig.

A bizottság egyébként megállapítja, hogy a város légoltalmi vezetője a hatósági légoltalomhoz szükséges személyeket és anyagi felszerelést a kötelező mértéken tulmenően biztosította.

Az összefoglalásban megállapított észrevételek kiküszöbölését a bizottság annyira fontosnak tartja, hogy ezek nélkül a hatósági légoltalom eredményes működését nem tartja biztosítottnak. A város hatósági légoltalmi felkészültsége akkor lesz megnyugtatóan megoldva, ha mind a légoltalmi vezető, mind a légoltalmi parancsnok a jegyzőkönyvben megállapított feladatokat végrehajtja, az előszóval előadott észrevételeket figyelembeveszi, azt a város hatósági légoltalmának gyakorlatias megszervezése érdekében hasznosítja és a mai viszonyoknak megfelelő színvonalon tartja.

A bizottság külön felhívja a város légoltalmi vezetője figyelmét arra a körülményre, hogy a II.sz. alkörzet-központot és a hozzátartozó osztagokat jelenlegi elhelyezési területéről /Hutter és Lever r.t. Olajművek/ a legsürgősebben át kell helyezni.

A jegyzőkönyvet felolvastuk és aláírtuk. (...)

² Nyilvánvaló elírás, helyesen egységek.

³ A TGS óvóhely törmelék-, gáz- és szilánkbiztos, melynek építési paramétereit a honvédelmi minisztérium a HM 88.008/eln.lgv.1939. sz. rendeletében szabályozta.

***A M. kir. Rendőrség székesfehérvári felügyeleti körzetének szemlélője,
mint Országmozgósítási Kormánybiztos a M. kir. II Honvéd Hadtest területén
Székesfehérváron, 1944. április hó 19-én kelt 453/1944. OM. biz. II. hdt. számú jelentése a
győri légitámadás okozta károk elhárítása kapcsán szerzett tapasztalatokról.***

Forrás: Belügyminisztériumi levéltár (K-150), MNL OL

(...)

A f. év április hó 13-án Győr várost ért angolszász légitámadás folytán keletkezett károk elhárítási munkálatait alkalmam volt április hó 14-én megsejmelni. Miután az itt szerzett tapasztalatok kiértékelése az esetleges későbbi légitámadások okozta károk elhárítására alkalmasak, következőkre hívom fel Főkapitányhelyettes Ur figyelmét.

Győr város légo. parancsnoksága, valamint légo. szervezete működésével kapcsolatban súlyos kifogások merülnek fel. Bár erre vonatkozólag nincsenek adataim, hogy közvetlenül a légitámadás befejezése után a légo. parancsnokság milyen intézkedéseket tett és az oltási és kárelhárítási munkálatokban, melyeket a helybeli és környező városokból részben általam kirendelt tüzoltóság végzett, miként kapcsolódott bele, megállapítottam, hogy f.hó 14-én reggel annak dacára, hogy a tüzek még teljes egészükben megfékezve nem voltak, a beomlott üzemek és házak alatt emberek és értékes anyagok és felszerelések voltak eltemetve a légo. parancsnokság ezeknek mentése terén jóformán semmiféle intézkedést nem tett. A különböző hatóságok légo. tevékenységeit szemlélve, aznap 13 órakor felkerestem a légo. parancsnokságot, melyet az óvóhelyen találtam. A mentési munkálatokra vonatkozó érdeklődésemre a légo. parancsnok rendőrfőtanácsostól azt a felvilágosítást nyertem, hogy a kivezényelt polgári kárelhárító osztagokba összesen 43 ember dolgozik, abból is 15 fő önként jelentkezett zsidó. Ezen alakulat a vármegyeház közelében beomlott ház alá temetett egyének felkutatásán dolgozott az állomásparancsnokság által kivezényelt utász szakasszal együtt. Megállapítottam azt, hogy a rendőrlégénység megszokott munkáját végezte és a lakatnyában tétlenül 20 fő rendőr tartózkodott, annak dacára, hogy a kibombázott lakosság százáival⁴ senki nem törődött és azok már több, mint 24 órája a legnagyobb kétségbeesésnek és bizonytalanságnak voltak kitéve.

A légo. parancsnokság látva azt, hogy az alá rendelt polgári osztagok nem működnek elmulasztotta az állomásparancsnokságnál a műszaki karhatalom kirendelését kérni, úgyhogy a honvéd alakulatok aznap a megszokott gyakorlataikat végezték. A város lakossága teljes közömbösséggel viselkedett az eseményekkel szemben és részvétlenül ment el a kibombázott lakosság csoportja mellett, ugyanakkor a légo. parancsnokság nem is kísérelte meg azt, hogy a mentési munkálatok megkezdésére a város munkaképes és az utcán sétáló lakosságot felhívja. A bombatámadás után eltelt 30 órával a hullák és csonkok szana-széjjel hevertek, ugyanugy, ahogy őket a szerencsétlenség érte. Sem a rendőrség, sem más nem gondoskodott azok mielőbbi eltakarításáról, úgyhogy a nagy melegben a hullákon a puffadás jele volt észlelhető. Megállapításom szerint különösen a munkás lakótelepen igen sok beomlott ház volt, melyek alatt a környező lakosság eltemetett embereket jelzett. Ezek felszabadítására azonban csaknem 48 óráig semmiféle intézkedés nem történt.

Annak megállapítására, hogy a városban hol és milyen mértékben történtek bombakárok, 14-én estéig intézkedés nem történt.

Hiányzott az irányítás, a kezdeményezés és rendszeres munka, az arra hivatott vezetők nagymérvű

⁴ Helyesen: százaival.

tájékozatlanságot és közömbösséget tanúsítottak és mindenki a másiktól várta az intézkedéseket. Különösen kifogásolhatónak tartom a rendőrkapitányság magatartását, mert ahelyett, hogy a kibombázott lakosságnak segítségére, támogatására és biztatására sietett volna, 14-én este szabadnapos rendőrök sétáltak az utcán, ugyanakkor, amikor még közel ezer ember fedél és élelem nélkül állt a városban és annak környékén. A rendőrkapitányság elmulasztotta ugyanakkor a még mindig füstölgő romok felügyeletét és az ott tároló értékek és javak őrzését, úgyhogy egyes helyeken a tüzek még este is feléledtek, amikor az újabb légiriadó – ami később be is következett – minden percben várható volt. Az állomásparancsnok: Szombathy vezérőrnagy⁵ megállapítása szerint este 19 órakor a gázgyár telepén 350 vagon kocsz tárolt,⁶ amely füstölt és ugyanakkor a környékén senki nem tartózkodott.

A történetek után a hadtestparancsnokkal együtt távirati jelentést tettem a Belügyminiszter Úrnak és kértem a rendőrkapitányság vezetőjének azonnali leváltását. (...)

⁵ vitéz Szombathy Pál gyalogsági vezérőrnagy (1893–1977), *Szakály* 2001. 332.

⁶ Helyesen: kocszot tárolt.

A belügyminiszter 66.122/1944. B.M. számú rendeletével a győri légitámadás okozta károk elhárítása kapcsán tényfeltáró útra küldte ki 1944. április 26-ára egyik (azonosíthatatlan) minisztériumi segédtitkárát.

A segédtitkár Budapesten, 1944. április 27-én kelt jelentése személyes élményeiről, valamint a város polgármesterével és a bombakárosultak segélyezését intéző Dr. Horvát István tanácsnokkal történt megbeszélésekről tesz tanúbizonyságot.

Forrás: Belügyminisztériumi levéltár (K-150), MNL OL

(...) Győr sz. kir. várost folyó hó 13-án ért terrortámadás után nyomban megindult a bombakárosultak segélyezése és a hajléktalanokká váltak elhelyezése. Közvetlenül a terrortámadás után egy segítő bizottság jelen⁷ meg a waggongyár mellett és ott a helyszínen szükséges útbaigazításokat adott és ugyanott elkezdődött az előirt tanisítványoknak minden egyes károsult személy részére való kiállítása.

Ugyanakkor megtörtént a hajléktalanná váltak helyszíni étkeztetésére vonatkozó azonnali intézkedés is. A bizottság a munkáját késő esti órákig a helyszínen folytatta.

Április hó 14-én megindult a bombakárosultak gyorssegélyben részesítése is, mely azóta is állandóan folyik. A gyors segélyezés és a vele kapcsolatos munkálatok a volt Vasas Otthon épületében folynak és ugyanott történik a vidékre költözni kívánó azon győri lakosok lakásutalvánnyal való ellátása is, akik nem szenvedtek ugyan bombakárt, de a kiürítési légoltalmi kormánybiztos felhívásának eleget téve, önként szándékoznak vidékre távozni. Ugyanebben a teremben nyer elintéztést az élelmiszerjegyekkel kapcsolatos igazolás is, a közzelemezési hivatal részéről kiküldött és a polgármester által megbízott városi aljegyző által. Személyi vagy dologi kárt, illetőleg esetleg mind a kettőt szenvedők vagy hajléktalanná váltak részére szolgáló nyilvántartó lapok felvétele és kiállítása is itt történik, 10–12 megbízott tisztviselő illetőleg erre a célra kirendelt tanerő által. Ugyanezek a megbízottak végzik a károsultak részére szolgáló igazolványi lapok kitöltését is. Külön beosztott tisztviselő iktatja a kitöltött és benyújtott nyilvántartó lapokat. Az 1460/1944. M.E. számú rendelet megjelenése előtt a 280/1943. B.M. számú rendelet intézkedéseinek megfelelően kiadott tanusítványok kiadása, illetőleg iktatása névszerint történt, míg az említett rendelet megjelenése óta kiállított és benyújtott nyilvántartó lapokról családonként történik az iktatás, de a jegyzet rovatában feltünteti azt, hogy a nyilvántartó lap hány családtag személyi adatait tartalmazza. Ezzel kapcsolatban meg kívánom jegyezni, hogy a szükséges nyomtatványokat a város a mai napig sem kapta kézhez, de az előírásoknak megfelelő nyomtatványokat a város közönsége saját költségén kinyomtatta és így a segélyezés most már teljesen az előírásoknak megfelelő nyomtatványok felhasználásával történik. A segélyezési akció lebonyolítása után, az első napokban folyósított segélyeknek tanusítványon történt folyosítását szintén át fogják fektetni ezekre az előirt nyilvántartó lapokra.

A nyilvántartó lap és igazolvány lap kitöltése és iktatása illetőleg kiadása után kerül az ügy az ugyanabban a teremben lévő s a gyorssegély folyosítását intéző bizottsághoz, mely megállapítja a gyorssegély mérvét.

Értesülésem szerint a gyorssegélyek összegének megállapításánál 90 %-ban alkalmazkodott a bizottság a vonatkozó rendeletek előírásaihoz és megfelelő igazolás esetében a személyi és dologi kárt szenvedettek részére az 1460/1944. M.E. számú rendeletnek megfelelően külön-külön folyósít

⁷ Helyesen: jelent meg.

gyorssegélyt ugy a személyi mint a dologi veszteség után.

Az idő rövidege miatt, valamint a kapott személyes utasítás alapján, inkább arra igyekeztem, hogy a segélyezésről és a bombakárosultak egyéb támogatásáról rövid átfogó képet szerezzek, ezért csupán az aznapi nyilvántartó lapok egyrészét néztem át, – ezekből is meggyőződést szereztem azonban arról, hogy legalább is az aznapi segélyezés az idézett rendelet szellemének megfelelően történik. A segélyezést végző bizottság külön elbírálásban részesíti az u.n. Budai úti szükségbarakkokban, valamint a Magyar Waggon és Gépgyár rt. repülőosztályának barakkjaiban lakók személyi és dologi kárának elbírálását, illetőleg az ezzel kapcsolatos segélyeket.

Az előbbieket legnagyobb része ugyanis megbizhatatlan, munkakerülő, mindenre kapható ember, kik ismételten is felkeresik a segítő bizottságot és a nyújtott segélyt minden valószínűség szerint más célra használják fel. Komoly és igazolt veszteség esetén természetesen azonban nevezettek is részesülnek segélyben.

A waggonyár repülő barakkjaiban lakó személyek, – egyedülálló lévén, családjuk ugyanis máshol lakik, – a gyár részéről a célból rendelkezésükre bocsátott épületekben laktak és munkába állásuk előtt rendes ruhájukat munkaöltönnyel váltván fel, azokat az említett épületekben hagyták. Minthogy ezen épületek a támadás áldozatai lettek, felszerelési tárgyaik, elsőrendű élelszükségleti cikkeket szolgáló ruháik teljesen elpusztultak. Ezek részére dologi veszteség címén eleinte 100–150 pengő gyorssegélyt, később csupán 50 pengőt folyósított a bizottság, mert ugyan nem hivatalos értesülés szerint, – az ezirányú hivatalos megbeszélés⁸ folyamatban van – a waggonyár ezen alkalmazottai részére ruhát és cipőt utal ki, azonkívül az első háten⁹ kétszeres fizetést is ad és így a gyorssegélyre vagy annak nagyobb mérvére nincsenek rászorulva és rendelkezésükre áll a kártalanítási eljárás is.

A segélyek kiutalását intéző bizottság egy-egy aljegyzőből és a számvevőségi főnök által kirendelt tisztviselőből áll. A segélyek kifizetése blokk-rendszer alapján történik. A blokkok ezen bizottság rendelkezésére állnak. A kárt megállapító bizottság által felvett nyilvántartó lappal a károsult jelentkezik a fizetőbizottságnál, mely a segély mérvének megállapítása után azonnal utalja és nyomban ki is fizeti a megállapított összeget. A blokk tintaceruzával, indigóval két példányban lesz kiállítva. Az utalványt aláírja a polgármester egyik megbizottja és a számvevőségi főnök által kirendelt egyik számvevőségi tisztviselő. Ugyanezen a blokkon alúl a károsult fél névalírásával nyugtázza a felvett összeget. Egyidejűleg a kifizetett összeget a berendelt segéderő naplózza. A blokkból kitépett másodpéldány a naplónak a mellékletét képezi.

Az egész segélyezési bizottságnak ugyanabban a teremben való elhelyezésével, valamint a fenti eljárással az ügymenet annyira meg van gyorsítva, hogy a károsult fél egy de legkésőbb másfél órán belül távozhatik a felvett összeggel anélkül, hogy időközben különböző helyekre és hatósági szervekhez kellene fordulnia.

A számvevőség a légitámadással kapcsolatban az összes kiadásokra külön főkönyvet fektetett fel és az elszámolás külön naplóban történik. A főkönyvben külön címek alatt van a gyorssegély, átmeneti pénzellátás, kártalanítás, romeltakarítás, a kibombázottak elfuvarozása, a temetéssel kapcsolatos fuvarozások, stb.

A károsultak nyilvántartó lapját a segély kifizetése után átteszik a szomszéd épületben lévő szociálpolitikai ügyosztályhoz, ahol intézkednek az esetleges háziápolás költségeinek utalásáról és az esetleges átmeneti gondozási pénzellátásról.

A szociálpolitikai ügyosztály vezetőjétől nyert értesülesem szerint a háziápolás elenyészően kevés számban fordul elő, míg az átmeneti gondozási pénzellátásnak a hadigondozási bizottság által

⁸ Helyesen: megkeresés.

⁹ Helyesen: héten.

való megállapítása előtti folyósítása előkészületei folyamatban vannak és azok folyósítására a vonatkozó rendelet előírásainak megfelelően május hó 1-én sor kerül.

A hajléktalanná váltak elhelyezése részben zsidó lakásokban, részben a környező falvakban teljes mértékben megtörtént.

A dologi károk bejelentése és a kártalanításra irányuló kérelmek benyújtása a városházán történik a tiszti főügyési hivatalban. Az ezirányú kérelmeket a tiszti főügyész a rendelkezésére bocsátott tanerőkkel együtt veszi fel. A kármegállapító bizottságok megalakítása is megtörtént, eddig négy bizottság alakult meg s tervbe van véve még két bizottság megalakítása is. Kármegállapító tárgyalást azonban ezideig még nem tartottak. Az első tárgyalások folyó hó 28-án lesznek, mikor két bizottság előreláthatólag kb. 40 ügyet fog tárgyalni. A kárt bejelentő felek eleinte nem lettek felvilágosítva arról, hogy jogukban áll kártalanítási előleget is kérni, ujabban azonban a kár felvételekor a tiszti főügyész erről is felvilágosítja a feleket. Kártalanítási előleget ezért ezideig nem is folyósítottak.

A város polgármesterével, valamint a tisztifőügyésszel folytatott megbeszálásunk¹⁰ alapján az eddig jelentkezett károsultakat a város polgármestere értesíteni fogja, hogy kártalanítási előleget is kérhetnek, a már bejelentett kártalanítási előleget kérők ügyeit pedig soronkívül fogják elbírálni. A tisztifőügyész jövőben az aznapi iktatás lezárása után a kérelmekből nyomban kiválogatja azokat, akik kártalanítási előleget is kérnek és az ilyen kérelmeket másnap a polgármester elé fogja terjeszteni, aki a kár valószínűsítettsége esetén nyomban utalványozni fogja az 1460/1944. M.E. számú rendelet rendelkezéseinek megfelelő kártalanítási előlegeket. (...)

¹⁰ Helyesen: a tiszti főügyésszel folytatott megbeszélésünk.

A Györi Anyakönyvi Kerület 1944. május hó 2-án kelt tájékoztatása az 1944. április 13-i légitámadás halálos áldozatainak jegyzőkönyvezésének tárgyában.

Forrás: 4753/1944. ikt. sz., Bombázások kigyűjtött anyaga, GyMJVL

Polgármester Ur!

Csatoltan betérjesztem az 1944. április 13.-iki terrortámadás halálos áldozatainak névjegyzékét azzal a jelentéssel, hogy ez véglegesnek még nem tekinthető.

A csatolt jegyzékben azok a halottak szerepelnek, akik már anyakönyvezve vannak és akiknek utólagos anyakönyvezése a 4605/1944. pm. sz. határozattal elrendeltetett. Ez utóbbiak csoportjában azok tartoznak, akik anyakönyvezést megelőzően temettek el, illetve akiknek személyazonosságát a temetőben működött agnoszkáló bizottság állapította meg. Az e csoportba tartozó halottak személyi adatait a nevezett bizottság megállapítása alapján külön jegyzékbe foglaltattam, amelynek alapján történik az utólagos anyakönyvezés. Ugyancsak ily ideiglenes jegyzék alapján történik azoknak az anyakönyvezése is, akiknek eltemetése halaszthatatlan volt, vagyis kellő idő nem állt rendelkezésre a szokott módon történő anyakönyvezésre, annál kevésbé, mert csak egy anyakönyvi kötetben történhetik alapbejegyzés.

A csatolt jegyzék szerint a névszerint ismert, illetve felismert és szabályszerű tisztiorvosi halottvizsgálati bizonyítvány alapján anyakönyvezett, illetve utólag anyakönyvezendő és már eltemetett halottak száma 322.

Ehhez hozzászámítandó a köztemetőben eltemetett 70 ismeretlen halott, 26 anyakönyvezetlenül eltemetett, de névszerint ismert halott, akiről halottvizsgálati bizonyítvány nem készült, végül 10 halott, akiket Györszentivánra szállítottak ki eltemetés végett, róluk halottvizsgálati bizonyítvány nem készült s itt anyakönyvezés végett be nem jelentettek.

A 70 ismeretlen halott anyakönyvezése iránt az AU 113.§-ában előirt eljárás lefolytatására a 4605/1944. pm. számú határozat tartalmaz utasítást a közig. ügyosztály részére, az anyakönyvezetlen 26 halottra vonatkozólag a tiszti főorvos urtól nyerendő halottvizsgálati bizonyítványok alapján külön előterjesztést teszek az utóanyakönyvezés elrendelése iránt, hasonlóképpen a Györszentivánra szállított halottak bejegyzésére nézve is. Ezekkel együtt a halálos áldozatok száma 428, mely szám azonban azért nem teljes, mert hiányoznak még azoknak a halottaknak az adatai, akiknek csak egyes csonkjai /láb, fej, karrész, félkoponya, stb./ maradtak fenn és ezek közös ládában kerültek eltemetésre. Hiányoznak azoknak az adatai is, akik pld. teljesen porrá égtek, akiket még a romok közül ki nem ástak, akiket a légnyomás a Dunába sodort s a víz őket még ki nem vetette.

Kérem jelentésem szives tudomásulvételét. (...)

***A bevetésről visszatért repülőszemélyzetek beszámolóai az 1944. április 13-án Ikrénynél
lezuhant amerikai repülőgép sorsáról.
A tanúvallomásokat a kikérdezőtiszt 1944. április 14-én rögzítette.***

A háborúban eltűnt amerikai gép, valamint személyi veszteségekről készült az ún. *Missing Air Crew Report* (MACR - elvesztett gépek személyzetéről készült jelentés) az egyik legbecsesebb forrástípus. Ez magába foglalta a bevetés alapadatait, a gép eltűnésének körülményeit, helyszínét és az azonosításhoz szükséges adatokat (motorszámok, fegyverszámok, személyzet adatai, tanúvallomások), valamint a személyzet további sorsát, ha sikerült kideríteni. A MACR-okat a hadisír gondozás archiválta.¹¹

A repülőgép a támadást felvezető 2. BG 96. századának 42-32058 (farokjelzése 232058, orrjelzése 058) szériaszámú B-17G típusú bombázója volt. A pilótája K. U. Reeves, másodpilótája P. L. Kelly, navigátora T. W. Comer, bombázótisztje R. L. Pioli hadnagy volt. A személyzet többi tagja M. Riddle, M. W. Feltner, J. A. Clendenin, C. W. Stinson J. A. Pezel, és R. Wohlbruck őrmesterek voltak. Feltner a vallomása szerint látta, amint Stinson 15-20 civil bunkósbottal és vasvillával elfogta, a személyzet többi tagjának fogságba esése körülményeiről nincsenek további információink.

Forrás: MACR # 3917, NARA

(...)

Clarence I. Shuman hadnagy beszámolója (a második hullámban második században, a második osztágban, a hármasképpozícióban repülő 006-os B-17-es gép pilótája):

„Az 508-as¹² számú B-17-es bal szárnyánál repültem. Láttam, hogy ledobja a bombákat a célpont felett és röviddel utána, épp amikor mi a balkanyarunkat repültük,¹³ egy fekete dolgot láttam felvillanni (talán egy rakétát), ami elrepült mellettünk és a 058-as számú B-17-es farkának a tetejét találta el. A vezérsíkot borító anyag lángra kapott, de pár másodperc alatt ki is égett. Ezután láttam, hogy lángok csapnak ki a 3-as motorból.¹⁴ Egy-két percig tudta tartani az alakzatot azután veszíteni kezdett a magasságából és egy kicsit balra húzott. Fél percig a szárnya mellett maradtam, mikor is rájöttem, hogy nem lesz képes visszatérni, és ekkor több löketet adtam és felhúztam a gépemet a 058-as számú B-17-es volt helyére, ahonnan már nem láttam többet.”

William Toran hadnagy beszámolója (a második hullámban második században, a második osztágban, a hármasképpozícióban repülő 006-os B-17-es gép navigátora):

„11:48-kor láttam elsuhanni mellettünk egy emberi testet, egy kicsivel a jobb szárnyunkon túl és az ernyője épp akkor nyílt ki, amikor eltűnt a szemünk elől. A férfi olajzöld-drapp színű kezeslábast viselt. Ahogy előrenéztem, négy vagy öt (4/5) emberi testet láttam zuhanni, az ernyők egy része kinyílt amíg még a látóteremben voltak. Azután narancsszínű lángokat vettem észre a 058-as számú B-17-es hármasképpozíció motorjában. Majd ekkor ellenséges vadászokra kezdtem lőni, így egy-két percig nem tudtam semmit megfigyelni. Ezt követően a 058-as számú B-17-est lejjebb láttam 8

¹¹ A MACR-okat a NARA őrzi (lásd az M1380 jelű mikrofilme fondjegyzéket). A naplóban szereplő lezuhant amerikai repülőgépek azonosításában nyújtott segítségért köszönet mondok Mohos Nándornak és Szilbek Bélának.

¹² Nyilvánvaló elírás, helyesen 058-as számú.

¹³ A bombázás után balra történő kifordulásról van itt szó.

¹⁴ A jobboldali belső motor.

óránál,¹⁵ a hármasszámú motorja nagyon erősen égett, de még irányították. Még egy-két percig láttam a gépet, aztán eltűnt a szemem elől.”

Kenneth R. Peters őrmester beszámolója (a második hullámban, második században, az első osztásban, első pozícióban repülő 082-es B-17-es gép gömbtoronylövésze):

„Akkor vettem észre először a második osztágot vezető ezüst színű repülőgépet (058-as számú B-17-es), amelynek égett a hármasszámú motorja, amikor tőlünk balra és lejjebb repült, az alakzat mögött. Láttam egy késleltetett ugrást amíg a gép még repülőmagasságban volt, a férfi jóval a gép alatt volt amikor az ejtőernyője kinyílt. A gép kezdett jobbra fordulni és még többet veszített a magasságából és még egy kinyíló ejtőernyőt láttam jóval alatta. Láttam még egy ernyőt kinyílni, nem késleltetve, az ejtőernyő éppen elkerülte a zuhanó gépet, és ekkor a gép felrobbant.”

Warren D. Oates őrmester beszámolója (az első hullámban, első században, az első osztásban, második pozícióban repülő 652-es B-17-es gép faroklövésze):

„Röviddel a bombaoldásunk után a vadászgépek átrepültek a groupunk mögött, de még mielőtt a második hullámban bombáztunk volna. Észrevettem, hogy az ezüst színű repülőgép (058-as számú B-17-es) billegtetti a szárnyai, talán azért, hogy jelezze, hogy el fogja hagyni az alakzatot, és észrevettem, hogy ég a hármasszámú motorja. Kezdett egy kicsit jobbra kitérni és veszíteni a magasságából. Ahogy kissé eltávolodott az alakzattól, nyíltak az ejtőernyők és tett egy 360 fokos kört. Hét ernyőt számoltam meg miközben a kört repülte, utána elvesztettem szem elől.”

Warren Edward E. Schneider őrmester beszámolója (a második hullámban, második században, az első osztásban, második pozícióban repülő 682-es B-17-es gép faroklövésze):

„Mikor először észrevettem, hogy a 058-as számú B-17-es bajban van, égett a hármasszámú motorja. Kihúzódott az alakzattól balra, majd azután egy ejtőernyőt láttam kinyílni. Egyenesbe hozta a gépet és még egy ejtőernyőt láttam. Ezután alul átvágott az alakzat jobb oldalára és egy harmadik ejtőernyő is kinyílt. Röviddel ezután a gép felrobbant és három darabra esve zuhant le.”

Britt W. Jones őrmester beszámolója (a második hullámban, második században, az első osztásban, harmadik pozícióban repülő 183-as B-17-es gép gömbtoronylövésze):

„Amint kifordultunk a célponttól, lelőttem egy vadászgépet, és ahogy az a 058-as számú B-17-es gép alá zuhant, észrevettem, hogy a 058-as számú B-17-esnek ég a jobb szárnya. Ekkor keresni kezdtem a nyíló ernyőket, és pár másodperc múlva láttam, hogy nyílik egy ernyő egy késleltetett ugrást követően. Elnéztem tőlünk jobbra messzire és öt további ernyőt számoltam meg, úgy látszott, hogy a folyó¹⁶ jobb partján érnek majd földet. Többé nem láttam a 058-as számú B-17-est.”

¹⁵ Balra, kissé hátrébb.

¹⁶ Itt vsz. a Rába folyóról lehet szó.

A Földközi-tengeri Szövetséges légifelderítő Wing 1944. április 22-én kelt D.B. 52 számú kiértékelő jelentésének (Mediterranean Allied Photo Reconnaissance Wing Interpretation Report No. D.B. 52) részlete. A jelentés a 683. század 1944. április 22. 08.30-kor végrehajtott P.206 számú bevetésén készült 3062. (lásd képmelléklet) és 3063. fotója alapján készült a győri Magyar Waggon és Gépgyárban okozott károkról.

Forrás: AFHRA

(...) Győr

A 15. Légi Hadsereg támadta 1944. április 13-án. Utolsó jelentés az 1944. április 13-án kelt D.B. 46 sz.¹⁷ volt, amelynek fotóin részlegesen kitakart a füst.

Az alábbi károk észlelhetők azon a területen, amelyen az előző fotókon füst takart:

Magyar Waggon-, és Gépgyár

(A) Elsődleges célpontok

1. A nagy repülőgép alkatrész szerelde és összeszerelő csarnok: A tűz és a közvetlen találatok következtében jelentősen megrongálódott. A tetőszerkezet mintegy 50%-ának acélszerkezete megmaradt ugyan, de mindenütt észlelhető a tűz és a légnyomás okozta súlyos károk. Az egész üzemben rengeteg törmelék észlelhető a megcsavarodott vázszerkezeten keresztül nézve.
2. Késztermék raktárépület: Több, mint a fele elpusztult vagy összedőlt, a fennmaradó részt a tűz és a légnyomás rongálta meg.
3. Repülőgép alkatrész szerelde és összeszerelő műhely: A tűz és a közvetlen találatok elpusztították. A falak egy kis elkülönült része még mindig áll, a tűz ezt is alaposan megrongálta.

(B) Másodlagos célpontok

4. Raktárak és elosztó épület: A négyötöde elpusztítva.
5. Lehetséges repülőgép alkatrész összeszerelő műhely: Valószínűleg lerombolva, csak a fal darbjai maradtak meg.
6. Repülőgépmotor fékterem: Ezt a kisebb épületet valószínűleg a tűz és a légnyomás megrongálta, de pontos felmérés ezen fotók alapján nem lehetséges. (...)

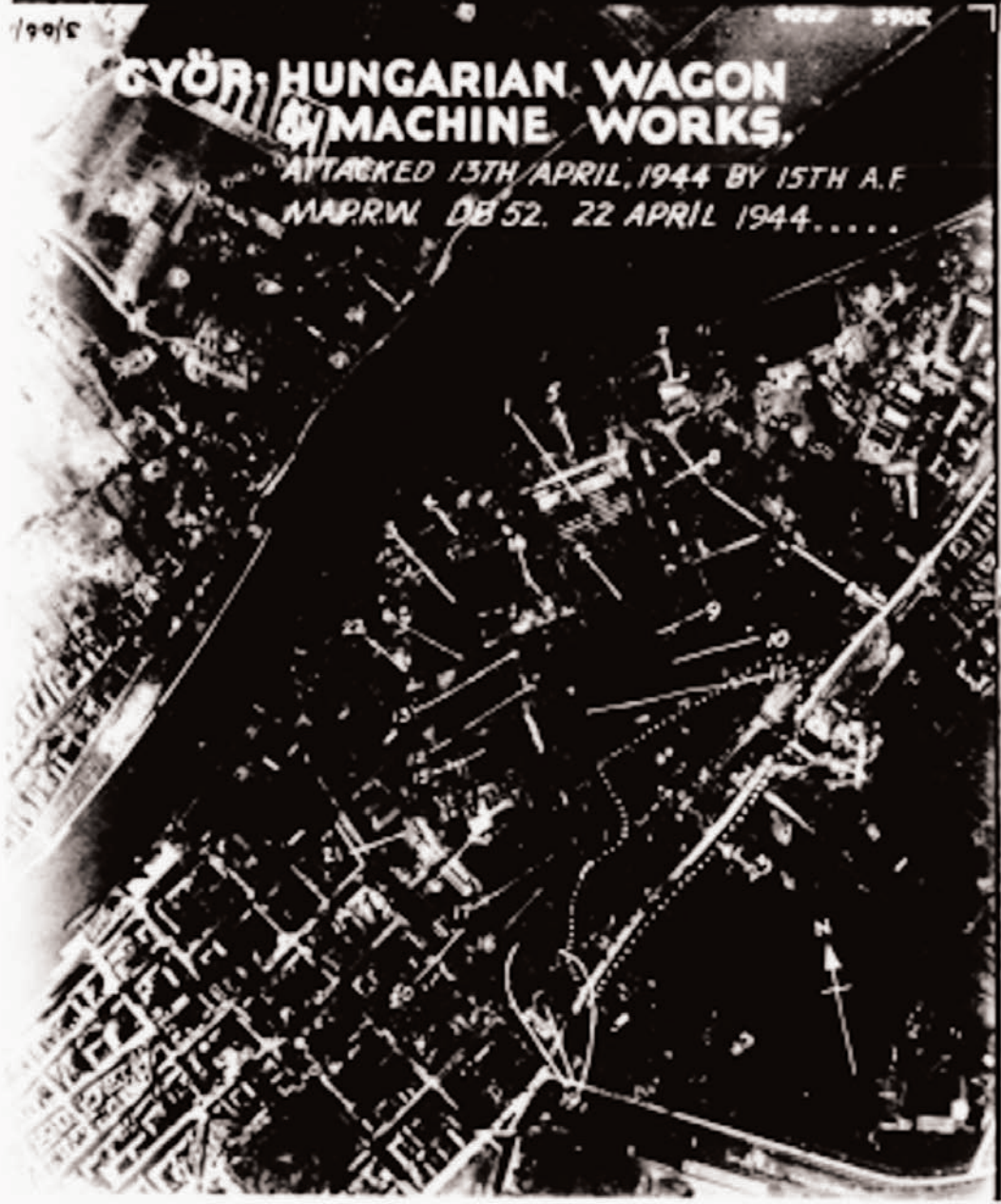
¹⁷ Ez a jelentés eddig még nem került elő, tartalma ismeretlen.

P206. 685 Sqdn. APRIL 22. 44.0830 F36 25,000 Feet. 2908

199/c

GYÖR, HUNGARIAN WAGON & MACHINE WORKS.

ATTACKED 13TH APRIL, 1944 BY 15TH A.F.
MAPRW. DB 52. 22 APRIL 1944.....

*A D.B. 52 számú jelentés fotómelléklete a győri Magyar Waggon- és Gépgyárban okozott károkról.
(Forrás: AFHRA)*

Csendőrségi telefonjelentések a győri légitámadásokról*Forrás: Belügyminisztériumi levéltár (K-150), MNL OL*

A vidéki főkapitányságról Bényi r. tanácsos ur ma¹⁸ 14.15-kor az alábbiakat jelentette:

„A győri kapitányság jelentése szerint Győr város ipartelepeit 10-h 50-kor összebombázták. Elpusztult a waggongyár, a gázgyár, szeszgyár, országos villamosművek, a városi villamosművek, a butorgyár, és a waggongyár környéke. Egy hajó a Dunán lángokban áll.

A gyakorlótéren utáskatonák gyakorlatoztak. Oda is bombák hullottak, úgy hogy 200 főből 60 fő maradt életben.

Részletes jelentést csak kármegállapítás után tudok tenni. Ez a jelentésem csak hevenyészett és általános tájékoztatásul szolgál.” (...)

~o~

Folyó hó 9-én 11–11.30-ig Győr városát három hullámban kb. 50–70 gép bombázta. A bombák főleg a már eddig bombázott gyárak területére estek. Találat érte az elevátort és Petcházai városrészt. Sok bomba esett a város és a lőtér közötti területre és a budapesti műút több helyen fel van szakítva. Halottak száma 20–40 között. A kárt még nem lehetett megállapítani tekintve, hogy a bombák főleg a régebbi bombázások helyére estek. A repteret is bombatámadás érte. Összekötetésünk a reptérrel még nincsen. A Reptéri őrsparancsnok Papp Lajos főtörzsőrmester utban volt Győr felé két csendőrrel. Papp meghalt, a vele volt két csendőrrel nincs tudomásunk.¹⁹

Győri adóállomás Pető őrmester 191/kt/1944. 1944. augusztus 9 20.ó 40.p.

~o~

Győrszentmártoni őrs jelentése szerint augusztus 9-én 11 és ½ 12 óra között 8 hullámban kb. 7000 méter magasságban 150 ellenséges bombázó repülte át a légiteret Győr felől Komárom felé. Hecse pusztán 29 nagyméretű bombát dobtak, melyek mint felrobbantak. Négy polgári személy meghalt. Második.nyom.aloszt. 510/129. Keszthelyi csendőr Békásmegyér.

~o~

Győrujfaluí őrs jelentése szerint augusztus 9-én 11–12 óra közötti időben ellenséges repülőgépek átrepülték a légiteret és „Felszólítás a magyar néphez” és „Verjétek ki a németet” című röplapokat dobtak az őrs körletre. 510/130. nyom. aloszt. Keszthelyi csendőr Békásmegyér.

~o~

A vidéki r. főkapitányságról jelenti Dobay r.főtanácsos:

Győr városát 1944.IX.20.-án 12 óra 50 perckor légi támadás érte, mely 3 hullámban 18 percig tartott. Halottak száma:2, sebesültek száma:3.

Vasút, táviró, elektromos áram szolgáltatás és vízszolgáltatás megbénult. Sok a megrongált épület és tűzkár. A „Tartó”butor gyár²⁰ megmaradt része leégett.

¹⁸ 1944. április 13.

¹⁹ Papp Lajos csendőr főtörzsőrmester súlyosan megsérült a bombázás alatt, majd a győri honvéd kórházban 13 óraker belehalt a sérüléseibe. Az őrs többi legénysége sértetlen maradt. M. kir. csendőrség központi nyomozó parancsnoksága. Ideiglenes eseményösszesítése, Budapest, 1944. augusztus 10. MNL OL BM K 150.

²⁰ A Cardó bútorgyáról van szó.

A Máv teher pályaudvar raktárai, a Shell olaj raktárai, a posta épülete és a pénzügyigazgatóság égnek.

18 óra 10 perckor a győri polgármester telefonon jelentette még, hogy a pénzügyigazgatóság épületében felhalmozott zsidóértékek is tönkrementek²¹ a hatalmas lángokban s hogy leégett a Linum és a viaszos vászongyár is. Tüzetfogott néhány olajtartály-kocsi a teherpályaudvaron s ott robbanások vannak. A város területén kb. 200 ház sérült meg, vagy ment tönkre a mai bombázások következtében.

~o~

(..) A győri légó. pság. jelentette: f. hó 4-én 22h25 I-kor a város felett 2 ellenséges repülőgép repült el. Az egyik légvédelmi tüzelő állást géppuskázták. Az elhárító tűz miatt eltávoztak. Kár nincs.

Budapest, 1944. évi október hó 5-én.

~o~

²¹ Helyesen: tönkrementek.

**NE
NÉZZÉTEK
TÉTLENÜL...**

... hogy magyar bűzén hízson a német, magyar kő-olaj
hajtsa a német hadigépet és magyar vasutak és hajók száll-
lítsák a német hadianyagot, ... hogy magyar vérrrel vásárolja
meg a német a háború meghosszabítását, ... hogy hábkormá-
nyotok belesodorja Magyarországot Németország elkerülhe-
tellen vereségébe,

**FELSZÓLÍTÁS A MAGYAR
NÉPHEZ!**

**FELSZÓLÍTÁS A MAGYAR
NÉPHEZ!**

HATÁROZZATOK!

Vasfűtők végleges politikája a magyar népet a magafaját szent megvédelem igéjébe döntötte. Reméljük a népek még mindig egy olyan háború viselésére képesítik amely pusztulást hoz a remény népre. Bulgária és Finnország kormányai a németek szolgálatába hajtották országukat amelyek még ma is a németek oldalán vannak most a háborúban.

Nagybritannia, az Egyesült Államok és a Szovjet Unió kormányai szíveskednek tartják, hogy ezek a németek tudomásai vegyék a következő hónapok.

1. A tengely csatlós országai, Magyarország, Románia és Finnország, annak dacára, hogy teljes tudatában vannak az elkerülhetetlenül német vereségnek, és annak ellenére, hogy minden vágyuk a háborúból való kilépés, mai politikájukkal és állásfoglalásukkal jelentős mértékben hozzájárulnak a német hadigépezet megerősítéséhez.
2. E németeknek - ha kilépnek a háborúból, véget vetnek a németekkel való együttműködésnek és minden rendelkezésükre álló eszközzel ellenszélnek a német törekvéseinek - még mindig módjukban áll hozzájárulni a háború megrövidítéséhez Európában, csökkenteni végül áldozat-
 taik nagyságát és elősegíteni a Szövetséges Nemzetek győzelmét.
3. Bár a németek nem kerülhetik el a felelősségre vonatkozóan Németország oldalán vettek részt a háborúban, mivel tovább folytatják a küldetést, támogatva a németeket, annál végetesebbek lesznek a következmények, és annál szigorúbbak a rájuk mért feltételek.
4. E németeknek tehát most, amikor még mindig módjukban van, hogy hozzájáruljanak a Szövetségesek győzelméhez, kell határozniuk, hogy folytatják-e - vagy sem - jelenlegi reménytelen és végtelen politikájukat, amely szembeszáll a Szövetséges Nemzetek győzelmével.

MOST VAGY SOHA!

II.089

**VERJÉTEK KI A NÉMETET
ÉS A
NÉMETBARÁT
HAZAÁRULÓKAT**

11-050

Németország és szövetségesei a végleges megsemmisítő vereségnek néznek elébe.

Veszteségeik egy hónap alatt: -

Oroszországban	399,000
Olaszországban	160,000
Normandiában	130,000

Az összes frontokon 589,000 katonát 30 nap alatt.

Németország és szövetségesei tehát az elmúlt hónap minden órájában 818 katonát vesztek. Sem magyar vér, sem magyar verejték, semmi sem gátolhatja meg ezt a megsemmisítő vereséget. A leszámolás órájában hasztalan fogjátok német szövetségeseiteket hibáztatni.

MAGYAROK! - csak egy kiutatok van: -
 Verjétek ki a németet és a németbarát hazaárulókat.

Az 1944. augusztus 9-i győri légitámadás során ledobott röplapok (Mohos Nándor tulajdona)

***Győrszemere község elöljáróságának
1944. április 17-én kelt 1121/1944. sz. bejelentése a belügyminisztérium felé***
Forrás: Belügyminisztériumi levéltár (K-150), MNL OL

(...) Az illetékes csendőrőrs megkeresése alapján jelentem, hogy a f. hó 13-iki légitámadás alkalmával Győrött négy győrszemerei lakos gyárimunkás minden bizonnyal a légitámadás áldozata lett, mert mindezideig nem kerültek elő, illetve egy biztosan meghalt, három pedig az eltűntek között szerepel.

Az elhaltak és eltűntek polgári gondozásra szoruló hozzátartozóinak száma: 13.

(...)

A M. kir. Honvédelmi minisztérium

*Budapesten, 1944. szeptember 22-én kelt 213.401/eln.17/r.-944. sz. levele a györi Magyar
Waggon- és Gépgyár repülőgép osztály munkásainak szétszéledése
a szeptember 20-i légiveszély alkalmával tárgyában.*

*Forrás: Magyar Vagon és Gépgyár Repülő Osztály Iratai, Titkársági vegyes levelezés 1944., XI. 15.,
MNL GYMSML*

(...) tudomásomra jutott, hogy a f. hó 20-i, délelőtt 10 órai légiveszély jelzés alkalmával a repülő-
téri csarnokokban dolgozó munkásság szétszéledt és munkahelyére a riadó megszűnte után sem
tért vissza, az esti műszak munkásai sem jelentkeztek munkára sőt, másnap, azaz 21-én is csak a
munkásság egyrésze jelent meg a munkahelyén. Tegyen részletes jelentést az eset körülményeiről,
térjen ki a munkásság eme viselkedéseinek okaira és tegyen sürgős javaslatot arra nézve, hogy ha-
sonló jelenségek ismétlődése mimódon kerülhető el. (...)

*A Magyar Waggon- és Gépgyár**1944. október 17-én kelt 20.Ú-101/biz.-1944. sz. válaszlevele**Forrás: Magyar Vagon és Gépgyár Repülő Osztály Iratai, Titkársági vegyes levelezés 1944., XI. 15., MNL GYMSML*

(...) Hivatkozással a magas Minisztérium f. é. szeptember hó 22-én kelt „213.401/el.n.17/r.-1944” sz. leiratára, az abban foglaltakra vonatkozó jelentésünket tisztelettel az alábbiakban tesszük meg:

A repterünkön lévő nagy BBGS. ovóhelyet munkások és tisztviselők részére egyenlőre újra használatba venni még nem tudjuk, mivel ennek biztonsága érdekében elrendelt erősítési munkálatokat építőanyag hiánya miatt nem tudtuk végrehajtani. A kiutalt és megrendelt építőanyagok szállítását állandóan sürgetjük, de azok a mostani szállítási nehézségek mellett még mind nem érkeztek meg. Légiveszély esetén alkalmazottaink nagyobb tömegét kénytelenek vagyunk gyalogszerrel, vagy kerékpárral a reptérről való eltávozásra elengedni, míg a fennmaradó többi alkalmazottat légiridőkor gépkocsikkal Győr környékére kiszállítani.

Tájékoztatásul tisztelettel közöljük, hogy a szeptember 20-i bombatámadás az előző bombatámadásoktól eltérően olyan természetű volt, mely főleg a város lakott részeit érte és a munkásság ezt látva saját lakására sietett, hogy az ottlevő bajoknál segítsen vagy orvosoljon. Munkásaink nagy része kibombázott, vagy tüzkárosult és ez indokolja főleg a munkások szétszóródását. Miután a tűzveszély a város lakott részein még minap is elég intenzív volt, ennek tudható be, hogy munkásaink legnagyobb része nem tudott bejönni másnap munkára, mert otthon vagy lakása környékén segítette a mentési munkálatoknál.

További indoknak bátrak vagyunk még azt is felhozni, hogy ezen legutóbbi bombatámadás a győri pályaudvart ill. vágányokat is érte, melynek következtében úgy a bombázás napján, mint ezt követő napokban a közlekedés teljes mértékben szünetelt. Ennek következtében úgy a vidéken lakó és vonattal bejáró, valamint gyalogszerrel, vagy kerékpárral vidékre kimenekült munkások, közlekedés hiányában nem tudtak megfelelő időben munkahelyükre bejönni és így állott elő, hogy a bombázás után 1–2 napig nem volt teljes a létszám.

Egyébként tisztelettel rá kell mutatnunk arra a körülményre, hogy azok a szervek, vagy személyek, akik fenti tárgyra vonatkozó jelentésüket a magas Minisztériumnál megtették, bizonyára elmulasztották a fent leirt dolgok mélyére betekinteni és győri gyárvezetőségünkől magyarázatot ill. felvilágosítást nem kértek. Így történhetett meg az, hogy a magas Minisztérium olyan értesítést kapott, amely gyárunkat hátrányos megvilágosításban tüntette fel, míg az események hátterét ismerve, a valóságban fennállott körülmények méltányolhatóak és igazolhatóak voltak.

Bátrak vagyunk tehát tisztelettel rámutatni arra, hogy a bombatámadások járulékos jelenségei nem tudhatók be sem gyári szervezeti hiányosságnak, sem munkásságunk elégtelen fegyelmettségének, különben nem tudtuk volna teljesíteni most már három bombatámadás ellenére azt a rendkívül nagy követelményt, amit a Vp.²² vezetősége kívánt meg gyárunktól és amit győri rep. üzemeink hónapok óta végre is hajtanak. (...)

²² Értsd: vadászprogram

***Flock Ernő 1944. április 13-án kibombázott győri lakos panaszlevele
a belügyminiszterhez, melyben kéri új lakás kiutalását.***

Forrás: 490.főisp. 1944., Főispáni iratok – Általános, 1944. IV.B. 451.b./34., MNL GYMSML

A levél 1944. június 21-én kelt, még aznap Várady főellenőr hadiüzemi személyzeti parancsnok a kérvényben szereplők valódiságát le is igazolta, sőt Flockot a bombatámadás alatti példás magatartásáért polgári kitüntetésre terjesztette fel. Győr szab. kir. város polgármesterének 1944. augusztus 11-én kelt 7066/1944. sz. levele szerint Flock Ernőt a Győr, Szent Imre hg. u. 12. sz. alatt egy kétszobás lakáshoz végül hozzájuttatták.

(..) Alulírott, mint bombakárosult azzal a kéréssel fordulok Belügyminiszter Urhoz, hogy a győri lakáshivatal 213/1944. sz. lakáskiutalását hatálytalanítani méltóztassék.

Kérésem indoklására a következőket hozom fel. Nős, két gyermek atyja vagyok. A nyugatmagyarországi felkelésben résztvettem. 23 éve vagyok Győr szab. kir város üzemének szolgálatában. Ez alatt az idő alatt ellenem semmi kifogás nem volt. Szolgálati lakásom, mely 2 szobás összkomfortos lakásból állt, a városi villanytelepen Győr, Vas Gereben u. 1. sz. alatt volt, ez az április 13-i bombatámadás alkalmával súlyosan megrongálódott. így lakhatatlanná vált, maga a telep teljesen megsemmisült, így hajléktalanná váltam. Azóta a családom vidéken lakik. Mivel szolgálatom Győrhöz köt, csekély fizetésemből a különélést nem tudom fedezni. 1944. május 30-án kelt kérvényemet beadtam a lakáshivatalhoz és kértem dr. Rosta Miklós, Korvin u. 12. sz. alatti zsidó 2 szobás lakásának részemre történő kiutalását. A nevezett lakás senki részére sem volt kiutalva, mert nevezett a gettó felállítása miatt lakást cserélt Varga Gyula ny. postaaltiszttel, aki a saját házából költözött a fenti lakásba.

1944. június 9-én egy újabb kérvényt adtam be az előbbi lakásra és egy nyilatkozatot kaptam az ideiglenesen beköltözött Varga Gyulától, hogy azonnal visszaköltözködik a régi lakásából, ha a hatóság a gettót felszabadítja.

Kérvényeimet a lakáshivatal 496/1944. sz. alatt érkezett. 1944. június 12-én érdeklődtem a lakáshivatalnál és sürgettem kérésem elintézését és a legnagyobb megdöbbenésemre arról értesítettek, hogy a lakást a mai napon kiadták egy Neuper Iván nevű tanárnak, akinek jelenleg is rendes lakása van, olyan helyen, ami a támadás helyétől legalább 2 km-re fekszik. Azzal az indoklással utalták ki részére a lakást, hogy a gázszolgáltatás kiesésével lakásában a főzési lehetőség megszűnt.

Panaszommal a Helyettespolgármester Urhoz fordultam, aki a lakáshivatal vezetőjének meghallgatása után úgy döntött, hogy a lakást nekem, mint bombakárosultnak utalja ki.

A lakást ennek ellenére nem kaptam meg, mert a Főispán Úr, a Helyettespolgármester Úr intézkedését hatálytalanította. Amikor az a tudomásomra jutott, az üzemi katonai parancsnokkal együtt kihallgatásomat kértem a Főispán Urtól. A Főispán intézkedését előadott és indokolt kérelmem ellenére fentartotta és a lakást nem nekem, hanem Neuper Ivánnak utalta ki.

Kérem Belügyminiszter Urat, hogy ebben, a részemre sérelmes ügyben döntését meghozni sziveskedjék. (...)

Molnár Mihályné (Győr, Kossuth u. 77.) bombakárosult kérelmének 1944. november 3-án kelt jegyzőkönyve.

Forrás: 840.lfőisp. 1944., Főispáni iratok – Általános, 1944. IV.B. 451.b./34., MNL GYMSML

A jegyzőkönyv melléklete, az 1944. november 9-én kelt környezettanulmány szerint a kérelem indokolt, ezért azt az illetékes támogatta.

(..) Az 1944. évi április hó 13.-i bombatámadás alkalmával a Budai barakki lakásából²³ ki-bombázták. Butora teljesen, ruhaneműje részben elpusztult. Gyorssegélyként 300. pengőt kapott és butorokat. –Tekintettel arra, hogy férje beteg,²⁴ 5 gyermeke van,²⁵ keresete nagyon csekély, mert Mihály nevű 14. éves fia keres néha valamit, a legnagyobb nyomorban élnek. Gyermekeinek sem cipője, sem ruhája nincsen. Kéri, hogy cipő és ruhasegélyben részesüljön. Különösen 10 éves László nevű fia és 8 éves Teréz nevű leánya szorul rá a cipő és ruhasegélyre, mert lábbelijük egyáltalán nincs, s, ha éjjel riadó van, mezitláb kénytelenek az óvóhelyre futni. lábuk sebes a hidegtől és nem tudja gyógyíttatni sem.

Teréz nevű 8 éves leánya különben tüdőbeteg, aki beutalást nyert Dunaszerdahelyre, de ruha és cipő hiány miatt nem tudja a szanatóriumba elszállítani.

Gyermekei még: József 6 éves, Magdolna 1 éves. (...)

²³ Valószínűleg. a budai út melletti, a gyári repülőtér északi végében fekvő munkás barakkokról van szó.

²⁴ A környezettanulmány szerint a férje, Molnár Mihály (szül. Győr, 1901) 50%-os baleseti rokkant volt.

²⁵ A környezettanulmány szerint a gyermekei Mihály (1930), László (1934), Teréz (1936), József (1938) és Magdolna (1943) voltak.

Özv. Keller Sándorné kisbajcsi lakos 1944. szeptember 15-én kelt pénzsegély kérelme.*Forrás: 793./főisp. 1944., Főispáni iratok – Általános, 1944. IV.B. 451.b./34., MNL GYMSML*

A kérelmet követően hivatalos jegyzőkönyvet vettek fel 1944. október 20-án, majd tósziget-csilizközi járás főszolgabírója 1944. november 13-án kelt 7310/1944 sz. levelében a megemelt segély mellett 200 Pengő rendkívüli segély kiutalását javasolta a főispánnak.

Méltóságos Főispán Úr!

Alulírott mély tisztelettel fordulok Méltóságodhoz, hogy családomat – e nehéz súlyos időben – pénzbeli segítségben részesíteni méltóztassék.

Férjemet Györött a bombatámadáskor, 1944. ápr. 13. án vesztettem el. Mint özvegyasszony teljesen kenyér és kereset nélkül vagyok.

6 gyermekem van. A legidősebb, Ernő 18 éves fiu – most szerződéses tanonc Tamási Ferenc kovács-műhelyében Győr – Zámolyon. Keresni így nem tud.

Gyermekeim:

1. Sándor, sz. 1928. május 16.
2. Ernő, sz. 1926. febr. 28.
3. Imre, sz. 1930. máj. 3.
4. Izabella, sz. 1932. jan. 26.
5. Pál, sz. 1941. jan. 23.
6. Ervin, sz. 1944. febr. 4.

Imre nevű fiam 9 éve súlyos beteg, csontszúja – keresni nem tud.

Egyedül Sándor fiam dolgozott aratásnál, cséplésnél – Ruhajegyet nem kapott.

Kérésem megújítása mellett kérem méltóságod támogatását. (...)

Molnár József Ménfőcsanakon, 1944. október 15-én kelt pénzsegély iránti kérelme.*Forrás: 786./főisp. 1944., Főispáni iratok – Általános, 1944. IV.B. 451.b./34., MNL GYMSML*

Molnárt október 16-án kelt levelében a főispán értesítette, hogy 300 pengő segélyt kiutaltak a részére.

Méltóságos Főispán Úr!

Alulírott Molnár József, ménfőcsanaki lakós azzal a tisztelettel teljes kéréssel fordulok Méltóságos Főispán Urhoz, hogy engem pénzbeli segítségben részesíteni kegyeskedjék.

Kérésemet a következő okokkal bátorkodom támogatni:

Az 1944. okt. 7-ki bombázásnál 2 drb. 9 m. átmérőjű bomba esett az udvaromba,²⁶ s két kisebb épületem közül az egyik egészen elpusztult a kocsinel²⁷ és a benne levő gazdasági felszereléssel együtt, s a másik ugyanazon telken levő kis házam is teljesen lakhatatlanná lett. Jelenleg idegen lakásban lakunk.

Tíz gyermekem van, ezek közül²⁸ 4 a fronton van. Hét hold földem van csak, s így semmi reményem sincs arra, hogy segítség nélkül tető alá tudom hozni családomat.

Ezért bizva Méltóságos Főispán Ur jószágos megértésében, tekintettel a nagy családomra²⁹ és bombakárosult voltomra tisztelettel kérek pénzbeli segítséget.

Méltóságos Főispán Ur jószágos megértését előre is hálásam köszönöm (...)

²⁶ Minden bizonnyal inkább kettő kilenc méter átmérőjű bombatölcsér keletkezett az udvarban.

²⁷ Valószínűleg helyesen kocsiszínnel.

²⁸ Helyesen: közül.

²⁹ Helyesen: családomra.

***A korabeli sajtó „Rövid hírek a második légitámadásról” című tudósítása
az 1944. július 2-i eseményekről.***

Forrás: Győri Nemzeti Hírlap, 1944. július 6., 2. oldal

(..) Mint hivatalos helyről közlik, vasárnap 120 romboló bomba esett Győrre, ezideig ennyit sikerült összeszámolni. Több helyen találtak fel nem robbant bombát, de ezeket a honvédség bátor tűz-szerészei leszerelték, így kárt nem okoztak. A bombák közt több nagyhatású légiakna is robbant.

Jól vizsgáztak az óvóhelyek.

Ismét jól vizsgáztak az óvóhelyek. Több helyen telitalálatot kapott az épület – a Nemzeti Bankban, a Kulacs mulató alatt, stb. – és az óvóhelyek állták a veszedelmet. Sajnos akadt gyenge óvóhely is. A Royal szálló óvóhelyén az óvóhely előterében okozott katasztrófát az étterem üvegtetején becsapódott bomba. Itt többen meghaltak – de benn az óvóhelyen nem okozott súlyosabb bajt a bomba.

A vészátjárók sok embert mentettek meg.

Az óvóhelyek bejáratait eltorlaszoló romok sem okoztak bajt, ahol volt a szomszéd pincékben vészátjáró. Sokan menekültek így meg.

A városi üzemek vezetői és szakemberei, munkásai ismét kitűnően dolgoztak.

A megrongált villanykábeleket, a vízszolgáltatáson esett hibákat már hétfőn általában helyrehozták és ami hiba van még, azon teljes erővel dolgoznak. Mindenütt az élen a hivatali vezetőkkel. Így kell, így lehet eredményesen dolgozni.

Az árok-óvóhelyek

nem mindenütt állták a bajt. De ez természetes: telitalálat ellen nincs védekezés. Volt árok, például a Bisinger sétányban, melyben pontosan beletalált a bomba. Itt áldozatok voltak. Az árok másik vonala azonban sértetlen maradt, mert a cik-cakos törésben nem tud belemenni a légnyomás. Az egyik gyári árkot oldalról nyomta be a bomba nyomása. Téglafalu óvóhely sem bírja ki ilyen közletről az oldalnyomást. Mindenesetre mindig jobb a fedett árok, mint a szabadban, vagy gyenge kis ház alatt megbújni. Ahol omlós, homokos a talaj, ott ki kell támasztani az oldalfalakat.

***A korabeli sajtó „A vasárnapi légitámadás hősei” című tudósítása
az 1944. július 2-i eseményekről.***

Forrás: Győri Nemzeti Hírlap, 1944. július 6., 3. oldal

(...) Ki tudná valamennyit összeszedni, megírni? Erre nem is vállalkozhatunk. A megbombázott városban sok volt a névtelen hős. Légmentes pincébe szorultak között hány asszony, hány férfi tartotta derűs és bizó szóval a lelket, hány férfi, hány nő sietett munkáját otthagya, sokszor az egyetlen ünneplő ruhában segíteni! Voltak egész családok közöttük. Voltak egyéni hősi helytállások is. Ezek közül jegyzünk fel néhányat.

A Royalban életmentő hős rendőrről már irtunk. Sikerült megtudni az ott életmentő munkát végzett honvédtiszt nevét is. *Onody* László főhadnagy, aki szabadságon volt itthon, nem nézte, hogy egyetlen magával hozott ruhája lesz csupa vér. Igazi férfilelekkel sietett segíteni, vérző sebe-sülteket hordott fel a beszakadt óvóhely előtéréből és ástott, dolgozott, míg csak mindenki meg nem menekült. *Csuka* Róbert levante észrevette, hogy az áprilisi légitámadásból maradt hatalmas bombatölsér piszkos vízében egy gyermek vergődik. A körülálló felnőttek tehetetlenül topogtak, de a levante nem kimélve egyetlen ünneplő ruháját, belerohant a vízbe és kimentette a fuldokló kisfiút.

A városháza tornyában teljesített légo megfigyelő szolgálatot *iff. Pohárnok* Pál és *Kuster* Zoltán levante. Az első riadó lefuvása után észrevették, hogy a nap irányából repülőgépek közelednek. A napfény miatt nem tudták megállapítani, milyenek, de azonnal jelentették a légo parancsnokságnak. A gépek már a város fölé értek, sürgős parancs jött telefonon: azonnal lejönni a toronyból, ellenséges gépek! A másik pillanatban bombarobbanások közben találatot – valószínű légiaknát – kapott a torony. Az erkély leszakadt, *iff. Pohárnok* Pál megsérült, a városház körül robbanó bombák légnyomása mindkét fiút érte. És délután a sebesült már ott dolgozott bekötött fejfel a romok eltakarításán.

Külön cikkben emlékezünk meg egy pinnyédi hős életmentőről. És sorolhatnánk hasábokon a munkára önként beállók nevét. *Kovács* István tisztviselő felesége és *Szücs* József, *Szücs* Viktor, *Mazsol* Gyula révfalusi iparosok, a káptalandombi püspöki számvevő, *Révy* Ferenc, feleségével, gyermekeivel és még százan és százan igazi magyar közösségi érzéstől vezéreltetve dolgoztak embertársaik érdekében.

Érdeklődtünk a légmentes vezetőségnél, hogy kikről emlékezhetnénk meg.

– Minden felesküdt légo szolgálatos, kit Győrött ért a támadás, becsülettel állt és áll hely! – ez volt a válasz. Ennél szebb választ nem is kaphattunk volna.

Még napok telnek, míg az eseményekből ki lehet emelni az egyéni bátorsággal hősen helytállókat. Gyűjti a hatóság a neveket s nem fog elmaradni az érdemesek kitüntetése. Előre is büszkék vagyunk rájuk.

Győr sz. kir. város polgármesterének 1944. július 2-án kelt körövénye.*Forrás: Bombázások kigyűjtött anyaga, GyMJVL*

(...) Holnap f. hó 3-án a városházán székelő hivatalok nem működnek. Változatlanul működik azonban közjogi ügyosztály, lakáshivatal, szoc. polügyosztály, gazdasági hivatal, utóbbi a Teleky utcai Vasas Otthonban.

A nem működő hivatalok összes tisztviselői azonban pontosan 8 órák³⁰ tartoznak szolgáltatételre megjelenni rendes hivatali helyiségekben.

A hivatalvezetők a hivatali idő kezdetén összes tisztviselőikkel kötelesen rögtön megállapíttatni az esetleges károkat, az ügyiratokat, könyveket, nyilvántartásokat, író és számológépeket, irodai felszerelést, stb. számbavenni és az esetleges hiányokat jegyzékbe foglalni.

Minden lehető el kell követni arra, hogy hivatalos helyiséget a legrövidebb időn belül újra használhatók legyenek és ezért ezeknek az ügyeknek intézésére dr. Horváth József tanácsnokot kirendelem utasítván, hogy a legszükségesebb helyreállítási munkálatokat azonnal rendelje el és végeztesse el.

A tisztogatási és egyéb munkákat a gazdasági hivatal intézi, de a hivatalfőnökök is kötelesek a személyzetük szükség szerű igénybevételével saját hatáskörükben is mindent megtenni, hogy a törmelékeket minél hamarabb eltávolítsák.

Polgármesteri hivatalom a bencésszékházban I. emeleten működik, ahova a hivatalfőnököknek 13 óráig kell jelentést tenniük hivatali ügyirataik, felszerelésük és hivatali helyiségeik állapotáról és arról, hogy hivataluk mikor, milyen körülmények között tud ismét működni. (...)

Olvashatatlan aláírású tanácsnok jelentése a körövényre 1944. július 3-án.*Forrás: Bombázások kigyűjtött anyaga, GyMJVL*

Polgármester Úr!

Körövényben adott utasítására a mai napon 8 órákor megvizsgáltam a vezetésem alatt álló hivatalok városházi helyiségeit és pedig:

a II. em. 78, 79, 80, 81, 82, és 83. sz. helyiségeket. Épületkár, helyesebben üvegkár minden hivatali helyiségben van. A 81, 82, 83 sz. helyiségekben üvegkáron kívül falbedölés is van. A 82 sz. helyiségben az ablaktok és ablakráma is megrongálódott. Ugyancsak a 82 és 83 számú helyiségekben a butorokban is esett kár. Egyébként a hivatalos iratokban és könyvekben semmi kár sincs s a butorok is mind használható állapotban maradtak. (...)

³⁰ Helyesen: órákor.

A korabeli győri sajtó „Négy ellenséges gépet lőttek le szerdán a győri légvédelmi tüzérek” című beszámolója a város fölött 1944. december 6-án lezajlott légiharcról.

Forrás: Győri Nemzeti Hírlap, 1944. december 7., 4. oldal

A tudósításban szereplő Győrzámoly-Vámosszabadi között lezuhant repülőgép a 464. Bomb Group (55. BW) 778. századának 42-50962 sériaszámú B-24J típusú bombázógépe lehetett (MACR#10220). A gép pilótája Melvin G. Rosche hadnagy, az alakulat aznapi célpontja a Pozsonytól északnyugatra fekvő Dévényújfalú (Devínska Nová Ves) vasúti pályaudvara volt.

(...) Szerda délelőtt a verőfényes időben felharsantak a szirénák és nem sokkal utóbb ellenséges gépek átvonulása kezdődött meg a város felett. Légvédelmi tüzésünk derekas munkába kezdett, amelynek meg is volt az eredménye. Német vadászgépek is feltűntek és együttes erővel vették fel a küzdelmet a támadó gépekkel, amelyekből négy darab négymotoros Liberátort sikerült lelőni.

Egyik gép Zámoly határában robbant porrá, maga körül felégetve a talajt. Pilótái ejtőernyővel kiugráltak, őket hamarosan elfogták. Egy másik amerikai gép Medvénél zuhant a Dunába, másik kettő pedig északnyugat felé billeget el nagynehezen, majd nemsokkal utóbb azok is lezuhantak. A légiharc során egy saját vadászként is lezuhant, a csata eredménye azonban 4:1 a javunkra. Az arányszámot a 600 ezer dolláros Liberátorok ára nagyban feljavitja.

Az egyik útvonal mellett ellenséges gépek géppuskáztak egy légvédelmi ütegállást, de sebesülés nem történt.

Az egyik személyvonatot is megtámadták Győr közelében és géppuskázták. 16 ember megsebesült.

***A Légoltalmi Liga győri csoportjának 1222/1944. számú (dátum nélk.),
a városi légoltalmi szolgálat tárgyában írott levele a főispánhoz.***

Forrás: 869./főisp. 1944., Főispáni iratok – Általános, 1944. IV.B. 451.b./34., MNL GYMSML

Főispán Úr!

Bebizonyított tény az, hogy a légoltalom az önvédelem helyes kiépítésén áll vagy bukik. A Légoltalmi Liga győri csoportja mindent elkövet, a légoltalom és különösen az önvédelem kiépítési céljából. Munkánkat azonban nagyon megnehezíti az a közöny, amellyel találkozunk. Önzetlen légoltalmi szolgálatot nem akarnak vállalni, mindenki különféle ürüggyel kibujni igyekszik ezen szolgálat alól. Ez, különösen érezhető a közhivatalnoki karnál azért erről jelentést tettünk a csoportunk elnöki tanácsának. Erről felvett jegyzőkönyvünk kivonatát további intézkedés céljából megküldjük. (...)

***A Légoltalmi Liga győri csoportjának 1944. október 5-én tartott
elnöki tanácsülésének jegyzőkönyve.***

Forrás: 869./főisp. 1944., Főispáni iratok – Általános, 1944. IV.B. 451.b./34., MNL GYMSML

A jegyzőkönyvvezető Niederland Vilmos titkár, a hitelesítők Dr. Höfer Vilmos nyug. helyettes polgármester, Dr. Horváth József és Gábrriel Ödön voltak.

(...) Jelenti az elnökség, hogy a háztömbparancsnokok és alkörzetvezetők kinevezése megtörtént. A kinevezett 360 parancsnok és helyettes közül 300 az előirt esküt június 10-én a városháza közgyűlési termében letette, 60 felmentését kérvén, kérvényük a város polgármesteréhez utaltatott.

Az elnöki tanács a jelentést tudomásul veszi. Sajnálattal értesül arról a nyugatalanító tényről, hogy a középosztály – főképp pedig a közhivatalnoki kar tagjai vonakodnak attól, hogy légoltalmi tisztséget vállaljanak, holott a jelenlegi súlyos, megpróbáltatásokkal sujtott időkben épen az ő tisztségvállalásuk volna buzdító példa arra, hogy mindenki hazafias kötelességtudással vállaljon neki megfelelő szolgálatot. Felkéri ezért az elnöki tanács a főispán urat, hogy a közhivatali alkalmazottakat a légoltalom kiépítésében való tevékeny közreműködésre sziveskedjék nyomatékosan felhívni. (...)

***Győr szabad királyi város polgármesterének az esetleges újabb légitámadások
következményeinek elhárításáról írt 1944. szeptember 11-én kelt 157.biz.1944. számú
kérelme a főispánhoz***

Forrás: 685/főisp. 1944., Főispáni iratok – Általános, 1944. IV.B. 451.b./34., MNL GYMSML

Az alispán az 1944. október 7-én kelt 14745/1944 alp. számú levelével a felterjesztés ellen nem emelt kifogást, azonban ragaszkodott ahhoz, hogy e célra elsősorban a Győr városából a megyébe széttelepített „közismerten munkakerülő barakkalakók” legyenek igénybevéve. A főispán 1944. október 18-án kelt, a győri polgármesternek címzett válaszlevelében az alispán érveit megismételve nyújtotta beleegyezését.

A várost ért eddigi légitámadások során azt a sajnálatos tapasztalatot kellett szerezniem, hogy a romeltakarításhoz és mentési munkálatokhoz szükséges munkaerőt a város polgársága sorából még megközelítő mértékben sem lehet biztosítani. Ennek elsősorban az az oka, hogy Győrött a szóba-jöhető lakosság tekintélyes hányada hadiüzemekben, vagy közhivatalokban dolgozik. Ezenkívül nagyobb városban az embereket kevésbé lehet személyes ismeretség hiányában számbavenni és így történt meg, hogy a behívási parancsnak aránylag csak igen kis százalékban tettek eleget, illetve a szükséges adatok ismeretének hiányában sokan kerültek olyanok is behívásra, akiket igénybevenni nem lehetett. (...) a helyzetet most az, hogy Győrből mintegy 3.000 fő ujonc vonul [...] ³¹ hadműveleti területre visznek. Éppen ez a korosztály volt az, amelynek sorából a romeltakarítási munkákhoz a legnagyobb számban lehetett kirendelni. Ilyen körülmények között és mert a helyőrség létszáma is a legkisebb mértékre csökkent, netalán bekövetkező újabb bombatámadások esetére a mentési és romeltakarítási munkákhoz szükséges munkaerő biztosításáról már most kell gondoskodnom.

Az augusztus hó 9-iki támadás után a város tisztikarát rangra való tekintet nélkül kirendeltem romeltakarítási munkákhoz, ez a létszám azonban különösen súlyosabb támadás esetén elenyészően kevés. Ezért tisztelettel arra kérem Főispán Urat sziveskedjék a győri állami hivatalok személyzeténél odahatni, hogy adott esetben a legsürgősebb mentési és romeltakarítási munkákhoz ezeknek tagjait is igénybevehessem. Tekintettel azonban arra, hogy a tisztviselői és állami alkalmazotti munkaerőt hosszabb időre igénybe venni nem lehet, kérem méltóztassék hozzájárulni ahhoz, hogy a szükséges munkaerőt adott esetben a vármegye területéről a munkavezető törzs útján biztosíthassam. Amennyiben Főispán Ur hozzájárul ehhez az előterjesztésemhez, kérem méltóztassék erre vonatkozóan az Alispán Urat is megfelelően utasítani és erről engemet értesíteni, hogy a munkavezető törzs parancsnokával az adott esetre szóló igénybevételt már előzetesen elkészíthessem. (...)

³¹ Itt az eredeti irat megsérült.

***A M. kir. Hadiipari Bombakárügyi Bizottság (rövidítve Habob.) jegyzőkönyvei
a győri ipartelepek és üzemek bombakárairól.³²***

Forrás: A M. kir. Hadiipari Bombakárügyi Bizottság iratai, HIL

A bizottságot a Honvédelmi minisztérium és az Iparügyi minisztérium kettős alárendeltségű szerveként az 1944. április 18-án kelt iparügyi miniszteri rendelettel hozták létre,³³ feladata a hadiipart ért bombakárok, a kapacitáscsökkenés mértékének megállapítása, valamint a károk és a termelés helyreállításához szükséges intézkedések, eszközök, javak megtétele és megállapítása. A Habob. elnöke a H.M. IX. (hadiipari) csoportfőnöke volt.³⁴

***A 21./Habob.- 1944. számú jegyzőkönyv, mely felvétellett 1944. május hó 8-án,
a M. kir. Állami vas-, acél és gépgyára győri telepeinek
1944. április 13-i bombakárügyének tárgyalásáról.***

Jelen voltak a Habob. részéről Dékány Sándor hmtk. alezredes, Beretvás Károly főmérnök (H.M.17/b. o.), Leopold Lajos főhadnagy (H.M. 17/c. o.), Csontos Géza főmérnök (H.M. 17/c. o.), Vági Márton minisztériumi műszaki tanácsos (Ip.Min. VIII. o.), Rédey László műszaki tanácsos (H.M. 17/c. o.), Visnyey Géza főmérnök (Ip.Min. XIV. o.), Sallay József százados (H.M. 17/a. o.), Köhgyi Lajos mérnök (H.M.-17/b. o.), valamint az ipartelep részéről Cserhalmi György igazgató. (...)

Helyzetkép:

Személyi veszteség 12 fő halott, 25 fő sebesült.

Anyagi kár: a gyártelepre 2 db 500 fontos és 8 db kb. 200 fontos rombolóbomba esett. Az egyik 500 fontos bomba az egyik 160 személyes óvóhelyet és a föléje épített öltözőépületet érte. Utóbbi teljesen elpusztult, az óvóhely ugyancsak 100%-ban megrongálódott, de a bennlévő – 2 fő kivételével – életben maradtak. A másik rombolóbomba épületkárokat okoztak. Végeredményben az üzemi berendezésben kár nem történt, a munka zavartalanul folytatható volna, ha a győri városi gázmű elpusztulása miatt a gázszolgáltatás nem szünetelne. Ennek pótlására jelenleg propán-bután palackgázzal kísérleteznek.

Remény van arra, hogy így a már jelenleg is működő hidegüzemek kívül május végével a melegüzem is 100%-ban dolgozni tud. A vállalat 100%-ban honvédelmi munkát végező.

³² Az MWG Habob. jegyzőkönyvei jelen kötetben még nem, de egy későbbi tanulmányomban feldolgozásra kerülnek majd.

³³ 27.300/kb.XVIII/a.-1944 sz.

³⁴ Kézay (Kobiálka) Gyula vezérőrnagy (1893–?), *Szakály* 2001: 173. A Habob. elnökhelyettese Dékány Sándor hmtk. alezredes volt.

Javaslat:

Az elpusztult óvóhely és öltözőépület újraépítendő. A bombabiztossá való építést illetően az Ip. Min. XVII. a. osztálya fog utasításokat adni. A többi megrongált épület és vezetékek stb. teljesen helyreállítandók. Üvegezés a gyár javaslata szerint. (1/3 üveg, a többi falemez) A helyreállítás anyag-szükséglete a XVII./c. osztály illetve Ipari Anyaghivatal részletes megállapítása szerint utalandó ki. A HABOB előlegként kiutal: 1500 m² 8 mm-es drótüveget, 600 m² 3 mm-es táblaüveget, 10 tekeres gépfedéllemez, 6 m³ 3 mm-es és 4 m³ 5 mm-es rétegelt falemezt. /bük/

Indokolás:

A fontos honvédelmi érdek miatt a gyár 100%-os kapacitása legsürgősebben helyreállítandó.

I9/B. DOKUMENTUM

***A 26./Habob.-1944. számú jegyzőkönyv, amely felvétel 1944. május 11-én,
a győri Cardó Faipari és Bútorkereskedelmi Rt.,
1944. április 13-i bombakárügyének tárgyalásáról.***

Jelen voltak a Habob. részéről Dékány Sándor hmtk. alezredes, Rédey László műszaki tanácsos (H.M. 17/c. o.), Varsányi Gyula miniszteriumi tanácsos (Ip.M.VIII. o.), Sallay József százados (H.M.17/b. o.), Kormos Kálmán főmérnök (H.M.17/b. o.), valamint a Cardo Rt. részéről Dr. Jordán János vezérigazgató.
(...)

Helyzetkép

Emberélet veszteség 2 halott, 3 sebesült.

A gyár területére 7 db 500 fontos /kb. 230 kg/ rombolóbomba és számos gyújtóhasáb hullott. Ezek hatására olyan rombolások és tűzkárok keletkeztek, aminek folytán az összes gyárépületek, két lakóépülettel együtt elpusztultak.

Így az épületkár az 50%-al emelt 1941. évi biztosítási becslés szerint:	1.630.000.-- pengő
Gépekben és üzemi berendezésekben a kár	1.140.000.-- pengő
Tárolt nyersanyag, főleg faanyag a kár	2.000.000.-- pengő
Félkész és készáru	1.000.000.-- pengő

Ebből lőszerládákra kb. 28% esik a többi polgári cikk.

H.M. baraképítési kár:

A gyár területén volt 47 db szállításra kész barak és 50 db 90 %-ban elkészült barak, összesen:	4.268.000.-- pengő
értékben. Ezekből megmentve különféle barakrészek	900.000.-- pengő
értékben. Így a barakkár összesen	3.368.000.-- pengő
Egyéb károkkal együtt a károk végösszege fenti értékelés szerint összesen kb.	10.000.000.-- pengő

Egyben rá kell mutatni arra, hogy főleg azok a szerszámok és munkagépek voltak megmenthetők, melyek a honvédségi munkák elvégzésére alkalmasak. Ezeknek a megmentett gépeknek az újbóli üzembe-helyezésével a vállalat az eddigi honvédségi kapacitásának kb. 40–50%-ával tudna tovább dolgozni.

Javaslat

A bizottság javasolja, hogy az üzem a megmentett gépek üzembe-helyezése érdekében elsősorban a megmentett barakrészek felhasználásával települjön ki a Pannonhalmi apátság által e célra felajánlott, Győrtől kb. 10 km délre fekvő területre. A H.M. 11. osztálya a megmentett barakrészekből a megfelelő mennyiséget 10–12 barakot valamint a barakok felépítéséhez szükséges vas vázakat bocsájtja rendelkezésre. Ehhez a H.M. 11/c.o. hozzájárulása megtörtént.

Felépítendő még egy három család részére szolgáló, a két szobából – mellékhelyiségekből és háromszobás irodahelyiségekből álló lakóépület szükségszerű kivitelben. A lakóépület kivitelezésére vonatkozó terveket a vállalat a H.M.17.c.o. jóváhagyás végett nyújtsa be, - ahol a kivitelt a fenti szempontok szerint ellenőrzik.

Indokolás:

A barak és lőszerláda gyártásban fennálló kapacitás hiány miatt a megmentett gépek legsürgősebben üzembe állítandók. Mivel a gyárépület jelenlegi helyén 100%-osan elpusztult és mivel jelenlegi fekvése légo. szempontból alkalmatlan, így csak új telephelyen való felépítése jöhet tekintetbe. A gyárnak a javasolt telephelyen való felépítését indokolják:

A bedolgozott munkások a környéken laknak.

légo szempontból a javasolt telep megfelelő fekvésű,

energia ellátás és közlekedés szempontjából nehézségeket nem jelent, a terület magán megegyezés alapján már biztosítva van.

A Habob a fennálló veszélyre való tekintettel a bombatámadás után utasította is a vállalatot, hogy a megmentett gépeivel költözzék oda.

A szükségszerű lakóépület felépítését indokolják:

irodaszükséglet,

Az üzem felelős vezetői részére állandó felügyeleti lehetőség biztosítása.

A közvetlen környékben semmi alkalmas lakóépület nincs,

a beköltözésre tekintetbe jövők eddig is a gyár területén laktak, ahol lakásuk a gyárral együtt elpusztult.

I9/C. DOKUMENTUM

A 127./Habob.-1944. számú jegyzőkönyv, amely felvétellett 1944. július 26-án, a Grab-féle Textilipar Rt. és az Első Magyar Viaszovászon és Mübörgyár Grab. M. Fiai cég győri telephelyén az 1944. július 2.-i bombakárügyének tárgyában.

Jelen voltak a Habob. részéről Budaváry Béla miniszteriumi tanácsos (Ip.M. V.a. o.), Varsányi Gyula miniszteriumi tanácsos (Ip.M. III. o.), Fock Aladár építésmérnök (Ip.M. XVII.c. o.), Klóss László gépésmérnök (Ip.M. IX.c. o.), a KÁB (Központi Átvevő Bizottság) honvéd ellenőrző ki-

rendeltség részéről Dr. Horváth Árpád mérnök, zászlós, valamint a vállalatok részéről Dr. lovag hermannswörthi Grab Mihály igazgató és Németh Antal cégvezető.

(...)

Helyzetkép:

Fenti vállalatokat a fenti időben történt bombatámadás alkalmával 15 nagyobb kaliberű rombolóbomba érte. A szakmunkások köréből áldozatot nem kívánt, viszont a munkaszolgálatosok köréből 18 halott volt a veszteség és 6 sebesült. Nagyobb épületkárok keletkeztek, melyek a vállalatok jelentése szerint

Üzemberendezési károk kb. összege a gyár által megadottak szerint	P 1.553.500.-
nyersanyagkár cca	1.300.000.--
fonalkár cca	52.000.--
élelmiszerkár	10.000.--
összesen:	2.000.--
	2.917.500.-

A központi erőtelep gépháza teljesen elpusztult. A Lang L. gyártmányú gőzgép pillanatnyilag teljesen használhatatlan. Ezzel a két gyár az energiatermelő eszközét elvesztette. Tekintettel arra, hogy a gyár már régebben össze volt kötve az OVIRT-tal és onnan kisebb mennyiségű áramot eddig is átvett, ideiglenesen a szükséges energiát a meglévő transzformátorok felhasználásával teljes mértékben onnan kapja.

A gőz- és vízvezetési hálózat is nagyrészt elpusztult és minthogy az üzem jelentékeny mennyiségű gőzt használt fel ipari célokra és fűtésre, ezeknek a berendezéseknek az újjáépítésre feltétlenül szükség van. Ez a munka már folyamatban is van. Az artezikutat ugyanaz a bomba, amely az erőtelepet pusztította el, erős mértékben megrongálta. Ez a kút nemcsak a gyárat látta el vízzel, hanem a gyár mellett elterülő környéket is. A helyreállítás folyamatban van.

Nagyobb kár érte többek között az appretura épületét is.

Az épület egyik sarkát elvitte a légnyomás. A belső szerkezeti elválasztófal megdőlt. Teljesen elpusztult a kisebb méretű mérlegház is. Elpusztult továbbá a filmmosó helyiség, a filmraktár, az anyagraktár, a jóléti intézmény épülete és a tűzoltó szertár.

Kisebbségi sérülések estek az egyes épületekben főleg üvegekben, falakban és vakolatsérülések által. A filmnyomóüzemben a nyomóasztalok oly mértékben sérültek meg, hogy teljesen használhatatlannak.

A Grab-féle Textilipar rt. telepén az előkészítőüzemet érte a találat és ennek következtében vasbetongerendák és pillérek nagyobb mértékben sérülést szenvedtek. Ebben az épületben elhelyezett gépek 80%-ban tönkrementek. Ugyancsak ezen a telepen nagyobb mérvű üveggépek és falsérülések estek.

A két telepen lévő 5 óvóhely közül kettő telitalálat következtében tönkrement.

Kisebbségi épületkárok helyreállítási munkálatai folyamatban vannak. A nagyobb károk helyreállítása csak akkor válik lehetővé, ha a gyár az igényelt anyagokat már megkapta.

Utasítás:

Az üzem a lehető legsürgősebben helyreállítandó, a szövődei előkészítő azonban oly mértékben, ahogy a szükséges gépek oda beállíthatók lesznek.

A gépház nem került helyreállításra. A filmnyomó-üzem üzemen kívül marad. Az üzem helyreál-

lításánál ügyelni kell arra, hogy a romkép lehetőleg megmaradjon.

A károk helyreállításához szükséges anyagok a következők:

- 20.000 db tetőcserép
- 500 tekercs kátránylemez á 10 m²
- 80 q bitumen
- 10 q betongömbvas
- 80.000 db téglá
- 5 waggon cement á 100q
- 300 m² rétegelt lemez /saját készletből felszabadítva/
- 2 waggon mész
- 33 m³ fa
- 2000 m² üveg, fele tábla, fele drótüveg
- 100 m² 13-as horgonylemez
- 10 kg forrasztóó
- 300 kg különféle szeg.

A vállalat az energiaszükséglet biztosítására kérjen engedélyt az Ipari Anyaghivatal energia osztályától, hogy az OVIRT-tól a hajtóenergiához szükséges árammennyiséget megkaphassa. Tekintve, hogy az úgynevezett bányászlepel /gázvédőlepel/ gyártása kétszeresére fog emelkedni, a műbőr, irelő és festőüzemek fenntartása, továbbá az egész üzem fűtése nagyobb mennyiségű szén igényel, annak beszerzésére vonatkozó tárgyalásokat folytassa le az Ipari Anyaggyártási Hivatal illetékes osztályával.

Indokolás:

Fentiekben azért kellett így határozni, mert a vállalatok 100%-ig honvédelmi érdekű munkát végeznek.

I9/D. DOKUMENTUM

A 128./Habob-1944. számú jegyzőkönyv, amely felvétel 1944. július hó 26-án, a Keffel Ede viaszosvászón-, bőrvászón-, műbőr-, linóleumgyárak győri telepét 1944. évi április hó 13-án ért bombatámadás alkalmával szenvedett károkról.

Jelen voltak a Habob. részéről Budaváry Béla minisztériumi tanácsos (Ip.M. XIV. o.), Vasváry Gyula minisztériumi tanácsos (Ip.M. VIII. o.), Kloss László gépészmérnök (Ip.M. XVII.c. o.), Fock Aladár építész mérnök (Ip.M. XVII.c. o.), valamint a vállalat részéről Wojacsek József gyári légó parancsnok és Malász Henrik üzemvezető, légó parancsnok-helyettes.
(...)

Helyzetkép:

A f.évi április hó 13-án Győr városát ért bombatámadás alkalmával légnyomás következtében rongálódások érték a telepet. Repeszdarabok is hullottak az épületekre, melyek következtében azok kisebb-nagyobb sérüléseket szenvedtek. A vállalat embervesztesége 2 halott, 1 sebesült és egy

légnymosós sérült volt.

Energia kiesés egy hét volt, minek folyamánakép a gyártás egy héttel kitolódott. A gép berendezések sértetlenek maradtak és nem érte károsodás a nyersanyag-, félkészáru- és félgyártmány-készletet sem. A gyártelepet ért kárösszeg a vállalat vezetőségének írásban közölt jelentése szerint 35.000.— P.

Utasítás:

A károk helyreállítandók. A helyreállításhoz szükséges 3.000 db. „H” eternitpala (cca. 190 m²) kiutalandó. Az óvóhelyek kérdését a vállalat az illetékes XII/a. osztállyal sürgősen tárgyalja le.

Indokolás:

A fentiekben azért kellett így határozni, mert a vállalat 100%-ig honvédségi és honvédelmi érdekeket szolgál.

I9/E. DOKUMENTUM

A 117/19./Habob.-1944. számú jegyzőkönyv, amely felvétellett 1944. július 26-án, a Magyar Textilipar Rt. győri telepének 1944. július 2.-i bombakárügye tárgyában

Jelen voltak a Habob. részéről Budaváry Béla minisztériumi tanácsos (Ip.M. XIV. o.), Varsányi Gyula minisztériumi tanácsos (Ip.M. III. o.), Fock Aladár főmérnök (Ip.M. XVII.c. o.), Kloss László gépészmérnök (Ip.M. XVII.c. o.), valamint a vállalat részről Gangli Boldizsár okl. gépészmérnök, helyettes műszaki igazgató.

(...)

Helyzetkép:

A vállalat a fenti időben történt bombatámadás alkalmával 11 db rombolóbomba telitalálatot kapott. Emberéletben kár nem esett, sebesülés nem történt. A vállalat igazgatójának szóbeli közlése szerint cca 4.000.000.- pengő a szenvedett kár.

A központi üzem nagy csarnokára három rombolóbomba esett, melyek közül az egyik nem robbant. Telitalálatot kaptak a segédanyag raktáru szolgáló félszerek.³⁵ Megrongálódott erősebb mértékben a készáru raktár továbbá a kulturális célokat szolgáló sportegyesületi épület és a tekéző. Az eredeti termelés nagy mértékben csökkent. A helyreállító munkálatoknak folyamatba tételével szeptember 15-ig minden valószínűség szerint az eredeti kapacitás 50%-át a vállalat el fogja tudni érni. A gépkár az egész gépparkhoz viszonyítva cca 30%.

A helyreállító munkálatok egy részét máris folyamatba tette a vállalat. Jelenleg a fedési munkálatok és az üvegek károk helyreállítása van folyamatban.

³⁵ Helyesen: félszerek.

Utasítás:

A kapacitásnak az a része, amely a meglévő gépek kijavítása által biztosítható, sürgősen visszaállítandó. Megemlíteni kívánja a Bizottság, hogy az üzem bérelt épületben van, tehát az épületben esett kár az épület tulajdonosát sújtja. Az udvaron épült félszerek és a készáru raktár a vállalat tulajdona, s csak a bérlet lejárta után mennek át az OVIRT tulajdonába.

A károk helyreállításához szükséges építőanyagok kiutalása tekintetében a vállalat az OVIRT útján fogja szükségleteit megadni.

Szeptember 15-ig az eredeti kapacitás 50%-a helyreállítandó.

A helyreállításért felelős: Gangli Boldizsár.

Indokolás:

A vállalat 100%-ban honvédelmi érdekű munkát végez.

A kapacitás lehetőség szerinti helyreállítása feltétlenül szükséges.

19/F. DOKUMENTUM

A 238/20./Habob.-1944. számú jegyzőkönyv, amely felvétellett 1944. október 2-án, a győri Linum Lenfonó és Szövőipari Rt. 1944. szeptember 20-i bombakára ügyében

Jelen voltak a Bizottság részéről vitéz Zalán-Körössy Sándor hmtk. őrnagy, elnök helyettes, Kormos Kálmán főmérnök (Ip.M. IX.b. o.), Budaváry Béla minisztériumi tanácsos (Ip.M. V.b. o.), Kloss László főmérnök (Ip.M. IX.c. o.), Grimm Pál (H.M.17/c. o.), Papp Ervin főhadnagy (H.M.17/c. o.), valamint a vállalat részéről Hardy Sándor vezérigazgató.

(...)

Helyzetkép:

A gyártelep a szeptember 20-i légitámadáskor bombatalálat következtében leégett. Emberéletben veszteség nem volt.

A telep területére több-száz gyújtóbomba esett, melynek következtében az igazgatósági épület, kulturház és a festőde egy részének kivételével az összes tetők leégték.

Épületkárok: Az említett tetőzeti káron kívül a tűz következtében a falak nagy része megrepedezett.

Gépkárok: Az összes gépek (kb. 210 db.) kárt szenvedtek, azonban hozzátétőlegesen megállapítás szerint kb. 25% rövid idő alatt, további 25–50% pedig hosszabb idő múlva helyreállítható.

A vállalat által előzetes durva becslés alapján megállapított kárösszeg kb. 8–10 millió pengőre tehető.

Az üzemi berendezések közül ép maradt:

A gépház gépei és berendezése, kazánok, szárító berendezések 75%-a, új festőgépek, számszerint 8 db., valamint a Győr város környékére előre kitelepített kb. 40 db. szövőszék.

A nyersanyag és félkészáru kár nagyságának megállapítása folyamatban van.

Utasítás:

A gyártelep az alább felsoroltakon kívül helyre nem állítható.

A helyreállítandó üzemszerek a következők:

Gépház	300 m ²
Kazánház	200,,
Szárító	80,,
A varroda és nyomóépület I. emelete az előkészítő üzem számára	480 m ²
A fehérítő műhely 300 m ² -nyi területe lerekesztendő a nehezen elmozdítható cylinder-szárító részére	100 m ²
A fennmaradó terület (kb 200 m ²) szövőszekek beállításával használandó ki.	
Ponyvaszárító	110 m ²

A helyreállító terveket anyag-kalkulációval együtt a vállalat mutassa be a Habob-nak.

A vállalat a H.M.17/a. osztály hozzájárulásával vegye igénybe a Gans György, valamint Schnabel Testvérek győri cégek leállított textilüzemét a teljes berendezéssel együtt.

A vállalat saját területén belül az épen maradt, de javított gépeivel költözzék be az igazgatósági épület, kulturház, valamint azt épségben maradt festőde erre alkalmas helyiségeibe.

A tömlő-szövőde a vállalat által már szemrevételezett és bérbevett szabadhegyi férőhelyre költözzék ki.

A fenti helyreállításokkal kapcsolatban a Habob. a végleges kárösszeg terhére 2.000.000.- P. kárelőleg kiutalását javasolja.

A helyreállítás felelős műszaki vezetője: Hattornyai Rezső főintéző (Győr).

A kiutalendő előleg rendeltetésszerű felhasználásáért felelős: dr. Hunyadi Kálmán igazgató.

Indokolás:

A hazai 4 legnagyobb kender és lenszövő üzemünk közül a sepsiszentgyörgyi elveszett, az újszegedi Magyar Kender bombatámadás és áttelepítés következtében kb. 3 hónapra kikapcsolódott a termelésből, indokolt tehát, hogy a Linum győri üzemét fenntartsuk. Bár az elrendelt helyreállítások anyagszükséglete a pillanatnyi helyzetet tekintve jelentősebb, azonban a Bizottság tekintettel volt arra, hogy csak azoknak az üzemét rendelte el helyreállítani, melyeknek áttelepítése nem gazdaságos. Utóbbi elhatározásnál döntő befolyással bírt a jelenlegi közlekedési helyzet.

Az üzem egyébként 100%-osan honvédelmi foglalkoztatottságú.

I9/G. DOKUMENTUM

A 237/128./Habob.-1944. számú jegyzőkönyv, amely felvétellett 1944. október 3.-án, a győri Keffel Ede viaszosvászón-,bőr-, vászon-, műbőr- és linóleum gyáarak 1944. szeptember 20.-i bombakárának ügyében

Jelen voltak a Habob. részéről vitéz Zalán-Körössy Sándor hmtk. őrnagy, elnökhelyettes, Kormos Kálmán főmérnök (Ip.M. IX.b. o.), Budaváry Béla minisztériumi tanácsos (Ip.M. V.b. o.), Kloss László főmérnök (Ip.M. IX.c. o.), valamint a vállalat részéről Heinke Williám igazgató és Wojacsek József.

Helyzetkép:

A vállalat telepét 1944. IX. hó 20.-án kb. 60–70 gyújtóbomba találat érte. A modern építészeti elvek szerint épült tetőszerkezetben csak aránylag kis károk keletkeztek, ami jórésben a vállalat saját és segítségére siető más tűzoltó csoportok gyors közbelépésének köszönhető.

Épületkárok:

Erősen megrongálódott az alapozó műhely, két szárító terem, impregnáló műhely, a bőrgyártási műhely és 4 db raktárépület (2 db fa, 2 db téглаépület). Kárösszeg: P. 330.000.--

Gépkárok:

Az alapozó műhely gépei megsérültek, de jórészt javíthatók, részben pedig a műhely bővítéssel kapcsolatban megrendelt és szállításban lévő gépekkel pótolható.

Kárösszeg: 531.000.- P.

Nyersanyag és félkészárúban összesen mintegy 323.000.- pengőnyi kár keletkezett.

Az összes kár: P 1.184.000.-

A károk következtében a termelésben 80% az átlagos kiesés, amely a helyreállítás után fokozatosan csökkenni fog. A kapacitás 4 héten belül 50%, 8–10 héten belül 100%-ban helyreáll.

Gyártmányai: bányászlepel, gépvédő-lepel, /gépvédő lepel/, műbőr, viaszosvászon, linóleum. A bányászlepel közvetlen, a többi gyártmány közvetett H.M. rendelésre készülnek.

Utasítás:

Helyreállítandó: A cilindrszárító és mángorlógépek elhelyezésére szolgáló 360 m² alapterületű műhely, valamint az üzemben nélkülözhetetlen 44 m² alapterületű szárítóterem és az alapozó-műhely emeleti része a felvonóval együtt.

A helyreállítással kapcsolatban a Habob. a végleges kártérítési összeg terhére P 500.000.- előleg folyósítását javasolja.

A helyreállítás felelős műszaki vezetője: Wojacsek József főtisztviselő.

A kiutalásra kerülő előleg rendeltetésszerű felhasználásáért felelős: Heinke Williám igazgató.

Kiutalandó anyagok:

16.000 db nagyméretű téгла,

125 q cement,

46 tek. 120-as kátránylemez.

4 q kátrány,

23 kg fedélpépszeg,

325 m² üveg,

58 m² zsinórüveg,

72 m³ fa,

20 q égetett mész,

5.000 db „H” pala.

Indokolás:

Az üzem közvetlen és közvetett H.M. rendelkezésekre dolgozik. A H.M. által rendelt u.n. bányászlepleket a fenti gyáron kívül még csak az ugyancsak győri Gráb gyár³⁶ gyártja. Aránylag kis anyagmennyiséggel helyreállítható a vállalat üzeme, mely így a bányászlepel gyártásánál kapacitását az eredetire felnövelheti.

³⁶ A Gráb gyár korábban, az 1944. július 2-i légitámadás alkalmával ugyancsak súlyosan megsérült.

A Magyar Királyi Rendőrség győri kapitányságának jelentése az 1944. október 21-i légitámadás után előkerült fel nem robbant bombákról

Forrás: Iktatószám és dátum nélküli irat, Bombázások kigyűjtött anyaga, GyMJVL

(..) tisztelettel jelentem, hogy Győr sz. kir. város területén 11 fel nem robbant bombát találtunk. A M.Á.V. területén 3, Győri Textilművek rt. területén 4, a Mészárosmajorban 1, régi temetőben 1, Kálvária és Kamilus u. sarkán 1, a Fogház udvarán 1. Ezeket katonai és polgári tüzserészek hatástalanították és a kijelölt bombatároló helyre szállították.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Győr Megyei Jogú Város Levéltára (GyMJVL)

A győri bombázásokról kigyűjtött polgármesteri iratok gyűjteménye

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltára (MNL GyMSML)

IV. B. 451 Győr-Moson-Pozsony k. e. e. vármegye, valamint Győr város főispánjának iratai,
XI. 15 Magyar Vagon és Gépgyár iratai

Air Force Historical Research Agency (AFHRA)

„MAAF” és „A” Series

National Archives, Washington D. C. (NARA)

M 1380 Missing Air Crew Reports /MACRs/ of the U.S. Army Air Forces, 1942–1947

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

K szekció, Belügyminisztériumi levéltár

Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár és Térképtár (HIL)

M. kir. Hadiipari Bombakárügyi Bizottság iratai

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Davis* 2007. *Davis, Brian L.*: The German Home Front 1939–45. Osprey Publishing Ltd., UK, 2007.
- Carter–Mueller* 1991. *Carter, Kit C. – Mueller, Robert* (Compiled by): Combat Chronology 1941–1945. U.S. Army Air Forces in World War II. Washington D.C., 1991.
- Craven–Cate* 1983. *Craven, Wesley Frank – Cate, James Lea*: The Army Air Forces in World War II. Volume Two. Office of Air Force History. Washington D.C., 1983.
- Hammel* 1994. *Hammel, Eric*: Air War Europa. America's Air War against Germany in Europe and North Africa. Chronology 1942–1945. Pacifica Press, 1994.
- Kallós* 1943. *Kallós János* (szerk.): Gazdasági, Pénzügyi és Tőzsdei Kompassz 1943–1944. évre. XIX. évfolyam III–IV. kötet. Budapest, 1943.
- Karsai* 1985. *Karsai Elek*: Elképzelések és tervek Magyarország bombázására 1944-ben. Somogy megye múltjából (Levéltári évkönyv), Kaposvár, 1985. 509–545.
- Libou* 2007. *Libou, Maurice G.*: Out of the Italian Night. Wellington Bomber Operations 1944–1945. Pen & Sword Aviation, 2007.
- Maurer* 1983. *Maurer Maurer* (Edited by): Air Force Combat Units of World War II. Office of Air Force History. Washington D.C., 1983.

- Munday* 1965. *Munday, E. A.*: Fifteenth Air Force Combat Markings 1943–1945. London, 1965.
- Nagy* 2007. *Nagy Róbert*: Bombázások-légiharcok a történelmi Győr-Moson-Sopron vármegyeiek területén 1944–1945. *Arrabona* 45 (2007) 1. sz. 333–344.
- Oláh* 2006. *Oláh András Pál*: A szolnoki vasúti híd elleni, 1944. szeptember 5-i amerikai légitámadás. *Hadtörténelmi Közlemények* 119 (2006) 1. sz. 71–84.
- Oláh* 2014. *Oláh András Pál*: Újabb adalékok a Szolnok elleni 1944. június 2-i amerikai légitámadás történetéhez. Zounuk 28. A Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára évkönyve. Szolnok, 2014. 307–362.
- Oláh* 2015. *Oláh András Pál*: Az OVERLORD hadművelet, azaz az 1944. évi nyugat-európai partraszállás számára nyújtandó légi támogatás a Földközi-tengeri térségből. *Belvedere Meridionale* 27 (2015) 4. sz. 123–128.
- Oláh* 2018. *Oláh András Pál*: A Földközi-tengeri Szövetséges Légierő Magyarországra vonatkozó felderítése, valamint a szövetséges légitámadások általános fotókiértékelése a II. világháború idején. *Belvedere Meridionale* 30 (2018) 1. sz. 146–168.
- Oláh* 2019. *Oláh András Pál*: Az amerikai légierő Budapest elleni légitámadásai a II. világháború idején. *Belvedere Meridionale* 31 (2019) 3. sz. 99–146.
- Papp* 1988. *Dr. Papp János*: A szövetséges légierők stratégiai és taktikai támadásai Győr ellen (1944. április 13. – 1944. március 20.). *Győri Tanulmányok* 9 (1988) 39–49.
- Pataki* 1992. *Pataki Iván*: A Magyar Polgári Védelem (Légoltalom) története 1935–1992. Budapest, 1992.
- Pataki–Rozsos–Sárhidai* 1992. *Pataki Iván – Rozsos László – Sárhidai Gyula*: Légiháború Magyarország felett. I–II. kötet. Budapest, 1992.
- Perger* 2010. *Perger Gyula*: A pusztulás képei. Dobos Vilmos felvételei Győr 1944-es bombázásairól. Győr, 2010.
- Rust* 1976. *Rust, Kenn C.*: Fifteenth Air Force Story. Historical Aviation Album. California, 1976.
- Szakály* 2001. *Szakály Sándor*: A magyar katonai felsővezetés 1938–1945. Budapest, 2001.

HELYNÉVMUTATÓ

A

Almásfüzitő 28, 30, 97
Atzgersdorf (ma: Bécs része – Ausztria) 93

B

Bad Vöslau (Ausztria) 88, 89
Bakonypéterd 31
Bécs (Wien, Vienna) 33, 34, 35, 70, 88, 97, 98, 99, 106, 108, 109, 115, 137, 138, 139, 144, 148, 150
Bécsújhely (Wiener-Neustadt – Ausztria) 25, 43, 88, 92, 93
Békéscsaba 126, 157
Blechhammer (Lengyelország) 100, 105, 112, 116, 145
Bród (Slavonski Brod – Horvátország) 25, 28, 30
Budapest 12, 14, 16, 17, 18, 26, 28, 31, 42, 76, 78, 79, 93, 100, 107, 120, 122, 124, 125, 138, 139, 142, 146, 147, 148, 149, 164, 172, 173, 176, 199, 200

D

Debrecen 94, 126
Dévényújfalú 185
Doboj (Bosznia-Hercegovina) 25, 26
Dombóvár 25

E

Egyed 6, 53, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 104, 109, 110, 157

F

Fertőszentmiklós 6, 93, 106, 124

G

Graz (Ausztria) 137, 149

GY

Győr 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 42–83, 87–90, 92–108, 110–116, 118–120, 122, 124–157, 160, 162, 164, 167, 170, 171–180, 182–190, 192–195, 197–200
Győrszentmárton (ma: Pannonhalma) 105, 172

H

Hajdúböszörmény 115
Hatvan 31, 125
Hegyeshalom 125

I

Innsbruck (Ausztria) 137
Ikrény 83, 85, 86, 87, 151, 168
Isonzo (Olaszország, Szlovénia) 6

K

Keszthely 35, 133, 172
Kisbér 26, 29
Kolozsnéma (ma: Klížka Nemá – Szlovákia) 105
Klagenfurt (Ausztria) 136, 137

L

Linz (Ausztria) 146

M

Malacky (Szlovákia) 31
Malomsok 29, 30
Moosbierbaum (Ausztria) 116, 137
Moravska-Ostrava (ma: Ostrava része – Csehország) 151
München (Németország) 30, 137, 146

N

Niš (Szerbia) 115

O

Odertal (Németország) 105
Oswiecim (Auschwitz – Lengyelország) 115

P

Pécs 42, 71, 79, 130, 147, 153
Pozsony (ma: Bratislava – Szlovákia) 27, 28, 31, 97, 125, 185, 199

S

Salzburg (Ausztria) 146
Seregélyes 147
Sopron 46, 54, 58, 68, 72, 89, 112, 118, 119, 124, 133, 137, 143, 146, 149, 150, 151, 152, 157, 199, 200

SZ

Szabadka (ma: Subotica – Szerbia) 28
Szeged 28, 94, 104, 115, 116, 118, 130, 133, 195
Szigetszentmiklós 25
Szob 120, 125
Szolnok 84, 94, 115, 116, 118, 120, 130, 133,
200
Szombathely 34, 93, 109, 138, 146, 149
Szőny 97, 116
Szentmiklós (Rábaszentmiklós) 87

T

Tököl 25, 30

Ú

Újvidék (ma: Novi Sad – Szerbia) 28

V

Vecses (Ferihegy) 25, 28, 30
Veszprém 79, 87, 104, 106, 126, 130, 133, 145,
149
Villach (Ausztria) 146
Vinkovce (Horvátország) 28, 116
Vukovar (Horvátország) 28

W

Wöllersdorf (Ausztria) 93

TÁRGYMUTATÓ

A

Aiming Point 18, 19, 22
Axis of Attack 24
Állami Szeszgyár (Szeszgyár) 30

B

Boeing B-17 Flying Fortress 26, 28
Bomb Group 20, 26, 28, 30, 37, 38, 185
Bombrun 24
Bomb Wing 20, 25, 28, 29, 31, 33

C

Cardó Bútorgyár 31, 172
Combat Box 21
Combat Wing 20, 33
Consolidated B-24 Liberator 20, 21, 31, 34, 89,
105, 185
Controll Point 24

D

de Havilland Mosquito 99
Diamond Formation 21
Dunai Repülőgépgyár Rt. 25, 35, 110
Dunántúli Sertéshízlaló 31

F

Fáber és Társa 29
Fighter Wing 20
Fighter Group 20, 26, 30, 31
Flak (Flugabwehrkanone) 25
Focke Wulf FW-190 72
Földközi-tengeri hadműveleti térség 25

G

Grab és fiai Rt. 29, 37, 38, 92, 94, 101, 102,
103, 190, 191, 197

GY

Győri pályaudvarok 177
Győri Gyapjúfonó Rt. 29
Győri Hengermalom 31, 34
Győri Ipartelepek Rt. 18, 28, 29, 188
Győri Magyar Királyi Állami Fém- és Textilipari
Szakiskola 7

H

Hatósági légoptalom (légó) 6, 8, 9, 10, 11, 12,
14–17, 27, 29, 37, 43, 46, 51, 29, 61, 62, 70,
71, 74, 76, 78, 79, 80, 81, 93, 100, 111, 136,
145, 146, 160–162, 164, 173, 183, 186, 190,
192, 200
Honvédelmi Miniszter 9, 10, 11, 12, 16, 17,
160, 161, 176, 188
HM Légügyi Főcsoportfőnöksége 16

I

Initial Point 24
Intervalometer settings 23
Iparügyi Miniszter (Ip. M) 188

K

Keffel Ede Viaszosvászonárugyár 31, 192, 195
Key Point 24
Központi Légoptalmi Ellenőrző Bizottság 17

L

Légszeszgyár 27, 163, 172
Légi Hadsereg 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28,
29, 30, 31, 33, 35, 138, 170
Légoptalmi Liga 11, 12, 14, 160, 186
Légvédelem 8, 9, 10, 12, 14, 16, 24, 34, 106
Linum Lenfonó és Szövőipari Rt. 31, 125, 126,
136, 173, 194, 195
Lockheed P-38 Lightning 26, 99

M

Magyar Állami Gépgyár 29, 33
Magyar Királyi Országos Légvédelmi Parancsnok
(OLP) 10
Magyar Textilipar Rt. (Magyar Textil Rt.) 29,
193
Magyar Waggon- és Gépgyár Rt. (MWG;
Waggongyár) 18, 25, 30, 34, 35, 37, 46, 55,
164, 165, 170, 171, 172, 176, 177
Mean Point of Impact 22
Messerschmitt 70, 78
Messerschmitt Me-109 70
Messerschmitt Me-323 Gigant 78
MWG Repülőgéposztály (belső gyártelep, re-
pülőtéri gyártelep, gyári repülőtér) 18, 25, 30

Mustang 30, 31, 33

N

North American P-51 Mustang 30

O

Országos Légoltalmi Parancsnok 16, 17

Országos Légvédelmi Központot (Orléköz) 12

Országos Raktárházak 30

Országos Villamosművek Rt. (Villamosmű) 18,
29, 172

Overlord 95, 200

Óvóhely 12, 34, 71, 79, 84, 150, 161, 162, 177,
179, 182, 183, 188, 189, 191, 193

P

Pathfinder Force 24

Propagandafilm 110

R

Rally 24

Rendezvous Point 24

Richards Richard Rt. 29, 93, 136, 137, 140, 142

S

Six Box Formation 21

Shell 28, 173

Squadron 20, 21, 30

T

Trianoni béke 6, 8, 94

Turn Point 24

W

Weiss Manfréd Acél- és Fémművei Rt. 28, 35,
110

Window 25

NÉVMUTATÓ

Á

Ági Lajos 160
Alessandrini, Goffredo 110

B

Benedetti Szerafin (Szera) 7, 47, 48, 53, 59, 69,
76, 77, 88, 92, 96, 99, 101, 104, 108, 114, 148,
150
Beretvás Károly 188
Bilicsi Tivadar 136, 149, 152
Biringer (János) 91, 92, 93, 130
Bordy Bella 120
Bromfield, Louis 95
Budaváry Béla 190, 192, 193, 194, 195

C

C. Turáni Endre 145, 152
Clendenin, J. A. 168
Comer, T. W. 168
Csala Benedek János 37
Cseh Imre 106, 116, 117, 118, 120–124, 127,
150
Cselényi József 76, 92
Cseresnyés János (Csöme) 7
Cserhalmi György 188
Csontos Géza 188
Csortos Gyula 152
Csuka Róbert 183

D

Dékány Sándor 188, 189
Douhet, Giulio 9
Dunai Sándor 9

F

Farkas Imre 160
Dr. Fábry Dániel 10, 14
Fátay Ferenc (Fata) 8, 48, 50, 52, 54, 56, 57, 70,
75, 88, 125
Fáy Béla 92
Feltner, M. W. 168
Flock Ernő 178
Fock Aladár 190, 192, 193
Freund László (Zsidó) 7, 43

G

Gangli Boldizsár 193, 194
Gábrriel Ödön 186
Gáspár István 160
Gömbös Gyula 9
Dr. Iovag hermannswörthi Grab Mihály 191
Grimm Pál 194

H

Habsburg József főherceg 14
Hajmássy Miklós 136, 148
Hardy Sándor 194
Hárs József 6, 7, 59
Hárs Józsefné szül. Molnár Julianna 157
Hárs Klára 7, 47, 48, 53, 54, 57, 64, 70, 76, 79,
81, 82, 83, 84, 85, 87, 96, 97, 99, 101, 106,
112, 130, 131, 135, 140, 142, 153, 154, 156
Hárs Ottó 6, 7, 8, 18, 25, 32, 37, 38, 39, 43, 44,
47, 48, 53, 63, 73, 82, 87, 90, 91, 92, 100, 109,
114, 117, 121, 123, 156, 157
Hattornyai Rezső 195
Heinke Williám 195, 196
vitéz nagybányai Horthy Miklós 8, 14, 72
Dr. Horváth Árpád 191
Horváth József 160, 184, 186
Hosszú Zoltán 139
Dr. Höfer Vilmos 160, 186
Hunke, Heinrich 9
Dr. Hunyadi Kálmán 195

I

Dr. Iróffy Alajos 160

J

Jones, Britt W. 169
Dr. Jordán János 189
Justy Emil 10

K

Kalas Miklós (Micu) 7, 49
Káldi László 107, 112, 115
Keller Sándorné 180
Kelly, P. L. 168
Kiss Dénes 9
Kiss Ilona 127

- Kiss Manyi 148, 149
 Kloss László 191, 192, 193, 194, 195
 Koller Jenő 160
 Komposcht Nándor 10
 Kormos Kálmán 189, 194, 195
 Kovács István 183
 Kovács József (Kobra) 8, 43, 50, 57, 58, 64, 67, 68, 69, 75, 108, 114
 Kovács László 45
 Kölcze Ferenc (Szivar) 8, 43, 45, 52, 54, 56, 57, 60, 63, 66, 70, 75, 88, 92
 Kőhegyi Lajos 188
 Kuster Zoltán 183
- L**
 Latabár Kálmán 124, 140, 149, 152
 Leipold Lajos 188
 Luib Viktor (Viki) 7, 52, 53, 56, 62, 63, 106, 112, 113, 114, 124, 126, 130, 134–154, 155
- M**
 Maklár Zoltán 92, 120, 136
 Malász Henrik 192
 Marschall József 135
 Mazsol Gyula 183
 Mészáros Sándor 131
 Molnár Endre 160
 Molnár József 181
 Molnár Mihály 179
 Molnár Mihályné 179
 Muráti Lili 116, 148
- N**
 Nagy István 139
 Naszódy Sándor 152
 Náfrádi József (Nafesz) 7, 48, 50, 51, 69
 Neuper Iván 178
 Németh Antal 191
- O**
 Oates, Warren D. 169
 Onody László 183
 Ozora Ferenc (Poligon) 8, 43, 45, 52, 56, 58, 63, 114
- P**
 Paksy Ernő 160
 Papp Ervin 194
 Papp Lajos 172
 Papp-Váry Endre 17
 Páger Antal 116, 127
 Pelsöczy Irén 152
 Peredy István 160
 Perédy József 160
 Perényi Éva 92
 Perényi László 92, 116, 147
 Peters, Kenneth R. 169
 Pethes Ferenc 92, 120, 155
 Pethes Sándor 155
 Petróczy István 9, 14
 Pezel, J. A. 168
 Pioli, R. L. 168
 Purity Árpádné szül. Hárs Eszter 6
 Pius, XII. 66
 Plank Glória 7, 81, 82, 88, 90, 92, 95, 99, 100, 101, 104, 105, 106, 111, 125, 128, 133, 134, 137, 145, 155
 Pohárnok Pál 183
 Prátser András 7, 114
 Puskás Tibor 139, 147
- R**
 Rajnay Gábor 147, 155
 Ráth Ferenc (Ráth Csumi) 7, 83
 Rátz Jenő 10
 Reeves, K. U. 168
 Rédey László 188, 189
 Révy Ferenc 183
 Riddle, M. 168
 Róth Lajos (Róth Lajcsi) 7, 84
 Rosche, Melvin G. 185
 Dr. Rosta Miklós 178
 Russay Géza 160
- S**
 Sallay József 188, 189
 Sárdy János 120, 149
 Simor Erzsébet 147, 152
 Schneider, Magda 95
 Schneider, Warren Edward E. 169
 Selymessy Attila 160
 Shuman, Clarence I. 168
 Solthy György 152
 Somlay Artúr 148

Staal, Viktor 95
Stinson, C. W. 168

SZ

Szeleczky Zita 136, 139, 149
Szilassy László 139, 147, 155
Szombathy Pál 163
Szörényi Éva 155
Szőnyi István 37
Szurmay Lajos 10
Szücs József 183
Szücs Viktor 183

T

Talbisz Albert 9
Toran, William 168
Turay Ida 147

V

Valli, Alida 110
Vági Márton 188
Vágóné Margit 120, 152
Varga Gyula 178
Varsányi Gyula 189, 190, 193
Vaszary Piri 124, 152
Visnyey Géza 188
Vízváry Mariska 155
Vojacsek (Wojacsek) József 192, 195, 196

W

Wagner Elemér (Kinigli) 8, 48, 61, 63, 67, 70,
75, 76
Wohlbruck, R. 168

Z

Zalán-Körössy Sándor 194, 195

TARTALOM

Köszönetnyilvánítás, előszó	4
Bevezető	5
Hárs Ottó - Napló	41
Melléklet	159
Levéltári források, felhasznált irodalom	199
Mutatók	201